

Valstybinis mokslinių tyrimų institutas
GAMTOS TYRIMŲ CENTRAS

LAIMA PETRAUSKIENĖ

Pranciškus Baltrus ŠIVICKIS

1882–1968

VILNIUS, 2020

Specialusis redaktorius Vincas Būda

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Turinys

Ižanga.....	5
Sutrumpinimai ir paaiškinimai	7
Vaikystė ir jaunystė Lietuvoje (1882–1906)	8
Gimtasis kaimas.....	8
Šeima.....	9
Pirmieji mokslai. Saviugda.....	10
Emigracija.....	13
Amerikoje (1906–1922).....	15
Juodadarbis, siekiantis mokslo	16
Studijos. Darbai. Studijos	19
Baigiamasis studijų etapas. Regeneracijos tyrimų pradžia	39
Atsisveikinimas su Amerika. O kas toliau?.....	45
Filipinų universitete (1922–1928).....	47
Pedagoginė ir organizacinė veiklos.....	47
Mokslinė veikla.....	49
Ar atmenamas Šivickis Filipinuose?	54
Šivickio darbų tęstinumas	58
Mintyse – Tėvynė Lietuva ir jos zoologijos mokslo ateitis	61
Neišsipildžiusios meilės legenda	63
Vėl Lietuvoje. Tarpukaris (1928–1940).....	66
Kai kurie faktai apie grįžimą į Tėvynę.....	67
Pedagoginė, mokslinė ir organizacinė veiklos	69
Mokslo populiarinimas, referavimas, terminija.....	76
Atmosfera tarpukario universitete.....	79
VDU drausmės byla.....	88
Po teismo ir (arba) savame krašte pranašu nebūsi?.....	91
Okupacijų laikotarpis (1940–1968)	95
Pirmasis sovietmetis.....	95
Vokiečių okupacijos metai.....	98
Vėl sovietmetis.....	100
Profesorius Vilniaus universitete	100
Darbai Lietuvos mokslų akademijoje	103
Mokslinių tyrimų kryptys	110
Regeneracija	110

Hidrobiologija ir malakologija	115
Parazitologija ir pedobiologija.....	145
Kuri mokslinių tyrimų sritis buvo svarbiausia?	154
Kultūrinis palikimas.....	159
Tautosaka	159
Fotoarchyvas	163
Šivickio darytos Filipinų laikotarpio nuotraukos	165
Šivickiui dovanotos filipiniečių nuotraukos.....	175
Lietuvoje Šivickio darytos nuotraukos	180
Kino archyvas.....	190
Populiarumo paradoksai	196
Šivickio charakterio bruožai	209
Vietoje epilogo	213
Atminimo įamžinimas.....	214
Trumpa biografija	217
Svarbiausia literatūra	219
Asmenvardžių rodyklė	220
Linksmasis priedas	224
Apie autorę.....	231

Ižanga

„Stumbras“ – tokia pravardė pakrikštijo profesorių Pranciškų Baltruševičių tarpukario Lietuvos studentai. Pravardę aštrialiežuviai sugalvojo dėl profesoriaus išorinių savybių. Jis buvo stambus, aukštas, priekinė kiek nudurta galva, lėtai ir oriai judantis. Nors tuomet, duodami šią pravardę, studentai dar nieko nežinojo apie profesoriaus charakterį, bet tiksliai pataikė apibūdindami ir jo vidines nuostatas. Gyvenimas Šivickių vėtė, mėtė, skriaudė ir siuntė įvairiausių išbandymus, bet jis buvo tvirtas, niekada neišduodantis mokslo. O ar galima mokslą išduoti? Galima – tą paliudys lisenkizmo periodas sovietmečiu, laužęs mokslininkų stuburus ir gyvenimus, ideologiškai darkęs mokslo sritis, kurios, atrodytų, negali būti pavaldžios jokiai ideologijai.

Kai Šivickis būdavo priverstas mesti tyrimus, pradėdavo arti dirvonus visai naujoje zoologijos srityje ir visur pasiekdavo labai daug. Buvo mokslo fanatikas pačia geriausia prasme. Valingas ir užsispyręs, kaip tikras Žemaitijos sūnus, su būdingu žemaitišku charakteriu ir tvirtais moralės principais. Lyg iš senovinių lietuviškų girių atėjęs stumbras; atėjęs į mūsų laikus ir stebinęs savo senamadišku padorumu, reiklumu, darbštumu, principingumu.

Jei Šivickį reiktų apibūdinti labai glaustai, enciklopediškai, keliomis eilutėmis, tai pasakytume: gimė 1882 m. rugsėjo 30 d. Žalakiškių kaime, Šiluvos valsčiuje, Raseinių apskrityje, mirė 1968 m. spalio 10 d. Vilniuje; biologas, eksperimentinės zoologijos pradininkas Lietuvoje, pirmasis pradėjęs sistemingus hidrobiologinius, malakologinius, parazitologinius ir pedobiologinius tyrimus Lietuvoje; Filipinų universiteto profesorius (1922–1928); Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universiteto profesorius (1929–1940); Vilniaus universiteto profesorius (1940–1948); Lietuvos mokslų akademijos akademikas (1941–1945 ir nuo 1956 m. iki mirties); pasaulyje pripažintas mokslininkas, vienintelis iš tarpukario Lietuvos biologų, skelbęs straipsnius pačiuose prestižiškiausiuose mokslo žurnaluose *Nature* ir *Science*; įtrauktas į Filipinų universiteto 1910–2010 m. žymiausių mokslininkų biologų sąrašą.

O kalbant neenciklopediškai – Šivickio gyvenimas vertas prikaustančio dėmesį filmo ir dramatiško istorinio romano, atspindinčio beveik visus svarbiausius XX a. Lietuvos įvykius. Gal kada nors jie bus sukurti, kai dažniau atsigręšime į savuosius herojus, kai nebijosime žvelgti į gražiai užglaisytus visuomenės skaudulius ir suabejoti sovietmečiu sukurtomis legendomis. Jis, paprastų ūkininkų sūnus, savo iniciatyva, su stebėtina nuovoka ir titaniškais pastangomis siekė mokslo ir pasiekė labai daug. Gyvenimas

bloškė jį ir į tolimąją Ameriką, kur studijavo daugelyje universitetų, ir į egzotiškuosius Filipinus. Grįžęs į gimtąją Lietuvą, ramybės taip pat nepatyrė, nes ir pats buvo tik išoriškai ramus, tačiau negalėjo taikstyti su trūkumais moksliniame ir pedagoginiame darbe. Todėl dažnai buvo skriaudžiamas, puolamas, net patrauktas į Vytauto Didžiojo universiteto teismą. 1935 m. jam iškelta drausmės byla, nes „nusikalto“, kritikuodamas universitetą. Bet studentų buvo mylimas ir gerbiamas. Kaip rašė mūsų didžioji „ragana“ dr. Eugenija Šimkūnaitė, studentai biologai savuoju Baltrumi labai didžiavosi.

Teko jam patirti ir sovietmečio „malones“. Net du kartus buvo išmestas iš darbo universitete – 1940 ir 1948 m. Šivickis atsisakė pasmerkti genetikos mokslą diegiant lysenkizmą Lietuvoje, todėl atleistas kaip netinkantis auklėti studentų. Nuo 1948 m. iki gyvenimo pabaigos jo mokslinė veikla susijusi su Lietuvos mokslų akademija. Buvo išstisios mokslininkų kartos puoselėtojas, subūręs vieminčių kolektyvą, iš kurio išaugo kelios kartos jo darbų tęsėjų. Mokslo istorikai pripažįsta, kad Šivickis sukūrė savo mokslinę mokyklą, ir ji buvo pirmoji biologų mokslinė mokykla Lietuvoje. Mokslininkai biologai laiko jį žymiausiu XX a. Lietuvos biologu, bet visuomenėje jis nėra plačiai žinomas, todėl šios knygos uždavinys – glaustai supažindinti besidominčius biologijos istorija su Šivickio darbais ir gyvenimu.

Sutrumpinimai ir paaiškinimai

FU – Filipinų universitetas

LMA – Lietuvos mokslų akademija

MA – Mokslų akademija

LMAVB – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

VDU – Vytauto Didžiojo universitetas

VU – Vilniaus universitetas

RKIM – Raseinių krašto istorijos muziejus

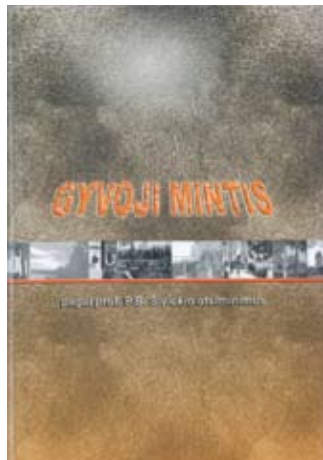
Tais atvejais, kai po nuotrauka nenurodytas autorius ir nėra nuorodos, iš kur ji gauta, nuotrauka dažniausiai yra iš P. B. Šivickio archyvo, esančio pas jo vaikus arba Gamtos tyrimų centre (išskyrus mokslininkų ir politikų portretus, nukopijuotus iš *Lietuvos albumo* ar kitų knygų).

Visais atvejais, kai po nuotrauka nurodyta, kad ji yra iš LMAVB, nuotrauka yra iš P. B. Šivickio archyvo, esančio Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje.

Skyriuose „Vaikystė ir jaunystė Lietuvoje (1882–1906)“ ir „Amerikoje (1906–1922)“ yra teksto intarpai, išskirti kabutėmis; šie intarpai yra tiesioginė paties Šivickio kalba, cituojama iš knygos „Gyvoji mintis“ (sud. R. Šivickytė-Simokaitienė, M. Vitkauskaitė, 2005).

Vaikystė ir jaunystė Lietuvoje (1882–1906)

Gimtasis kaimas

P. B. Šivickio atsiminimų knyga „Gyvoji mintis“, sud. R. Šivickytė-Simokaitienė, M. Vitkauskaitė, 2005.

Raseiniai XX a. pradžioje.
Vilniaus gatvė. (RKIM).

Pranciškus Baltrus Šivickis gimė 1882 m. rugsėjo 30 d. ūkininkų šeimoje Žalakiškių kaime, esančiame šalia Žaiginio miestelio, Šiluvos parapijoje, Raseinių apskrityje. Visai netoliese, tik keli kilometrai nuo Žalakiškių, buvo Pasandravys, kuriame gimė didysis mūsų poetas Maironis. Sandravos upelis taip pat teka ir per Žalakiškių pievas. Todėl prisimindamas vaikystę Šivickis su pasididžiavimu parašys: „Sykiu su Maironiū (..) galiu pasakyti – Ten užaugau, iškentėjau / Aš kančias visas / Ir pamėgau, pamylėjau / Vargdienių dūmas“.

Apie gatvinį Žalakiškių kaimą, žmones, jų buitį, papročius, vaikų žaidimus, naktigones, linksmybes, ir netgi muštynes, apie daug ką jis vėliau labai vaizdingai, tiesiog smulkmeniškai, stebindamas puikia atmintimi, aprašys savo prisiminimuose, kuriuos jo dukra Ramona Šivickytė-Simokaitienė išleis atskira knyga „Gyvoji mintis“ (2005). Ši knyga – tikras lobis Lietuvos istorikams ir etnografams. O mums, sovietmečiu užaugusiems ir pripūstiems atitinkamos ideologijos apie

beteisius Lietuvos kaimo žmones, ko gero, įdomiausias atrodytų buvęs samdymo paprotys. Žiemą, per Kalėdas, gaspadoriai važinėdavo samdyti šeimynos. „Dažnai mes užbėgdavome pasiklaudyti derybų. O derybos būdavo nemenkos. Gaspadorius siūlo tam tikrą metinį mokestį su įvairiais priedais, samdiniai daro savo reikalavimus. Ir ko ten nereikalauja prie paprastos algos: ir vilnų vieno kito svaro, ir lašinių, ir linų, ir javų, ir batų, ir kailinių, kitokio paviržiaus. Gaspadorius nesutinka duoti. Derisi kartais visą dieną, nesusidera, atvažiuoja kitą dieną, kol galop sudera. Kaime tada svečių pilna. Ir mums tai labai patikdavo“.

Kaimas apie 1935 m. išskirstytas į viensėdžius. Šivickio žodžiais tariant: „taip ir pranyko gražus, pilnas sodų, gyventojų ir sodybų kaimas. Jis pasiliko tik mano prisiminimuose“.

Šeima

Tėvas – Kazimieras Šivickis, motina – Ona Grigaitė-Šivickienė. Jų žemės buvo greta, tad po vestuvių liko tik panaikinti rubežius ir sujungti du ūkius į vieną. Tėvas vedė būdamas jau keturiasdešimties gerokai jaunesnę, aštuoniolikos metų žmoną. Tėvo tėvas Martynas vedė būdamas penkiasdešimties

Karves gano.

Atlaidai. (Šiluva?). (LMAVB).

P. B. Šivickio nubraižytas Žalakiškių kaimo planas.

šešiolikos ar septyniolikos metų Oną Bunikę. Tad užbėgant įvykiams už akių, norisi pasakyti, kad būsimajam mokslininkui Pranciškui nieko kito neliko, kaip pakartoti šeimos tradicijas ir sulaukus 54-erių vesti irgi beveik dvigubai jaunesnę žmoną – Petronėlę Rimkutę, žemaitę ir žemietę, gimusią Kadylių kaime, netoli Šaukoto, baigusią geografijos mokslus Vytauto Didžiojo universitete. O nuo Šaukoto iki Šiluvos ar Žaiginio – kaip ranka paduoti.

Ūkininkų Šivickių šeimoje didelės prabangos nebuvo, bet duonos užtekdavo. Augo trys sūnūs, Pranciškus (vyriausias), Stasys ir Tamošius. Žalakiškiuose visi dar gyveno dūminėse pirkiose, Šivickių šeima buvo pirmoji pasistačiusi virtuvę ir išvedusi kaminą į priėangį. Tėvas Kazimieras, matyt, buvo linkęs į naujoves, nes po kiek laiko sugalvojo, kad galima savo ūkelį išnuomoti, pačiam parrisamdyti dirbti Radviliškyje prie geležinkelio, ir taip kažkiek praturtėti. Deja, praturtėti nepavyko, o į gimtuosius Žalakiškius grįžo jau tik trise, nes 1890 m. per Didįjį penktadienį nuo plaučių uždegimo mirė mama, o dieną prieš tai šeima palaidojo vidurinį brolį Stasiuką... Tėvo sesuo Uršulė padėjo jam auginti vaikus, bandė keliskart tėvui pripiršti naują žmoną, bet nesėkmingai – antrų vedybų nebebuvo.

Pirmieji mokslai. Saviugda

Pirmuosius mokslus Pranukas išėjo šeimoje. Lietuviškai skaityti jį išmokė tėvas. Abu tėvai mokėjo skaityti, tik nemokėjo rašyti. Tuo metu dauguma Žalakiškių kaimo suaugusiųjų jau mokėjo skaityti, bet rašyti temokėjo tik vienas gyventojas. Rašyti ir skaityti lenkiškai Pranukas mokėsi pas Žaiginio bažnyčios vargonininką. Kaimynai iš tėvo kiek pasišaipydavo, kam sūnus gaišta laiką, vaikščiodamas pas vargonininką, geriau tegu mokosi ūkio darbų, vis tiek ponu nebus... Bet Pranciškus išsprašė tėvo leisti ir į didesnius mokslus – į trimetę Šiluvos rusišką pradinę mokyklą (*Šidlovskoje Narodnoje Učilishče*). Ją pabaigė per dvejus metus, baigiamuosius egzaminus išlaikydamas vien penketais, nors pradėjęs mokslus dar nežodžio nemokėjo rusiškai, o mokytojas lietuviškai nekalbėjo. Mokyklą baigė būdamas jau aštuoniolikos. Žvelgiant dabartinių pradinukų akimis, tai tiesiog „nepadorus“ amžius baigti pradinę mokyklą, tačiau tuomet viskas buvo kitaip – mokėsi

Kaimynai Bakšiai.

tada, kai tėvai galėjo išsiversti ūkyje be savo jaunųjų pagalbininkų, kai šeima turėjo kažkiek pinigų mokslams.

Taigi 1900 m. Šivickis baigė pradinę mokyklą, ir pagal to meto kaimiečių išsilavinimo lygį buvo jau labai mokytas. Bet jam to buvo maža, noras siekti žinių buvo tiesiog įgimtas tikriausiai iš tėvo pusės. Būdingas epizodas – kai Pranciškus (nebe Pranukas, nes jau buvo 1901 m.) pirmąkart sugalvojo, kad jam reiktų išsipašyti knygų iš žinomo knygnešio Juozo Karabino skolon ir parsinešę jas namo, tėvas tik formaliai apibarė savo atžalą ir skolas Karabinui apmokėjo. „Pyko, kad skolas reiks mokėti, bet knygomis džiaugėsi“, – prisimins po daugybės metų sūnus.

Ir prieš mokyklą, ir po jos baigimo mokėsi, kaip prisimena, „pats per save“. Kaimynai, pastebėję, kad Pranukas gerai skaito, dažnai skolindavo jam knygas be jokio prašymo. Įdomu, kad pasaulietinio turinio lietuviškų veikalų dažniausiai pasitaikydavo pas lenkiškai kalbančius žmones, Žaiginio miestelio gyventojus, o lietuviškai kalbantys be maldaknygių paprastai nieko daugiau neturėjo. Saviugdos laikotarpiu labai svarbus buvo bendravimas su knygnešiais: Juozu Karabinu, Pranciškumi Papreckiu, Jurgiu Bieliniu, Juozu Matuzu. Iš jų gaudavo lietuviškų knygų ir periodinių leidinių, kuriuos godžiai skaitė ir slapstydavo namuose, kartais per Šilinės at-

Saviugdos laikotarpiu labai svarbus buvo bendravimas su knygnešiais: Juozu Karabinu, Pranciškumi Papreckiu, Jurgiu Bieliniu, Juozu Matuzu.

Knygnešys Juozas Karabinas, 1928.

Rėčius (rėčių dirbėjas). (LMAVB).

laidus slapta juos pats pardavinėdavo. Daugiausia bendravo ir dažniausiai knygų gaudavo iš J. Karabino, kuris gyveno netoliese, Šunkepių kaime. Karabino namuose, slaptose lietuviškoje mokykloje, Šivickis pats mokė kaimo vaikus, t. y. daraktoriavo, be to, mokė vaikus savo tėvų ir kaimynų namuose. Po daugybės metų Šivickis pasakys: „Daugelis senesniųjų Žalakiškių gyventojų ir dabar didžiuojasi iš manęs išmokę skaityti ir rašyti. Didžiuojusi ir aš jais.“ Grįžęs iš Filipinų 1928 m., Šivickis pirmiausia atvažiavo į Žalakiškius, aplankė savo brolio šeimą, bendravo su ūkininkais. Vieną pirmųjų aplankė savo draugą Karabiną ir įamžino jį fotojuostoje.

Dar prieš lankydamas mokyklą, lietuviškoje spaudoje perskaitė Jono Basanavičiaus ir kunigo Jono Žiliaus-Žilinsko prašymą (atsišaukimą) siųsti jiems surinktus įvairius tautosakos kūrinius. Tad maždaug nuo 1896 m. Šivickis pradėjo rinkti pasakas, dainas, priežodžius ir kt., tęsė šį darbą iki pat išvykimo iš Tėvynės. Siuntė surinktą tautosaką J. Basanavičiui į Bulgariją ir J. Žiliui-Žilinskui į Ameriką. Gaudavo iš jų padėkas, ir tai buvo didelė paskata darbą tęsti. J. Basanavičiui siųstos trys pasakos, pasirašytos Mildos slapyvardžiu, atspausdintos knygoje „Iš gyvenimo vėlių ir velnių“ (išleista

Čikagoje, 1903), apie kitus tautosakos užrašymus – skyriuje „Kultūrinis palikimas“.

1905 m. pradžioje Šivickis pabandė darbininko laimę Vilniuje, pasiskaitęs „Vilniaus žiniose“, kad Juozapo Zavads-
kio spaustuvei reikalingas lietuvis su pradiniu išsilavinimu
raidžių rinkėjo darbui. Kelias dienas pabandė dirbti spaus-
tuvėje, tačiau sąlygos buvo labai jau nepalankios ir neiškart
išaiškintos. Mokytišio darbo būtų reikėję penkerius metus,
pirmuosius dvejus negaunant jokio atlyginimo, po to gau-
nant tik pusę atlyginimo, ir tik paskutiniaisiais metais – visą
atlyginimą. „Bet iš ko aš gyvensiu, kol mokinsiuos – paklau-
siau aš jo. Reikia turėti savų pinigų, o jei pritrūks, aš galėsiąs
pasiskolinti iš neseniai suorganizuotos Lietuvių labdaringos
draugijos“. Suprantama, kad teko grįžti namo, į tėvo ūkį.

Emigracija

Neilgai trukus Šiluvos parapijoje prasidėjo svarbus Lietu-
vai ir lemtingas Šivickio gyvenime įvykis – 1905 m. revoliuci-
ja. Šiluviškiai aktyviai joje dalyvavo. Surengę didžiulį mitingą
(skelbimus rašė ir platino Šivickis), jie išvaikė Šiluvos vals-

Šiluvos valsčiaus valdyba 1928 m. Trečias iš dešinės – P. B. Šivickio brolis Tamošius.

čiaus rusų valdininkus, priverbę juos pasirašyti pareiškimus, kad atsisako savo pareigų, ir užėmė valsčiaus raštinę. Buvo išrinkta Šiluvos naujoji lietuviška valdžia, Šivickiui, kaip raštingam žmogui, teko valsčiaus raštininko pareigos. Tačiau lietuviška valdžia išsilaukė labai neilgai; Šivickis su švelnia ironija rašė, kad ji nežinojo, nei ką daryti, nei nuo ko pradėti. Po kelių savaitių kartu su policija pasirodžius kazokams ir suėmus dalį sukilimo veikėjų, jį nustebino šiluviškių „persivertimai“, kuomet jie, taip nuoširdžiai palaikę lietuvišką valdžią, lygiai taip pat entuziastingai šaukė „ura“ vėl sugrįžusiems rusų kalbėtojams.

Prasidėjus sukilėlių areštams, Karabinas patarė Šivickiui emigruoti į Ameriką, nes likti Žalakiškiuose buvo nesaugu. Šiluvos uradnikas Avyžius kažkaip „netyčia“ pasakė kaimynui, kad yra raštas areštuoti Šivickį. Tapo aišku, kad reikia bėgti iš Tėvynės. Karabinas nugabeno Šivickį iki Paprūsės. Išvažiuodamas susidėjo kai kuriuos savo raštus, surinktą tautosaką, pasiėmė Petrapilės kalendorių ir Maironio „Pavasario balsus“. Teta išvirė pusę kumpio, įdėjo pusę kepalų duonos; į tą pačią drobinę terbą jis įsidėjo dar vieną baltinių pamainą, o visai būsimai ilgai kelionei teturėjo 150 rublių (25 rublius netrukus reikėjo palikti už pervedimą per sieną). Tėvas padėjo iki Sujainių, čia jie atsisveikino 1906 m. vasario 3 d. Daugiau jo nebepamatė, nes karo metu tėvą vokiečiai išvežė į koncentracijos stovyklą Silezijoje, motyvuodami tuo, kad išveža iš pavojingos zonos; ten jis ir mirė.

Dvi dienos po išvažiavimo į Žalakiškius atvyko uradnikas Avyžius suimti Pranciškaus. „Manęs neradęs, jis išvažiavo kaip niekur nieko. Aš ir dabar esu įsitikinęs, kad man buvo pranešta su to lietuvio uradniko žinia“.

O su „Pavasario balsais“ teko atsisveikinti dar Lietuvoje. Drąsi mergaitė Petrė, privedusi jį prie pat sienos, paprašė padovanoti tą knygą kelionei atminti...

Amerikoje (1906–1922)

„Važiavau į naują, tolimą, man visai nežinomą šalį, turėdamas tiek turto, kiek turi paprastas bernas, maisto – tik kelionei. Bet buvau sveikas, kiek pasimokęs ir pasiryžęs visus sunkumus nugalėti savo jėga ir pasiryžimu“, – rašė Šivickis. Traukiantis iš Lietuvos, ateities svajonė buvo kukli: kiek pasimokius, užsidirbti, grįžti tėviškėn, nusipirkti gabalėlį žemės ir joje ūkininkauti kartu su tėvu. Gyvenimas atseikėjo žymiai daugiau; bet ne šiaip sau, ne lengva ranka, ne laimingais atsitiktinumais atseikėjo. Viskas buvo pasiekta sunkiu darbu ir didžiulėmis valios pastangomis.

Čikagą, kur gyveno Pranciškaus mamos brolis Petras Grigas, pasiekė 1906 m. kovo 27 d. P. Grigas dirbo *Dauphin* parko geležinkelio stoties depe, nuomojosi gyvenamąjį plotą pas pasiturintį amerikietį, kuris buvo stoties tvarkytojas. Tvarkytojo žinioje buvo apie 60 darbininkų – pusė italų, pusė lietuvių. Lietuviai iškart susirinko naujai atvykusiojo pasižiūrėti.

P. B. Šivickio motinos brolis Petras Grigas.

Misūrio valstijos universitetas Kolumbijos miestelyje, 1915–1917. (LMAVB).

Pirmas klausimas buvo, ką jis atvežė iš Lietuvos. Ypač norėjo tabokos, sūrio ir kitų panašių dalykų. „Aš, žinoma, nieko panašaus neturėjau ir, mano maišelyje pamatę tik kelias knygas ir sunešiotus baltinius, beveik visi, išskyrus kelis, kurie skaitydavo laikraščius, pasakę, kad tai cicilikas atvažiavo, nuėjo į savo gūžtas“. Dėdė Petras buvo labai laimingas, gavęs žinių iš tėviškės, tik irgi negalėjo suprasti, kodėl sūnėnas jam neatvežė sūrio, šnapso ir tabokos...

Juodadarbis, siekiantis mokslo

Pranciškus dėdės Petro dėka gavo darbą prie geležinkelio. Vėliau, atsiimdamas algą, sužinojo, kad dabar jis yra *Frank Switch* (liet. „rykštė“ arba „iešmas“), mat taip jį įrašė dėdė. „Vadinas, aš ne tik gavau darbą, bet ir amerikietišką pavardę (...). Ir tokiais būdais ir metodais, reikia manyti, buvo „su-

P. Grigas (kairėje) su draugu.

amerikoninta“ labai daug lietuvių ir kitų ateivių pavardžių“. Be to, gavo ir vietą gyvenimui – pastogę, kurioje susikimšę 15–20 žmonių; lova prie lovos ir kiekvienoje lovoje miega po du vyrus. Bet kambarys švarus, valomas tarnaičių, patalynė ir baltiniai keičiami kas savaitę, maistas irgi geras. Dirbdavo po dešimt valandų per dieną, o kartais ir naktį, jei įvykdavo koks netikėtas įvykis. Tekdavo kloti naujus bėgius sudaužytų vietoje, valyti, šluoti, mėžti mėšlą iš vagonų ir kt. Nors ir buvo nuo ūkio, pripratęs prie fizinio darbo, bet čia buvo sunkiau – įskausdavo ir kojos, ir rankos, ir nugarą. Vasarą tarp bėgių ir vagonų būdavo labai karšta, kartais virš 45 °C; darbininkai alpdavo nuo karščio. Lietuvių darbininkų čia buvo labai įvairių – šiek tiek inteligentiškų, skaitančių ir prenumeruojančių laikraščius, jie negėrė ir kortomis ne-lošė. Bet didžioji dalis – nemažai arba daug geriantys, netgi visą algą prageriantys arba kortomis pralošiantys. Pastarieji dažniausiai – seni gyventojai, nes kitose tarnybose tokie po kelių dienų girtuokliavimo greitai prarasdavo darbą, o čia, prie geležinkelio,

darbas sunkus ir darbininkų visuomet trūkdavo; tad pagėrę, vėl puldavo į darbus.

Čia bedirbdamas Šivickis pradeda po truputėlį įgyvendinti savo svajonę. „Dar Lietuvoje būdamas, iš mažų dienų labai mėgau svajoti apie įvairius nepasiekiamus dalykus. Mėgau gamtą, ją sekiau, visuomet buvau daugiau ar mažiau nutolęs nuo gyvenimo ir nuo žmonių. Labai mėgau skaityti, bet maža būdavo knygų. Skaitydavau viską, ką gaudavau. Bet nedaug ką gaudavau“. Jau iš pirmos algos, kurios nedaug liko, atidavus dėdei dalį skolų ir susimokėjęs už gyvenimą, jis važiuoja į Bridžportą (*Bridgeport*) pirkti knygų. Milijonieriaus A. Olšausko knygyne apstulbsta pamatęs tiek daug lietuviškų knygų. Reikia gerai atsirinkti, nes pinigų nedaug... Nusiperka „Anglų kalbos mokymuisi knygą“ (taip jis įvardija, nors manoma, kad tai buvo žodynas), Juozo Adomaičio-Šerno „Biologiją“ bei „Apie žemę ir kitus svietus“, Laukio „Apie įvairius monus“. Knygoms išleidžia visus pinigų likučius. Skaito vakarais ir šventadieniais, mokosi anglų kalbos žodžių.

Geležinkelio depe Šivickis pradirba keletą mėnesių. Rudeniop pradeda galvoti apie Pulmano (*Pullman*) vakarinę mokyklą rimtam anglų kalbos mokymuisi. Jau per tuos kelis mėnesius jis susimoka visas skolas čia, Amerikoje, nusiunčia tėviškėn skolą, susidariusią prieš išvažiuojant, nusiunčia pinigų broliui į kariuomenę Užkaukazėje, ir, kaip sako, „dar galėjau du ar daugiau mėnesių, reikalui esant, pragyventi be darbo“. Susiranda darbą arčiau Pulmano – Bernsaide, vagonų statybos dirbtuvėje šlavėju. Čia užmokestis daug mažesnis, be to, tenka pačiam ieškotis ir susimokėti už gyvenamąją vietą ir maistą, bet darbas lengvas. Atrodo, Amerika knibždėte knibžda lietuvių – Pranciškų apsigyvena dzūkų šeimoje. Bet neilgam, nes kelionei į Pulmaną vis dėlto sugaišdavo daug laiko, o gyveno kartu su kitais, gana triukšmingais nuomotojais, tad mokymosi sąlygos buvo prastos. Persikelia į Kensingtoną pas žemaičius Kareckius. Tiek pas dzūkus, tiek pas žemaičius nuomotojams tenka viena lova dviems, taigi, atrodo, tuomet tai buvo visai normalus reiškinys. Nuomininkai – irgi lietuviai, dažnai nemokantys angliškai, tad jiems irgi patogų gyventi pas lietuvius.

Gyvendamas Kensingtone pradėjo dalyvauti Amerikos lietuvių kultūrinėje veikloje. Kaip tik tuo metu Kensingtone buvo įsteigta Susivienijimo lietuvių Amerikoje (SLA) kuopa, į

Jau iš pirmos algos, kurios nedaug liko, atidavus dėdei dalį skolų ir susimokėjęs už gyvenimą, jis važiuoja į Bridžportą (Bridgeport) pirkti knygų.

Išbandė daugybę darbų. Ir vagonus dažė, ir jų apačias valė, ir žvyrą vežė, ir cementą maišė, ir malūną statė, ir kūriku dirbo, ir t. t. Ten, kur lengva, pigiai moka, kur brangiau – sunkus, beveik nepakeliamas darbas netgi gerai sudėtam Šivickiui.

kurių užsirašė daugiau kaip dešimt asmenų. Tai buvo 139-oji SLA kuopa Amerikoje, kurios vadas buvo Petras Limantas, o sekretorius – Pranciškus Šivickis. P. Limantą Šivickis apibūdina kaip labai gerą „bruzdelninką“, t. y. išjudintoją. Porą metų Lietuvoje studijavęs kunigų seminarijoje, apsiskaitęs, veiklus. Tuo metu buvo manoma, kad kelti darbininkų lietuviybės supratimą reikia per prakalbas, per ypač geras prakalbas. Kur tokių kalbėtojų gauti? Limantas gaudavo. Be to, jis davė Šivickiui daug naudingų patarimų dėl mokymosi galimybių Amerikoje.

Pulmano vakarinėje mokykloje mokslas buvo nemokamas. Be anglų kalbos, joje mokė daugybės kitų dalykų, bet tam pradžioje reikėjo išmokti angliškai. Pulmano mokyklą lankė daugybė svetimtaučių, bet iš lietuvių – tik Šivickis ir Limantas. Šivickiui anglų kalba sekėsi nelengvai, pasibaigus mokslo metams jis anglų kalbą pradėjo tik šiek tiek suprasti. Vasarą nusprendė pasieškoti geriau apmokamo darbo. Išbandė daugybę darbų. Ir vagonus dažė, ir jų apačias valė, ir žvyrą vežė, ir cementą maišė, ir malūną statė, ir kūriku dirbo, ir t. t. Ten, kur lengva, pigiai moka, kur brangiau – sunkus, beveik nepakeliamas darbas netgi gerai sudėtam Šivickiui. Jau buvo visai benusimenantis, bet netikėtai gavo pardavėjo vietą Kensingtono maisto prekių parduotuvėje, kurioje išdirbo nuo 1906 m. rugpjūčio iki 1908 m. sausio mėn. Nors pardavėjai lyg ir nepriklausytų juodadarbiams, išskyrus tą darbo dalį, kai tekdavo kapoti mėsą, tačiau čia dirbdavo „juodai“, t. y. labai daug.

Parduotuvę buvo įsigiję žemaičiai Tiškiai (Tiškevičiai). Darbo valandų niekas neskaitė, dirbdavo, kol darbus baigdavo: tiek parduotuvėje, tiek priimant užsakymus, tiek juos išvežiojant. Pirkėjai daugiausia buvo aplink gyvenantys lietuviai, o toliau gyvenantys, pas kuriuos reikdavo nuvažiuoti, – juodadarbiai svetimtaučiai, kurių didžiausioji dalis buvo įvairiausi slavai. Jų žmonos, t. y. šeiminkės, angliškai nemokėdavo visai. Ir reikėdavo su jomis susikalbėti. „Kokia kalba aš kalbėdavau, negalėčiau pasakyti, būdavo žodis rusiškai, žodis lenkiškai, žodis angliškai, žodis dar kaip, ir susikalbėdavome. Ir jos gaudavo, ko reikalaudavo“. Keldavosi trečią valandą ryto, darbus baigdavo apie devintą–dešimtą valandą vakaro, o prieš šventes tai iki dvyliktos ar pirmos valandos nakties užtrukdavo. Po darbo, valgant vakarienę, net užmigdavo.

Nors buvo išsiderėjęs, kad, dirbdamas parduotuvėje, lankys vakarinę mokyklą, bet darbo buvo tiek daug, kad mokytis laiko nebeliko. Liko tik galimybė sekmadieniais po pietų važiuoti į biblioteką pasiskaityti laikraščių, kurių čia būdavo ir lietuviškų, ir rusiškų. Tačiau per darbo parduotuvėje laikotarpį susitaupė nemažai pinigų, tad nuo 1908 m. pradžios nusprendė atsidėti vien mokymuisi.

Valpareize studijavo nemažai lietuvių, dažnai apie šį universitetą rašydavo lietuviškuose laikraščiuose, jį reklamuodami.

Studijos. Darbai. Studijos

Gavęs katalogą iš **Valpareizo (Šivickis rašė – Valparaiso) universiteto**, Indianos valstijoje (*Valparaiso, Indiana*) Šivickis apskaičiavo, kad pinigų studijoms užteks, galės vien studijuoti nedirbdamas. Valpareize studijavo nemažai lietuvių, dažnai apie šį universitetą rašydavo lietuviškuose laikraščiuose, jį reklamuodami. Tai buvo privati mokykla su įvairių įvairiausiais kursais, pradedant nuo „abc“ iki aukštojo mokslo dalykų ir iki mokslinių laipsnių teikimo. Čia buvo nedidelis mokestis už mokslą, pragyvenimas taip pat nebrangus. Lietuvių studentų buvo ne mažiau kaip pusantro šimto. Šivickis paaiškina, kad Amerikoje ir darbininkai, ir studentai, jei daugiau nei vienas kambaryje gyvena, visuomet guli po du

Valpareizo universiteto Lietuvių studentų kvartetas, 1909.

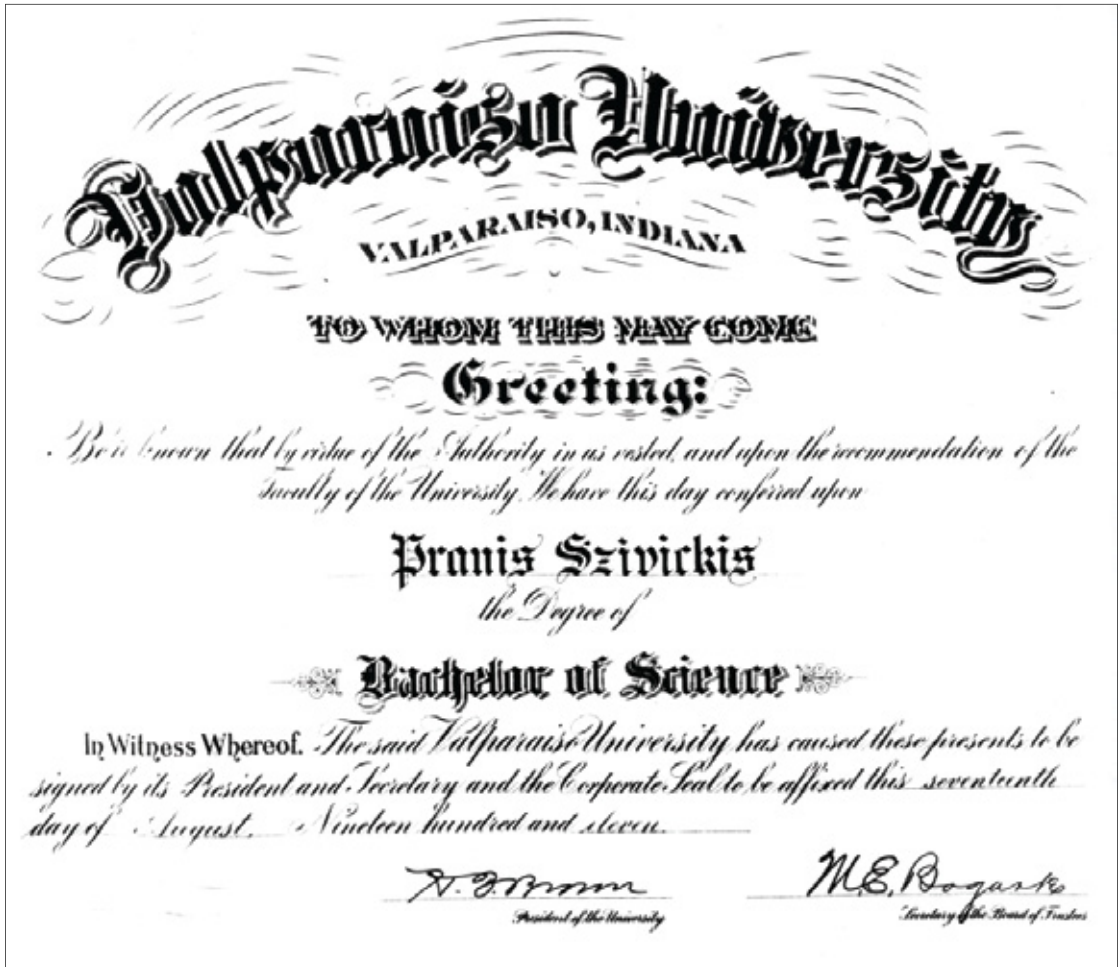

vienoje lovoje. Studijuodamas Valpareize irgi taip miegojo: pradžioje su Šilingu, buvusiu vargonininku, vėliau su Benediku Čepu, būsimu mediku.

Pradeda studijas nuo 1908 m. pradžios – iš pradžių paren-giamuosiuose kursuose, vėliau – Gamtos fakultete, kuriame stu-dijuoja iki 1911 m. rugpjūčio pabaigos, ir įgyja pirmąjį mokslo laipsnį – bakalaurą.

Valpareizo miestelyje – apie 8000 gyventojų, o studentų suvažiuodavo apie 5000. Universitete gerti, rūkyti ir šok-ti buvo draudžiama – kas pamėgino, turėjo atsisveikinti su studijomis. Įdomu, kad miestelyje buvo įvairių įstaigų, bet nebuvo nė vieno saliūno (taip Amerikos lietuviai vadino karčiamas). Bet buvo kupinas įvykių, įdomus studentų gy-venimas. Šeštadieniais iš ryto vykdavo debatų varžybos. Bū-simieji politikai ir mokytojai praktikuodavosi debatų mene,

Valpareizo universiteto bakalauro
diplomas, išduotas P. B. Šivickiui
1911-08-17.

temos būdavo skelbiamos iš anksto, būdavo paskirti teisėjai ir susirinkdavo sirgalių komandos; ginčai būdavo labai karšti. Ekspromtu vykdavo ir muzikos bei įvairios sporto varžybos. Vakare – įvairių klubų ir draugijų susirinkimai: „oracijos“, dainos, žaidimai, kitokie užsiėmimai, tik ne šokiai, nes jie draudžiami. Atvykus žymiam kalbėtojui, jam būdavo leidžiama skaityti paskaitą universiteto koplyčioje, kurioje buvo keli šimtai sėdimųjų vietų, tačiau ir tų dažnokai pritrūkdavo.

Paskaitos ir praktikos darbai prasidėdavo septintą valandą ryto ir tęsdavosi iki dešimtos valandos vakaro su vienos valandos pietų ir vienos valandos vakarienės pertraukomis, tad iš viso trylika valandų per dieną. Tiek auditorijos, tiek laboratorijos buvo gerai įrengtos. Universiteto biblioteka nebuvo labai turtinga, bet miestelyje buvo puiki viešoji biblioteka, kuria studentai galėjo naudotis be užmokesčio. Be to, lietuviai Valpareize turėjo savo nemažą knygyną, kuris gaudavo visus Amerikojeėjusius lietuvių laikraščius ir žurnalus; visos leidyklos savo laikraščius siuntinėdavo veltui. Knygynė buvo ir keli tūkstančiai lietuviškų knygų, kurių dalį leidyklos taip pat atsiųsdavo veltui. Knygynas buvo išlaikomas Lietuvių literatūros draugijos, kurios nariai važinėdavo po įvairias lietuvių kolonijas su dainomis ir kitokiomis programomis ir tokiu būdu surinkdavo pinigų kultūrinei veiklai. Tiek bibliotekoje, tiek knygyne Šivickis praleisdavo beveik visą laisvalaikį.

Kadangi Valpareizo universitete studijavo nemažai lietuvių, lietuvių kalbos pamokos buvo oficialiai pripažintos, kaip vienos iš svetimų kalbų, ir jų buvo net penkios valandos savaitėje. Šivickis jas lankydavo. Prisiminkime – juk lietuvių kalbos gramatikos jo niekas nemokė; tėvas išmokė tik skaityti, kitas žinias jis pats kažkaip susirankiojo iš skaitytų knygų, tad šios pamokos labai pravertė.

Kas šeštadienį posėdžiaudavo Lietuvių literatūros draugija, tuomet susirinkdavo beveik visi Valpareizo lietuviai. Būdavo skaitomi įvairūs pranešimai, sakomos kalbos, skambėdavo dainos, smuiko, pianino muzika. Draugijos posėdžiai buvo savos rūšies lietuviška mokykla, labai įsimintina čia studijavusiems. Ši draugija turėjo teisę išrinkti universitetui lietuvių kalbos mokytoją iš siūlomų kandidatų. Tarp Amerikoje iškilusių biznierių ir kitų gerų specialistų labai daug buvo „valparaisiečių“.

Šivickiui Valpareizo universiteto baigimas, kaip jis pats

Šivickiui Valpareizo universiteto baigimas, kaip jis pats sako, buvo „pradžia visų vargų ir tikrojo darbo, kuris prasidėjo išėjus į svietą“. Šis universitetas davė bendrą supratimą apie mokslą, bet Šivickis norėjo užgriebti giliau, priėti „prie mokslo pagrindų, prie gyvenimo, prie gyvybės“.

sako, buvo „pradžia visų vargų ir tikrojo darbo, kuris prasidėjo išėjus į svietą“. Šis universitetas davė bendrą supratimą apie mokslą, bet Šivickis norėjo užgriebti giliau, priėti „prie mokslo pagrindų, prie gyvenimo, prie gyvybės“. Bet pirmiausia reikėjo susirasti darbą, nes pinigai jau buvo pasibaigę. Pabandęs šen bei ten prastesnių darbų, vėl grįžo į Kensingtoną, gavo pardavėjo vietą lietuvių kooperatinėje maisto parduotuvėje. Dirbdavo nuo šeštos ryto iki septintos valandos vakaro, retai kada ilgiau. Sekmadienį parduotuvė buvo uždaryta, tad Šivickiui sekmadienis buvo skaitymo diena. Skaitydavo tiek Pulmano bibliotekoje, tiek nuvažiavęs į Čikagos centrinę biblioteką. Perskaitė visus Šekspyro veikalus ir daugybę kitų knygų bei žurnalų. Abi bibliotekos sekmadieniais veikdavo iki dešimtos valandos vakaro, tad Šivickis ir sėdėdavo jose iki uždarymo. Lankė meno muziejus, o žiemą kartais nueidavo ir į koncertus ar įdomią paskaitą. Apie tą laikotarpį jis pasakys: „Tai buvo savos rūšies mokykla, kuri davė daug sielos maisto. Aš ir dabar su malonumu prisimenu tuos sekmadienius ir kitas šventes, per kuriasėjau tą pigiausią ir, mano manymu, geriausią laisvojo meno mokyklą“.

Susitaukęs pinigų, 1912 m. sausį pradėjo studijuoti **Ilinojaus universitete**, Urbanos mieste (*University of Illinois at Urbana-Champaign*) Žemdirbystės kolegijoje (pats universitetas buvo Urbanoje, o studentai gyveno kiek didesniame Šampeino miestelyje, esančiame visai greta). Tai buvo vienas didžiųjų Amerikos universitetų, įkurtas 1847 m. Tačiau į jį buvo priimtas tik specialiu studentu, nes šiame universitete Valpareizo universitetas nebuvo registruotas, tad Šivickio Valpareize studijuoti dalykai nebuvo įskaityti. Išskyrus agronomijos paskaitas, visos kitos paskaitos Šivickiui buvo labai įdomios, o praktikos darbai – labai lengvi, tad jis, turėdamas laisvo laiko, vėl ėmė į skaitymus labai gražioje ir patogioje universiteto bibliotekoje. Be to, universitetas tuo laiku dažnai kviesdavosi ir žymesnius mokslininkus specialioms paskaitoms. Šivickiui įsiminė trys išžymybės: genetikas prof. V. Johansenas (*V. Johanssen*), embriologas prof. V. Kukentalis (*W. Kuenthal*) ir prof. I. Nitobė (*I. Nitobe*), kuris pasakojo apie Japoniją.

Amerikos ūkininkavimo stilius gerokai skyrėsi nuo Lietuvos. Nors Šivickis buvo ūkininkų vaikas, bet kai kurie Ilinojaus universiteto profesoriai, pastebėję, kad Šivickis „nepratęs

prie Amerikos ūkininkavimo“, patarė jam padirbėti kurioje nors žemės ūkio šakoje, o po to vėl tęsti studijas. Pasimokęs šiame universitete iki semestro galo, iki birželio mėn. pabaišęs, išvyksta padirbėti į Samitą Iliojaus valstijoje, kur buvo daug ūkininkų daržininkų. Dirba viename ūkelyje daugiau kaip tris mėnesius; uždarbis menkas, darbo daug ir tampa aišku, kad čia studijoms neužsidirbsi. Bet sekmadieniai laisvi, jis tuomet vyksta į Čikagos centrinę biblioteką, kartais užsuka ir į lietuvišką „Aušros“ skaityklą, čia susipažįsta su lietuvių veikėjais: Juozu Adomaičiu-Šernu, dr. Greičiūnu (oficialiai – Andrius Graiciunas), J. Laukiu ir kt.

Išvyksta į **Rasiną** (*Racine*), Viskonsino valstija. Apsistojęs lietuvių šeimoje, ieško darbo, laisvu metu vėl sėdi vietos bibliotekoje, kurioje daug literatūros apie mitologiją ir folklorą. Tai dalykai, kuriais jis domėjosi dar Lietuvoje, skaitydamas J. Basanavičiaus veikalus. Gero darbo negauna, vyksta į **Kenosą** (*Kenosha*), nedidelį miestelį Viskonsino valstijoje, kreipiasi į lietuvių kleboną patarimo. Šis pasiūlo susirasti lengvą darbą, o vakarais vietos lietuviams rengti anglų kalbos kursus; klebonas seniai nori tokių kursų, bet negauna mokytojo. Šivickis įsidarbina lovų dirbtuvėje ekspedicijos skyriuje. Dirba tik aštuonias valandas, tad vakarai laisvi, organizuoja kursus

Susitaukęs pinigų, 1912 m. sausį pradėjo studijuoti Iliojaus universitete, Urbanos mieste (University of Illinois at Urbana-Champaign) Žemdirbystės kolegijoje.

Iliojaus universiteto studentai Šampeino miestelyje, kuris buvo gyvenamasis šio universiteto studentų miestelis, 1913.

miesto aukštesniojoje mokykloje. Mokytojui algą moka kursantai, po vieną dolerį mėnesiui. Laisvu laiku – vėl biblioteka, kurioje tęsia savarankiškas mitologijos studijas. „Bibliotekoje buvau taip dažnas lankytojas, kad jos vedėjas mane pasodino į atskirą kambarį, kuriame galėjau dirbti nekliudomas. Prie knygų lentynų beveik kiekvienoje Amerikos bibliotekų mane prileisdavo, bet atskirą kambarį esu turėjęs tik Kenoshoje“.

Po keleto mėnesių gauna dar įdomesnį pasiūlymą iš studijų draugo Prano Gudo, mokytojavusio lietuvių parapiinėje mokykloje **Spring Valyje** (*Spring Valley*), užimti jo vietą. Miestelyje jau nuo XIX a. gyveno daug lietuvių, dirbančių anglies kasyklose; jie jau XIX a. gale buvo pasistatę bažnyčią kartu su lenkais, bet vėliau lenkai juos išvijo, tad lietuviams beliko pasistatyti naują bažnyčią. Šivickis keliauja ten, tiesiai pas kleboną Deksnį, kur susirinko daug jaunuomenės išlydėti buvusį mokytoją P. Gudą redaktoriauti į Čikagą ir susipažinti su naujuoju mokytoju Šivickiu. Spring Valio mokykloje mokinių buvo daug, o mokytojų tik trys: amerikietė, dėstanti anglų k., vargonininkas, mokantis muzikos ir giedojimo, ir Šivickis, mokantis skaityti ir rašyti lietuviškai bei aritmetikos. O pavasarį dar reikėjo mokytis ir katekizmo, paruošti vaikus pirmajai komunijai. Bet kaip ir visur, taip ir Spring Valyje Šivickis randa laiko bibliotekai, perskaito Servantesą ir išstudijuoja visus bibliotekoje buvusius Darvino veikalus.

Pasibaigus mokslo metams Spring Valyje, Šivickis vėl grįžta į Kensingtoną, apsigyvena pas tuos pačius lietuvius Kareckius ir pradeda dirbti toje pačioje Lietuvių prekybos draugijoje. Darbas jau įprastas, tad nesunkus. Sekmadeniais vyksta ne tik į Čikagos biblioteką, bet ir į Čikagos gamtos muziejų, kuris labai didelis ir gerai įrengtas. „Čia išbūdavau ilgas valandas, studijuodamas įvairius augalus, gyvulius, geologines farmacijas, mineralus ir kitus dalykus. (...). Mat sekmadieniais buvau laisvas, į piknikus ir panašias pramogas nevažiuodavau, linksmintis nemokėjau, o (...) muziejus buvo suprantamas ir labai įdomus“.

Per vasarą susitaupe kiek pinigų ir nusprendė tęsti žemdirbystės studijas, bet jau kitame, ne Iliojaus universitete, o tokiaime, kuris įskaitytų Valpareizo universitete išlaikytus dalykus.

Tad 1913 m. rugsėjį prasideda studijos **Perdju universitete**, Lafajeto mieste, Indianos valstijoje (*Purdue, Lafayette*).

Universiteto miestelių sudarė nemažai gražių, gerai įrengtų pastatų, kelios bažnyčios, studentų organizacijų namai, profesorių namai ir kt. Priėmė į antrą kursą, įskaičius nemažai anksčiau studijuotų disciplinų. Antrame kurse turėjo studijuoti entomologiją ir daugelį techniškų dalykų (taip juos apibūdina Šivickis, mes vadintume praktiškais dalykais): agronomiją, žemės ūkio mechaniką, arklių ir galvijų auginimą, pieno analizę ir kt. Šivickiui labiausiai patiko entomologija, jis pradeda kolekcionuoti vabzdžius ir surenka pačią geriausią kolekciją tarp bendrakursių. Visi kiti dalykai jam labai lengvai einasi, nors ir nėra įdomūs, tad vėl lieka laiko bibliotekai, kurioje šikart įninka į vokiečių ir norvegų klasikų – Gėtę (*Goethe*), Freitagą (*Freytag*), Bjornsoną (*Bjornson*) ir kt. – bei įvairių periodiką.

Studijos sekasi gerai, bet pragyvenimas čia daug brangesnis nei ankstesnėse studijų vietose; tampa aišku, kad su turimu „kapitalu“ mokslo metų baigti negalės. O darbo vietų miestelyje, kur daug studentų, norinčių papildomo lengvesnio darbo, tokio, kad galima būtų ir studijuoti, ir dirbti, nėra; tokį darbą reikėjo griebti mokslo metų pradžioje. Antra vertus, Šivickis ima suprasti, kad jo pašaukimas – ne praktiški

1913 m. rugsėjį prasideda studijos Perdju universitete, Lafajeto mieste, Indianos valstijoje (Purdue, Lafayette).

Vienas iš Perdju universiteto pastatų.

Nuo 1914 m. sausio iki 1915 m. birželio dirba „Draugo“ redakcijoje. Savaitraštis „Draugas“ buvo SLRKA (Susivienijimas lietuvių Romos katalikų Amerikoje) organas

dalykai: „nors juos ir studijuojau, bet prisirišti prie jų negaliu“.

Kadangi jis dažnai parašydavo įvairių straipsnių į lietuvišką spaudą („Vienybė lietuvininkų“, „Katalikas“), ima ieškotis darbo redakcijose. Iškart atsisaukia administracija iš „Vienybės lietuvininkų“, tačiau siūloma alga tokia, kad net pragyvenimui neužtektų, nekaltant apie susitaupymą tolimesnėms studijoms. Atsiliepia jo draugas Pranas Gudas, dirbęs „Katalike“, ir praneša, kad yra galimybė dirbti kartu su Čikagon atvykusiu kunigu Fabijonu Kemėšiumi, „Draugo“ redaktoriumi, kuris ieško sau lietuvių padėjėjo, mokančio angliškai. Tad Šivickis išstoja iš Perdju universiteto ir vyksta į Čikagą. Anot jo, „palikau agrikultūros mokslus ant visados. Jie man atrodė per daug praktiški, paviršutiniški ir manęs nei Illinoiso, nei Purdue universitete nepatenkino.“ Nuo 1914 m. sausio iki 1915 m. birželio dirba „Draugo“ redakcijoje.

Savaitraštis „Draugas“ buvo SLRKA (Susivienijimas lietuvių Romos katalikų Amerikoje) organas, kunigo Antano Kaupo įkurtas 1910 m. Finansišškai laikraštis niekuomet neišsilaikė, nors ir turėjo didžiausią prenumeratorių skaičių

P. B. Šivickis pirmas iš dešinės – pardavėjas lietuvių kooperatyvo maisto krautuvėje. Kensingtonas, 1913.

visoje Amerikoje (jį išlaikė Amerikos lietuvių kunigai), tačiau jis turėjo didžiulį moralinį autoritetą ir buvo labai svarbus Amerikos lietuvių gyvenime. Mirus redaktoriui A. Kaupui, susitarta kviesti F. Kemėšį, kuris tuo metu buvo Škotijoje, o prieš tai buvo „Vilties“ redaktorius Vilniuje. F. Kemėšis buvo labai veiklus, energingas, karštas patriotas. Jis sutiko būti redaktoriumi su sąlyga, kad jam bus paskirtas su Amerikos lietuvių gyvenimu susipažinęs, angliškai mokąs padėjėjas. Tuo padėjėju tapo Šivickis.

Darbus pasiskirstė taip: redaktorius rašys vedamuosius ir skaitys laikraščio paskutinę korektūrą, ves visą laikraščio politiką, o visą kitą darbą tvarkys Šivickis. Kadangi laikraštis buvo didelis – 8 ar net 12 puslapių, tai darbo buvo daug. Šivickiui teko rašyti bendrą politinę apžvalgą, sutvarkyti ži-

„Draugo“ redakcija, administracija ir spaustuvės darbuotojai pirmajame „Draugo“ piknike Limonto ūkyje (Sodus, Mičiganas). Iš kairės: pirmoje eilėje Romanas Prečinauskas (spaustuvės darbininkas), kunigas Pranas Serapinas („Draugo“ bendrovės sekretorius), kunigas Fabijonas Kemėšis (vyr. redaktorius), P. B. Šivickis (administratorius), nežinomas asmuo; antroje eilėje Jonas Karosas (redaktorius), Limontas (muzikas, Dievo apvaizdos parapijos vargonininkas), Uršulė Jokūbaitė (moterų skyriaus redaktorė ir knygų tvarkytoja), Ona Vaičiūnaitė (knygvedė), nežinomas asmuo, Julija Mikalauškaitė (spaustuvės darbininkė), nežinomas asmuo, 1914.

niais iš įvairių lietuviškų kolonijų Amerikoje, parinkti žinias iš Lietuvos laikraščių, Amerikos dienraščių, sutvarkyti Čikagos kroniką, peržiūrėti skelbimus, parašyti pačiam vieną kitą straipsnį ir kt. Be to, daug laiko užimdavo ir atsiųstų straipsnių redagavimas, kurių, kaip Šivickis sako, būdavo ir tokių „neva lietuviškų“, taip parašytų dėl anglų kalbos įtakos, kad net mintį kartais sunku atsekti.

Darbo žymiai padaugėdavo, kai F. Kemėšis įvairiais reikalais važinėdavo po lietuvių kolonijas. Tuomet visi darbai gulė ant Šivickio pečių. Tokių išvažiavimų vis daugėjo, tad laikui bėgant, faktišku redaktoriumi tapo Šivickis. Taip darbavosi iki karo pradžios 1914 m. Tuomet visi susirūpino kaip bus su Lietuva, ar nesutryps jos bekariaudamos didžiosios valstybės. Prasidėjo įvairiausi susirinkimai, buvo sukurtas „Tautos fondas“ (šio karo metu Lietuvos reikalams jis skyrė 700 000 dolerių paramą). Tad laikraštyje skelbiamos medžiagos tiek padaugėjo, kad pradėjo trūkti vietos rašiniams. Nuspręsta, padidinus „Draugo“ redakciją, pradėti leisti naują mėnesinį žurnalą „Pažanga“, bet jo prenumeratorių buvo mažai, ir jis greitai nustojo ejęs.

Beveik tuo pačiu metu F. Kemėšis pereina dirbti į „Darbininko“ redakciją Bostone, nes rytų valstijose nebuvo nė vieno katalikiško lietuviško laikraščio. Būdamas „Draugo“ redaktoriumi, F. Kemėšis sėkmingai tarėsi ir barėsi su „Draugas“

„Draugo“ redakcija, administracija, spaustuvės personalas ir svečiai pirmajame „Draugo“ piknike Limonto ūkyje (Sodus, Mičiganas). Stovinčiųjų eilėje šeštas iš dešinės – redaktorius F. Kemėšis, septintasis – P. B. Šivickis. 1914. (Šivickis užrašė klaidingą datą – 1913 m.). (LMAVB).

Išėjęs iš darbo redakcijoje 1915 m. vasarą, vyksta į Misūrio valstijos universitetą, esantį Kolumbijos miestelyje (Missouri, Columbia).

Publishing Co administracija ir dažnai gaudavo tai, ko niekas kitas nebūtų gavęs. Kadangi F. Kemėšis administracijos direktoriams ir kitiems kunigams ne kartą pasakydavo daug karčios tiesos, tad jį gana lengvai išleido iš „Draugo“ redakcijos su sąlyga, kad suras kitą redaktorių. F. Kemėšis pasiūlo Šivickį, ir jis tampa naujuoju redaktoriumi. Išėjęs F. Kemėšiui, kaip sako Šivickis, tuoj labai pasijuto jo nebuvimas, nes F. Kemėšio autoritetas buvo pakankamas veiksnys atremti bet kokią kritiką. Nors visas darbas vyko taip, kaip anksčiau (prisiminkime, kad jau kuris laikas redaktoriumi faktiškai buvo Šivickis), dabar kritikai pajuto daugiau galios ir tuoj pradėjo eiti pas Šivickį su įvairiais patarimais ir kritika. Daugiausia su kritika. Ambicingajam Šivickiui tas nepatiko ir jis, išleidęs tik du numerius savo vardu, 1915 m. birželio mėn. išeina iš redakcijos. Atsiminimuose parašys, kad „su „Draugu“ suaugau labiau negu su kokia kita įstaiga, kurioje iki to laiko dirbau. (...) Aš, dirbdamas prie „Draugo“, jaučiaus dirbęs idealinį švietimo darbą. Kai kada pavargęs, po dienos darbo grįžęs nakvynėn, dažnai pagalvodavau, jog kiekvienas parašytas ar atspausdintas žodis turi savo reikšmę. (...) O mano kiekvienas parašytas žodis gali pasiekti net dvylika tūkstančių žmonių, o gal net daugiau, nes lietuviškus laikraščius skaito ne vien tik prenumeratoriai (...). Koks malonus pirmasis, patekęs į rankas, tik ką išėjusio numerio turinys tik tas gali suprasti, kuris kartais net nakčia prie jo tvarkymo be miego yra išsėdėjęs“.

Nors dirbdamas „Drauge“ Šivickis laisvo laiko turėjo labai nedaug, bet vis tik tuos trumpus laisvalaikio trupinėlius praleisdavo bibliotekoje ir knygynuose. O dalis skaitymų, nors lyg ir „privalomi“, bet buvo jam įdomūs – kilus kai kuriems ideologiniams ginčams tarp F. Kemėšio ir kitų leidėjų, pastarasis pavedė Šivickiui išstudijuoti Karlo Markso ir Frydricho Engelsono veikalus. Susidomėjęs politiniais klausimais, skaitė ir daugiau literatūros visuomeniniais ir socialiniais klausimais. Be to, skaitė nemažai ir grožinės literatūros. Šįkart įniko į Turgenevo raštus, kurie jam buvo įdomūs, bandė Tolstojų, bet šis jam nepatiko; skaitė anglų veikalus – Tekerėjų (*Thackeray*) ir kt.

Išėjęs iš darbo redakcijoje 1915 m. vasarą, vyksta į **Misūrio valstijos universitetą**, esantį Kolumbijos miestelyje (*Missouri, Columbia*), į čia rengiamus vasaros kursus, po kurių jis gali iškart, be jokių sąlygų, tapti medicinos pirmo kurso studentu.

Misūrio universitetas buvo įsteigtas 1839 m. Šivickis aprašo įdomią istoriją, kaip keli valstijos miestai varžėsi, kur įkurti universitetą. Dalį pinigų skyrė valstybė, bet dalį turėjo skirti ir vietos valdžia. O dėl tos dalies buvo paskelbtos varžybos valstijos apskritims, kurios duos didesnę paramą. Varžėsi penkios apskritys. Didžiausias pastangas dėjo Kolumbijos miestelio turtuolis *Rolls*, skyręs labai daug universitetui, o ir kiti Kolumbijos gyventojai nenusileido, pažadėjo duoti daug. Vėliau kai kurie net pardavė savo ūkius, kad galėtų ištesėti pažadą. Vienas pilietis, nemokėjęs nei skaityti, nei rašyti, davė net 3000 dolerių. Istorija baigėsi kaip tikrame detektyve: *Rolls*, iššniukštinėjęs, koks miestelis duoda daugiausia ir pasiuntęs ten savo šnipus, išsiaiškino tikrą jų siūlomą sumą. Išsiaiškinęs pridėjo dar beveik 1000 savo dolerių ir nugalėjo visus konkurentus.

Šivickio studijų laiku Kolumbijos miestelis buvo grynai studentiškas miestelis. Dar buvo dvi Moterų kolegijos su 1000 studentčių, protestantiška Biblijos kolegija. Jokios pramonės mieste nebuvo, tik gyventojus aptarnaujančios įstaigos, pora viešbutėlių, trejetas kino teatrų, apie tuziną bažnyčių, iš kurių tik viena katalikiška, kitos įvairių pakraipų protestantiškos. Universitete buvo 5000 studentų, o miestelyje 6–7 tūkst. gyventojų. Butų nuoma miestelyje buvo brangi, bet Šivickiui pavyko gauti kiek tolėliau nuo universiteto, bet užtat atskirą kambarį, kuriame pragyveno visus dvejus studijų metus.

Disciplinų studijavo nemažai, be grynai medicininių buvo dar histologija, embriologija, organinė chemija ir kt., kurių dvi pirmosios labai pravers Šivickiui, kai grįžus į Lietuvą dėl sovietmečio grimasų reikės keisti darbo universitete kryptį, o embriologija siesis su jo, jau mokslininko profesionalo, įdomiausia tyrimų kryptimi – gyvūnų regeneracija. Studijos buvo rimtos, darbo buvo daug, bet Šivickis šias studijas mėgo labiau nei žemdirbystės kolegijoje, nes čia buvo siekiama gilesnio reiškinų pažinimo. Be to, Medicinos fakultete dirbo nemažai rimtų, jau pagarsėjusių mokslininkų. Turtinga buvo fakulteto biblioteka, iš kurios studentai galėjo knygų pasiimti į namus (tuomet tai buvo naujovė). Suprantama, kad Šivickis tuo naudojosi ir skaitė labai daug – ir kas būtina mokslui, ir kas tik susiję arba net nesusiję su mokslais. Pats sako, kad skaitydamas gavo platų dėstomojo dalyko supratimą, į egzaminus visada eidavo su pasitikėjimu, bet niekuomet visų eg-

zaminų neišlaikydavo geriausiu pažymiu. Profesoriai, kurie nereikalavo „iškalimo“, o bendro supratimo, labai mėgdavo Šivickį ir pažymius rašydavo labai gerus. Gi tie, kurie reikalavo ne tiek bendro supratimo, kiek jų pačių minčių atkartojimo, Šivickio nemėgo, ir tuomet pažymiai būdavo menki. O vienas naujai atėjęs dėstytojas netgi nepraleido jo iš menko fizinės diagnozės kurso būtent dėl „neiškalimo“. Šivickis vėlgi pasielgia labai ambicingai ir net negalvoja to kurso kartoti ir dar kartą laikyti egzaminą, nors jam tą dėstytojas ir siūlė. Be to, tuomet jam tas dalykas atrodė ir nereikšmingas. Vis tik vėliau pasigailės, nes dėl šio menko kurso negaus medicinos liudijimo*.

Praėjo vieni studijų metai, ir iškyla vėl tas pats, amžinasis, pinigų klausimas – kaip užsidirbti antriesiems mokslo metams? Kolumbijoje studentų daug, trumpalaikį darbą norinčių dirbti daug, o darbdaviai, deja, dažniausiai nori nuolatinių darbuotojų. Bet pasitaiko puiki proga trumpalaikiam darbui – į universitetą atkeliavęs agentas verbuoja knygų pardavinėtojus, o konkrečiai, pardavinėtojus vienos, neseniai išleistos, medicinos ir praktikos reikalams skirtos, knygos. Šivickis užsirašo į agentus ir išklauso visas agentams duodamas pamokas. Besiklausant išradingajam Šivickiui kilo puiki mintis sujungti savo naujai įgytas „agentūrinės“ žinias su nesenu laikraštiniuko patyrimu ir pasitarnauti lietuvybei, o ne šios knygos platinimui; išplatins ją kiti, juk tiek daug besiklausančiųjų. Gal galima žinias pritaikyti platinant lietuviškų laikraščių prenumeratą, taip pat pakeliauti, susipažinti su įvairiomis Amerikos lietuvių kolonijomis. Susisiekė su senais draugais iš „Draugo“ ir „Darbininko“ administracijų ir sutarė, kad gaus 50 proc. nuo kiekvieno prenumeratoriaus įnašo. Gi trumpam gyvenimui kolonijose galės apsisistoti pas kunigus arba kunigų rekomenduotose šeimose. Taip per 1916 m. studentiškas atostogas jis aplankė daugybę lietuvių įvairiuose miesteliuose.

Pirmiausia nukeliavo į Kanzasą, Kanzas valstijoje (*Can-sas City, Cansas*), čia gyveno nemažai lietuvių, kurie nusipirko iš protestantų bažnytelę bei kleboniją ir pertvarkė į katalikišką. Įdomu, kad dauguma lietuvių čia buvo iš Šiluvos apylinkių. Šivickis net sutiko porą žmonių, su kuriais mokėsi Šiluvos

Praėjo vieni studijų metai, ir iškyla vėl tas pats, amžinasis, pinigų klausimas – kaip užsidirbti antriesiems mokslo metams?

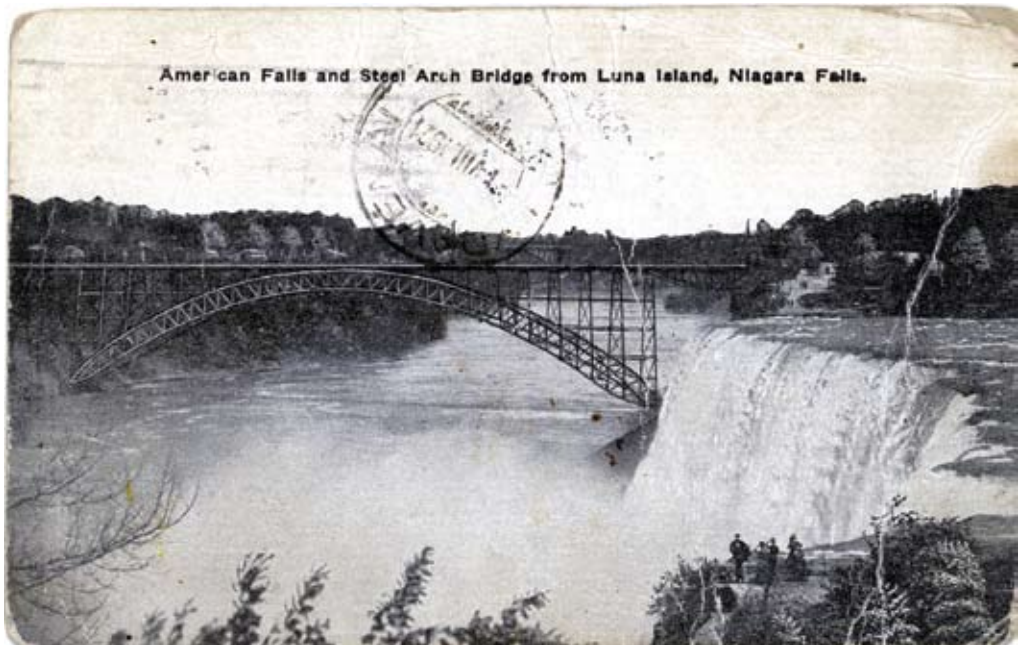
* Liudijimas (ne diplomai) būdavo išduodamas išlaikius tam tikrus dalykus, susijusius su praktika. Toks liudijimas galiojo ir perėjus į kitą universitetą studijuoti mediciną.

pradinėje mokykloje. Beveik visi jie dirbo gyvulių skerdyklose ir neblogai gyveno. Čia jis pririnko nemažai prenumeratorių. Po to nukeliavo į Omahą, Nebraskos valstijoje, kur vėl buvo nemažai lietuvių, taip pat gražiai įsikūrusių. Čia buvo nemažai ir vadinamųjų kairiųjų, kurie vienur kitur sudarė opoziciją prieš katalikišką laikraštį. Bet Šivickis panaudojo agentams įkaltą taisyklę – su opozicionieriais nesiginčyti, tad opozicija jam nepakenkė, netgi kai kurie kairiųjų vadai užsisakė laikraščius. Prenumeratą rinkdavo vakare, kai žmonės grįžta iš darbo, o dieną vėl leisdavo bibliotekoje, kuri Karnegio (*Carnegie*) fondo remiama buvo labai graži ir turtinga. Aplankė Su Sitį (*Sioux City, Iowa*), kuriame pataikė į dideles iškilmes, nes buvo šventinama naujai pastatyta lietuviška mūrinė bažnyčia. Lietuviai čia gyveno gerai, daugelis turėjo nuosavus namus. Ajovos sostinėje Di Moine (*Des Moines*) lietuvių gyveno nedaug, katalikiškos bažnyčios nebuvo, senieji lietuviai ėjo į airių bažnyčią, kurion kartą per metus atvažiuodavo kunigas iš Su Sičio išklausti išpažinčių. Mokyklos lietuviškos nėra, vaikai jau lietuviškai nebekalba. Gyvena vidutiniškai, mėgsta išgerti. Nuvažiavęs į Rokfordo miestą (*Rockford, Illinois*), pataikė apsigyventi pas šeimininkę, kuri buvo atvykusi iš Kirkučių kaimelio, kuris visai šalia Žalakiškių kaimo, rado čia ir daugiau žaiginiškių. Dauguma čionykščių jau buvo užsiprenumeravę laikraščius, tad rinkti prenumeratą buvo sunkiau. Toliau – Beiloito miestelis, Viskonsino valstijoje su nemaža lietuvių kolonija, bet ji išsibarsčiusi. Nežinojo, kur lietuvius surasti, bet beklaidžiodamas pataikė į lietuvišką saliūną, kur iš tolo buvo girdėti lietuviškos dainos, o tiksliau – rėkavimas... Patekęs į Milvokį (*Milwaukee, Wisconsin*), bažnyčioje sutiko mišias belaikantį Jeronimą Tiškevičių, pas kurio brolių Šivickis dirbo mėsos krautuvėje Kensingtone, ir jie dažnai susitikdavo. Pakviestas pas jį į svečius sutiko ir patį krautuvininką Tiškevičių, kunigo brolių, kuris atvyko čion padėti Jeronimui persikraustyti į Šeboiganą (*Sheboygan, Wisconsin*), ten jis buvo keliamas į vyskupus. Padėjo prie persikraustymo darbų ir Šivickis, po to kartu nukeliavo į Šeboiganą. Miestelis gražus, beveik vien vokiečių apgyvendintas, bet yra ir lietuvių parapija su bažnyčia. Lietuviai čia „ne pėsti“, yra Lietuvos vyčių ir daug kitų organizacijų, tad prenumerata nesisekė, nes visi raštingi, daug skaitantys ir iki Šivickio pasirodymo laikraščiais apsirūpinę. Po to keliavo į Spring Valį (kuriame, kaip pamine, mokytojoavo

lietuvių mokykloje 1912 m.), iš kurio aplankė keletą angliakasių miestelių, surinko nemažai prenumeratos. Sutiko keletą savo buvusių mokinių, jau paaugusių, viena mokinė kaip tik kėlė vestuves... Po to – Sent Luisas (*St Louis*) ir grįžimas į Kolumbiją, į universitetą. Tad po atostogų grįžo pilnas malonių įspūdžių ir su pakankamu kiekiu pinigų studijoms.

Studijuojant antrus metus be specialybės dalykų teko laikyti ir specialius anglų kalbos egzaminus, kad gautų menų bakalauro laipsnį (tuomet medicinos mokslai buvo priskiriami prie meno srities). Egzaminus išlaikė, laipsnį gavo, bet paaiškėjo, kad dėl neišlaikyto fizinės diagnozės egzamino negali gauti medicinos sertifikato, o jo neturėdamas negalėjo studijuoti Vašingtono universitete (Sent Luiso miestelyje, Misūrio valstijoje), kuriame norėjo tęsti medicinos mokslus ir atlikti praktiką ligoninėje. Tuomet padavė prašymą į Ajovos (*Iowa City*) valstybinį universitetą, Ajovos valstijoje, kuris prižadėjo priimti jį į trečią medicinos kursą.

Bet vėl – reikia užsidirbti pinigų būsimoms studijoms. Nuslėpus, kad yra studentas (dėl to paties laikinumo, dėl kurio studentai sunkiai priimami darban), pavyksta gauti darbininko vietą Monsanto cheminių darbų dirbtuvėje. Pateko į sacharino gaminimo skyrių, kur malė ir džiovino kalio

Atvirlaiškis su Niagaros krioklio ir tilto vaizdu, siųstas broliui Tamošiui iš Niujorko 1921-06-28, Lydavėnus pasiekė 1921-08-21. (RKIM).

Nuo 1917 m. rugsėjo iki 1918 m. birželio studijuoja Ajosvos universitete (Iowa state university) Medicinos fakultete.

dichromatą, o laisvalaikį vėl leido bibliotekoje. Greitai jam paskyrė atsakingesnę darbą prie sacharino centrifugavimo su didesniu atlyginimu, bet čia acto rūgšties kvapas stipriai erzino jo plaučius, tad buvo priverstas keisti darbą. Sužinojo, kad Ist Sent Luiso (*East Saint Louis*) laukuose statomas oro uostas, nusisamdė prie statybos darbų, krovė žvyrą iš vagonų į vežimus. Visas septynias dienas, be jokių išėiginių, valgydamas ir miegodamas čia pat prie statybų. Pradžioje darbas atrodė lyg ir lengvas, bet ilgainiui pradėjo taip skaudėti nugaros raumenis, kad negalėjo nei judėti, nei gulėti; turėjo nutraukti darbo sutartį anksčiau laiko. Bet pinigų studijoms užsidirbo. Per tą mėnesį neskuto barzdos, darbo drabužiai atrodė kaip valkatos. Kai įsėdęs į tramvajų, paklausė konduktoriaus ar teisingai važiuoja į Sent Luisą, šis tėviškai atsakė, kad taip, ir pridūrė: „Bet elkis kaip pridera“. Mat bijojo, kad aš nepradėčiau užkabinėti keleivių. Aš juokiaus savyje ir galvojau, kaip apsirengimas pakeičia žmogų“.

Nuo 1917 m. rugsėjo iki 1918 m. birželio studijuoja Ajosvos universitete (*Iowa state university*) Medicinos fakultete. Apsistoja čekų šeimynoje, gauna atskirą kambarį. Pradėjus lankytis universiteto raštinėn, paaiškėjo, kad Šivickiui duoti pažadai nebus išpildyti, nes jis neturi to nelemto dvejų metų medicinos sertifikato, be to, jis nedaug mokėsi lotynų kalbos, o čia jam reikia studijuoti visus metus lotynų kalbą. Jokios derybos nepadėjo, teko sutikti studijuoti pirmame kurse lotynų kalbą, be to, užsiregistravo specializuotis biologinėje chemijoje. Atliko visus reikalingus laboratorinius fiziologinės chemijos darbus ir ėmėsi specialiųjų eksperimentų. Vienas tokių buvo kukurūzų aliejaus naudingumo (santykinio virškimumo) palyginimas su medvilnės aliejumi ir kiaulės taukais. To darbo santrauka buvo atspausdinta viename iš svarbiausių Šiaurės Amerikos medicinos žurnalų *The Journal of the American Medical Association (Chicago)* 1918 m.; publikuota kartu su bendraautoriumi prof. E. V. Rokvudu (*E. W. Rockwood*). Tai buvo pirmasis publikuotas Šivickio mokslinis darbas, kurį jis pats labai vertino.

Universitete buvo turtinga chemijos biblioteka, kuria Šivickis naudojosi. Aktyviai dalyvavo chemikų klubo posėdžiuose, jie vykdavo kas savaitę, būdavo aptariamose įvairios chemijos problemos. Dalyvavo taip pat ir kosmopolitų klube, kuris buvo skirtas svetimtaučiams, ir čia susipažino su įvairių šalių studentais.

JAV 1917 m. balandžio mėn. įsijungė į Pirmojo pasaulinio karo (tuo metu vadinto Didžiuoju karu) veiksmus, paskelbusios karą Vokietijai dėl to, kad ši atakavo laivus tarptautiniuose vandenyse ir slapta kurstė Meksiką, kad ši užpultų JAV. Tuomet buvo nutarta pagreitintai ruošti medikus karo reikmėms, ir 1918 m. vietoje vasaros kursų Ajosvos universitete buvo tiesiog papildomas mokslo semestras. Šiam semestru Šivickį jau priėmė į trečią studijų kursą. Be daugelio teorinių dalykų prasidėjo ir praktika klinikose. Ši praktika Šivickiui nepatiko, nes jis nesugebėjo išgirsti perkusijų (stuksenimų) skirtumų; be to, visoje diagnostikoje nematė to greitumo ir aiškumo, prie kurio buvo pratęs laboratoriniuose darbuose. O kai nepatiko praktika, tai kartu pradėjo nepatikti ir visas medicinos mokslas. Kaip tik tuo metu visus medicinos studentus pradėjo agituoti tarnauti kariuomenėje. Šivickis norėjo stoti į karininkų mokyklą, tačiau

Vienas iš Ajosvos universiteto, kuriame studijavo P. B. Šivickis, pastatų. Nuotraukos autorius V. Būda, 2003.

Ryšių su visuomene komitetas Vašingtone buvo propagandinė įstaiga. Jos vyriausiasis vadas Džordžas Loselis (*George Locel*) buvo tiesiogiai atskaitingas prezidentui. Įstaiga turėjo labai daug skyrių, nemažai jų buvo skirta ir svetimtaučiams.

buvo pasakyta, kad jam, kaip svetimos valstybės piliečiui, galima tapti tik paprastu kareiviu, o patarnavęs kareiviu, galės stoti ir į karininkų mokyklą. Tapti kareiviu Šivickis nepanoro. Ir čia vėl pasitaikė pokyčių galimybė. Baigiasi pinigai, reikia galvoti apie darbą, ir lyg specialiai tam pasiūlymas – buvęs „Draugo“ bendradarbis Julius Kaupas kviečia jį dirbti į Informacijos biurą Vašingtone, esantį prie Ryšių su visuomene komiteto. Jis susikrauna daiktus, o knygas ir užrašus (net penkias dėžes) siunčia paštu. Persiunčiant jos dingsta visam laikui. Atrodo, tai irgi šioks toks simbolinis įvykis, nes Šivickis prie medicinos studijų nebegriš. Nuo 1918 m. rugsėjo iki 1920 m. sausio jis dirbs Ryšių su visuomene komitete, pradžioje Vašingtone, vėliau Niujorke; laikui bėgant, biuras keis priklausomybę ir pavadinimą (žiūrėti toliau).

Ryšių su visuomene komitetas Vašingtone buvo propagandinė įstaiga. Jos vyriausiasis vadas Džordžas Loselis (*George Locel*) buvo tiesiogiai atskaitingas prezidentui. Įstaiga turėjo labai daug skyrių, nemažai jų buvo skirta ir svetimtaučiams. Amerikos svetimtaučių skyriaus vedėjas buvo Boyer (taip jo pavardę rašo Šivickis, bet iš tikro turi būti – Karlas Byoiras (*Carl Byoir*); apie jį žiūrėti toliau), o smulkesnio padalinio – Svetimtaučių Amerikoje spaudos ir žodinės informacijos skyriaus vedėja buvo gabi sociologė Džozefina Roš (*Josephine Roche*), kuri netrukus tapo JAV socialinės apsaugos ministre ir kuri labai vertino Šivickį (žiūrėti toliau). Skyrių tikslas buvo teikti Amerikos svetimtaučių spaudai informaciją apie Amerikos veiksmus karo metu, apie politinį, kultūrinį, ekonominį gyvenimą, nes dauguma JAV gyvenusių svetimtaučių angliškai nemokėjo. Čia buvo lietuvių, lenkų, rusų, vokiečių, čekų, slovakų, ukrainiečių, vengrų, italų biurai; juose dirbo po 2–5 žmones, tik rusų ir vokiečių biuruose jų dirbo kur kas daugiau.

Lietuvių biure dirbo trys žmonės: Julius Kaupas – vedėjas, Šivickis – jo padėjėjas ir dar viena moteris – mašininkė. Šivickis parašydavo vertimą, Kaupas peržiūrėdavo, ir informacija keliaudavo pas mašininkę. Kaupas dažnai važinėdavo po kitus miestelius su prakalbomis, atseit, supažindindamas lietuvius su Amerika, o iš tikro – kalbėdamas dėl Lietuvos nepriklausomybės. Lietuvių biuras gaudavo ir visą spaudą iš Lietuvos, rengdavo žinių santraukas. Dirbant biure reikėjo laviruoti tarp to, kas naudinga Lietuvai ir kas naudinga JAV.

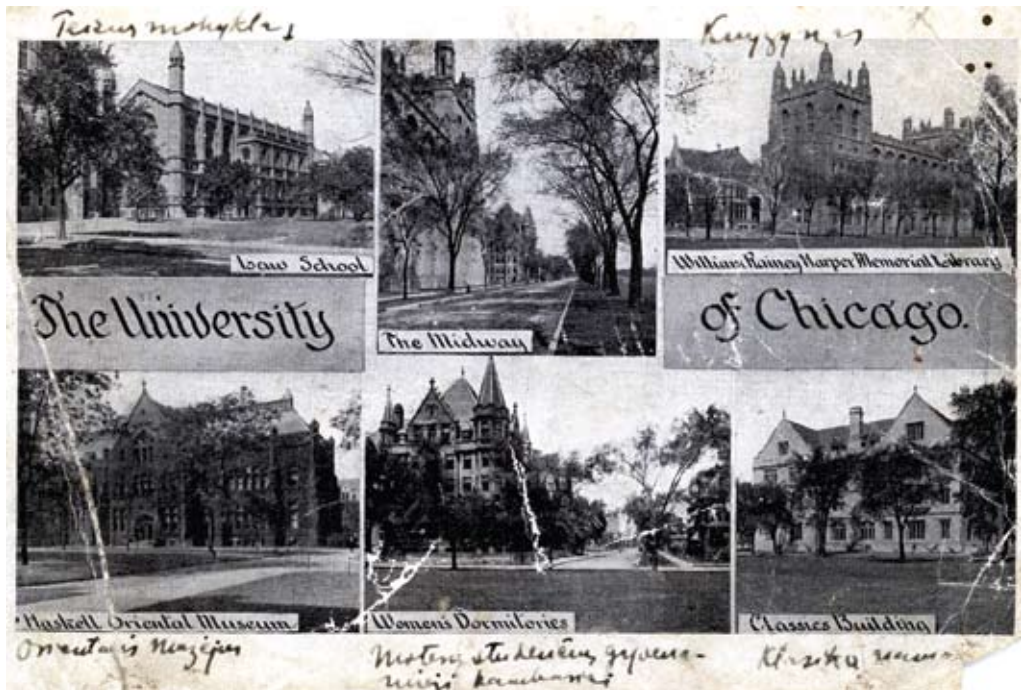
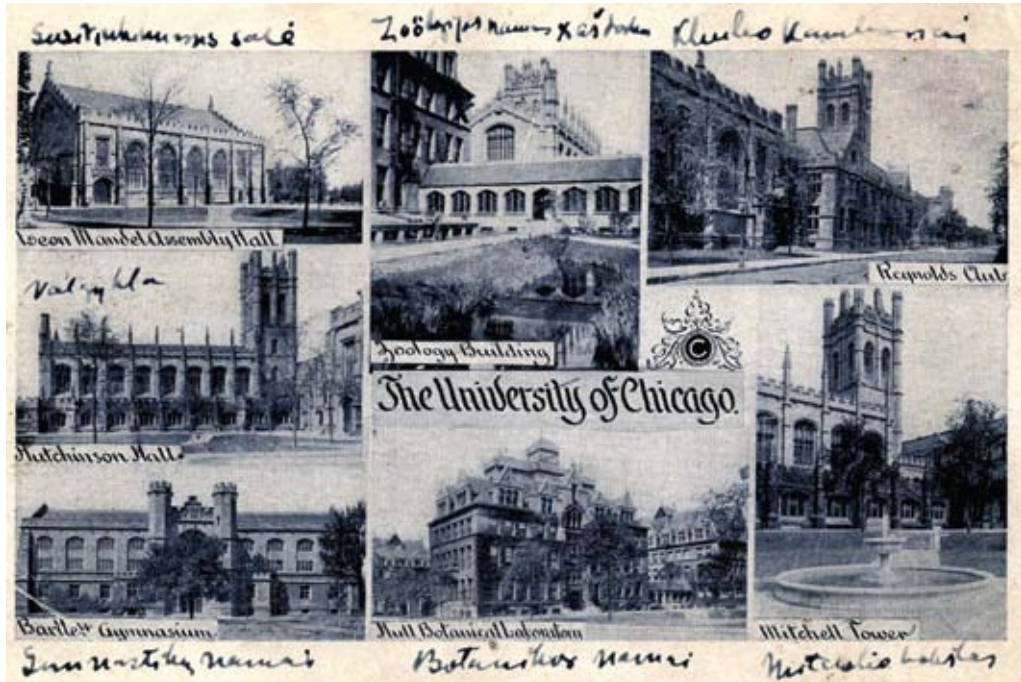

P. B. Šivickis – Lietuvių biuro vedėjas Niujorke 1919-05-01.

Amerikiečiai nenorėjo palankių žinių apie vokiečius, o Lietuvos laikraščiai dėl susidariusios padėties apie vokiečius rašė tik palankiai. Kai kurie Amerikos lietuvių laikraščiai irgi taip darė ir turėjo nemalonomų su teismais.

Čikagos universiteto pastatai. Atvirutės, siųstos broliui Tamošiui į Žaiginį. Vertimai iš anglų k. užrašyti P. B. Šivickio ranka. (RKIM).

Iki tol amerikiečiams Lietuva buvo beveik visai nežinoma šalis.

Čikagos universiteto profesorius, Zoologijos skyriaus vedėjas R. F. Lillie.

Dėl patalpų stokos biuras Vašingtone dirbo trumpai, greit išsikėlė į Niujorką. Po keleto mėnesių Kaupas išvažiavo į Čikagą dirbti „Draugo“ redaktoriumi. Šivickis tapo biuro vedėju. Jam dirbant buvo paskelbtos karo paliaubos ir prasidėjo taikos derybos. Šivickis pats pirmasis parašė straipsnį „Darbininke“, kviesdamas visus lietuvius teikti pagalbą Lietuvai derybose. Prasidėjo prakalbų ir pinigų rinkimo metas, lietuviai aukojo labai gausiai, kartais vienu prakalbų metu surinkdavo net po 8000–10 000 dolerių. Dalis tų pinigų buvo skirta Lietuvos problemoms pagarsinti Amerikos visuomenėje tuo tikslu, kad JAV valdžia remtų Lietuvą. Tam buvo nusamdytas užsienio spaudos skyriaus vedėjas Byoiras, kuris veikė labai plačiai ir energingai – per spaudą, per parodas ir kt., o jam žinias teikė Šivickio vadovaujamas biuras. Iš lietuvių pusės buvo nusamdytas komitetas Byoiro veiklai prižiūrėti. Iki tol amerikiečiams Lietuva buvo beveik visai nežinoma šalis. Komiteto posėdžiai vykdavo Šivickio vadovaujamame biure. Čia buvo rašomos įvairios rezolucijos, raštai kongresmenams.

Netrukus po paliaubų Visuomenės informavimo biuras buvo perduotas Amerikos Raudonajam Kryžiui, įstaiga tapo Valstybine užsienio kalbų informacine tarnyba. Prie įprasto darbo prisidėjo ir informacija mokesčių klausimais; daugelyje vietovių svetimtaučiai mokėjo daugiau pelno mokesčių, nei priklausė, nes nežinojo išimčių, nemokėjo teisingai užpildyti blankų. Tad biuras padėjo jiems atgauti permokas.

Kadangi dirbo daug, savarankiškam švietimuisi laiko likdavo mažai, bet šiek tiek likdavo. Tuomet Šivickis lankydavosi Niujorko bibliotekoje arba muziejuose; tiek muziejai, tiek biblioteka čia buvo labai turtingi, pastarojoje buvo nemažai lietuviškų knygų ir periodikos. Gamtos muziejuje keliskart savaitėje vykdavo įvairūs mokslininkų susirinkimai, kurie, kaip sako Šivickis, buvo jam labai naudingi. Be to, kaip laikraštininkas dalyvaudavo ir politiniame gyvenime. Tuomet Niujorke būdavo ruošiami Tautų Sąjungos priešpiečiai, už kuriuos reikdavo susimokėti, bet čia vykdavo įdomūs pranešimai ir diskusijos.

Pasibaigus taikos deryboms, biuro darbas iš politikos srities pradėjo krypti į socialinių reikalų pusę. Tai Šivickiui buvo nelabai įdomu, tad jis, pasinaudojęs biuro rėmėjų klausimo krize, darbo atsisakė ir išvažiavo į Čikagos universitetą studijuoti zoologijos. Nežiūrint net keleto buvusios vedėjos, o

dabar jau ministrės Dž. Roš kvietimų grįžti į darbą, jis liko universitete.

Bet dar prieš išvykstant į Čikagą, dar bedirbant Niujorke, Šivickis keletą mėnesių lankė Kolumbijos universiteto Niujorke (*Columbia University in the City of New York*) vakarinius kursus. Kaip jis pats sako, norėjo pagilinti ir atšviežinti matematikos ir chemijos žinias. Vis dėlto toks Šivickio paaiškinimas skamba kiek keistokai ir yra nepakankamas – kam jam to reikėjo? Galimos kelios prielaidos: gal jis norėjo arčiau susipažinti su universitetu, renkantis tolimesnes studijas, gal jau buvo nusižiūrėjęs kokią nors specialybę šiame universitete, gal bandė ieškoti kelių pigesnėms studijoms? Kolumbijos universitetas yra vienas seniausių JAV (įkurtas 1754 m.), prestižinis ir privatus, tad reikia manyti, kad studijos jame buvo brangios, nes ir dabar jos šiame universitete yra labai brangios.

Prakalbus apie Kolumbijos universitetą, reiktų paminėti įsisenėjusią Šivickio biografų daromą klaidą. Universiteto vakariniai kursai nėra tas pats, kas studijos universitete, tai yra arčiau to, ką vadiname paruošiamaisiais kursais. Knygoje „Akademikas Pranciškus Šivickis“, išleistoje 1980 m., šis faktas pateikiamas kaip studijos Kolumbijos universitete, ir todėl visi vėlesnieji autoriai, rašę apie Šivickį, remdamiesi šia knyga, atkartodavo tą pačią klaidą – skaičiuodami, kad Šivickis studijavo ir Kolumbijos universitete, parašydavo, kad iš viso jis studijavo net septyniuose universitetuose. O iš tikro jis studijavo šešiuose; suprantama, kad ir šeši yra įspūdingai daug. Pats Šivickis gyvenimo aprašyme (*Curriculum vitae*), rašytame 1961 m., taip pat nemini Kolumbijos universiteto Niujorke kaip savo studijų epizodo ir išvardija šešis savo studijų universitetus.

Baigiamasis studijų etapas. Regeneracijos tyrimų pradžia

Čikagos universitete (*University of Chicago*), Gamtos fakultete Šivickis studijuoja nuo 1920 m. sausio iki 1922 m. birželio. Šis universitetas buvo vienas iš jaunesnių JAV, įkurtas 1890 m., bet labai modernus ir garsus; dabar – vienas didžiausių ir žymiausių universitetų pasaulyje. Milijonierius Džonas D. Rokfeleris (*John D. Rockefeller*) paaukojo 600 000 dolerių

Čikagos universitete (*University of Chicago*), Gamtos fakultete Šivickis studijuoja nuo 1920 m. sausio iki 1922 m. birželio.

Šivickis pasirenka Čikagos universitetą dėl jame vykstančių eksperimentinės zoologijos darbų, o labiausiai jį domina regeneracijos tyrimai, atliekami prof. Čarlzo M. Čaildo (*Charles M. Child*).

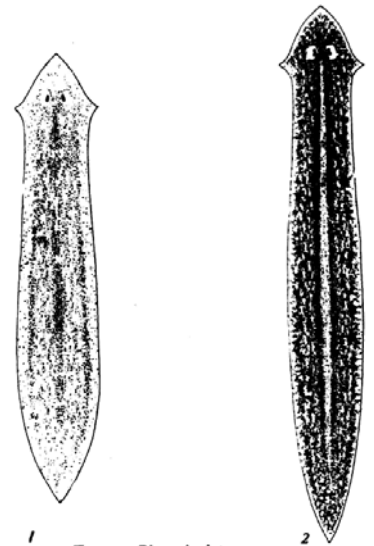

FIG. 1. *Planaria lata* n. sp.

FIG. 2. *Planaria maculata*.

Dvi planarijų rūšys, kurias P. B. Šivickis tyrinėjo savo disertacijoje. *Planaria lata* – nauja rūšis, atrasta P. B. Šivickio (dabar – *Dugesia lata*, Šivickis, 1923).

(pagal dabartinį kursą tai būtų 25 milijonai) universitetui įsteigti, sukviėtė čia dirbti pačius geriausius šalies mokslininkus, pastatė beveik visą universiteto miestą. Neišeina sakyti, o ir Šivickis nesakė „universiteto miestelis“, sakė „miestas“, nes tai tikrai gražus, didžiulis miestas. Kuriantis buvo statomi angliškai gotiško stiliaus pastatai, tai yra to paties architektūrinio stiliaus, kaip Oksfordo universiteto.

Šivickis pasirenka Čikagos universitetą dėl jame vykstančių eksperimentinės zoologijos darbų, o labiausiai jį domina regeneracijos tyrimai, atliekami prof. Čarlzo M. Čaildo (*Charles M. Child*). Jis pradeda studijas trečiame kurse ir po pirmojo semestro pasiprašo pas Čaildą temos disertacijai. Daktaro studijoms gauna 50 dolerių stipendiją, bet ją gaudamas turi dirbti ir asistentu. Asistuoja dėstant elementarinę (bendrąją) zoologiją, embriologiją, evoliuciją, genetiką ir eugeniką.

Čikagos universitete studijavo daugelio tautybių studentai, buvo ir keletas lietuvių, tarp jų – pora moterų, studijuojančių mediciną. Su lietuviais Šivickis dažnai pabendraudavo. Jis mini Kazį Gineitį, kuris Čikagoje studijavo mediciną, o vėliau buvo Lietuvos pasiuntinybės Londone generalinis konsulas bei „Maisto“ ir „Pieno centro“ bendrovių prekybos atstovas. Prisimena taip pat teisę studijavusį Vaitkų (vardo nenurodo) ir parašo: „kuris vėliau, rodo, buvo atskridęs Lietuvon“. Tad ne visai aišku, ar iš tikro tai buvo Feliksas Vaitkus, su „Lituanica II“ perskridęs Atlantą. Jei tai tas pats, tai turėjo pradėti studijuoti labai anksti – 15 metų ar net anksčiau, nes „Vikipedijoje“ jo gimimo data nurodoma 1907 m. Už universiteto sienų su

Atvirilaiškis, siųstas broliui Tamošiui iš Čikagos. Reverse – Čikagos dailės instituto pastatas ir P. B. Šivickio pasigyrimas, kad apie jį rašė Amerikos laikraštis „Darbininkas“, siunčia broliui šūsnį laikraštį. Averse – Italijos dailininko Gaetano Chierici reprodukcija „Kūdikio maudymas“, tapytas 1828 m. Iš Čikagos išsiųsta 1920-10-31, Raseiniuose gauta 1920-12-02, Lydaviuose gauta 1920-12-03. (RKIM).

lietuviais šiuo metu bendrauja nedaug, nes tam beveik nelieka laiko. Antra vertus, bendravimas ne visada buvo lengvas, nes kai kurie seni pažįstami žiūrėjo į jį kaip į išsimokslinusių ir drauge kaip į turtingą, o Šivickiui trūko pinigų viskam – ir maistui, ir drabužiams. Su 50 dolerių per mėnesį Čikagoje pragyventi buvo neįmanoma. Vieną kartą pavyko gauti pašalpą iš Lietuvių Romos katalikų federacijos, kuri šelpdavo besimokančiuosius, antrą kartą pašalpos nedavė, motyvuodami tuo, kad Šivickis yra politiškai neaiškus žmogus (!). „O aš maniau, kad politiškai aiškesnio už mane negalėjo būti, ir aš visiems ir visur tai sakiau, kad jokiai politinei grupei nepriklausau ir nenoriu priklausyti, nes savo gyvenime siekiu tik vieno darbo – dirbti mokslinį darbą“. Visa laimė, kad turėjo seną, supratingą draugą Praną Gudą, tuomet „Darbininko“ redaktorių, kuris, visai neprašytas, laikas nuo laiko jam atsiųsdavo pinigų. Pradėjęs profesoriauti, Šivickis visas skolas jam atidavė, o prisiminimuose parašė labai gražiai: „žinau, kad už tą pašalpą aš jam niekad negalėčiau išsimokėti, nes svarbiausia buvo tai, kad jis man prisiųsdavo tuomet, kada pinigai man būdavo reikalingiausi ir kuomet man grėsė bėdas ir kiti trūkumai.“

Dvi vasaras – 1921 m., prieš ginant disertaciją, ir 1922 m., jau apsigynus, Šivickis stažuojasi **Vuds Holo (Woods Hole) jūrų biologijos laboratorijoje**, didžiausioje JAV; čia atlieka regeneracijos tyrimus ir susipažįsta su jūros fauna. Kaip ir Čikagos universitetas, ši laboratorija yra elitinė, gerai įrengta, turinti daug aukštos kvalifikacijos darbuotojų, savo muziejų, turtingą biblioteką. Nors darbo vietą čia reikia išsipirkti, bet atvykstančių tyrėjų netrūksta: 1922 m. jų buvo 308, o zoologijos sekcijoje, kurioje dirbo Šivickis – 87 žmonės. Neskaitant puikių darbo sąlygų, tyrėjus čionai traukia ir tai, kad vakarais skaitomos įvairios paskaitos apie aktualiausias mokslines problemas, jas skaito žymūs mokslininkai. Nuo 1890 m. kiekvienais metais čia lankosi ir būsimo Nobelio premijos laureatas Tomas Hantas Morganas (*Thomas Hunt Morgan*) (1897–1945 m. jis priklausė šios laboratorijos valdybai), kuris be daugybės kitų gyvūnų, tyrė ir planarijų regeneraciją, o 1901 m. parašė monografiją *Regeneration*. Gerokai vėliau T. Morgano 70-mečiui Šivickis parašys apie jį išsamų straipsnį („Kosmos“, 1936 m.); apibūdins jį labai gražiai: „mes, kurie turėjome progos jį patį pažinti, stebėdavomės jo išterme

Dvi vasaras – 1921 m., prieš ginant disertaciją, ir 1922 m., jau apsigynus, Šivickis stažuojasi Vuds Holo (Woods Hole) jūrų biologijos laboratorijoje. Kaip ir Čikagos universitetas, ši laboratorija yra elitinė, gerai įrengta, turinti daug aukštos kvalifikacijos darbuotojų, savo muziejų, turtingą biblioteką.

Prof. Leo Löbe Vuds Hole Jūrų biologijos tyrimo stotyje, 1920-1921. (LMAVB).

Trys profesoriai Vuds Hole
Jūrų biologijos tyrimo stotyje,
1920–1921. (LMAVB).

ir energijos gausumu (...) Morgano gyvenime buvo ir tebėra pagrindinis šūkis: Darbas“. Šivickis prisimins vieną gana ilgą pokalbį su juo, kai po paskaitos apie audinių kultūrą, jie perėjo visą miestelį iki namų bediskutuodami apie šią paskaitą. Siautėję lysenkizmui Lietuvoje, 1948 m., Šivickis bus verčiamas Morganą viešai pasmerkti, bet nepasmerks.

Šivickis iki pat 1940 m. imtinai buvo Vuds Holo jūrų biologijos laboratorijos korporacijos nariu.

Tiek dirbdamas Vuds Hole, tiek Čikagos universitete, tiek ir vėliau Šivickis naudojo planarijas regeneracijos tyrimams. Tai labai tinkami gyvūnėliai tyrimams, kuriuos galima auginti laboratorijoje, o svarbiausia, jie gerai regeneruoja (atsiaugina amputuotas kūno dalis). Pradėjęs dirbti, iškart atsiskleidžia Šivickio – tikro mokslininko – savybės: pastabumas, kritiškumas, noras pačiam daug ką patikrinti. Ir iškart – sėkmė, naujos mokslui planarijų rūšies atradimas. Nors pagrindinis darbo tikslas – regeneracijos tyrimai, bet netikėtai darbo apimtis išsiplėčia. Dirbdamas Vuds Hole jis gerai susipažino su tenykšte jūros fauna. Grįžus į Čikagą, susirinkti medžiagą bandymams teko iš netoli Čikagos esančių upių ir ežerų. Nuo seno buvo

Thomas Hunt Morgan (Huettner, Alfred F. (Alfred Francis), b. 1884, "Portrait of Thomas Hunt Morgan at microscope". Embryo Project Encyclopedia (1930). ISSN: 1940-5030).

manoma, kad viena iš čia aptinkamų planarijų rūšių *Planaria maculata* yra ta pati rūšis, kaip esanti Vuds Hole, tik šiek tiek besiskirianti ir vadinta šios rūšies vidurio vakarų forma (čia pateikiame tuo metu vartotus lotyniškus pavadinimus; vėliau daugelio tyrėjų vadintos *Planaria* arba *Euplanaria* bus pervadintos į *Dugesia*). Visgi pastabūs Šivickis tuo suabejoja ir, labai atidžiai ištyrinėjęs išorinę morfologiją, randa nemažai skirtumų palyginti su jam žinoma *P. maculata* ir taip pat vadinama, atseit, ta pačia „čikagietiška“ rūšimi. Pastebi ir jų judėjimo bei nervinio dirglumo skirtumus, skirtingą mitybos elgseną. Tačiau, kad galutinai įrodytų, jog tai dvi skirtingos rūšys, teko imtis ir daug darbo reikalaujančių histologinių tyrimų, nes naujos rūšies statuso įtvirtinimo svarbiausias akcentas – lytinio aparato skirtumai. Šivickis drąsiai imasi histologijos ir, atrodo, pajunta mokslinio darbo azartą, kai jauti, jog atradai kažką tikrai naujo, kuomet neskaičiuojamos nei minutės, nei valandos. Savo prisiminimuose jis rašo: „...prisirišau prie

Pranas Gudas su žmona. (LMAVB).

Čikagos universiteto Filosofijos daktaro diplomas (zoologijos srityje), išduotas P. B. Šivickiui 1922-06-13.

Čikagos universitete sėkmingai apgynęs disertaciją „*Planaria lata* regeneracijos fiziologiniai tyrimai su rūšies aprašymu“, 1922 m. birželio mėn. jis įgyja filosofijos daktaro (PhD) laipsnį. Iš maždaug 1500 studentų, tais metais baigusių Čikagos universitetą, daktaro laipsnis suteiktas vos keletui studijavusių.

P. B. Šivickis Vuds Hole Jūrų biologijos tyrimo stotyje, 1920–1921. (Jo ranka įrašyta klaidinga data – 1927 m.)

savo temos ir dirbau išsijuosęs. Iš laboratorijos išeidavau tik į valgyklą ir į knygyną, o kitur beveik niekur. Laboratorijoje studijuodavau ir dirbdavau. Čia ateidavau rytą prieš aštuntą valandą ir beveik visuomet išbūdavau iki dešimos nakties. O kartais ir ilgiau, kartais iki trečios valandos ryto“.

Šivickis atlieka abiejų planarijų genitalinio komplekso histologinius pjūvius ir vaizdžiai parodo jų skirtumus. Naują planarijų rūšį jis pavadina *Planaria lata*. Šį vardą gyvūnėlis nešioja iki šiol, tik patikslintas genties pavadinimas. Daugelyje dabartinių duomenų bazių aptinkame Šivickio – šios naujos rūšies atradėjo – pavardę: *Dugesia lata* Sivickis, 1923; greta ir sinonimas *Planaria lata* Sivickis, 1923.

P. lata regeneracines savybes jis tiria lygindamas su *P. dorotocephala*, kuri jau neblogai iširta. Kol kas dar manoma, kad visos planarijų rūšys regeneruoja vienodai, nors ne tiek daug rūšių yra iširta. Šivickis atkreipia dėmesį, kad ankstesni darbai atlikti įvairiomis sąlygomis, su nedideliu skaičiumi kūno gabalėlių, dažnai netgi išpjautų iš skirtingų kūno dalių. Eksperimentinė zoologija dar yra jaunas mokslas, dar nesilaikoma griežtų taisyklių, kurios dabar dirbantiems eksperimentinį darbą atrodo tokios natūralios – juk norint ką nors palyginti, eksperimento sąlygos turi būti visiškai vienodos. Jis imasi standartizuoti bandymo sąlygas: vienodas gyvūnų amžius, vienodo dydžio pradiniai gabaliukai (tiriant skirtingas rūšis – vienodo dydžio santykiniai gabaliukai viso kūno ilgio atžvilgiu), analogiškos kūno vietos pjūviai, vienodos fiziologinės būklės gyvūnai, vienodos eksperimento aplinkos sąlygos, didelis individų kiekis – vienam tyrimo parametrui nustatyti imama po 50 ar daugiau individų. Įrodo, kad regeneracinių savybių tendencija yra ta pati: gabaliukai iš priekinės ir užpakalinės kūno dalių regeneruoja labai gerai, o paimti iš ryklės srities – prasčiau. Tačiau regeneracijos greitis yra didesnis bandymuose su *P. lata* nei su *P. dorotocephala*. Mitybos elgsena ir nervų sistemos jaudrumas rodo, kad *P. dorotocephala* yra labiau specializuotas gyvūnas, tad logiška, kad jo regeneracinės savybės kiek silpnesnės. Bando aiškintis tiek vidinių, tiek išorinių veiksnių įtaką regeneracijos intensyvumui ir nervų sistemą veikiančių cheminių medžiagų poveikį. Vidinės regeneracijos vyksmo priežastys – tai medžiagų apykaitos intensyvumas, kurį vertina pagal anglies dioksido įvairiose kūno dalyse išskyrimą arba pagal padidintą deguonies sunaudojimą. Išsiaiškina, kad tos kūno sritys, kurio-

se medžiagų apykaita yra aktyviausia, yra pačios jautriausios veikiant gyvūną įvairiais chemikalais.

Čikagos universitete sėkmingai apgynęs disertaciją „*Planaria lata* regeneracijos fiziologiniai tyrimai su rūšies aprašymu“, 1922 m. birželio mėn. jis įgyja filosofijos daktaro (*PhD*) laipsnį. Iš maždaug 1500 studentų, tais metais baigusių Čikagos universitetą, daktaro laipsnis suteiktas vos keletui studijavusių. O jau 1923 m. Šivickio disertacija paskelbta prestižiniame žurnale *The Biological Bulletin*.

Atsisveikinimas su Amerika. O kas toliau?

Tapęs daktaru, ir ne bet kur, o pačiame prestižiškiausiame Amerikos universitete, reiklusis Šivickis gali sau pasakyti: mokiausi daug, žinių sukaupiau daug, atėjo laikas dirbti savarankiškai ir pačiam kitus mokyti. Iš tikro, prisimenant visą jo „odisėją“ Amerikoje – jis plėtė akiratį ne tik studijuodamas, bet ir kiekvieną laisvą minutę. Švietėsi visapusiškai – ir mokslo srityje, ir literatūroje, ir mene, ir politikoje. Tapo tikru intelektualu, tokiu, kokių Lietuvoje tuomet buvo vos keletas. Atrodo, tokius specialistus Lietuvos universitetas turėtų griežte griežti. Deja...

Apgynęs disertaciją, Šivickis iškart pasiunčia laiškus su disertacijos nuorašu į Lietuvos universitetą ir Švietimo ministeriją su prašymu priimti į darbą. Iš švietimo ministro Prano Mašio laišką gauna greitai su atsakymu, kad jis žinantis tik vieną laisvą darbo vietą – Šiaulių gimnazijoje gamtos mokytojo... O iš Lietuvos universiteto kvietimą dirbti Šivickis gauna lapkričio mėnesį. Suprantama, kad Šivickiui pirmasis pasiūlymas netinka, o antrojo joks blaiviai mąstantis žmogus, žinantis, kada prasideda mokslo metai, nesugalvos laukti. Šivickis gauna kvietimą dirbti JAV Luizianos universitete, bet išaiškėja, kad ten dirbti gali tik Amerikos piliečiai, o Šivickis Amerikos pilietybės neturi. Tad jis, nesulaukęs jokio atsakymo iš Kauno, iš Lietuvos universiteto, nutaria pasinaudoti savo studijų draugo filipiniečio Rustijos patarimu ir parašo laišką Valteriui V. Markardui (*Walter W. Marquardt*) Filipinų valdžios atstovui, besirūpinančiam mokslo ir mokymo personalu. Markardas, gavęs laišką, iškart atvyksta į Čikagą ir nueina tiesiai pas prof. Frenką Retrėjų Lilį (*Frank Rattray Lilie*), katedros vedėją, kad jam pasiūlytų kandidatą į zoologijos

Gudienė (kairėje) su seserimi.

Gedvilai Čikagoje. (LMAVB).

Po daugybės metų (1962 m.) Čikagos universiteto alumnai susirado P. B. Šivickį ir paprašė paremti universitetą finansiškai. Prašymo atvirutėje pavaizduota, kaip bus panaudoti alumnų fondo pinigai. Atrodo, P. B. Šivickis jiems paramą nusiuntė, nes analogiški prašymai atėjo ir 1963, ir 1964 m. (LMAVB).

profesoriaus vietą (palyginkime Filipinų ir Lietuvos universitetų operatyvumą!). Šis pasiūlo Šivickį.

Gavęs kvietimą iš Filipinų universiteto, Šivickis ruošiasi į kelionę. Prieš tai nuvyksta į Providensą (*Providence*) pas gerą draugą dar iš Valpareizo laikų, daktarą Benediktą Čepą, kuris padeda sutvarkyti kelionei reikalingus sveikatos pažymėjimus. Kaip tik tuo metu JAV pripažįsta Lietuvos valstybę *de jure*. Providenso miesto lietuviai ta proga surengia prakalbas bažnytinėje salėje; į specialiųjų kalbėtojų gretas pakviečia ir Šivickį. Be jo kalbėjo vietos klebonas ir B. Čepas. Kalbėtojai susilaukia didelio pasisekimo, kalbos buvo jau kitą dieną aprašomos vietos dienraščiuose. „Buvo mano tame mieste antroji prakalba ir paskutinioji, kurią sakiau Amerikos lietuviams. Jie tą kalbą seniai pamiršo, o man ji pasilieka kaip paskutinis viešas atsisveikinimas su Amerikos lietuviams, su kuriais tai vienur, tai kitur susitikdavau, ten gyvendamas“.

Atsisveikindamas su Amerika, kurioje pragyveno daugiau kaip 16 metų, aplanko Bostone savo gerą draugą P. Gudą, nuvažiuoja vienai dienai į Niujorką, ten dar kartą aplanko savo numylėtąjį Gamtos muziejų, apsilanko ir Dailės muziejuje, pakeliui į Čikagą apžiūri Niagaros krioklius. Čikagoje susikrauna savo daiktus ir traukiniu keliauja į Sietlą (*Seattle*), iš kurio plauks į Filipinus. Gamta besigėrinčiomis, pastabiomis akimis paskutinįkart dairosi pro traukinio langą į Amerikos lygumas, kalnus ir upelius: „Rodos ir norėtumei čia visados pasilikti, bet traukinys eina, pakildamas nuo vieno kalno į kitą. Čia jis lenda ir vėl išlenda iš tunelio, čia jis eina kalno zigzagais, vyniodamas kaip žaltys. (...) Čia privažiuoja atkalnę, per kurią permestas tiltas. Einant traukiniui per tą tiltą matai – giliai, giliai teka sraunus upelis, kuris vinguriuodamas tarp kalnų, prarajomis eina kriokdamas. Prie vieno tokio upelio sustojome vis dar Idahos valstijoje ir tvenkinyje matėme labai gražių forelių – upėtakių. Žinovai mums pasakojo, kad visi upeliai čia pilni forelių ir kitokios žuvies“.

1922 m. rugpjūčio 28 d. išplaukia į Filipinų sostinę Manilą laivu *President McKinley*.

Filipinų universitete (1922–1928)

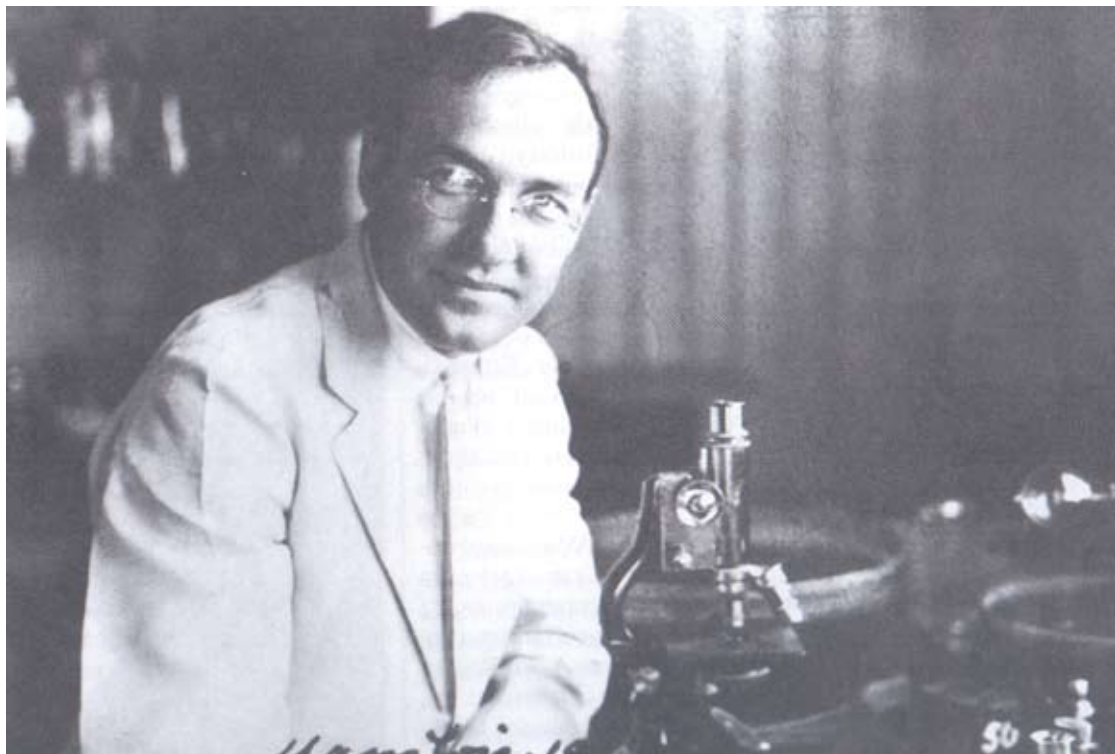
Pedagoginė ir organizacinė veiklos

Filipinų universitete, kuris tuo metu buvo sostinėje Maniloje, Šivickis dirba nepilnus šešerius metus, nuo 1922 rugsėjo 13 d. iki 1928 m. balandžio 1 d. Dirba zoologijos profesoriumi ir vadovauja Zoologijos katedrai; pradžioje kaip einantis vedėjo pareigas, o nuo 1924 m. – kaip nuolatinis katedros vedėjas. Skaito elementarinės zoologijos kursą, dėsto jūros gyvūnų zoologiją, lyginamąją anatomiją ir embriologiją, veda įvairius seminarus, vadovauja studentų praktikai ir bakalaurų bei magistrų darbams, organizuoja įvairias ekspedicijas ir pažintines ekskursijas studentams. 1923 m. pasireiškia kaip gabus organizatorius – Mindoro saloje, Puerto Galeros miestelyje įkuria Jūrų biologijos stotį (apie ją žiūrėti toliau); 1924–1925 m. buvo šios stoties direktoriumi.

Zoologijos katedra buvo pati gausiausia pagal studentų skaičių universitete. 1923 m. čia studijavo 322 studentai, o

Zoologijos katedra buvo pati gausiausia pagal studentų skaičių universitete. 1923 m. čia studijavo 322 studentai, o 1924 m. – net 797. Šivickis buvo studentų labai mylimas ir gerbiamas.

P. B. Šivickis Filipinuose 1926 m.

1924 m. – net 797. Šivickis buvo studentų labai mylimas ir gerbiamas; apie tai liudija ne vien tik jo paties prisiminimai, bet ir nuotraukos. Yra daugybė jo paties darytų savo studentų nuotraukų, kuriose visi įamžinti labai linksmai besišypsantys, taip pat yra nemažai jam studentų ir asistentų padovanotų nuotraukų.

Augant studentų skaičiui, reikėjo daugiau laborantų ir asistentų. Visus laborantus ir asistentus Šivickis pats pasirenka iš savo studentų tarpo ir juos apmoko, niekas jam per prievartą jokių darbuotojų nebruka ir nenurodinėja, ką jis turi samdyti (deja, Lietuvoje bus kitaip, žiūrėti skyrių „Atmosfera tarpukario universitete“). Jo studentas ir asistentas Chosė Sisonas Domantėjus (*Jose Sison Domantay*) vėliau taps žinomu mokslininku ne tik Filipinuose, bet ir pasaulyje. Kartu su juo Šivickis paskelbia pirmąjį mokslinį straipsnį apie Filipinų holočurijas, iki tol jokių tyrimų apie šiuos Filipinų dygiaodžius mokslininkai nebuvo paskelbę.

Filipinuose Šivickis turi labai geras darbo sąlygas ir solidų atlyginimą. Filipinų salas (o jų yra virš 7100) skalaujančiose jūrose knibždėte knibžda įvairiausių gyvūnų, tad čia yra tikras rojus mokslininkui zoologui. Nuostabi Filipinų gamta su didžiule gyvūnų biologine įvairove turės nemažos įtakos tolimesnei jo mokslinei karjerai. Tyrimų medžiagos prikaps

Filipinų universiteto (FU)
pastatas Maniloje.

nemažai; dalį Filipinuose surinktos medžiagos analizuos ir paskelbs jau grįžęs į Lietuvą. Be to, Filipinų universitetas – turtinga švietimo ir mokslo įstaiga su puikiu personalu, jame dirba virš 20 profesorių, baigusių prestižiškiausią JAV Čikagos universitetą. Tuo laikotarpiu Filipinai yra JAV protektoratas ir amerikiečiai labai daug investuoja į Filipinų švietimą; šiame darbe daug nusipelnys ir jau minėtas V. V. Markardas (rūpinęsis Šivickio įdarbinimu Filipinuose), amerikietis, ilgą laiką dirbęs Filipinuose – nuo 1909 iki 1941 m.

Įdomu, kad didysis mūsų keliautojas Matas Šalčius, kuris buvo matęs daug šalių ir daug jų galėjęs palyginti, po kelionės Azijoje 1929–1933 m. parašys: „Filipinai – mažoji Amerika Azijoje“. M. Šalčius matė, kad miestuose ir kaimuose yra daug gražių mokyklų, sutiko daug išsilavinusių žmonių ir, jo nuomone, naujoviškumo požiūriu Filipinai tuo metu lenkė net Japoniją (!).

Mokslinė veikla

Neabejotina, kad geros darbo sąlygos, bendravimas su aukštos kvalifikacijos bendradarbiais turėjo didelės įtakos Šivickio tobulėjimui. Baigdamas Čikagos universitetą Šivickis užsirekomendavo kaip gabus ir labai darbštus mokslininkas, o Filipinuose jis pradėjo garsėti tarptautiniu mastu. Bendradarbiavo su žinomais pasaulio mokslininkais, siuntė jiems kai kuriuos dar neapibūdintus Filipinų gyvūnus, kuriuos jis įtarė esant naujomis, dar mokslui nežinomomis rūšimis. Mokslin-

Baigdamas Čikagos universitetą Šivickis užsirekomendavo kaip gabus ir labai darbštus mokslininkas, o Filipinuose jis pradėjo garsėti tarptautiniu mastu.

Manilos uoste.

ninkai, atsidėkodami už vertingą medžiagą, Šivickio garbei jo vardu pavadino dvi naujas gyvūnų rūšis: medūzą *Carybdea sivickisi* (Stiasny, 1926) ir slieką *Pleionogaster sivickisi* (Stephenson, 1933). Gustavas Albertas Stiasnis (*Gustav Albert Stiasny*) buvo garsaus Leideno gamtos istorijos muziejaus mokslininkas, o Džonas Stivensonas (*John Stephenson*) – dar garsesnio Britų gamtos istorijos muziejaus mokslininkas.

Jau minėta, kad Šivickis imasi netyrinėtos Filipinuose srities – holoturijų tyrimų, taip pat atlieka didelį darbą aprašydamas moliuskus, kurie populiariai vadinami laivų kirminais; apie pastaruosius tyrimus plačiau žiūrėti skyriuje „Hidrobiologija ir malakologija“. Tęsia regeneracijos tyrimus, pradėtus Čikagoje, tyrinėja Filipinų gyvūnus, daugiausia vandens bestuburius. Rašo mokslinius straipsnius, juos publikuoja tiek Filipinų, tiek ir prestižiniuose užsienio žurnaluose, įskaitant ir pačius geriausius – *Nature* ir *Science*. Publikuoja vadovėlį *An Outline for Laboratory Work in Elementary Zoology* („Bendrosios zoologijos laboratorinių darbų metmenys“).

Norint tęsti regeneracijos tyrimus, pirmiausia reikia su-

P. B. Šivickio studentai filipiniečiai ekspedicijoje, 1924.

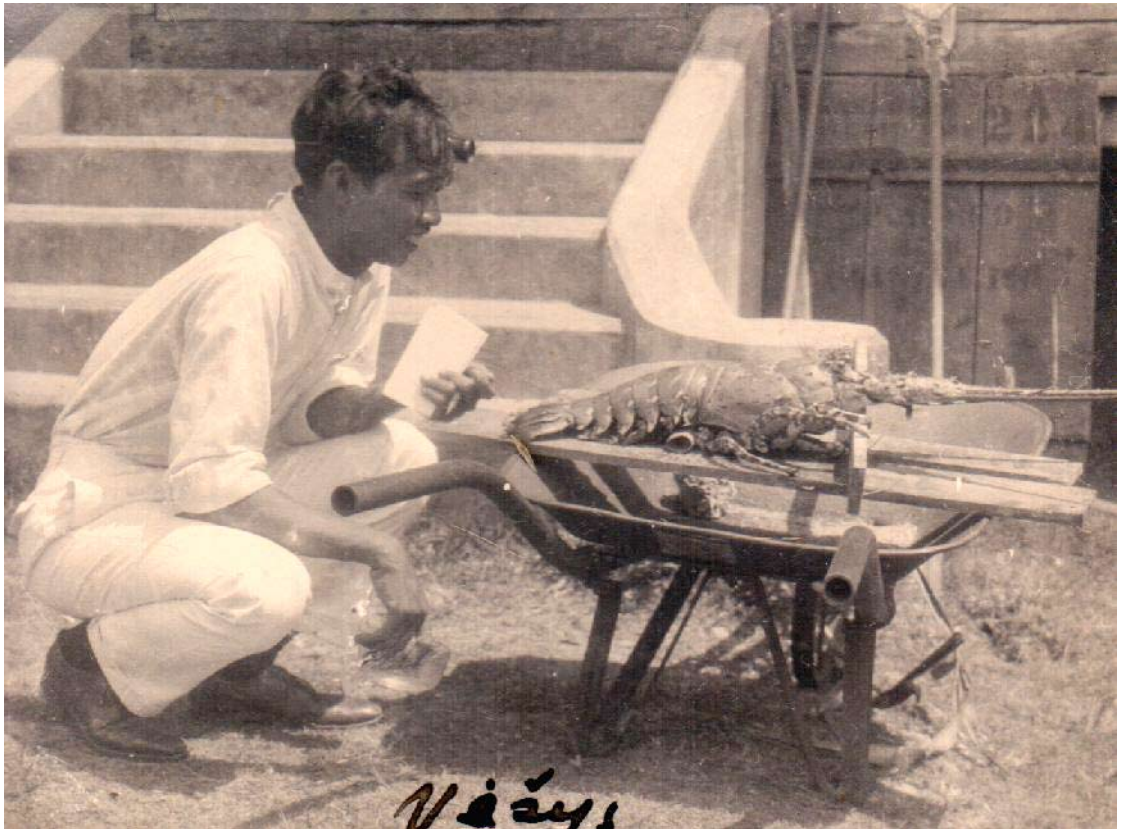

sipažinti su vietine fauna ir rasti planarijų, kurios tiktų bandymams. Literatūroje jokių duomenų apie Filipinų gėlavandenes planarijas nėra, tad Šivickis pats imasi kruopščiai tyrinėti Lusono, Mindoro ir aplinkinių salų vandenį. Aptinka tik vieną rūšį, kurią vizualiai ir histologiškai išstudijavęs nusprendžia, kad tai visiškai nauja, mokslui nežinoma rūšis. Pavadina ją *Planaria hymani* – savo buvusios bendradarbės Čikagoje, žymios planarijų specialistės Libės H. Haiman (*Libbie H. Hyman*) garbei. Dabartinėse duomenų bazėse rūšies pavadinimas šiek tiek modifikuotas (dėl priežasčių, kurios bus aptartos skyriuje „Regeneracija“), bet autorystė tebeprisklause Šivickiui: *Dugesia hymanae*, Sivickis, 1928; prirašomas ir sinonimas *Planaria hymani* Sivickis, 1928.

Su naujai aptikta rūšimi Šivickis norėtų imtis regeneracijos tyrimų, tačiau vėlgi iškyla metodinių kliūčių. Filipinų vandenyse planarijų negausu, tad jų reikia prisiauginti laboratorijoje. O norint auginti, vėl iškyla klausimų – kaip jas maitinti? Gyvūnų kepenys, kuriomis paprastai maitinamos planarijos laboratorijose, čia netinka, nes pernelyg greitai

P. B. Šivickio studentas ir asistentas, vėliau – žymus mokslininkas Jose S. Domantay sveria langustą *Palinurus*.

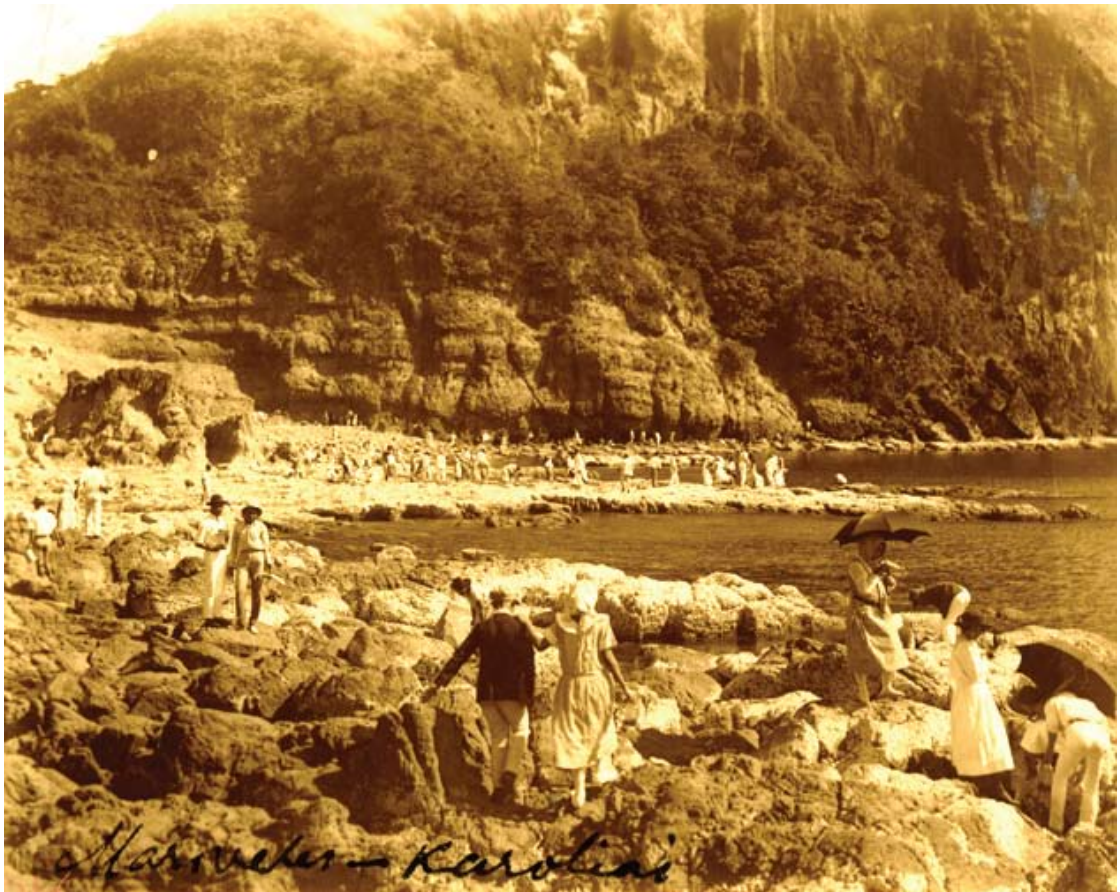

genda. Tai – karšto Filipinų klimato pasekmė. Tad išradin-gasis eksperimentatorius Šivickis vėl pradeda ieškoti išeičių ir jų suranda – tam tinka kiaušinio trynys, geriau ančių, nes jis kietesnis. Trynį reikia meistriškai išsiurbti pipete, neįtrau- kiant baltymo, ir patiekti laboratorijos gyventojoms. Iš šio atradimo dviguba nauda profesoriui – toks maistas nudažo prisivalgiusių kirmėlyčių žarnyną geltonai, paversdamas la- boratorinį gyvūnėlį puikiausiu gyvuoju preparatu, nes plana- rijų kūnas beveik permatomas. Galime įsivaizduoti, su koku- įdomumu Šivickio studentai stebėdavo šių gyvūnėlių virški- nimo sistemos įvairiausias, tiesiog meniškai išraižgytas dalis!

Šivickis neskuba pradėti regeneracijos tyrimų, kol neišsi- aiškina, kad naujai surastas maistas yra pilnavertis, ir šitaip šeriamos planarijos gali subręsti bei imti daugintis – padėti kiaušinėlius. „Gastronominėms“ paieškoms Šivickis sugaiš- ta metus, bet jos labai gražiai apvainikuojamos – straipsnis apie naują planarijų maitinimo būdą 1926 m. paskelbiamas

P. B. Šivickio suorganizuota ekskursija į Mariveleso (Mariveles) vietovę, kurioje labai gražūs koralai.

žurnale *Science*.

Pradinius regeneracijos tyrimų duomenis jis paskelbia kartu su naujos rūšies aprašymu. *Planaria hymani* regeneracinės savybės yra tiesiog puikios! Iš bet kokio, net ir mažiausio gabalėlio, kokį tik įmanoma išpreparuoti, išsivysto naujas normalus individas.

Taigi objektą Šivickis aptiko puikų, tačiau daugiau straipsnių apie Filipinų planarijų regeneraciją nepaskelbia. Buvo pradėtas darbas kartu su studentu Džulianu C. Apiliu (*Julian C. Apil*) veikiant planarias įvairios koncentracijos eteriu, norint išsiaiškinti nervų sistemos būklės įtaką regeneracijai, bet jis liko nepaskelbtas, matyt, reiklusis Šivickis norėjo darbą atlikti tiksliau, su daugiau planarijų, bet tam pritrūko laiko. Juk tiek kitų reikalingų darbų reikia padaryti Filipinuose! Be to, Šivickio dėmesį patraukia kitas bandymams patogus gyvūnas – raudonnugaris voras. Šis voras filipiniečiams yra labai gerai žinomas, jo įkandimas nuodingas, todėl jis apipintas baisiomis fantastinėmis legendomis: kad gali nužudyti netgi buivolą karabao ir žmogų. Tačiau voras Filipinų mokslininkų dar netyrinėtas, taigi nežinomas jo lotyniškas pavadinimas; tad pirmiausia vėl tenka imtis sisteminio darbo ir, bendradarbiaujant su JAV nacionaliniu muziejumi, išsiaiškinti, kad tai yra *Latrodectus hasseltii* Thorell vorų rūšis. Vėlgi reikia išrasti laikymo ir veisimo laboratorijoje technologiją, nes tokios pabaisos, suprantama, niekas namuose iki šiol neaugindavo. Šivickis pabando ir įsitikina, kad jį galima auginti laboratorijoje, jo patelės labai vislios, padeda 100–200 kiaušinėlių; gerai šeriamos tuos kiaušinėlius deda kas 5–6 dienas ir jie yra gana dideli – iki 0,7 mm. Taigi galima puikiai tyrinėti jų vystymąsi po mikroskopu *in vivo* ir viską smulkiai aprašyti. O vėliau besivystančius gyvūnus galima fiksuoti tyrėjus dominančiose embriogenezės stadijose ir smulkiau analizuoti pagaminus histologinius preparatus. Šivickis išsiaiškina, kad ankstyvoje vystymosi stadijose atsiradęs ląstelių poliariškumas daug ryškesnis nei kitų vorų rūšių, kurios aprašytos literatūroje; vėlesnėse vystymosi stadijose jis tampa dar ryškesnis. Manyta, kad poliariškumo priežastis, remiantis tuometine Čaildo teorija, yra dėl metabolinio aktyvumo gradientų skirtingose protoplazmos dalyse, o tai siejasi su tuometinėmis teorijomis, bandančiomis aiškinti bendruosius regeneracijos mechanizmus per ašinius metabolizmo gradientus gyvūnuose.

P. B. Šivickio studentė ir asistentė Puerto Galeroje.

P. B. Šivickio studentė ir asistentė Rosario Lazo Puerto Galeroje.

Tad dar viena įdomi tyrinėjimo sritis smalsiam ir labai daug aprėpiančiam Šivickiui, besidominčiam embriologija ir norinčiam išsiaiškinti regeneracijos mechanizmus, bet visas tas įdomybes jam tenka palikti ir grįžti į tėvynę.

Filipinuose savo atostogas Šivickis irgi pašvenčia mokslui: važinėja po įvairias salas, tyrinėdamas ir rinkdamas vietinės faunos pavyzdžius. Jam įdomu daug kas, ne vien tik biologija. Fotografuoja, domisi žmonių papročiais, studijuoja tagalų kalbą, kad galėtų susikalbėti su vietiniais gyventojais. Tagališkai žmonės kalbėjo Manilos apylinkėse, o apskritai Filipinuose tuomet gyveno daugiau nei 90 skirtingų genčių ir tautybių gyventojų.

Ar atmenamas Šivickis Filipinuose?

2008 m. Filipinų universitetas šventė 100 metų jubiliejų, o po dvejų metų, 2010 m., švęsta 100 m. sukaktis nuo datos, kai Filipinuose buvo pradėti biologiniai tyrimai. Šia proga paskelbtas Filipinų universiteto profesoriaus Floro Lakanilao (*Flor Lakanilao*) apžvalginis straipsnis apie visus žymiuosius Filipinų biologijos profesorius; šiame straipsnyje nagrinėjama jų mokslinė veikla. Įnašas į mokslą, be abejo, vertinamas pagal mokslinius straipsnius. Įdomu, kad visų, tiek pirmeivių, tiek dabartinių, Filipinų mokslininkų darbą F. Lakanilao vertino pagal šiuolaikinę metodiką, t. y. pagal publikacijas prestižiniuose žurnaluose. Kiekviena šalis ar netgi mokslo institucija susikuria savo vertinimo būdus; visai įdomų būdą pasiūlė ir prof. F. Lakanilao. Jis prie savo šalies žymių mokslininkų priskiria tik tuos, kurie turi straipsnių ne mažiau kaip trijuose skirtinguose prestižiniuose, svorio koeficientą turinčiuose žurnaluose – taip vertinant pašalinamas mokslininkų, turinčių gerų asmeninių ryšių, protegavimas; F. Lakanilao pamini vieną filipinietį biologą, kuris turi 18 straipsnių, bet visi jie viename ir tame pačiame prestižiniame žurnale. Be to, bent jau trijuose straipsniuose mokslininkas turi būti vienintelis arba pirmasis autorius – taip išvengiama visame pasaulyje paplitusio vadovų piktnaudžiavimo įtakos, kai institucijų ar laboratorijų vadovai prisirašo prie visų savo pavaldinių straipsnių. Pritaikęs tokius kriterijus, F. Lakanilao pažymi, kad net 27 iškilūs Filipinų mokslininkai ir akademikai negali arba negalėjo pasigirti turintys tokių nuopelnų mokslui, ku-

rie leistų jiems vadintis pasaulinio lygio mokslininkais. Ne-
nuostabu, kad F. Lakanilao pasiūlytas metodas ir jo apžvalga
sukėlė, vaizdžiai kalbant, diskusijų audrą, o tiksliau – diskusi-
jų taifūną Filipinų akademiniuose sluoksniuose...

Šivickis atitinka visus pasaulinio lygio mokslininko kri-
terijus ir yra įtrauktas į žymiųjų Filipinų mokslininkų sąra-
šus. Per pirmuosius biologijos mokslo dešimtmečius Filipinų
universitete tokių profesorių tebuvo tik septyni, tad galime
didžiuotis, jog mūsų tautietis priklauso šiai išrinktųjų septy-
niukei ir yra nepamirštas Filipinuose.

Nepaisant pasididžiavimo, lietuviu akiai kliūva keletas ne-
tikslumų šiame straipsnyje, mažinančių Šivickio nuopelnus. Prie
visų žymiųjų Filipinų autorių dar duodama papildoma nuoroda,
jei jų straipsniai yra publikuoti *Science* arba *Nature* žurnaluose,
nes iš visų prestižinių biologijos mokslo žurnalų šie žurnalai yra
labiausiai vertinami visame pasaulyje; tad autoriui tikrai labai
didelė garbė būtų juose paskelbti savo tyrimus. Šivickis yra
publikavęs straipsnius abiejuose minimuose žurnaluose (vienas
straipsnis *Science*, du straipsniai žurnale *Nature*), bet apie tai
prie jo pavardės nieko nepažymėta. Yra ir kitų netikslumų: klai-
dingai nurodoma, kas buvo Zoologijos katedros vedėjas, kiek
metų jis dirbo Filipinuose ir kt. Suprantama, kad nežinota, jog
jis buvo lietuvis; kaip ir daugelis, atvykusių dėstyti iš Amerikos,
apibūdintas kaip amerikietis. Tačiau šie trūkumai nesumenkina
straipsnio vertės. Turėtume būti autoriui dėkingi, nes F. Lakanilao
atliko milžinišką darbą apžvelgdamas ir analizuodamas viso
šimtmečio profesorių darbus ir priminė filipiniečiams apie Ši-
vickio mokslinę veiklą Filipinų universitete.

Šivickis atitinka visus pasaulinio lygio mokslininko kriterijus ir yra įtrauktas į žymiųjų Filipinų mokslininkų sąrašus.

Puerto Galeros įlankoje.

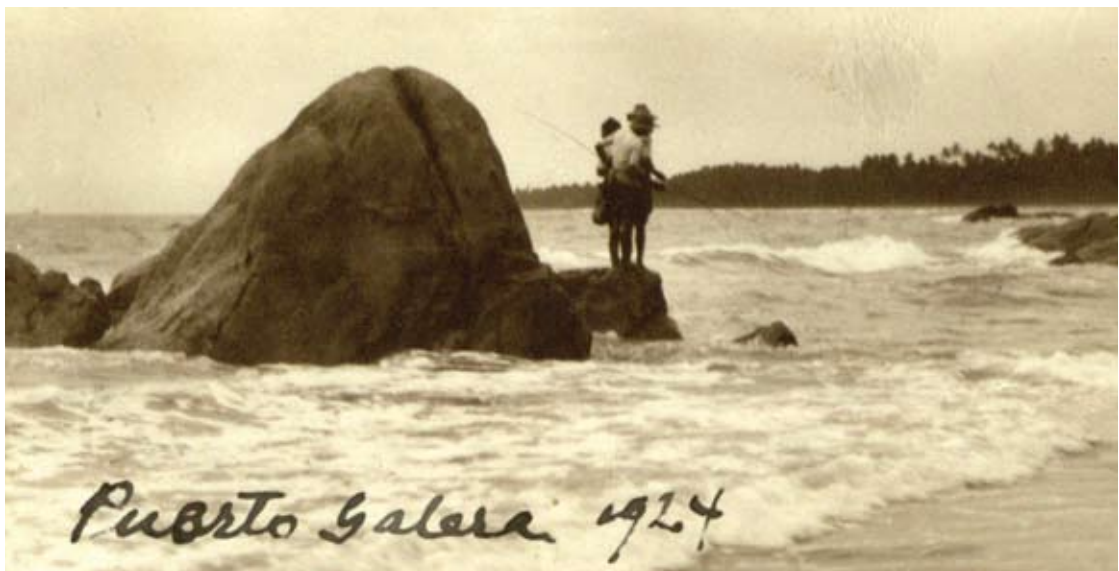

P. B. Šivickis su kolegomis keliauja po Filipinų salas.

Yra netikslumų ir kitų Filipinų autorių straipsniuose, kuriuose minimas Šivickis. 1997 m. filipiniečiai šventė savo garsaus biologo, echinodermisto, žinomo ir visame pasaulyje, ne vien Filipinuose, J. S. Domantėjaus šimtmetį. Šia proga paminėtas ir pirmasis Šivickio bei Domantėjaus straipsnis apie holoturijas, bet nutylima, kad pirmasis autorius buvo Šivickis; neparašyta, kad jis buvo pirmasis ir svarbiausias Domantėjaus mokytojas, nors gerokai vėlesnės kitų mokslininkų įtakos aptartos. Apie tai, kad Domantėjus buvo įsimintinas ir pačiam Šivickiui, galima padaryti netiesioginę išvadą iš Šivickio mokslo populiarinamųjų publikacijų, surinktų į knygą „Gyvoji gamta ir mes“. Šioje knygoje daug pasakojimų ir nuotraukų apie Filipinų gyvūnus. Nemažai ir filipiniečių zoologų nuotraukų, bet jos visos beasmenės su priedais: zoologijos studentas, asistentas, preparatorius ar tiesiog filipinietis. Yra tik vienui viena nuotrauka su filipiniečio pavarde – su J. S. Domantėjaus. Šivickio fotoarchyvo analizė rodo, kad jis su Domantėjumi bendravo gana artimai, ne vien oficialiai, nes yra šio filipiniečio vaiko ir jo namų nuotraukų. Taigi Šivickis buvo pirmasis ir, tikriausiai, svarbiausias J. S. Domantėjaus mokytojas ir įkvėpėjas moksliniam darbui.

Jau minėjome, kad Šivickis atliko labai reikšmingą darbą Filipinų universitete – 1923 m. įkūrė Jūrų biologijos stotį Mindoro saloje, Puerto Galeroje. Jo asmeniniame archyve yra daugybė nuotraukų iš Puerto Galeros. Sprendžiant pagal nuotraukas, stočiai priklausė mažiausiai du pastatai: namas, kuriame buvo

Puerto Galeros įlankoje. (LMAVB).

laboratorija, ir gyvenamasis namas-bendrabutis. Virš laboratorijos paradinių durų matyti užrašas: *Puerto Galera School*, taip pat Šivickio ranka ant kitos nuotraukos užrašyta lietuviškai: „P. Galera. Mokykla, Laboratorija“. Matyt, taip buvo priimta vadinti laboratorinį pastatą, nes jame buvo vykdomi ne tik laboratoriniai darbai, bet ir dėstomas jūrų zoologijos kursas. Šivickio įkurta stotis buvo pagerbta aukščiausiu lygiu – ją aplankė ir pats universiteto rektorius Rafaelis Palma (*Rafael Palma*), ir fakulteto dekanas Maksimas M. Kalo (*Maximo M. Kalaw*).

Tačiau filipiniečiai, atrodo, linkę labai greitai pamiršti savo ne tokią jau tolimą istoriją. Migelis Fortesas (*Miguel Fortes*) apžvalginiame straipsnyje apie Puerto Galerą rašo, kad Jūrų biologijos stotis įkurta tik 1932 m. ir kad ją įkūrė Filipinų universitetas; jis nenurodo mokslininkų įkūrėjų pavardžių.

Pasirodžius angliškoms mūsų straipsnių publikacijoms apie Šivickio veiklą Filipinuose, jos buvo nusiųstos tiek į Filipinų universitetą, tiek asmeniškai F. Lakanilao ir M. Fortesui, tad filipiniečių istorinių žinių spragos dabar yra užpildytos.

P. B. Šivickis (pirmoje eilėje, viduryje) su studentais ir asistentais savo įkurtoje FU Jūrų biologijos stotyje Puerto Galeroje, Mindoro saloje. (LMAVB).

Šivickio darbų tęstinumas

Kitas įdomus klausimas – ar Šivickio įkurta Jūrų biologijos stotis turi tęstinumą? Taip, turi. Galime pasidžiaugti, kad mūsų tautietis, taip trumpai gyvenęs Filipinuose, sugebėjo be galo išvalgiai ir tinkamai parinkti vietą jūrų tyrimo stočiai. Pačią tinkamiausią vietą Filipinuose, nes Puerto Galera yra ramioje įlankoje, apsaugotoje nuo daugybės čia siaučiančių audrų ir taifūnų; pakrantėse knibždėte knibžda įvairių jūros gyvūnų, vertingi koralų rifai, daug įvairių jūržolių rūšių, įvairi ir vertinga salos augmenija bei nuostabus kraštovaizdis. Stotis gyvavo ilgai ir turi tęstinumą iki šiol, nors ir kitais pavadinimais. Jau 1954 m. Filipinų universitetas siūlė teritoriją Puerto Galeroje aplink Jūrų biologijos stotį paskelbti rezervatu, tačiau vietiniai žmonės su tuo nesutiko, bijodami, kad jie gali netekti nuosavų žemių. Septintajame praeito amžiaus dešimtmetyje prasidėjus turistiniam bumui ir vietinių piniguočių, nusispjaunančių į gamtos apsaugą, ūkinei veiklai, visam Puerto Galeros pusiasalio kraštovaizdžiui ir vandens gyvūnams grėsė ekologinė katastrofa. 1973 m. Filipinų mokslininkų ir vyriausybės rūpesčiu Puerto Galera ir jos apylinkės (daugiau nei 23 200 ha) buvo paskelbti Žmogaus ir Biosferos

FU Jūrų biologijos stoties laboratorinis pastatas. (LMAVB).

rezervatu, globojamu UNESCO (vėliau pervadintas biosferos rezervatu, globojamu UNESCO).

Rezervate nuolat vykdomi moksliniai stebėjimai, įsteigta labai svarbi tiek Filipinams, tiek visai Pietryčių Azijai Jūros žolių monitoringo stotis, taip pat globojama UNESCO; kol kas ji yra vienintelė tokia stotis Pietryčių Azijoje. Stotyje nuolat lankosi Filipinų universiteto studentai ir mokslininkai. Nenuostabu, kad praėjo tie laikai, kuomet Filipinų universitetui užteko vienos biologijos stoties, dabar biologijos stočių yra įsteigta daug, nes ir mokslininkų žymiai daugiau, ir gamtosauginių problemų labai daug. Netgi biosferos rezervatų jau yra trys (2018 m. duomenimis).

Kadaise, Šivickiui tik įkūrus biologijos stotį, Puerto Galera buvo mažas, snaudžiantis, uždaras miestelis, turintis tik 27 namus; jo gyvenimą pajvairindavo tik vasarą atvažiuojantys Filipinų universiteto studentai, kurių zoologinei praktikai Šivickis vadovaudavo šešias savaites. Dabar Puerto Galera yra garsus kurortas, turintis virš 36 tūkstančių gyventojų, su komfortiškais viešbučiais, čia atvyksta daugybė turistų. Puer-

Studentai Puerto Galeroje prie bendrabučio. (LMAVB).

Filipinų universiteto mokslininkų tyrimai, atlikti XX a. aštuntajame dešimtmetyje, parodė, kad Puerto Galeros įlankoje rasta viena didžiausių jūros gyvūnų rūšių įvairovė pasaulyje. Galime tik įsivaizduoti, kokia ji buvo dar prieš 50 metų, kuomet Šivickis ten įkūrė Jūrų biologijos stotį!

to Galera dažnai vadinama rojumi žemėje, jos įlanka priklauso Gražiausių pasaulio įlankų klubui, taip pat globojamam UNESCO. Iš daugybės Filipinų pakrančių įlankų tik vienintelė Puerto Galera nusipelnė tokios garbės. Joje yra įdomiausios Azijoje vietos nardymo mėgėjams, nes labai įvairūs ir gražūs koralų rifai. Bet vien „gražių akių“ nepakanka, kad vietovė patektų į šį klubą. Dar turi būti turtinga jūros gyvūnija, įdomus kultūrinis paveldas ir tvarus ekonomikos vystymas.

O mums įdomiausia būtų mokslinė informacija apie hidrobiontus, t.y. vandenų gyventojus. Filipinų universiteto mokslininkų tyrimai, atlikti XX a. aštuntajame dešimtmetyje, parodė, kad Puerto Galeros įlankoje rasta viena didžiausių jūros gyvūnų rūšių įvairovė pasaulyje. Galime tik įsivaizduoti, kokia ji buvo dar prieš 50 metų, kuomet Šivickis ten įkūrė Jūrų biologijos stotį! Tad dar kartą galime pasididžiuoti mūsų tautiečio biologine intuicija, renkant vietą tokiai stočiai.

Galime netgi paspėlioti – jei nebūtų Šivickis įsteigęs Jūrų biologijos stoties Puerto Galeroje, ar būtų ši didžiulė rūšių

Plaukiant iš Manilos į Puerto Galerą.

įvairovė išlikusi? Juk nebūtų buvę šalia mokslininkų biologų, matančių ir registruojančių, kas darosi laukinio turizmo ir laukinio kapitalizmo laikais, nuolat skelbiančių pavojų, kai nyksta koralų rifai, kertami mangrovės miškai, teršiami vandenys, besirūpinančių, kad Puerto Galeroje būtų įsteigtas rezervatas! Neabejotina, kad prie Filipinų teritorijos plotelio, kuris dabar vadinamas rojumi žemėje, išsaugojimo yra prisidėjęs ir mūsų tautietis.

Mintyse – Tėvynė Lietuva ir jos zoologijos mokslo ateitis

Nors ir labai intensyviai dirbdamas Filipinų universitete, Šivickis niekada nepamiršo Lietuvos. Pora kartų siuntė siuntinius į Lietuvą su įvairiausiais Filipinų gyvūnais, dažnai pats juos konservuodamas ir balzamuodamas. Daug Filipinų faunos pavyzdžių, labai vertingų, gavo Kaune besikuriantis Zoologijos muziejus. Tai buvo pintys, duobagyviai (ypač daug koralų), jūros ežiai, jūros žvaigždės, ofiūros, žuvis ir, žinoma,

Studentai ir asistentai Puerto Galeroje su garbingais svečiais – FU rektoriumi Rafaelo Palma (antroje eilėje penktas iš dešinės, su skrybėle) ir Laisvųjų menų fakulteto dekanu Maximo M. Kalaw (antroje eilėje šeštas iš dešinės, su skrybėle).

Šivickio numylėti moliuskai. Pastarųjų buvo ir labai egzotiškų, labai vertingų: *Tridacna* sp., *Cassis cornuta*, *Strombus gigas* ir preparatas, parodantis jo skersinį pjūvį. Visas siuntimo išlaidas dengdavo iš savo kišenės. Be piniginių išlaidų, siuntinėjimas užimdavo ir daug brangaus laiko: siuntiniai dažnai strigdavo, ne visos bendrovės apsiimdavo vežti tokius neįprastus objektus. Grįždamas į Lietuvą, vėl vežė daugybę eksponatų: 96 paukščių kailiukus, 21 driežo ir vienos beždžionės kaukoles, vienos gyvatės (pitono) odą.

Iš Filipinų Šivickis taip pat persiuntė nemažą auką – 1385 Prancūzijos frankus Zoologijos katedrai, kad ši nusipirktų reikalingų knygų (aukos išraiška skaičiais pasirodys kiek keistoka. Buvo tartasi, kad Šivickis nupirks ir atsiųs Lietuvos universiteto Gamtos-Matematikos fakulteto pageidautas knygas, tačiau atsirado per daug biurokratinių keblumų knygoms siųsti per sienas, tad pinigų suma atspindi to Šivickio paruošto siuntinio sumą). Nuolat siuntė mokslo populiariamuosius straipsnius į Lietuvą, apžvelgdamas mokslo naujoves ir pateikdamas daugybę įdomių istorijų apie egzotiškus gyvūnus, su kuriais jam tekdavo susidurti Filipinuose.

Moliuskų *Placuna placenta* kriauklių krūva. Jų pritaikymas labai platus – nuo buities iki meno dirbinių. (LMAVB).

Neišsipildžiusios meilės legenda

Su Filipiniais susijusi romantiška Šivickio meilės istorija. Ji dažnai būdavo pasakojama iš lūpų į lūpas ir tik neseniai išdėstyta popieriuje. Kažkodėl manoma, kad visas menininkų meilės ir mūzas reikia suregistruoti ir aprašyti, o mokslininkų – ne. Nepadoru, nepriimta. Mokslininkai per daug rimti žmonės, kad apie jų meilės romanus būtų rašoma. Bet ar mokslininkai – ne žmonės? Žmonės, su tokiais pat jausmais, dorybėmis ir silpnybėmis, kaip ir kiekvienas iš mūsų.

Išgirdęs Šivickio Filipinų laikotarpio meilės istoriją, dažnas šiuolaikinis žmogus, įpratęs galvoti tik apie save, ironiškai ir nepatikliai nusišypso. Tačiau žinant, kad Šivickis buvo religingas žmogus ir tvirtai laikėsi Dešimties Dievo įsakymų, istorija visai nekeista. Juk prisakyta – gerbk savo Tėvą ir Motiną. O jei gerbi savo, tai gerbi ir kitų tėvus. Legenda sako, kad jis buvo labai įsimylėjęs vieną savo asistentę ir pirmiausia, kaip ir priimta pagal tų laikų papročius, paprašė jos tėvų leidimo tuoktis. Leidimo negavo, nes tėvai nenorėjo išleisti dukros už svetimtaučio. O asistentės, matyt, būta drąsios ir ji, Šivickiui išplaukus iš Filipinų, nutaria pabėgti iš namų ir susitinka su juo Europoje. Nežinia, apie ką jie kalbėjosi susiti-

Kažkodėl manoma, kad visas menininkų meilės ir mūzas reikia suregistruoti ir aprašyti, o mokslininkų – ne.

P. B. Šivickis su studentais Puerto Galeroje, 1926.

kę, bet vienas lemtingas Šivickio sakinytis yra žinomas: „Grįžk namo, nes be tėvų palaiminimo nebūsime laimingi...“ Legendai nieko nesako, kada ir kokiomis aplinkybėmis jie susitiko toje Europoje, ir kurioje Europos vietoje tai įvyko, nors kai kurie pasakotojai mano, kad susitikimas buvo antrosios Šivickio viešnagės Europoje metu (apie šią antrąją kelionę žiūrėti skyriuje „Vėl Lietuvoje. Tarpukaris“). Visgi atidus Šivickio dienoraščio skaitytojas, perskaitęs jo prisiminimus, kuriuose aprašomi plaukimo iš Filipinų į Europą epizodai, susidėlios sau kitokį įvykių scenarijų. Ypač kai tas atidus skaitytojas jau žinos, kad Šivickis buvo labai užsispyręs; užsispyręs net savo paties atžvilgiu – ką nors suplanavęs, labai nemėgdavo keisti savo veiksmų.

Taigi beveik šešerius metus pragyvenęs Filipinuose, 1928 m. balandžio 10 d. Šivickis išplaukia iš Manilos laivu *Fulda*; turi bilietą iki Brėmeno, o iš ten vyks traukiniu Lietuvon. Tokia ilga kelionė, be abejo, yra suplanuota iki smulkmenų. Tačiau pasiekus Viduržemio jūrą, jis staiga apsigalvoja, kad reiktų išlipti Italijoje, Genujoje, nes plaukti pasidarė šaltoka, o ir jūra pradėjo banguoti. Paaiškinimas absoliučiai neįtikinantis, nes pažįstame Šivickį, kaip ištvėrusį daug didesnius sunkumus nei kiek šaltokas oras (šįkart – prabangiame laive!). Taip pat apie jokią jūros ligą jis nekalba, o iš ankstesnio plaukimo (Amerika–Filipinai) aprašymo aišku, kad jūros liga Šivickio nekankino, nors kiti keleiviai nuo to kentėjo. Antra vertus, pragyvenus šešerius metus svetur, mantos, be abejo, taip pat kažkiek susikaupia; kiek pamename, jis dar veža nemažai eksponatų Kauno zoologijos muziejui. Tad toks išsilaipinimas turėjo būti komplikuoatas jau vien dėl bagažo problemų. Be to, dar reikėjo gauti ir Šveicarijos vizą, nes nusprendė aplankyti šią šalį išlipęs iš laivo. Peršasi tik viena mintis – likusi Filipinuose mylimoji ryžtasi kraštutiniam žingsniui – siunčia Šivickiui telegramą į laivą, kad ji irgi atplaukia į Europą. Tad Šivickis nusprendžia, užuot laukus jos vienoje vietoje, geriau išlipti iš laivo anksčiau ir pasižmonėti po įdomias Europos vietas, nes tokiam pasižmonėjimui yra daugiau nei dvi savaitės laiko (didieji laivai iš Manilos į Europą tuomet išplaukdavo kas 2–3 savaites). Jokiu kitu būdu jiedu negalėjo susižinoti, jokio kito adreso mylimoji neturėjo, nes išplaukdamas Šivickis nežinojo, kur gyvens. Manytume,

kad Šivickis, grįžęs į Lietuvą, tikrai jai jokio savo adreso neišsiuntė, nes tai nebeturėjo prasmės, o ir toks elgesys būtų buvęs visai nepagal Šivickio charakterį.

Tikriausiai, kad paskutinį kartą jie susitinka Brēmene, o tiksliau – Brēmerhafene (vok. *Bremerhaven* – Brēmeno uostas, nutolęs nuo miesto per 60 km), 1928 m. gegužę, per patį pavasario gražumą, per patį žydėjimą...

Vis tik, nors istorija ir komplikuota, ji dar sudėtingesnė ir ne tokia jau monolitinė, kaip pasakoja legenda. Archyvai, nors, atrodytų, ir bebalsiai, papasakoja labai daug; kartais jie prabyla pačiose netikėčiausiose vietose. Be abejo, nuotraukos taip pat iškalbingos, ypač tos, dovanotosios. Bet apie tai – skyriuje „Fotoarchyvas“.

Grįžtant iš Filipinų į Europą aplankytas ir Ceilonas, 1928.

Vėl Lietuvoje. Tarpukaris (1928–1940)

Šivickis grįžta į Lietuvą 1928 m. gegužės 22 d. Grįžta kaip patyręs bestuburių zoologijos ir embriologijos specialistas, kaip kylanti mokslo žvaigždė, turinti didelę pedagoginę (atsiminkime, vadovavo pačiam didžiausiam Filipinų universiteto skyriui) ir organizacinę patirtis. Palieka Maniloje daug geresnes darbo sąlygas ir didesnę užmokestį. Galime sakyti, kad savo, kaip mokslininko, karjerą auškoja Lietuvai. Nors apie jokių aukojimąsi Šivickis net negalvoja, jis tiesiog grįžta į Tėvynę ir tikisi, kad čia bus naudingas. Kas žino, jei nebūtų grįžęs, gal dabar minėtume jį, kaip minime Ignotą Domeiką, dėl kurio pešasi net keturios pasaulio valstybės: Lietuva, Čilė, Baltarusija ir Lenkija?

Ar tą įvertino Lietuva? Ir taip, ir ne. Ir gerbė, ir vertino, ir žemino, ir šmeižė, ir iš darbo metė...

Niekas nelaukia į Kauną atvykusio Šivickio, nes šįkart, prieš grįždamas, jis jokio prašymo dėl darbo į Lietuvos universitetą nesiuntė; tad išvykdamas iš Filipinų, pasiėmė aka-

Šiame pastate tarpukariu buvo Lietuvos universiteto pirmieji rūmai.
Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

demines atostogas, užsitikrindamas grįžimo po vienu metų laikotarpio galimybę. Sugrįžusį Šivickį pačiame universitete sutinka šaltai ir pradžioje nieko nesiuo, nes iki metų galo jau visi tvarkaraščiai ir planai sudaryti, o juos keisti, atseit, nėra galimybės. Šivickiui sutikus palaukti naujojo semestro pradžios, jis priimamas į darbą nuo 1929 m. sausio 1 d.

Kai kurie faktai apie grįžimą į Tėvynę

Panagrinėkime kiek išsamiau Šivickio pastangas įsidarbinti Lietuvos universitete ir jo būsimų kolegų pozicijas naujojo profesoriaus atžvilgiu. Tai įdomu ne vien dėl to, kad sudėliojus įvykių datas, išryškėja ne tik Lietuvos universiteto Matematikos-Gamtos fakulteto vadovybės „operatyvumas“ ir „geranoriškumas“ Šivickio atžvilgiu, bet ir dėl to, kad po keleto metų šio fakulteto dekanas Zigmas Žemaitis apkaltins Šivickį, jog jis vengė grįžti į Lietuvą, o jie, atseit, net šešerius metus jo laukė, nesulaukė...

Tik apsigynęs daktaro disertaciją Amerikoje, Čikagos universitete, 1922 m. Šivickis iškart pasiūnčia du laiškus su disertacijos nuorašu į Lietuvos universitetą ir į Švietimo ministeriją su prašymu priimti į darbą. Kaip minėta anksčiau, iš švietimo viceministro P. Mašiotto laišką gauna greitai su pasiūlymu dirbti Šiaulių gimnazijoje gamtos mokytoju. Į Lietuvos universitetą laišką siunčia per prof. Praną Būčį, kuris 1922 m. liepos 6 d. įteikia šį prašymą, darbų sąrašą ir kitas žinias Matematikos-Gamtos fakultetui. Iš Lietuvos universiteto pakvietimą dirbti Šivickis gauna tik lapkričio mėn., kai jau keli mėnesiai darbuojasi Filipinų universitete. Nejučiomis kyla klausimas – argi

P. B. Šivickio atvirlaiškis, siųstas broliui Tamošiui į Žalakiškius iš Berlyno. 1928-08-28. (RKIM).

Šiame pastate nuo 1929 m. buvo Lietuvos universiteto Didieji rūmai. Viršutiniame aukšte P. B. Šivickis įkūrė Lyginamosios anatomijos kabinetą ir pirmąją Lietuvoje eksperimentinės zoologijos laboratoriją. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

būsimieji Kauno kolegos tikrai norėjo, kad Šivickis tuoj pat, nuo 1922 m., pradėtų dirbti? Vėlgi prašosi palyginimas su Filipinų universiteto veiksmis, kai per trumpą laiką V. V. Markardas, Filipinų valdžios atstovas, besirūpinantis mokslo ir mokymo personalu, sugeba atvykti iš Manilos į Čikagą susitarti dėl būsimo profesoriaus įtraukimo į darbą Filipinų universitete. Visa kita vyksta taip pat labai greitai – dar net nebaigus visų biurokratinių priėmimo procedūrų Filipinų universitete, Markardas siunčia 1922 m. rugpjūčio 2 d. Šivickiui telegra-

mą į Ameriką: po poros dienų Jūs tikrai būsite patvirtintas. Skuba Šivickiui pranešti naujausias žinias, kad tik jis, belaukdamas atsakymo, nepersigalvotų ir nesusirastų kito darbo.

Šivickis siunčia prašymą į Lietuvą antrąkart jau iš Filipinų, vėlgi per prof. P. Būčį, kuris šįkart jau eina ne vien profesoriaus, bet ir Lietuvos universiteto rektoriaus pareigas. Laiškas Būčiui parašytas 1924 m. lapkričio 19 d., jį Būčys su kita medžiaga perduoda Matematikos-Gamtos fakulteto dekanui Z. Žemaičiui 1924 m. gruodžio 27 d. Dekanas 1925 m. sausio 12 d. perduoda medžiagą T. Ivanauskui – Biologijos komisijos pirmininkui – ir prašo pateikti pasiūlymus fakulteto tarybai, kurios posėdis bus 1925 m. sausio 14 d. Biologijos komisija savo siūlymus pateikia vėliau – 1925 m. vasario 11 d. – ir siūlo du kandidatus lyginamajai anatomijai dėstyti: Karolį Vagnerį ir Šivickį. Taryba jokių sprendimų nepriima ir grąžina šį klausimą spręsti Biologijos komisijai. Ir nuo šios datos visi veiksmai ilgam sustoja – net iki 1925 m. birželio 2 d., kuomet dekanas vėl rašo Ivanauskui, kad yra gauti Karolio Vagnerio ir Šivickio darbai, ir vėl prašo pareikšti Ivanausko nuomonę apie juos. 1925 birželio 6 d. posėdyje Komisija nenubalsuoja nei už K. Vagnerį, nei už Šivickį, o kiek vėlesniame posėdyje – 1925 birželio 10 d. jau išrenkamas Šivickis. Ši žinia Šivickiui į Filipinus atkeliauja tik 1925 m. liepos 17 d., o mokslo metai Filipinų universitete prasideda liepos pradžioje. „Rimtuose universitetuose, prasidėjus mokslo metams, profesoriai darbo nekeičia“, – paaiškins vėliau Šivickis. Taigi ir antrąkart Lietuvos komisijų „operatyvumas“ gerokai stulbinantis – nuo 1924 gruodžio 27 d. iki 1925 m. liepos 17 d.

Grįžęs iš Filipinų 1928 m. gegužę, Šivickis darbo vietas universitete vėlgi laukia ilgiau nei pusę metų. Ir vėl nejučiomis kyla klausimas – ar nebuvo toks vilkinimas daromas tyčia, galvojant, kad Šivickis nenorės pusę metų praleisti be atlyginimo ir pasirinks kitą darbovietę, pavyzdžiui, Žemės ūkio akademiją Dotnuvoje? Biologijos komisijos pirmininkas T. Ivanauskas puikiai žinojo, kad jau 1924 m. žemės ūkio ministras Mykolas Krupavičius kvietė Šivickį dėstyti zoologiją Žemės ūkio akademijoje.

Taigi ar laukiamas buvo Šivickis savo kolegų biologų Lietuvos universitete? Po keleto metų pats Šivickis į šį klausimą atsakys viešai spaudoje: „O iš tikrųjų jie manęs priimti nenorėjo, ką aš spėjau iš taip ilgo vilkinimo mane skiriant, iš 1925 m. birželio 6 d. fakulteto nutarimu mano prašymą atmesti ir iš labai šalto priėmimo man dirbti parvažiauvus“.

Tuo tarpu Filipinuose, nors ir išvykęs, Šivickis vis dar buvo laukiamas. Dekanas Maksimas M. Kalo po metų atsiunčia Šivickiui laišką, klausdamas, gal jis vis dėlto grįš į Filipinus? Jei nusprendė nebegrįžti, tai gal parekomenduotų ką skirti į savo vietą?

Pedagoginė, mokslinė ir organizacinė veiklos

Nuo 1929 m. sausio 1 d. Šivickis pradeda dirbti Lietuvos universiteto Matematikos-Gamtos fakultete ordinariniu profesoriumi ir eina Lyginamosios anatomijos kabineto vedėjo pareigas. Dar laukdamas patvirtinimo, jis už savo pinigus leidžiasi į ilgą kelionę (1928 m. rugpjūčio–gruodžio mėn.) po Vakarų Europos mokslo įstaigas, laboratorijas, bibliotekas ir muziejus, semiasi patyrimo būsimam darbui. Grįžęs įkuria europinio lygio Lyginamosios anatomijos kabinetą, puikiai pritaiko jį studentų laboratoriniams darbams ir įrengia dar visai negirdėtą dalyką Lietuvoje – eksperimentinės zoologijos laboratoriją. Iki Šivickio Lietuvos zoologai tenkinosi gamtos stebėjimu, jos aprašymu, kolekcionavimu. Tad Šivickiui tenka eksperimentinės zoologijos pradininko Lietuvoje laurai. Studentams ši sritis buvo labai įdomi, ir ne vien tik biologijos specialybės studentams. Konstantinas Raičinskis (matematinės logikos pradininkas Lietuvoje, filosofas, politologas, pedagogas) prisimins studijų laikus ir savo „pirmuoju

Taigi ar laukiamas buvo Šivickis savo kolegų biologų Lietuvos universitete? Po keleto metų pats Šivickis į šį klausimą atsakys viešai spaudoje: „O iš tikrųjų jie manęs priimti nenorėjo...“

Įkuria europinio lygio Lyginamosios anatomijos kabinetą, puikiai pritaiko jį studentų laboratoriniams darbams ir įrengia dar visai negirdėtą dalyką Lietuvoje – eksperimentinės zoologijos laboratoriją

Iki atvykstant Šivickiui, sisteminiai hidrobiologiniai tyrimai Lietuvoje nebuvo atliekami. Jis imasi šios įdomios ir labai reikalingos Lietuvai veiklos.

atradimo džiaugsmu“ pavadins įspūdžius, patirtus per Šivickio vedamus laboratorinius darbus, tiriant amebų reakcijas į dirgiklius. Žymus Lietuvos ir Australijos rašytojas, vertėjas, žurnalistas Pulgis Andriušis savo studijas Vytauto Didžiojo universitete pradėjo nuo biologijos, tik vėliau perėjo į Humanitarinį fakultetą; jam darbai Šivickio laboratorijoje taip pat buvo įsimintini. Jei ne sunkiai įkandama matematika, P. Andriušis tikriausiai būtų tapęs biologu. Bet ir būdamas rašytoju, biologijos neužmiršo, parašydavo mokslo populiarinamųjų straipsnių.

Šivickis dėsto lyginamosios anatomijos ir embriologijos kursus, vadovauja bendrosios morfologijos seminarui. Trumpą laiką (1929–1930) dėsto ir zoologiją, bet tik Medicinos fakulteto studentams, ne biologams (kodėl jis dėsto taip trumpai, žiūrėti skyriuje „Atmosfera tarpukario universitete“).

Išėjus į pensiją geografijos katedros vedėjui Teodorui Daukantui, ši katedra lieka be vedėjo, nes geografai neturi žmogaus su mokslo laipsniu, kuris galėtų šią vietą užimti, tad Šivickiui pavedama laikinai globoti dar ir šią katedrą (nuo 1930 m. spalio 1 d. iki 1932 m. gegužės 1 d.). Darbo tikrai netrūksta. Profesorius nuo ryto iki vakaro darbuojasi universitete.

Šivickis puikiai išmano bestuburių zoologiją, šios jo žinios neišnaudojamos dėstant lyginamąją anatomiją ir embriologiją. Tad jis savo iniciatyva, be jokio užmokesčio, organizuoja laisvai lankomus zoologijos seminarus. Juose daug pranešimų iš hidrobiologijos, nes universitete ši disciplina nedėstoma. Seminaruose pranešimus daro tiek studentai, tiek pats Šivickis.

P. B. Šivickio nuosava Lazarių sala Grabuosto ežere (Molėtų rajono Žalvarių kaime), įsigyta 1928 m. gruodžio mėn. (LMAVB).

Iki atvykstant Šivickiui, sistemingi hidrobiologiniai tyrimai Lietuvoje nebuvo atliekami. Jis imasi šios įdomios ir labai reikalingos Lietuvai veiklos, nuolat rašo apie šių tyrimų svarbą spaudoje, nušviesdamas, kokius plačius tyrimus atlieka kitos Europos šalys, kokius turtingus tyrimų institutus ir bazes jos turi. Hidrobiologinius tyrimus jis atlieka pats

Šivickių šeimos gyvenamasis namas Lazarių saloje, 1937. (LMAVB).

vienas arba su savo asistentu, vėliau kviečiasi ir studentus, su kuriais trumpų ekskursijų ar išvykų metu registruoja kūdrų, ežerų ir upelių hidrobiontus netoli Kauno, tiria vandens telkinius pačiame Kaune. Išvykas rengia šventadieniais, dažnai vien tik savo lėšomis, veža savo mašina. 1929 m. pavasarį organizuoja dvi pirmąsias tolimesnes ekspedicijas į Pietų Lietuvos ežerus. Toliaregiškai numatydamas būsimus tyrinėjimo sunkumus, jau 1928 m. pabaigoje nusiperka Molėtų valsčiuje Grabestos (dabar – Grabuosto) ežero Lazarių salą ir šiek tiek

Serbentynas Lazarių saloje. Apie 1937 m.

žemės šalia jos; čia kiek vėliau savo lėšomis įrengia kuklią bazę, skirtą hidrobiologiniams tyrimams.

1932 m. intensyviai ieško lėšų ilgesnei ekspedicijai – negauna. 1933 m. – vėl tas pats, tik šįkart gauna iš universiteto mašiną inventoriui nugabenti į Lazarių salą; tik tiek. Ekspedicija trunka mėnesį, visas kitas išlaidas padengia Šivickis iš savo kišenės. Be Grabuosto ežero faunos, tiria dar ir kitus Molėtų apylinkių ežerus. Grįžęs, kaip visada, parašo ataskaitą visuomenei apie atliktus darbus žurnale „Kosmos“; nesusilauko nepalyginęs tyrimų Lietuvoje finansavimo su analogiškais darbais Filipinų universitete: hidrobiologinėms ekspedicijoms jis kasmet gaudavo po 700 pesų (3500 Lt tuometiniu valiutos kursu, o tai buvo labai dideli pinigai). „Bet Filipinai yra Azijoje, o aš jiems buvau tik svetimtautis!“ – ironizuoja savo padėtį Lietuvoje Šivickis. Pavyksta gauti lėšų (bet tik iš dalies, trūkstamą dalį vėl dengė Šivickis) tik trims mokslinėms ekspedicijoms: 1934 ir 1935 m. į Šventosios uostą ir 1937 m. į Luodžio ežerą Zarasų rajone. Šivickis nuolat nenuilstamai įrodinėja tokius dalykus, kurie dabartiniam biologui atrodo savaime suprantami, tačiau tuomet, neišku kodėl, ar dėl neišmanymo, ar dėl

Studentai hidrobiologinėje ekskursijoje.
Ant rąsto – P. B. Šivickio asistentas
Juozas Maniukas. (LMAVB).

konkurencinių santykių (žiūrėti skyriuje „Atmosfera tarpukario universitete“), jo kalbėjimas – lyg žirniai į sieną. Po išvykų į turtingas Vakarų Europos šalis populiariai aprašo jų turimas biologijos stotis ir atliekamus tyrimus; nurodo, kad ir iš mūsų artimiausių kaimynų galime pasimokyti: „Mūsų kaimynai latviai, estai ir švedai turi didesnes ar mažesnes pastovias jūrų biologijos tyrinėjimui įstaigas, kuriose ne tik tyrinėjama biologiniai reiškiniai, bet ir duodami kursai biologijos studentams ir mokytojams, pratinant juos dirbti mokslinį darbą ir tinkamiau įvertinti savo šalies turtą. Būtų labai naudinga ir mums tokią įstaigą turėti, kurios darbą būtų galima koordinuoti su praktišku žuvininkystės tyrinėjimu“. Deja, tokios įstaigos Lietuvos biologams teks laukti dar daugelį metų...

Tačiau visuomenė, skirtingai nuo kolegų biologų, atrodo, po truputį pradeda suprasti jo darbų svarbą, nes Šivickio atliekami hidrobiologiniai darbai patraukia ne vien specialistų dėmesį. Jo ekspedicijose Šventojoje yra lankęsis dailininkas Antanas Žmuidzinavičius su draugais, o 1935 m. – net ir pati prezidentienė Sofija Smetonienė su sūnumi Juliumi ir marčia Birute Nasvytyte-Smetoniene. Pastarąjį, gana įdomų,

Preparatorius J. Baranauskas Lyginamosios anatomijos kabinete. (LMAVB).

Studentai Lyginamosios anatomijos kabinete. Stovi laborantė Teklė Kiselytė. (LMAVB).

*Be daugybės kitų darbų, Šivickis nori atnaujinti gyvūnų regeneracijos tyrimus, tad pradžioje imasi tyrinėti planarijų paplitimą Lietuvoje. Laukia malonus atradimas – netoli Kauno, Eigulių šaltiniuose aptinka ne tik Lietuvoje, bet ir Rytų Europoje dar neužregistruotą rūšį – *Planaria alpina*; žinią apie atradimą publikuoja prestižiniame žurnale „Nature“, 1929 m.*

Netikėti svečiai Šventosios ekspedicijoje.
Iš kairės: Birutė Nasvytytė-Smetonienė, Sofija Smetonienė (prezidentienė), P. B. Šivickis, Julius Smetona (su skrybėle), 1935.

faktą šių eilučių autorė išsiaiškino tik 2019 m., ėmusis šifruoti vienos nuotraukos, ant kurios tebuvo užrašyta „Šventosios uoste“. Šio fakto Šivickis, nors ir dažnai rašęs į spaudą, nepagarmino, atrodo, niekam tuo nesigyrė. Bent jau niekas iš dabar gyvų liudininkų to neprisiminė.

Hidrobiologinių išvykų ir ekspedicijų metu be kitų hidrobiontų tiria ir vandenyje gyvenančius moliuskus, nustato jų rūšis, variacijas, paplitimą, gausumą ir kt. Malakologija (mokslas apie moliuskus) kaip atskira tyrimų sritis Lietuvoje atsiranda iš jo hidrobiologinių tyrimų tuomet, kai pradedami tirti ir antžeminiai moliuskai. Epizodiškų, fragmentinių moliuskų tyrimų Lietuvoje būta ir iki Šivickio, tačiau nuosekliai mokslškai analizuoti Lietuvos moliuskų fauną pradėjo būtent Šivickis, per netrumpą mokslinės veiklos laiką išžvalgęs beveik visą Lietuvos teritoriją. 1937 m. vasarą Šivickis organizuoja pirmąją tarptautinę malakologų ekspediciją Lietuvoje. Į ją pakviečia žymų Europos malakologą Hansą Šlešą (*Hans Schlesch*) iš Danijos ir Kurtą Krauspą (*Curt Krausp*) iš Estijos. Ekspedicijos rezultatus tiek mokslškai, tiek ir populiariai aprašo spaudoje.

Be daugybės kitų darbų, Šivickis nori atnaujinti gyvūnų

regeneracijos tyrimus, tad pradžioje imasi tyrinėti planarijų paplitimą Lietuvoje. Laukia malonus atradimas – netoli Kauno, Eigulių šaltiniuose aptinka ne tik Lietuvoje, bet ir Rytų Europoje dar neužregistruotą rūšį – *Planaria alpina*; žinią apie atradimą publikuoja prestižiniame žurnale *Nature*, 1929 m.

Šivickis išsiaiškina, kad Lietuvoje planarijų populiacijos negausios, prieinamiausia bandymams yra *Planaria lugubris*, bet ir ją tenka auginti laboratorijoje, o tai užima daug laiko ir reikalauja ne vieno darbo rankų. Už savo pinigus samdo laborantę planarijoms veisti ir prižiūrėti. Tiria įvairių plokščiųjų kirmėlių regeneracijos ypatumus; išsiaiškina 15 trikladų rūšių (trišakės kirmėlės, priklausančios blakstienotojų kirmėlių klasei, joms priklauso ir planarijos) regeneracines savybes, bando gilintis į regeneracijos priežastis. Išvykęs stažuotis į

Hidrobiologinė ekspedicija Šventosios uoste, 1934-1935. (LMAVB).

P. B. Šivickis (kairėje) išlydi svečius, apsilankiusius Šventosios ekspedicijoje. Vežime sėdi dail. A. Žmuidzinaičius (laiko rankoje skrybėlę).

Šivickis turėjo puikią beletristą gyslelę ir subtilų humoro jausmą.

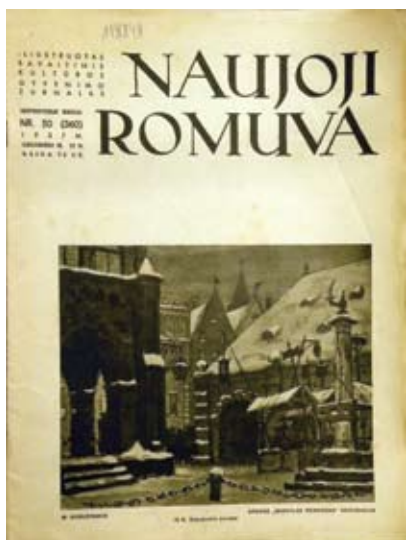
Angliją, tiria ir daugiašerių kirmėlių regeneracijos ypatumus. Plačiau apie regeneracijos ir hidrobiologinius bei malakologinius tyrimus, taip pat apie Šivickio organizuotas mokslines ekspedicijas žiūrėti skyriuje „Mokslinių tyrimų kryptys“.

Jis nuolat važinėja į tarptautines konferencijas ir stažuoja- si žymiausiose biologijos įstaigose Europoje (vėlgi dažnai už savo pinigus). Regeneracijos tyrimai reikalauja labai plataus supratimo apie organizmo ir atskirų ląstelių veiklos paslaptis, tad jis dalyvauja tiek specifinėse, tiek labai plataus pobūdžio (fiziologų, citologų) konferencijose ir kongresuose. Niekada nenustoja tobulėti ir plėsti mokslinio akiračio. Graudžiai juokinga, kad jo kolegos, net nebandantys savo mokslo srities (drauge ir Lietuvos mokslo) reprezentuoti užsienyje, išdrįs jį pavadinti „labai siauru specialistu“ (žiūrėti skyriuje „Linksmasis priedas“).

Mokslo populiarinimas, referavimas, terminija

Grįžęs iš konferencijų, kongresų ar stažuočių, Šivickis visuomet supažindina visuomenę su atliktais tyrimais ir naujovėmis moksle: rašo straipsnius, kuriuos dažniausiai publikuoja žurnaluose „Kosmos“ ir „Naujoji Romuva“. Be biologinių naujienų, šiuose straipsniuose apstu ir istorinių bei geografinių žinių, taip pat išpūdžių apie sutiktus žmones, papročius, kelionės nuotykius ir kt., tad straipsnius labai įdomu skaityti ir šiandien, ir ne vien biologams.

Šivickis turėjo puikią beletristą gyslelę ir subtilų humoro jausmą. Parašo daugybę (apie 200) mokslo populiarinamųjų straipsnių pačiais įvairiausiais klausimais. Nenuostabu – juk daug keliavo, daug įdomybių pamatė ir patyrė, labai daug skaitė įvairių įvairiausios literatūros. Pačios pirmosios jo publikacijos pasirodo Amerikos spaudoje 1910 m. ir jos skirtos kultūrai. Pirmuosius mokslo populiarinamuosius straipsnius atsiunčia į žurnalą „Kosmos“ dar tebegyvendamas Filipinuose. Grįžus į Lietuvą, straipsniai pasipila tarsi iš gausybės rago – atrodo, kad Šivickis tiesiog džiaugiasi, jog gali sukauptus per gyvenimą ir vis dar tebekaupiamus žinių lobius atiduoti Lietuvos žmonėms; tai tarsi intelektualiniai pokalbiai su jais. Vien per 1929 m. jis paskelbia 50 straipsnių, kurių tematika pati įvairiausia, bet suprantama, kad ji dažniausiai susijusi su biologija. Tai pa-

sakojimai apie žymius mokslininkus, jų ruoštas ekspedicijas, gyvūnų elgesį, ląstelių paslaptis, ligas, bakterijas ir parazitus, senėjimo procesus, genetikos mokslo pasiekimus, žemės drebėjimus, povandeninius kalnus, povandeninius ugnikalnius ir kt. Vėliau straipsnių kiek sumažėja, bet vis tiek skelbiama daug. Jų ryškiai sumažėja nuo 1936 m., kuomet publikuojamas tik vienas kitas straipsnis; galimas to sumažėjimo priežastis aptarsime skyriuje „VDU drausmės byla“.

Labai daug mokslo populiarinamųjų ir mokslinių straipsnių skelbia žurnale „Kosmos“ ir jo priede „Gamtos draugas“; jokio užmokesčio už šį darbą neima. Straipsniais labai palaiiko ir remia didįjį idealistą prof. Praną Dovydaitį, iš savo kišenės ir savo iniciatyva leidusį ir redagavusį ne tik „Kosmos“, bet ir daugelį kitų, labai svarbių Lietuvos kultūrai ir mokslui žurnalų.

Be netiesioginių pokalbių – straipsnių, Šivickis pakviečiamas pasišnekėti su Lietuvos žmonėmis ir beveik tiesiogiai, t. y. balsu – per Lietuvos radiofoną. Čia keletą metų skaito populiarias paskaitas, jas vėliau, 1940 m., išleis atskira knyga „Gyvoji gamta ir mes“. Paskaitoms ruošiasi labai kruopščiai, netgi jaudinasi prieš jas, kaip studentas prieš egzaminus (žiūrėti „Linksmąjį priedą“).

Mokslo populiarinamųjų straipsnių plati skalė susijusi ne tik su moksline paties Šivickio veikla, bet ir su tuo, kad jis 1930–1941 m. sistemingai referuoja Lietuvos ir Sovietų Sąjungos biologų straipsnius žurnale *Biological Abstracts*. Tokių referatų-recenzijų iki 1941 m. jis paskelbia apie 250. Tai vėlgi didžiulis darbas, garsinantis ir Lietuvos mokslą pasaulyje.

Nemažai laiko skiria lietuviškiems zoologijos terminams kurti, nes daugelis jų XX a. pradžioje dar nenusistovėję. Kaip ir kiekvienoje srityje, taip ir šioje Šivickis, ko nors imdamasis, imasi rimtai ir iš esmės. Ne tik pats skaito ir mąsto, bet konsultuojasi su žymiaisiais kalbininkais: Juozu Balčikoniu ir Alfredu Senu (*Alfred Senn*). Pagrindinis principas, siūlomas Šivickio – neversti jau žinomų tarptautinių terminų į lietuvių kalbą, o juos sulietuvinti. Tai reiktų daryti, laikantis tam tikrų taisyklių, tiek keičiant jų galūnę (pavyzdžiui, *epithelium* – epitelis, *flagellum* – flagelas ir t. t.), tiek bendrą žodžio rašybą ir tarimą tais atvejais, kai žodžiuose yra lietuvių kalbai neįprasti garsai ir raidės (pavyzdžiui, garsas *ch* keičiamas į „k“ – Kristus, kronika; garso *h* lietuvių kaboje nėra, tad jį galima

Nemažai laiko skiria lietuviškiems zoologijos terminams kurti, nes daugelis jų XX a. pradžioje dar nenusistovėję.

Liudas Vailionis

Vladas Lašas

Jonas Lelis

išmesti, kaip daro ir italai; juk ir mes sakome „istorija“, ne „historija“, tad ir Šivickis sako – „ibridas“, „ipofizis“, „emoglobinas“).

Daugiausia diskusijų universitete vyksta dėl „organizuoto protoplazmos gabalėlio“, kuriam net trys dėstytojai, dirbantys universitete, siūlo skirtingus vardus ir nė vienas nenusileidžia: „celė“ (siūlo Šivickis), „akutė“ arba „akelė“ (L. Vaišionis), „ląstelė“ (V. Lašas). Studentai turi žinoti, kaip iš šios sudėtingos terminų painiavos reikia saugiai išsisukti (žiūrėti „Linksmąjį priedą“).

Aiškindamas savo siūlymus, Šivickis apžvelgia terminų sudarymo istorijas ir lietuvių skaitytojams pateikia labai įdomios informacijos tiek apie sudarymo principus, tiek ir apie pačius sudarytojus. Paminėsime tik porą jo aprašytų pavyzdžių. Žodį „morfologija“ pasiūlė didysis vokiečių poetas Johanas V. Gėtė (*Johann W. Goethe*), kuris buvo ir žymus to meto botanikas. Terminą „celė“ 1665 m. pasiūlė Robertas Hukas (*Robert Hooke*). Jam, pirmam pamačiusiam per mikroskopą šiuos darinius, atrodė, lyg tai yra daugybė mažų kambarėlių, ir todėl prilygino juos vienuolių celėms: kaip vienuolių celėse gyvena vienuoliai, taip augalų celėse gyvena gyvybė. Šivickis sako, kad šį terminą nuo to laiko vartoja visas civiliztuotas pasaulis, išskyrus slavų biologus, kurie, neatsižvelgę į žodžio reikšmę, verčia jį į „klietka“, „komorka“ ir kt. Lietuviai, anot Šivickio, sekdami slavais, pasiūlė ne mažiau kaip trejetą terminų: „narvelis“, „ląstelė“, „akutė“. Šivickio nuomone, tik „akutė“ turi teisę gyvuoti populiariojoje literatūroje, bet mokslinėje reiktų lygiuotis į pasaulį ir vartoti terminą „celė“.

Po daugelio metų Jonas Lelis, buvęs Šivickio studentas, tapęs žymiu mediku, pats parašęs medicinos terminų žodyną, kalbėdamas apie terminą „celė“, pasakys, kad „Šivickis ne be pagrindo sakė, kad kultūringos, turinčios savo senas mokslines tradicijas ir nusistovėjusią terminologiją anglų, prancūzų, vokiečių tautos vartoja šį terminą, tik yra pritaikiusios savo kalbos struktūrai“; ir paaiškina, kodėl laimėjo terminas „ląstelė“ (žiūrėti „Linksmąjį priedą“).

Kai kurie Šivickio terminai prigija, kai kurie neprigija, bet darbas šioje srityje duoda vaisių, verčia ir kitus ieškoti tinkamiausių žodžių. Zoologijos terminais Šivickis domėjosi visą gyvenimą, turėjo turtingą terminų kartoteką, svajoto išleisti zoologijos terminų žodyną, bet nebespėjo...

Atmosfera tarpukario universitete

Tarpukario Lietuvos universitete Šivickis padarė labai daug: tiek diegiant naujus mokymo metodus, tiek ir vystant biologijos mokslą, tiek jį populiarinant. Paviršutiniškai žvelgiant, atrodytų, kad tuometiniame Lietuvos, o nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitete (VDU) sąlygos tiek pedagoginiam, tiek moksliniam darbui buvo geros. Ar iš tikro? Deja, psichologinė ir darbinė atmosfera VDU Matematikos-Gamtos fakultetete nebuvo gera – apie tai kalbės Šivickis ir ne tik jis. Tą patį pasakys net tie, kurie 1935–1936 m. teis Šivickį už tai, kad jis viešai kritikavo universitetą. 1932 m., labai nusivylęs padėtimi fakultete, jis net norės trauktis iš Lietuvos, bet kartą apsisprendęs likti, nepasiduos, su blogybėmis kovos taip, kaip tikras stumbras. Pagrindiniai nemalonumai buvo asmeninio pobūdžio, bet įtakos turėjo ir to laikmečio atmosfera.

Mums, gyvenusiems sovietmečiu ir žinantiems, kaip buvo persekiojami religingi žmonės, atrodo gerokai keista, kad dvasininkų veikla ir kai kurios religinės organizacijos buvo ribojamos ir tarpukariu. Po 1926 m. perversmo tautininkams atėjus į valdžią, jie siekė apriboti krikščionių demokratų partijos įtaką visur, kur tik galėjo, nes ši partija buvo labai stipri ir sudarė didžiulę konkurenciją tautininkams. Nemaža trintis buvo ir VDU viduje tarp vadinamojo pasaulietinio sparno ir Teologijos-Filosofijos fakulteto katalikiškosios profesūros, nes steigiant universitetą labai aktyviai dalyvavo ir dvasininkai. Tarp jų buvo daugiausia apsišvietusių ir mokslinius laipsnius turinčių žmonių, tad jie norėjo įkurti katalikišką universitetą. Amerikos lietuviai katalikai buvo surinkę tokiam universitetui pakankamai lėšų. Steigimas užsitęsė dėl ilgų ginčų Seime, koks turi būti universitetas – valstybinis ar privatus katalikiškas. Galop buvo prieitas kompromisas – steigti valstybinį universitetą, bet jame katalikišką Teologijos-Filosofijos fakultetą. Šis fakultetas buvo labai stiprus, turėjo daugiausia tituluotų profesorių (paminėsime tik keletą pavardžių: Stasys Šalkauskis, Antanas

Nemaža trintis buvo ir VDU viduje tarp vadinamojo pasaulietinio sparno ir Teologijos-Filosofijos fakulteto katalikiškosios profesūros.

P. B. Šivickio kolegos. Iš dešinės: Stasys Šalkauskis, Pranas Dovydaitis, Antanas Juška. (LMAVB).

P. B. Šivickio kolega P. Dovydaitis (dešinėje) Aukštadvaryje prie dvaro pastato su dvaro savininkais Vladu (viduryje) ir Tadu Mongirdais. (LMAVB).

Maceina, Kazys Pakštas, Pranas Dovydaitis, Juozas Eretas), garsėjo geru pedagogų parengimu. Buvo sakoma: „Katalikai užvaldė švietimą, socialistai – ekonomiką, o tautininkai – politiką“. Iš pasaulietinės universiteto profesūros pusės visada buvo jaučiama baimė, kad katalikų universitetas vis dėlto gali būti įkurtas. Kaip minėta, tautininkų valdžia, stengdamasi susilpninti krikščionių demokratų partiją, taip pat puolė jos atramą – Teologijos-Filosofijos fakultetą. 1930 m. mokyklose buvo uždarytos moksleivių ateitininkų organizacijos, nes didžioji dalis Teologijos-Filosofijos fakulteto studentų buvo atėję iš šių organizacijų. 1931 m. vyriausybė labai sumažino fakultetą, uždarė penkias šio fakulteto katedras, vyresnįjį mokslo personalą sumažino perpus. 1932 m. už valdžios kritiką kalėjimu buvo nubausti didieji Lietuvos šviesuoliai, šio fakulteto profesoriai Pranas Dovydaitis ir Juozas Eretas. Po tokių valdžios veiksmų Lietuvos episkopatas nutarė kartu su Lietuvos katalikų mokslo akademija įkurti Lietuvos katalikų universitetą. 1932 m. rugpjūčio 28 d. turėjo įvykti šio universiteto atidarymas, bet švietimo ministras jį uždraudė. Tačiau nebuvo atsisakyta minties šį universitetą įkurti vėliau.

Šivickis buvo giliai tikintis, nors savo pažiūrų ir nedemonstruojantis žmogus. Kaip minėta, grįžimui į Lietuvos universitetą reikiamus dokumentus siuntė per kunigą, Lietuvos universiteto profesorių P. Būčį (kiek vėliau, 1924–1924 m., P. Būčys buvo universiteto rektorius, o nuo 1930 m. – vyskupas), kurį vienintelį iš Lietuvos profesorių tuomet pažinojo asmeniškai. Pažintis buvo dar iš Amerikos laikų: P. Būčys 1916–1921 m. gyveno Amerikoje, buvo lietuviškų parapijų klebonas, „Draugo“ redaktorius; šioje redakcijoje dirbo ir Šivickis. Juk tuomet nebuvo visagalio interneto, per kurį gali susižinoti visus reikiamus kontaktus bei adresus ir veikti be tarpininkų, tad Šivickis tarpininku pasirinko P. Būčį. Kunigas buvo ryški asmenybė katalikų pasaulyje, vienas iš krikščionių demokratų partijos kūrėjų, tad ir į Šivickį kai kurie labai antiklerikalieji nusiteikę profesoriai Matematikos-Gamtos fakultete žiūrėjo šiek tiek priešiška. Buvo skleidžiamos apkaltos fakultete, kad jis yra slaptas jėzuitas (nes buvo nevedęs ir vaikščiojo į bažnyčią), o kartą prof. Viktoras Biržiška netgi ėmė ir stačiokiškai paklausti paties Šivickio: „Ar nesi kunigas?“ Taigi kovojant su kritika, kurią Šivickis išsakys vėliau universiteto atžvilgiu, prieš jį bus panaudota ir antiklerikalinė korta.

Svarbiausi Šivickio darbo trukdžiai buvo nesutarimai su kitu žymiu zoologijos profesoriumi – Tadu Ivanausku o per jį – ir su fakulteto dekanu, kadangi dekanas Zigmas Žemaitis ir Ivanauskas buvo labai geri draugai, palaikantys vienas kitą. Apie prastus Šivickio ir Ivanausko santykius žinojo visi, kas nors kiek domėjosi biologijos istorija; tarpukariu apie tai atvirai buvo rašoma spaudos puslapiuose, o sovietmečiu apie tai buvo kalbama kuluaruose. Šie nemalonūs faktai netgi šiuolaikinėje Lietuvos mokslo istorijoje vis dar nutylimi, t. y. elgiamasi taip, kaip buvo daroma sovietmečiu, kuomet, atseit, nieko blogo nenuitkdavo: nedegdavo traukiniai kartu su žmonėmis, negriūdavo tiltai ir neskęsdavo jais eję žmonės; kai karjerą padarę profesoriai būdavo aprašomi kaip geri gerutėliai, tiesiog tobuli. Dažnokai manoma, kad kalbant apie žymius žmones yra blogo tono ženklas išdėstyti ant popieriaus tai, kas jų biografijoje buvo ne itin žavaus. Tai ypač pasakytina apie mokslininkus; menininkai, atrodo, šių kompleksų yra gerokai atsikratę ir kalba atviriau arba visai atvirai. Be abejonės, kad toks išdailintas rašymo stilius yra savotiškas istorijos falsifikavimas, jos „nupudravimas“; nes istorija yra

Zigmas Žemaitis

Nesunku suprasti, jog susivieniję Ivanauskas ir Šivickis Lietuvos mokslui ir švietimui būtų padarę daug daugiau, nei jie padarė. Bet, deja, nesutilpo po plačiu Tėvynės dangumi... Ir šioje dviejų asmenybių sandūroje žymiai daugiau priekaišto akmenukų krinta į Ivanausko, o ne į Šivickio daržą.

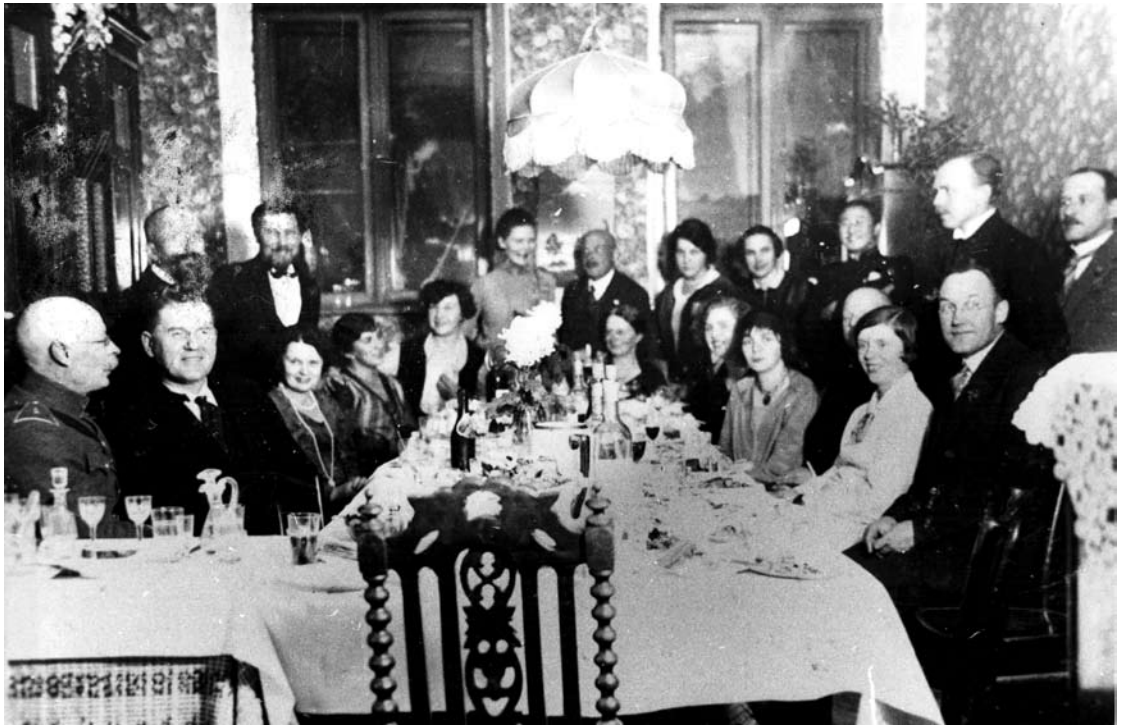

Tadas Ivanauskas

tai, kas buvo, o ne tai, ką mes norime matyti ir manyti buvus.

Šivickis, kaip žymi, atkakli asmenybė, nesitaikstanti su trūkumais ir neužglostanti blogybių, kliuvo fakulteto valdžiai, o ypač profesoriui Tadaui Ivanauskui, jau labai garsiam tiek universitete, tiek visuomenėje žmogui, ir nenorėjusiam to populiarumo prarasti. Neabejotina, kad blogų santykių pagrindas buvo konkurencijos baimė, kuomet susikerta dviejų didelių asmenybių veiklos laukai. Tuos jausmus paveldėjome biologiškai, tik ne visų žmonių jie labai stipriai išreikšti, ne visų konkurencinės veiklos metodai yra vienodi. Vieni konkuruoja atvirai ir drąsiai, be didelių užkulisinių žaidimų, kiti – imdamiesi nelabai garbingų būdų. Dažnai sakoma, kad konkurencija yra pažangos variklis, vis dėlto yra ir priešinga nuomonė – kad ne konkurencija, o kooperacija yra pažangos variklis; kad dėl konkurencijos, ypač vykstančios tarp darbuotojų įstaigos viduje, įstaigos patiria daug nuostolių. Nesunku suprasti, jog susivieniję Ivanauskas ir Šivickis Lietuvos mokslui ir švietimui būtų padarę daug daugiau, nei jie padarė. Bet, deja, nesutilpo po plačiu Tėvynės dangumi... Ir šioje dviejų asmenybių sandūroje žymiai daugiau priekaišto akmenukų krinta į Ivanausko, o ne į Šivickio daržą, nes daugelis Ivanausko ir jį proteguojančio Z. Žemaičio veiksmų buvo apgalvoti ir suplanuoti, o pasitaikantys Šivickio impulsyvūs veiksmai, kartais galbūt perdaug kategoriški, buvo atsakas į neteisybę ir į patiriamas skriaudas Matematikos-Gamtos fakultete.

Galima tik pasvajoti, kaip būtų praturtėjęs Lietuvos biologijos mokslas ir pagerėjęs biologų rengimas, jei iš pat pradžių Šivickiui būtų leista dėstyti bestuburių zoologiją Lietuvos universitete – juk į Lietuvą atvyko neeilinis bestuburių zoologijos specialistas. Galvojant tik apie mokslą, o ne apie save moksle, būtų labai logiška, jei Šivickis dėstytų bestuburių zoologiją, o Ivanauskas – stuburinių. Tačiau Šivickis beveik neišsileidžiamas į grynai zoologijos sritį, skiriant jam dėstyti zoologiją tik medicams, ne biologams; ir netgi šios paskaitos gana greitai, po ginčo su Ivanausku dėl pagalbinių personalo, iš jo atimamos ir pereina Ivanauskui, visiškai nesiskaitant su Šivickiu ir iškreiptai šį atėmimą užprotokoluojant. Iš daugybės įvykių galima daryti prielaidą, kad Ivanauskas, jau pripažinta zoologijos žvaigždė, nenori, kad kažkas irgi skaisčiai spindėtų šalia; antra vertus, besikuriančiam Zoologijos muziejui skiriamas

labai didelis dėmesys ir didelės pinigų sumos, tad, be abejo, patogiausiu, kai dėmesį ir pinigų srautus valdo vienas žmogus... Nors, kaip pamename, Šivickis altruistiškai, už savo pinigus, keliskart siuntė šiam muziejui gyvūnų iš Filipinų, jo dėka čia atsidūrė daugelis vertingų eksponatų, puošiančių muziejų iki šių laikų. Užbėgdami įvykiams į priekį, priminsime, kad po Šivickio mirties jo milžiniška moliuskų kriauklių kolekcija (23 462 vnt.) taip pat atsidurs Zoologijos muziejuje. Tačiau visi Zoologijos muziejaus kūrimo laurai atitenka vienam Ivanauskui.

Šivickis negalvoja pasitenkinti tuo siauru vaidmeniu, kuris jam skiriamas iš viršaus, t.y. iš fakulteto vadovybės. Jis labai gerai supranta, kad visomis prasmėmis – ir teorine, ir praktine – Lietuvos vandenių tyrimai yra būtini, o universitete hidrobiologija nedėstoma. Galvodamas apie Lietuvos gamtos turtus ir jų tyrimus, jis, kaip minėta, kviečia studentus į laisvai lankomus seminarus, organizuoja mokslines ekskursijas ir ekspedicijas.

Tiek paties Šivickio komandiruotėms, tiek jo ekspedicijoms pinigų labai dažnai nėra, nors Ivanauskui, vykstančiam viso labo tik į jubiliejinus kitų šalių universitetų renginius

Pirmas ir vienintelis kartas, kai P. B. Šivickis (dešinėje, prie stalo) lankosi pas T. Ivanauską namuose Obelynėje, 1928-1929.

T. Kiselytė (dešinėje) su mama.
Apie 1933–1935 m. (LMAVB).

su pasveikinimo žodžiais, be jokių mokslinių pranešimų, skiriamos nemažos sumos (ką apie tokią „mokslinę“ tvarką galvoja pats fakulteto dekanas žiūrėti „Linksmajame priede“). Kartais netgi Šivickio rašyti pareiškimai dėl komandiruočių kažkodėl nenukeliauja ten, kur turi nukeliauti, tad Šivickis į tarptautinius kongresus su labai rimtais moksliniais pranešimais keliauja už savo pinigų. „Bet kiek gi gali taip keliauti?“ – ironiškai klausia jis. Daug ko trūksta, bet svarbiausia trūksta personalo: neleidžiama pasirinkti norimų kandidatų į asistentus arba etatai atimami iš Lyginamosios anatomijos kabineto, kuriam vadovauja Šivickis, ir nukeliauja į Zoologijos kabinetą, kuriam vadovauja Ivanauskas. Šivickio dar-

bas labai apsunkinamas, jis pats turi gamintis reikalingus preparatus. Nuoskaudos kaupiasi. 1932 m. spalį fakulteto taryba atmeta Šivickio labai kruopščiai rinktą kandidatę* į asistentus, o Šivickis atsisako primygtinai jam brukamos Ivanausko proteguojamos kandidatės. Dėl to kiti rinkimai paskiriami tik po metų, tad nepaklusnūs Šivickis ištikus metus turės dirbti be asistento. Jis neištveria ir tą pačią dieną parašo pareiškimą Matematikos-Gamtos fakulteto tarybai dėl išėjimo iš darbo.

Vis dėlto tiek Šivickio geras draugas P. Dovydaitis (kuris turbūt būtų liūdėjęs ne tik likęs be draugo, bet ir be puikių tekstų – ką jis būtų skelbęs savo žurnaluose, netekęs tokio autoriaus, kaip Šivickis?), tiek Matematikos-Gamtos fakulteto

* Tai buvo E. Zubovaitė, garsios Zubovų šeimos atstovė, kuri jau turėjo daktaro laipsnį, įgytą Vienoje, ir ten specializavosi būtent lyginamosios anatomijos srityje. Vėliau bus paskleisti gandai, kad Zubovaitės kandidatūra atmesta dėl to, kad nemokėjo lietuviškai, bet tai netiesa, nes yra užprotokuluotas paties Z. Žemaičio paliudijimas, kad jis su Zubovaitė buitinės kalbos lygmeniu susišnekėjo lietuviškai, o Šivickis paaiškina, kad Zubovaitė puikiai kalba žemaitiškai... Zubovaitės kandidatūra atmesta dėl to, kad jos diplomą nenostifikavo Lietuvoje. Bet vis tiek akivaizdu, jog žmogus, nors ir su nenostifikuotu daktaro diplomu, yra vertesnis už dar besimokančią studentę, kurią siūlė Ivanauskas. Antra vertus, priimant dokumentus, galima buvo perspėti dėl pageidaujamos nostrifikacijos.

prodekanas Ignas Končius sugeba užgesinti gaisrą ir prikalbina Šivickį pareiškimą atsiimti. Nelaukiant metų pertraukos, leidžiama rengti kitus rinkimus, tik ne asistento, o laboranto darbo vietai. Šįkart laborante tampa Šivickio diplomantė Teklė Kiselytė, kuri ateityje bus jo ilgametė asistentė.

Tačiau bendra padėtis nesikeičia, santykiai fakultete negerėja. Todėl 1935 m. kovą Šivickis rašo raštą rektoriui Mykolui Romeriui, išdėstydamas visas negeroves tiek jo paties atžvilgiu, tiek ir bendras negeroves, kompromituojančias universitetą, nenutylėdamas ir Ivanausko asmeninių gyvenimo peripetijų, dėl kurių jau ir taip skambėjo visas Kaunas, ir kurios, be abejonės, jokios garbės universitetui nedarė. Nurodo, kad dauguma Matematikos-Gamtos fakulteto tarybos narių yra susiję ekonomiais ir kitokiais ryšiais (pavadina juos „didžiąją gimine“), jie ignoruoja kitų darbuotojų, nepriklausančių „didžiajai giminei“, nuomonę. Pavyzdžiui, akcinei bendrovei – lapių ūkiui, Ivanausko įkurtam Obelynėje – priklauso fakulteto tarybos nariai, o bendrovės vadovas yra pats dekanas Z. Žemaitis. Rašo apie neproporcingai didelį pinigų kiekį, skiriamą Zoologijos muziejui ir Botanikos sodui, ir niekingai mažą – kitiems tyrimams; apie tai, kad priešingą nuomonę nei „didžioji giminė“ turintiems oponentams per posėdžius dažnai net neleidžiama pasisakyti arba jų nuomonė neužprotokoluojama. Nepaklusniesiems dažnai keliami teismai, pučiami tariamų nusikaltimų burbulai, norint užgniaužti jų kritiškumą. Šivickis daro prielaidą, kad greičiausiai ir jam pačiam bus keliami byla.

Šivickio raštas rektoriui – 3 p., o Z. Žemaičio atsakymas rektoriui – 38 p., tad paminėsime tik keletą jo atsakymų. Šivickį jis apibūdina, kaip visuomet viskuo nepatenkintą: dėl personalo fakultete, atseit, jokių problemų nėra, vienintelė bloga išimtis – Šivickis, kuris blogai ruošia sau padėjėjus arba visai jų neparuošia. (Čia tiesiog prašyte prašosi komentaras, kad net 15 mokslinio personalo asmenų Filipinų universitete Šivickis pats parinko ir puikiai paruošė; niekas jam nenurodinėjo, ką pasirinkti. Taip pat, užbėgant už akių, reiktų priminti, kad gerokai vėliau, sovietmečiu, Šivickis išugdys daugelį mokslo daktarų. Tad ar išties nemokėjo paruošti specialistų?). Dėl vadovavimo lapių ūkiui dekanas pasiaiškina, kad būtent jis pats (*sic!*) inicijavo šio ūkio steigimą, nes norėjo praktiškai taikyti mokslo žinias ir kelti Lietuvos ekonomiką. Kaip vieną

Mykolas Romeris

Šivickis parašo savo garsųjį poleminių straipsnį „Mūsų universitetas“ (*Naujoji Romuva*, 1935, Nr. 43–45 ir 48), kuriame ryžtasi viešai aptarti problemas.

iš didesnių Šivickio nuodėmių nurodo tai, kad tik atvykęs į Lietuvą, nepadarė vizitų savo bendradarbiams, todėl patys bendradarbiai suruošė jam priėmimą.*

Dekanas kaltina Šivickį tuo, kad nesilaikė savo žodžio dėl grįžimo į Lietuvą ir net šešerius metus fakultetas buvo priverstas laukti jo grįžimo. Šis kaltinimas – akivaizdus melas; apie grįžimo peripetijas rašoma skyriaus pradžioje. Jeigu ir laukė (nors elgesys su Šivickio prašymais dėl darbo universitete nepanašus į laukimą, o greičiau atvirksčiai – į nenorą jį priimti), tai laukė tik dvejus metus, bet apie tai Šivickis informavo – grįžimą atidedąs dėl pradėtų darbų.

Rektorius persiunčia abiejų profesorių raštus senatui. Senatas nusprendžia, kad dekanas į visus kaltinimus išsamiai atsakė, kad Šivickiui su tokiais kaltinimais nederėjo kreiptis į rektorių, o galėjo visas tas negeroves išsiaiškinti fakultete. Taigi ratas užsidaro.

Tačiau „Stumbras“ yra stumbras, jis nemano, kad gavęs tokius raštus, turėtų sudėti ginklus. Po šio atsakymo Šivickis parašo savo garsųjį poleminių straipsnį „Mūsų universitetas“ (*Naujoji Romuva*, 1935, Nr. 43–45 ir 48). Įžangoje pasakęs, kad visuomenėje jau vyksta įvairios diskusijos dėl universiteto, jau streikuoja patys studentai, bet „pačiame universitete nei specialaus visų profesorių atsiklausimo, nei viešų pasitarimų dėl pagrindinių universiteto problemų nėra“. Tad Šivickis ryžtasi viešai aptarti problemas. Straipsnyje detalčiai išanalizuoja mažųjų tautinių universitetų (ir ne tik jų) patyrimą, siūlo receptus, kaip galima būtų pertvarkyti administracinę ir mokslinę darbą, gerinti studijų sąlygas. Be išsamios analizės, išsako ir nemažai kritinių minčių: nedaug kas dirba rimtą mokslinį darbą, studijų programos nesuderintos, neapgalvotos universiteto statybos, labai brangiai kainuoja Botanikos sodo žemė (nes tik labai nedidelė dalis jo yra sutvarkyta, o žemės mokesčiai – milžiniški), biblioteką reikia pertvarkyti, skiriant personalą, fakultetų tarybos dažnai atsižvelgia ne tiek į skiriamojo asmens mokslinius darbus ar tinkamumą savo darbui, kiek į tai, kokiai politinei partijai

* Įdomi detalė – apie šį priėmimą liudija dvi išlikusios nuotraukos, vienintelės Šivickio archyve, kuriose jis yra kartu su Ivanausku ir kitais Kauno elito žmonėmis. Tačiau, tyrinėjant kitas VDU nuotraukas, užkliūva du keisti faktai – Šivickio nėra nei vienoje bendroje Matematikos-Gamtos fakulteto profesorių nuotraukoje: nei istoriniame prestižiniame albume, skirtame Vytauto Didžiojo jubiliejui 1930 m., nei bendroje nuotraukoje, darytoje perkėlus fakultetą į Vilnių. Ar buvo jam pranešta apie bendrą fotografavimąsi, ar buvo pasielgta taip pat, kaip su kai kuriais komandiruočių prašymais?.

ar srovei jis priklauso, kieno jis yra draugas ar nedraugas ir t. t. Šivickis meta ir skaudžius kaltinimus universiteto kūrėjams. Pradžioje įvertinęs, kad „universiteto kūrėjai turėjo labai daug gerų norų, bet mažai patyrimo“, toliau kerta labai negailestingai: „universitetas buvo sukurtas paskubomis Maskvos, Petrapilio ar kitų rusų universitetų pavyzdžiais (...). Vakarų Europos universitetai labai mažai turėjo į juos įtakos, išskyrus gal tik kai kuriuos fakultetus. Apie naujausius Europos ir Amerikos universitetus, rodos, niekas ir neužsiminė (...). Ir paskubomis sukūrė didelę, brangiai kaštuojančią betvarkę įstaigą, kaip kokio milžino kūną, bet be galvos ir jokių tikslesnių augimo planų.“ (Užbėgant toli į priekį: dabartiniu istorikų raštuose galima aptikti tą pačią nuomonę – kad dauguma universiteto fakultetų pradžioje veikė pagal rusišką modelį, tik vėliau pradėjo labiau orientotis į Vakarų). Nedidelę dalį straipsnyje užėmė ir asmeninė kritika, išsakyta be pavardžių, bet kritikuojamieji be vargo save atpažino.

Dažnai sakoma – nėra nieko baisiau už teisybę. Niekas nesigilino į Šivickio siūlomų problemų sprendimo būdus ar reformas, o puolė ginti savo mundurus. Labiausiai užkliuvo anoniminė asmeninė kritika. Pirmiausia baltą pirštinę metė Matematikos-Gamtos fakulteto dekanas Z. Žemaitis, atpažinęs aprašytą jo paties atsakymą rektoriui, kurį Šivickis sukritikuoja; vis dėlto labiau tikėtina, kad šis faktas – tik oficialus pretekstas teismui iškelti. Daug skaudesnis, nors irgi anoniminis, bet lengvai atpažįstamas, Žemaičiui turėjo būti Šivickio kaltinimas, paaiškinantis jo daugkartinių išrinkimų dekanu mechanizmą ir tai, kad per buvimo dekanu laikotarpį nepaskelbė nė vieno rimto mokslinio darbo. Žemaitis padavė Šivickį į Garbės teismą dėl jo garbės įžeidimo. Šivickis atsisakė dalyvauti šiame teisme, nes netikėjo, kad Garbės teismas išspręs problemas, jos bus tik užtušotos, o be to, jam gaila laiko bylinėjimuisi.

Oponentai „žinojo“ atsisakymo priežastis geriau nei pats Šivickis. „Lietuvos žiniose“ iškart pasirodė žinutė: „prof. Žemaitis mums praneša, kad prof. Šivickis pabijojęs priimti garbės teismą.“ Kitų dezinformacijų (visos jos publikuotos „Lietuvos žiniose“) autoriai buvo mažiau drąsūs ir savo pavardžių nepasirašė. Anoniminis P. Y-kas parašo jau ne žinutę, o visą straipsnį, iškraipydamas ir išsityčiodamas iš Šivickio minčių,

Dažnai sakoma – nėra nieko baisiau už teisybę. Niekas nesigilino į Šivickio siūlomų problemų sprendimo būdus ar reformas, o puolė ginti savo mundurus. Labiausiai užkliuvo anoniminė asmeninė kritika.

Filipinų Mokslo biuro Maniloje antspaudas.

ir padaro išvadą, kad toks dabartinio universiteto niekinimas reikalingas būsimajam katalikų universitetui steigti.

Žinant Šivickio padėtį Lietuvoje, kontrastuojančiai graudžiai skamba Filipinų vyriausybės Mokslo biuro direktoriaus Viljamso H. Brauno (*Williams H. Brown*) kai kurios laiško Šivickiui eilutės: „Gavau Jūsų laišką (...) ir labai apgailestauju, kad Jūs negrįžtate į Filipinus, bet labai džiaugiuosi, kad Jūs puikiai įsikūrėte savo šalyje. Visuomet su malonumu prisimenu Jus ir mūsų puikų bendradarbiavimą. Aš paprašiau Administracinės dalies direktoriaus išsiųsti atspaudus, kurių Jūs prašėte: 100 vietoje Jūsų prašytų 50. Visas išlaidas mes su malonumu apmokėsime“.

VDU drausmės byla

Augustinas Janulaitis

Dėl straipsnio „Mūsų universitetas“ VDU senatas iškelia Šivickiui drausmės bylą, kaltindamas jį universiteto vardo pažeminimu. Tai daug rimtesnis dalykas nei Garbės teismas. Drausmės teismo negalima išvengti; be to, pati griežčiausia baudmė taip pat visai nejuokinga – pašalinimas iš darbo. Teimo pirmininku paskiriamas Teisių fakulteto dekanas prof. Augustinas Janulaitis (socialdemokratas), nariais keturi profesoriai: Stasys Šalkauskis, Jurgis Žilinskas, Vytautas Mošinskis, Vincas Mykolaitis. Kaltintojo rolės imasi prof. Vaclovas Biržiška. Būti Šivickio gynėju sutinka prof. Vincas Čepinskis, pagarsėjęs oratorius. Tačiau įsijautę anoniminiai įsižeidėliai labai aktyvūs: suskumba dar prieš teismą paskelbti vėl tose pačiose „Lietuvos žiniuose“, kad „Prof. Čepinskis, kaip kalbama, prof. Šivickio ginti nesutikęs“, ir jie mano, kad Šivickis „griežčiausiai teisman nestosiąs ir išvažiuosiąs iš Lietuvos“. Šivickis tuo tarpu, jau paduotas į teismą, ir toliau skelbia straipsnio „Mūsų universitetas“ tęsinius; viename iš jų aktyviesiems oponentams atsako kaip tikras žemaitis: „... aš nematau niekur eiti tol, kol galėsiu čia dirbti. Išėisiu tik tada, kai mane išvarys, ar nebus man darbo. Iš užsienio važiuodamas į savo gimtinę palikau gerą vietą, gražiai ir patogiai sutvarkytas laboratorijas ir neblogas auditorijas, gerai išlavintą personalą, žymiai didesnę algą ir geresnes gyvenimo sąlygas, kad galėčiau dirbti savo šalyje, ir dirbsiu, kol galėsiu. Visi gandai mano prietelių skelbiami yra kol kas tik jų svajonės.“ Tesimo procesas buvo ilgas. Senatas, besiruošdamas teismui,

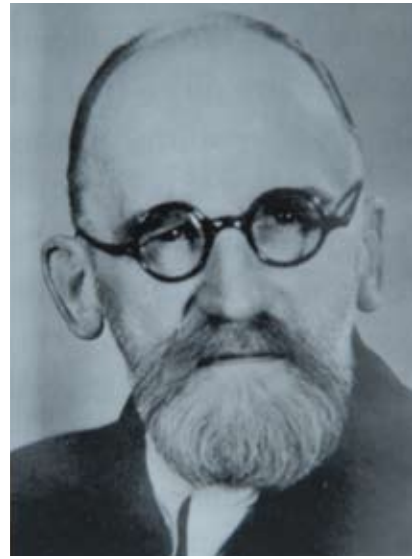

posėdžiauja jau 1935 m. lapkričio 14 d., liudininkai apklausti trijuose teismo posėdžiuose: 1936 m. sausio 26 d., vasario 2 d. ir vasario 9 d., o teismo nuosprendis paskelbtas vasario 15 d. Buvo ištardyti 12 liudininkų (taip ir užrašyta teismo protokole: „tardomi liudininkai“). Pusė jų neigė Šivickio teiginius (suprantama, kad tarp jų buvo dekanas, Šivickio kritikuotas Botanikos sodo vedėjas Rėgelis, kaltintojo Biržiškos brolis Viktoras), dalis Šivickį palaikė, dalies poziciją sunku įvertinti iš pateikto protokolo. Labai keista, kad teismas neleido kvies- ti į liudininkų gretas prof. Ivanausko, nors kaltinamasis, t. y. Šivickis, to prašė; tačiau teismas leido visam Matematikos- Gamtos fakulteto jaunesniajam moksliniam personalui stebėti teismo procesą.

Kaltintojas V. Biržiška pareiškė, kad Šivickis pateikė klaidingą informaciją ir visai nedovanotina, kad universitetą puola pats profesorius. Jam turėtų būti pritaikytos griežtos sankcijos, tačiau atsižvelgiant į tai, kad „kaltinamasis, kaip Amerikoje mokėsis, nepažinęs mūsų gyvenimo sąlygų ir galėjęs suklysti; ir kad jis dirbęs tokioje atmosferoje, kurioje, kaip paaiškėjo byloje, yra jo fakultete, kur toleruojama daug blogio, ir kurią reikėtų gydyti, siūlo Teismui į tai atsižiūrėti ir bausmę sušvelninti, nubaudžiant griežtu papeikimu.“ Kokia buvo siūloma griežtesnė bausmė, jei kalbama apie jos sušvelninimą, protokole neužrašyta, bet logiškai galvojant, daugiau už griežtą papeikimą yra tik pašalinimas iš darbo.

Gynėjas V. Čepinskis prieštaravo nupieštam juodam kaltintojo paveikslui. Jis sakė, kad jei Amerika kvietė Šivickį į savo universitetą, tai jis turėjo gerą vardą. Filipinų universiteto raštai rodo, kad jis buvo ten branginamas. Šivickis, pasiilgęs tėvynės, čia grįžta, ir pasodinamas į teisiamųjų suolą. Kritika yra būtina, ypač universitete, nes ji yra galingiausias pažangos instrumentas. Deja, universiteto reguliamas taip suredaguotas, kad užkerta kelią kritikai. Smarkų Šivickio teiginį apie galvos nebuvimą jis aiškina kaip ryšio nebuvimą ir kaip nesuderintas programas, o ir universiteto senato sudėtis, Čepinskio nuomone, ne tokia, kokia turėtų būti. Jokio Šivickio nusikaltimo jis nemato ir prašo jį išteisinti, „nes dėl to pagražės universiteto ateitis.“

Šiuo atveju būtų įdomu priminti, kad V. Čepinskis buvo socialdemokratas ir pats buvo aktyvus universiteto kūrėjas bei kovotojas dėl pasaulietiškojo universiteto steigimo. Tačiau jis

Vaclovas Biržiška

Vincas Čepinskis

*Kaltinamasis Šivickis savo paskutinėje kalboje pasakė, kad matęs daug universitetų ir susipažinęs su jų tvarka, kad kėlęs trūkumus fakultete, bet nieko neišėjo, kad norėjo tik pagerinti universiteto darbą ir jaučiasi nekaltas.
Teismas manė kitaip...*

P. B. Šivickis

neįsiseidė dėl Šivickio kritikos steigėjams, jo nebaugino Šivickio ryšiai su profesoriais, kurie buvo krikščionys demokratai. V. Čepinskis universiteto gyvavimo pradžioje, t. y. gerokai prieš šį teismo procesą, gynė jau tuomet kritikuotus Lietuvos profesorius dėl nuomonės, kad jie per mažai dėmesio skiria moksliniam darbui, aiškindamas, kad ant profesorių pečių gula daug organizacinės veiklos. Tačiau po kurio laiko jau pats priekaištavo, kad mokslinis darbas dirbamas vangiai. Matyt, jis vertino Šivickį kaip atsidavusį mokslininką ir profesorių, o ne kaip žmogų, priklausantį kokiam nors politinei srovei. Be to, V. Čepinskis pats buvo eksperimentinio mokslo (chemijos) atstovas, tad, ko gero, suprato eksperimentorių Šivickį geriau nei kiti profesoriai.

Kaltinamasis Šivickis savo paskutinėje kalboje pasakė, kad matęs daug universitetų ir susipažinęs su jų tvarka, kad kėlęs trūkumus fakultete, bet nieko neišėjo, kad norėjo tik pagerinti universiteto darbą ir jaučiasi nekaltas.

Teismas manė kitaip, tačiau pridūrė, kad kaltę lengvina keletas aplinkybių: „a) kad jis užaugęs Lietuvoje išvyko į Ameriką ir tik ten įgijo aukštesnįjį ir aukštąjį mokslą, dėl to jis nepažįsta mūsų kultūrinio gyvenimo ir darbo aplinkybių; b) tame fakultete, kuriame dirba prof. Šivickis, mokomojo personalo santykiai nėra normalūs, ir susidariusioji jame atmosfera galėjo pastūmėti jį rašyti universitetą kaltinamuosius raštus.“ Dėl to Drausmės teismas nutarė nubausti prof. Šivickį papeikimu. Papeikimas buvo neviešas, spaudoje apie papeikimą žinių nėra, paskelbtas tik Šivickio kritikos universiteto atžvilgiu paneigimas.

Teismo sprendimą pasirašo visi penki teismo nariai, bet iš S. Šalkauskio komentaro ties jo parašu aišku, kad jis teismo sprendimui nepritaria: „šį sprendimą pasirašau su pareiškimu, kad jis yra priimtas dauguma balsų“ – taigi ne vienbalsiai.

Įdėmesniam skaitytojui šiame teismo nutarimo tekste tikriausiai užkliuvo du lyg ir visai nereikšmingi žodelyčiai – „tik ten“. Tik ten, toje kai kurių Kauno profesorių negerbiamoje Amerikoje, jų negerbiamame, bet pačiame prestižiškiausiame Amerikos universitete Šivickis baigė aukštąjį mokslą. Dėl to yra šiek tiek nepakaltinamas! Gerokai keista, bet atrodo, kad tuo metu Kauno profesoriai jautėsi esą gerokai profesionalnesni už daugelį Vakarų Europos ir Amerikos universitetuose dirbančių profesorių. Panašios situacijos kartojosi ne

kartą, bent jau Matematikos-Gamtos fakultete, kuomet buvo abejojama arba užsienyje apgintų disertacijų kokybe, arba ne Lietuvoje skelbtų straipsnių svarbumu (P. Slavėno, E. Zubovaitės, K. Pakšto ir kt. atvejai). Prisiminus posakį – pirma karta nuo žagrės – ir jį perfrazuojant, norėtuši pasakyti – pirma lietuviškų profesorių karta. Tokios dar nebuvo, todėl ji labai susireikšminusi ir galbūt save laikė nekritikuotina.

Nors žvelgiant iš kitos pusės – bendroji universiteto kritika, išdėstyta pirmame Šivickio straipsnyje, vietomis išreikšta gana užgaulokai. Visa tai galima buvo pasakyti ir diplomatiškiau, nesukeliant tokios didelės pykčio audros. Matyt, straipsnis parašytas „ant karštųjų“, gavus atsakomąjį raštą iš senato. Pratrūko ilgai tvinkęs skaudulys – po ilgo periodo, kuomet Šivickis buvo skriaudžiamas ir net niekinamas, kuomet apie jį nešiojamos įvairios, pagrindo neturinčios, pašiepiančios paskalos, kurios anksčiau ar vėliau vis tiek pasiekia adresatą. Rašant „ant karštųjų“ žodžiai nelabai glostomi ir apie diplomatiją nelabai galvojama. Tačiau panašiai apgauliai yra šnekėjusi ir liberalioji universiteto profesūra apie katalikiškąjį Teologijos-Filosofijos fakultetą, nepaisant to, kad šis fakultetas profesūros prasme buvo pats stipriausias universitete.

Teismo metu buvo kalbėta apie faktus, susijusius ne tik su Šivickio straipsniu ar jo asmeniu. Pasitaikius progai aiškintis, procese dalyvavę profesoriai, stovėję skirtingose barikadų pusėse, emocionaliai apsižodžiuodavo, kaltindami vienas kitą įvairiomis nuodėmėmis ir neobjektyvumu. Akivaizdu, kad universitete virte virė spalvingas gyvenimas, kunkuliuojantis visomis žmogiškomis aistromis, dvelkiantis visomis žmogiškomis silpnybėmis ir ydomis. Iki idiliško gyvenimo vaizdelio, koks dažnai pateikiamas, aprašant mokslo didžiavyrių biografijas, buvo tikrai toloka.

Po teismo ir (arba) savame krašte pranašų nebūsi?

Ar kas nors pasikeitė universitete po Šivickio straipsnių ir teismo? Taip. Ir į gerąją pusę, nes fakulteto trūkumai pripažinti visame universitete, todėl šis tas, nors ir nežymiai, keisis; ir į blogą, nes išsiveidusieji kerštaus Šivickiui visą likusį gyvenimą. Savo kerštavimo būdais ir priemonėmis pasieks labai nemažai, siekdami sumenkinti Šivickio autoritetą, jo atliktus

VDU profesorių karikatūros:
 1 – V. Jurgutis, 2 – A. Rimka,
 3 – P. Juodakis, 4 – A. Janulaitis,
 5 – P. Mašiotas,
 6 – A. Moravskis, 7 – J. Šimkus,
 8 – K. Pakštas, 9 – S. Šalkauskis. Iš laikraščio „Sekmadienis“, 1932 m., sausio 10 d.

darbus. Kai kas net nustebins kerštavimo išradingumu; tokiu išradingumu, matyt, pasižymi tik kūrybingi inteligentai. Botanikas V. atsiųs registruotą laišką – atseit, kaip vestuvinį pasveikinimą – kuris bus įteiktas Šivickiui jo vestuvių dieną, o tiksliau, vakare – prieš pat Naujuosius 1937-uosius metus, tik tik išėjus svečiams iš vestuvių vakarienės. Jame pasakys, kad apgailestauja, jog netyčia Šivickiui buvo padavęs bent porą kart ranką po jo kritinių straipsnių, o dabar apsisprendęs nutraukti asmeninę pažintį, nes ši kritika labai žeidė ir patį V. Argi apie tokį „svarbų“ faktą laiško rašytojas negalėjo pasakyti arba parašyti žymiai anksčiau ir atvirai, kai vyko straipsnio diskusijos, kai buvo teismas. Bet sugadinti jaunikui vestuvinę nuotaką tokiu svarbiu momentu – tai jau šis tas „reikšmingesnio“ ir labiau geliančio nei viešas pasisakymas.

Ir nors Šivickis tvirtas kaip stumbras, bet teismas, užgau-

lijojimai, vieši paskelbimai spaudoje, kad jo kritika nepasitvirtino (apie blogybes Matematikos-Gamtos fakultete buvo kalbėta netgi pačių Šivickio kaltintojų, bet tik teismo posėdžio metu, o spaudoje apie tai teismas nieko neskelbė), be abejo, stipriai paveikė ir jį patį. Tai matyti ir iš jo publikacijų skaičiaus ir iš kai kurios mokslinės veiklos intensyvumo. Jei, atvykęs į Lietuvą, jis rašė labai daug mokslo populiarinamųjų straipsnių, tai nuo 1937 m. tų straipsnių labai sumažėja. Jis pats rašo apie hidrobiologinių tyrimų apribojimą – juk jiems jis išleisdavo labai daug asmeninių lėšų, tačiau liko neįvertintas. Tad likusį tarpukario laiką Šivickis hidrobiologinius tyrimus atlieka tik su asistentu ar laborantais, neberengia didelių ir tolimų ekspedicijų. 1937 m. vasarą, jis, nors ir buvo planavęs ruošti ekspediciją į Baltijos pajūrį, jos neberengia, atostogų metu išvyksta į Angliją, į Plimuto (*Plymouth*) jūrų biologijos stotį vykdyti regeneracinių tyrimų. Tarsi pasislepia nuo nedraugiškos aplinkos...

O tarptautiniuose mokslininkų forumuose Šivickis yra gerbiamas. Aprašydamas savo dalyvavimą citologijos kongrese Kopenhagoje 1936 m. vasarą, Šivickis įdomiai aprašo bendrą mokslinę nuotaiką: tai konferencija, kurioje sovietas kalbasi su nacių, vokiečių su žydu ir visi suranda bendrą kalbą. Pamini ir save, žinoma, anonimiškai: „Net ir tie, kurie savo tėvynėje geriau karjeroje nusimanančiųjų draugų yra už jį ir niekinami, įsikalbėję su kitų šalių bendradarbiais ir išgirdę palankių atsiliepimų apie savo darbus, pasijunta esą lygiais tarp lygių.“ Aprašydamas savo išvykų įspūdžius, Šivickis ne vieną kartą agituoja už dalyvavimą mokslinėse konferencijose (dabar sunku net įsivaizduoti, kad tokie raginimai būtų reikalingi, bet tuomet, deja, Matematikos-Gamtos fakultete tai buvo duotybė, nes, kaip pamename, pinigai lengviau buvo skiriami važiuojantiems į proginius renginius, o ne į mokslines konferencijas). Šivickis rašo, kad kongresuose „dalyvavimas kaštuoja pinigų ir laiko, o norint aktyviai dalyvauti, reikia šiek tiek ir moksliniame darbe padirbėti. Bet tai yra mokslininko kvotimai ir jo universitetas“.

Tarpukario Lietuvos universitete Šivickis buvo per daug ryškus, per daug kvalifikuotas, per daug darbštus, per daug reiklus ir sau, ir kitiems. Per daug principingas. Paradoksalu – per daug mylintis mokslą, nuo ryto iki vakaro užtrunkantis darbe. Gyvas priekaištas žymiems, gana lengvai gyvenan-

Tarpukario Lietuvos universitete Šivickis buvo per daug ryškus, per daug kvalifikuotas, per daug darbštus, per daug reiklus ir sau, ir kitiems. Per daug principingas. Paradoksalu – per daug mylintis mokslą, nuo ryto iki vakaro užtrunkantis darbe. Gyvas priekaištas žymiems, gana lengvai gyvenan-

tiems ir nepersidirbantiems profesoriams. Per didelė figūra – ne vien ūgiu, bet ir ūgiu taip pat – kad niekam nekliūtų.

Tarpukario situacija atspindėta ir istorikų bei žurnalistų rašiniuose. Verta pacituoti keletą autorių: du to laikmečio liudininkus – istoriką Vincą Trumpą, žurnalistą, rašytoją Juozą Keliuotį ir mūsų amžininką istoriką Bernardą Gailių, tyrinęsį tarpukario įvykius ne vien istoriko, bet ir psichologo žvilgsniu.

V. Trumpa: „Kai 1918–1920 m. kūrėsi Lietuvos universitetas, maža buvo žmonių, kurie būtų buvę rimtai pasiruošę akademinėi karjerai. Užtat prisiejo graibstytis savųjų ir svetimųjų, daugiau ar mažiau specialistų, o dažniausiai mėgėjų ir mylėtojų. (...) Vis dėlto tų pirmųjų, kad ir mėgėjiškų, mokslo kūrėjų ir universiteto organizatorių garbei reikia pasakyti, kad jie savo mokslines spragas su kaupu užpildė entuziazmu ir pasitikėjimu savo jėgomis. Kartais tas pasitikėjimas buvo toks didelis, kad vėliau jis net pavirto savotišku nepakeičiamumo ir nepamainomumo mitu. Žinia, kaip dėl to kartais būdavo sunku naujam mokslo aspirantui prasimušti pro tą mitą ir įeiti į beveik uždara betampančią Lietuvos mokslo šventyklą. Gabumas ir darbštumas kartais čia daugiau kenkdavo, negu padėdavo“.

J. Keliuotis knygoje „Mano autobiografija: atsiminimai“ apie tą laikotarpį parašys, kad Kauno universiteto profesoriai „nenorėjo konkurentų. Jie neruošė sau pamainos, neugdė naujų lietuvių mokslininkų“.

B. Gailius: „Absoliučiai daugumai mūsų tarpukaris – tai retro. Skrybėlaitės ir pirštinaitės, laikrodžiai ant grandinėlės, senoviniai automobiliai ir siaurukas (...), na, o meno žinovams – dar ir *art deco*. Šiek tiek mažesnei daugumai mūsų tarpukaris (...) atrodo labai kultūringas. Tai iš tikrųjų moderniosios lietuvių kultūros gimimo metas. Universitetas, sakytume, knibždėte knibždėjo šalkauskių, riomerių, šapokų ir ivinskių (...). Žmonėms patiko išsilavinimas, jie mėgo vadintis daktarais ir profesoriais, kalbėti prancūziškai ir skaityti knygas (...). Tačiau tarpukaris buvo ne vien tik retro. Ir ne vien tik kultūra (...). Tarpukaris anaipol nebuvo šilta ir jauki epocha. Priešingai. Žmonės daug dažniau nei šiandien santykius aiškindavosi veiksmais ir, bent tarp karininkų, tebevykdavo dvikovos (...). Demokratija ir taiki konkurencija nebuvo taip labai vertinama“.

Okupacijų laikotarpis (1940–1968)

Dar prieš sovietų okupaciją, tuoj po pasirašytos sutarties tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos, kai 1939 m. spalio mėn. Vilnius buvo grąžintas Lietuvai, iškart imta svarstyti apie kai kurių Vytauto Didžiojo universiteto fakultetų perkėlimą į Vilnių. Procesas gerokai užsitęsė. Suprantama, kad lietuviškojo universiteto atkūrimas Vilniuje nebuvo lengvas ir paprastas; šiam procesui trukdė tiek lenkai, tiek sovietai. Lietuvos vyriausybės nutarimu lenkiškajam Stepono Batoro universitetui buvo leista baigti mokslo metus iki 1939 m. gruodžio 15 d. ir nuo tos pačios dienos pradėjo veikti lietuviškasis Vilniaus universitetas (VU). Pradžioje buvo nutarta iš VDU perkelti į VU tik du – Humanitarinių mokslų ir Teisių – fakultetus. Vėliau, 1940 m. kovo 14 d., vyriausybė nusprendė tų pačių metų vasarą perkelti į Vilnių ir Matematikos-Gamtos mokslų fakultetą. Deja, tų metų vasarą Lietuvos nepriklausomybė buvo ilgam palaidota – birželio 15 d. Raudonoji armija okupavo Lietuvą.

Pirmasis sovietmetis

1940 m. liepos 29 d. Švietimo ministerijoje Vilniaus ir Kauno universitetų rektoriams nurodomi pirmieji universitetų sovietizavimo uždaviniai, kuriuos jie turi atlikti iki naujų mokslo metų pradžios: pertvarkyti studijų programas, įvesti naujų ideologinio politinio pobūdžio disciplinų dėstymą ir kt. O prieš tai, 1940 m. liepos 16 d., Lietuvos TSR Ministrų Taryba dar kartą nutarė, kas jau buvo nutarta 1940 m. kovo 14 d. – nuo rugsėjo 1 d. stabdyti Matematikos-gamtos mokslų fakultetą Vytauto Didžiojo universitete ir nuo tos pat dienos įsteigti analogišką fakultetą Vilniaus universitete. Nuo 1940 m. rugsėjo mėn. fakultetas jau perkeliamas į Vilnių ir papildomas naujais skyriais (tuomet buvo šie skyriai: matematikos, fizikos, chemijos, biologijos, medicinos ir farmacijos). Dar neprasidėjus mokslo metams, Švietimo liaudies komisariatas imasi sovietinei sistemai būdingo kadru valymo. Pradžioje tik kaitaliojami dekanai ir kiti vadovaujantieji asmenys, kol kas dar nieko iš darbo nešalinant, tačiau netrukus prasideda profesorių atleidimai. 1940 m. vasarą Šivickis

V. Leninas ir V. Kapsukas. K. Bogdano skulptūrinė kompozicija, sovietmečiu stovėjusi prie VU rūmų Saulėtekio alėjoje. Tuomet VU pavadinimas buvo – Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas (trumpas vardo variantas); o oficialus vardas buvo – Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ir Tautų draugystės ordinų valstybinis V. Kapsuko universitetas. Statulos nugriautos apie 1990 m. VU sąjūdininkų-biofizikų iniciatyva.

1940 m. vasarą Šivickis kartu su visa fakulteto profesūra pradeda kraustyti į Vilnių. Staiga gauna žinią – jis atleistas iš darbo.

kartu su visa fakulteto profesūra pradeda kraustyti į Vilnių. Staiga gauna žinią – jis atleistas iš darbo. Šivickis pasitraukia gyventi į savo sodybą Lazarių saloje, esančioje Grabuosto ežere. Nors ir atleistas iš darbo, mokslinių tyrimų nemeta, pats vienas dirba hidrobiologinius darbus. Yra išlikęs jo prašymas naujai paskirtam Lyginamosios zoologijos kabineto vedėjui, kad leistų naudotis mikroskopu ir dar keletu daiktų iš kabineto, kurį taip kruopščiai, atsakingai ir naujoviškai pats kūrė, apgalvodamas kiekvieno daiktelio paskirtį...

Vis tik Šivickis sulaukia netikėtos pagalbos iš buvusio savo disertanto Genriko Zimano. Nors jis nei prašė tos pagalbos, nei informavo apie savo padėtį G. Zimaną, kuris tuo metu jau buvo padaręs didelę partinę karjerą ir tapęs pagrindinio Lietuvos komunistų partijos laikraščio „Tiesa“ vyriausiuoju redaktoriumi. G. Zimanas tarpukariu baigė biologiją Vytauto Didžiojo universitete, buvo gabus studentas, norėjo toliau tęsti mokslus ir ruošti disertaciją. Šivickis sutiko vadovauti jo disertacijai, sudarė visas sąlygas atlikti reikalingus bandymus savo laboratorijoje. Tiek pats G. Zimanas, tiek ir kiti autoriai

Vilniaus universitetas.
Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

vėliau parašys, kad Šivickiui buvo nesvarbi studento tautybė, jo religiniai įsitikinimai, jam buvo svarbus studento atsidavimas mokslui. Iki sovietmečio G. Zimanas faktiškai jau buvo beveik visą savo mokslinį tyrimą baigęs, liko tik disertaciją apginti, tačiau pasikeitus valdžioms, pasuko į politiką. Sužinojęs apie Šivickio padėtį, jis įkalbino Kazį Preikšą, tuometinį Komunistų partijos Centro komiteto (CK) biuro narį, padėti Šivickį gražinti į universitetą. Nuo 1940 m. rudens (paskaitos VU tą rudenį prasidėjo tik pirmomis spalio dienomis) Šivickis pradeda dirbti VU Matematikos-gamtos fakulteto Biologijos kabineto vadovu, dėsto zoologiją ir lyginamąją anatomiją. Tačiau, kaip ir tarpukariu, taip ir dabar, ties zoologijos barais jam nelemta užsibūti – nuo 1941 m. vasario 6 d. paskiriamas dirbti VU Medicinos fakulteto Histologijos ir embriologijos katedros vedėju ir profesoriumi, taigi jam vėl tenka imtis kitokio pobūdžio darbų. Ir nors Šivickis yra labai plataus akiračio biologas, bet suprantama, kad tokie dėstomųjų dalykų keitimai atima labai daug brangaus mokslininko laiko, nes reikia paruošti visai naujus paskaitų konspektus, organizuoti laboratorinius darbus, paruošti preparatus ir kt.

1941 m. sausio 16 d. LTSR liaudies komisarų tarybos aktu įsteigiama LTSR mokslų akademija prie LTSR liaudies komisarų tarybos. Tuo pačiu nutarimu paskiriamas jos organizacinis komitetas: pirmininkas – prof. V. Krėvė-Mickevičius, nariai – švietimo liaudies komisaras A. Venclova ir dar 6 profesoriai. Šis komitetas parenka ir prašo CK sekretoriaus A. Sniečkaus ir Liaudies komisarų tarybos pirmininko M. Gedvilo leisti išrinkti (įdomiai skamba – leisti išrinkti, kai rinkimais net nekvepia, kvepia tik paskyrimais – aut. past.) akademikais atrinktus profesorius. Sąrašas kruopščiai tikrinamas paties A. Sniečkaus, ties kiekviena pavarde išlikę jo ranka rašyti komentarai, sudėti minusai arba kategoriška nuoroda – apsieiti be pateikimo rinkimams. Galutinai suderinus, paskiriama 13 Lietuvos TSR mokslų akademijos tikrųjų narių. Šivickis tuo metu buvo žinomiausias tarptautiniu mastu lietuvių mokslininkas biologas: turintis publikacijų prestižiniuose mokslo žurnaluose, netgi pačiuose žymiausiuose – *Nature* ir *Science*; tokio lygio publikacijų neturėjo nei vienas Lietuvos biologas iki pat 1941 m. ir gerokai vėliau. Tačiau į akademikus jis nepasiūlomas, iš biologų paskiriamas T. Ivanauskas.

Lietuvos Komunistų partijos pirminis sekretorius A. Sniečkus.

P. B. Šivickis 1940 m.

Vokiečių okupacijos metai

1941 m. birželio 22 d. prasideda karas, Lietuvoje sovietinius okupantus pakeičia vokiečiai. Okupacijos pradžioje vokiečių valdžia elgiasi taip, lyg būtų susirūpinusi Lietuvos mokslu ir švietimu. 1941 m. liepos 26 d. atkuriamas universiteto teisinė padėtis, buvusi iki sovietų okupacijos, sugrąžinami ir to meto studijų planai ir programos. Pertvarkoma universiteto ir fakultetų vadovybė, pagal galimybes atstatant senuosius, ikisovietinius kadrus. Netgi atidaromas naujas padalinys – nuo 1942 m. rugsėjo mėn. medicinos ir farmacijos skyriai, buvę Matematikos-gamtos fakultete, pertvarkomi į atskirą Medicinos fakultetą.

Paliekama veikti ir Mokslų akademija (MA), joje vyksta nauji rinkimai. Šįkart – tikri rinkimai, ne paskyrimai, nes vyksta visuotiniuose Lietuvos mokslų akademijos susirinkimuose. Viename iš tokių susirinkimų – 1941 m. lapkričio 11 d. – į tikruosius narius akademikus išrenkamas ir Šivickis.

Tačiau tikroji vokiečių nuostata mokslo ir švietimo Lietuvoje klausimu labai greitai išaiškėja: 1942 m. pavasarį general-komisariatas praneša, kad pasibaigus pavasario semestriui, kitiems mokslo metams Lietuvos universitetuose su pirmaisiais semestrais paliekami tik Medicinos, Technikos ir Ekonomikos fakultetai, kiti turi būti uždaryti. 1943 m. pradžioje sužlugus lietuvių mobilizacijai į SS legioną, kerštaudami vokiečiai imasi represijų prieš aukštąsias mokyklas. Kovo 17 d. VU pastatus apsupa SS daliniai. Kitą dieną paskelbiamas universiteto

Šiuose pastatuose (Čiurlonio g. 1; Naugarduko g. 24) karo metu, vokiečiams uždarius Vilniaus universitetą, P. B. Šivickis skaitė slaptas paskaitas studentams. Nuotraukų autorė L. Petrauskienė.

uždarymas. Vokiečiai keletą savaičių neleidžia darbuotojų į universitetą. Šivickiui pavyksta iš Čiurlionio gatvėje esančios laboratorijos išsigabenti aparatūrą, mikroskopus, chemikalus; juos išsaugo iki karo pabaigos. Atrodo, kad VU profesūra kažkiek nujautė būsimą uždarymą. Tiek Šivickis, tiek kiti dėstytojai pagreitintai buvo išdėstę teorinius kursus, anksčiau pravedę laboratorinius darbus. Per kitus, 1943–1944 m., mokslo metus medicinos studentai ruošiami slapta, mokslas vyksta iki pat birželio mėnesio. Šivickis slaptąsias paskaitas skaito įvairiuose pastatuose – Čiurlionio g. 1, fizikos auditorijoje Naugarduko gatvėje, Šv. Jokūbo ligoninės akušerijos skyriuje. Nors baimė – pastovus slaptųjų paskaitų palydovas, nepaisant to, jos yra gausiai lankomos – kartais susirenka iki šimto studentų. Konspiraciniais sumetimais įskaitas pasirašo ne į studentišką knygelę, bet ant atskirų lapų. Nujaučiant grėsmę, kartais tenka išstatyti ir studentų sargybą. Laimei, grėsmės nepasitvirtina.

Karas baigiasi, Lietuvos okupacija – ne.

Šiame name Vilniuje (buvusioje Gorkio g. 46–17, dabar Dailės muziejus, Didžioji g. 4) 1940–1960 m. gyveno Šivickių šeima. Pirmajame aukšte buvusio buto vienas langas yra dešinėje durų pusėje, kiti langai išeina į Bokšto gatvę. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

VĖL SOVIETMETIS

Profesorius Vilniaus universitete

VU Medicinos fakulteto pastatas
Čiurlionio gatvėje. Nuotraukos autorė
L. Petrauskienė.

Trofimas Lysenka

Tuoj po karo Šivickis su visu išsaugotu universiteto turtu grįžta dirbti į VU. 1944 m. rudenį keletą mėnesių vadovauja Gamtos fakulteto Biologijos katedrai. Nuo liepos mėnesio vėl pradeda dirbti Medicinos fakultete – profesoriauja Histologijos ir embriologijos katedroje, yra jos vedėjas.

Parašo vadovėlių „Histologijos pagrindai“, kuris, padaugintas rotoprintu, buvo studentų labai naudojamas, tačiau lieka neatspausdintas. Blaiviai mąstant, keista, kodėl nebuvo išleistas, jei tokio vadovėlio trūko? Tačiau pagal tuometinę politiką – visai nekeista. Juk buvo griežta centralizacija, viskas valdoma iš Maskvos. Norima, kad vadovėliai būtų „tėvyniniai“, vienodi visoje naujoje plačiojoje „tėvynėje“, tad spausdinto šios srities vadovėlio teks laukti iki 1949 m., kol pasirodys rusiško vadovėlio vertimas.

Be dėstymo Šivickis vėl darbuojasi savo pamėgtose srityse – hidrobiologijoje ir malakologijoje, tačiau jau tik vienas pats ir tik laisvalaikiu arba per atostogas, nes jo studentai dabar – tik medikai, tad jokių platesnių tyrimų ar ekspedicijų jis organizuoti negali. Nepaisant to, jo triūsas įvertinamas – 1945 m. LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku jam suteikiamas Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo vardas. Tačiau ramybė ir darbinga nuotaika trunka neilgai, nes Sovietų Sąjunga yra stebuklų šalis, su stebuklinėmis idėjomis, ypač kai į jas žvelgi mokslininko akimis. Lietuvos ir kitų okupuotų Baltijos šalių mokslą pradėdama ideologizuoti, sovietizuoti iš visagalio centro – Maskvos. Iš ten perkeliamas „priešakinis“ tarybinio mokslo patyrimas, o būtent didžiojo pseudomokslininko Trofimo Lysenkos idėjos* ir reikalavimas garbinti kitą „didįjį“ mokslininką (nors faktiškai

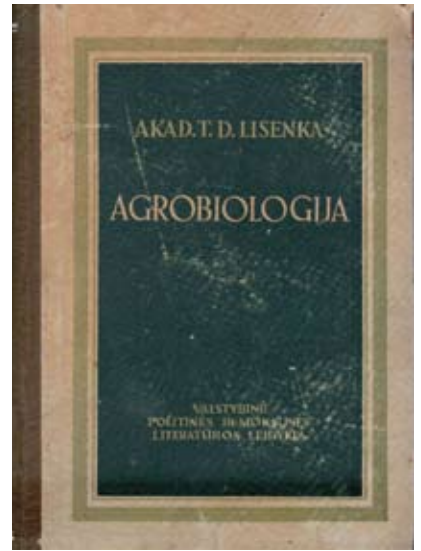
* Keletas T. Lysenkos idėjų, neskaitant jo pagrindinio „nuopelno“ sovietiniam mokslui, t. y. genetikos pradininkų Morgano, Mendelio ir Veismano pasmerkimo:

- 1) 1948 m. rugpjūčio 24–26 d. Visasąjunginės V. Lenino žemės ūkio mokslų akademijos sesijoje Maskvoje Lysenka pažadėjo per 2–3 metus išvesti naujas augalų ir gyvulių veisles, duosiančias tiek produktų, kad visas pasaulis jų nesuvalgys.
- 2) T. Lysenka „įrodė“, kad iš rugio sėklos gali išaugti diršė, iš diršės sėklos – rugys, iš kviečio sėklos – rugys ir t. t. Ir netgi „išaiškino“ šio virsmo mechanizmą.

tik sodininką praktiką) Ivaną Mičiuriną. Abu jie karjeras padarė per didžiulį atsidavimą tarybų valdžiai, per pataikavimą partsekretoriams, o tai šioje stebuklų šalyje daug svarbiau nei tikrasis mokslas.

SSRS komunistų partijos (o jei tiksliau – paties Stalino) požiūriu biologijos mokslas yra pasaulėžiūrinis mokslas, todėl jam turi būti skiriamas didelis dėmesys. Tikroji biologija yra tik mičiurininė biologija, neigianti genetikos mokslo pasiekimus, nes juk anksčiau minėti „didieji“ rusų mokslininkai išaiškino, kad visos gyvųjų organizmų įgytos savybės yra paveldimos. Todėl reikia pasmerkti genetikos pradininkų A. Veismano (A. *Weismann*), G. Mendelio (G. *Mendel*), T. Morgano (T. *Morgan*) darbus, nes jie yra reakcionieriai, idealistai, nesilaikantys materialistinės filosofijos principų. Juos pripažįstantys biologai yra veismanistai-mendelistai-morganistai; šis ilgas, trigubas žodis tampa keiksmazodžiu,

T. Lysenkos kapitalinis „mokslinis“ veikalas (780 p.), išl. lietuvių k. 1950 m.

ŽEMĖS ŪKIO MOKSLO IR TECHNIKOS NAUJIENOS

Ar iš rugių sėklos gali išaugti diršės?

Diršė vis'ems žinoma piktžolė, kuri dažniausiai užtikama rugiuose. Kai kuriais metais bei kai kuriose dirvose diršės rugių pasėlius taip apninka, kad lauke būna daugiau dirsių negu rugių.

Zemdirbiai nuo senų laikų ieško priemonių, kaip atsikratyti tos įkyrios piktžolės, kuri mažina rugių derlių ir labai blogina iš rugių gaunamus produktus.

Reakciniai mokslininkai, ypač Veismano-Morgano antimokslinių teorijų šalininkai nurodydavo tokias kovos priemones su diršėmis:

— Išvalykite rugių sėklą taip, kad joje neliktų nė vieno diršės grūdo, t. t. tokios rugių sėklos pasėliuose dirsių nebebus.

Nors dirsių sėklas atskirti nuo rugių sėklas valymo mašinomis labai sunku, tačiau žemdirbiai dažniau at-

galų ir gyvulių rūšys, išsivysčiusios iš paprasčiausių gyvų organizmų, aplinkos sąlygoms veikiant, nuolat keičiasi ir iš vieno augalų bei gyvulių rūšių išsivysto kitos rūšys.

Akademikas T. D. Lysenka daug kartų yra pabrėžęs, kad iš rugio sėklos gali išaugti diršė, iš diršės sėklos — rugys, iš kviečio sėklos — rugys ir t. t. TSRS Žemės ūkio mokslų akademijos mokslinis bendradarbis V. Dimitrijevas, vadovaujant akademikui Lysenkai, gausiais bandymais laukuose praktiškai įrodė, kaip rugiai tam tikrose sąlygose išvirsta į diršes ir pastarosios į rugius. Šių bandymų rezultatus jis aprašė akademiško Lysenkos redaguojamo žurnalo „Agrobiologija“ 1951 metų 6 numeryje.

Populiaraus „mokslinio“ straipsnio ištrauka, garsinanti T. Lysenkos pasiekimus. Laikraštis „Tiesa“, apie 1950 m.

Ivanas Mičiurinas

pasmerkiančiu nepaklusniuosiui, nenorinčius įsijungti į mičiurinės biologijos garbinimo chorą.

Biologijos istorikai vėliau įvertins šį laikotarpį taip: mičiurinė biologija arba kitaip lysenkizmas buvo mėginimas biologiją grąžinti į XIX a. pradžią.

Taigi XX a. viduryje Lietuvoje tenka diegti visą šį „priešakinį“ biologijos mokslą. Ir tai pradedama daryti 1948 m. rudenį. Rugsėjo 20–22 d. vyksta Lietuvos mokslų akademijos visuotinio susirinkimo sesija, rengiama kartu su SSRS aukštojo mokslo ministerija. Bet dar prieš šią sesiją, dar prieš atvykstant atstovams iš Maskvos, aukštosiose mokyklose įvyksta susirinkimai, kuriuose žymūs mokslininkai privalo pagarbinti mičiurinę biologiją ir pasmerkti genetikus; žinoma, paplakti ir save kritikos rykšte, jei jiems teko dirbti genetikos srityje ar kažkaip kitaip su ta nelemtąja genetika buvo susiję. Visuotinių trėmimų ir baimės dėl darbo praradimo atmosferoje daugybė mokslininkų taip ir padaro. Priverčiamas kalbėti ir Šivickis, tačiau jo kalbos vietiniai ideologai nepripažįsta kaip savų klaidų pasmerkimą (juk jis dėstė ir populiarino genetiką, net gražų straipsnį T. Morgano jubiliejaus proga paskelbė). Faktiškai jis kalba labai aptakiai, nušviesdamas visų mokslinių teorijų gerąsias puses. Suprantama, kad vietiniai pataikūnai apie tai informuoja Maskvos atstovus; šie atvykęliai patys kalbina Šivickį, gi jis išdrįsta jiems paaiškinti, kad žymieji genetikos pradininkai padarė labai daug ir dar reiktų pasižiūrėti, ką padarys mičiurininkai. Tad vykstant sesijai, iš pačių aukščiausių tribūnų didžiausios kritikos strėlės tenka Šivickiui: tiek T. Ivanausko (jis darė pagrindinį pranešimą: „Kūrybingasis tarybinis darvinizmas ir biologijos mokslo padėtis Tarybų Lietuvoje“), tiek ir paties SSRS aukštojo mokslo ministro pavaduotojo V. Svetlovo kalbose. Pastarasis iškoneveikia Šivickį, ir be visų kitų jo nuodėmių dar su pasibaisėjimu priduria, jog šis yra idealistas – tiki į Dievą – ir mano, kad galima suderinti taikų religijos ir mokslo sambūvį (V. Svetlovas pasigiria, jog pastarąją informaciją sužinojęs iš Šivickio kolegų). Kalbą užbaigia labai sovietiniu stiliumi: „Reakcinė Šivickio fizionomija išryškėja visu neužmaskuotu įžūlumu.“ Retoriškai klausia – ar galima jam leisti dėstyti studentams ir patikėti tokį svarbų reikalą, kaip studentų auklėjimas? Šiuo retoriniu klausimu V. Svetlovas jau aiškiai nurodo Šivickio ateitį: negalima jam to patikėti. Iškart po sesijos Šivickis netenka darbo universitete.

Darbai Lietuvos mokslų akademijoje

Šivickio laimė, kad dar yra sritis, kur lyg nieko ir nereikia auklėti, bent jau formaliai (nors ateityje pamatysime, kad jis auklėjo ir ugdė mokslininkus): tai grynasis mokslas, tai darbas Mokslų akademijoje; tad po trumpo nevilties periodo, jis vėl gali kibti į mokslus. Jau 1948 m. spalio 1 d. jis pradeda dirbti Žemės ūkio instituto (kuris priklauso Mokslų akademijai) Fiziologijos laboratorijoje vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. Pagal G. Zimano atsiminimus, jis pats įtikinėja tuometinį Lietuvos kompartijos pirmąjį sekretorių Antaną Sniečką, kad leistų Šivickiui dirbti Mokslų akademijoje; pagal kitų amžininkų atsiminimus, Šivickį labai vertina MA prezidentas Juozas Matulis ir pasirūpina, kad jis neliktų be darbo. Nors kita vertus, lysenkizmas buvo toks ryškus kliedėjimas, kad manytume, jog ir A. Sniečkui tai galėjo būti aišku.

Žemės ūkio institutas yra provincijoje, Baisogaloje, tad Šivickiui, sulaukusiam jau 66 metų, tenka ilgos ir varginančios kelionės iš Vilniaus ir atgal bei dažnos nakvynės laboratorijos kamputyje ant sofos. Tačiau nei energijos, nei idėjų jam netrūksta. Nauja vieta, nauja aplinka ir nauja, vaisinga mokslinė era tiek Šivickio gyvenime, tiek ir Lietuvos moksle. Šivickis Baisogaloje pradeda parazitologinius tyrimus, kurie Lietuvoje tuomet ne-

Nauja, vaisinga mokslinė era tiek Šivickio gyvenime, tiek ir Lietuvos moksle. Šivickis Baisogaloje pradeda parazitologinius tyrimus, kurie Lietuvoje tuomet nebuvo vykdomi.

MA centrinių rūmų pastatas. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

buvo vykdomi. Gyvenimas, atrodytų, vingiuoja taip, tarsi norėtų pasinaudoti visomis Šivickio sukauptomis žiniomis – antraip kam tiek daug buvo studijuota, kam tiek ilgai prie knygų sėdėta? Ir jis jas išnaudoja, patvirtindamas posakį, kad žinios – ne kupura, be naudos nenešiosi. Su parazitų biologija jis yra susidūręs ir anksčiau, dėstydamas bestuburių zoologiją ir tyrinėdamas moliuskus, nes daugelis moliuskų yra parazitų tarpiniai šeimininkai. Be to, tarpukariu jis skaitė per radiofoną daugelį mokslo populiarinamųjų paskaitų, nemažai jų buvo apie parazitus. Tai gi Šivickis parazitologijoje ir naujokas, ir nenaujokas, jo pradėti tyrimai sparčiai plečiasi. Plečiasi ne vien dėl to, kad biologijoje Šivickiui visos sritys įdomios, jis viską dirba su užsidegimu, bet ir dėl susiklosčiusių istorinių sąlygų. Darbai pradedami pačiame kolektyvizacijos įkarštyje, kuomet geriausi ūkininkai tremiami iš Lietuvos, o likę Lietuvoje per prievartą varomi į kolchozus, gąsdinant tremtimi ir netgi fizinėmis bausmėmis. Jie netenka savo užgyvento turto, žemės, gyvulių, padargų. Maža to, faktiškai paverčiami beveik baudžiauninkais, negalinčiais išvykti iš savo gyvenamosios vietos be leidimo. O prievartinis darbas yra prastas darbas. Suvaryti į kolchozo tvartus, galvijai dažnai neturi nei pakankamai ėdalo, nei prideramai prižiūrimi. Prasideda masiniai kritimai, plinta ligos, nusilpusius gyvulius puola įvair-

Parazitologinė ekspedicija į Dotnuvos rajono Karolio Požėlos kolūkį. Prie kolūkio valdybos pastato. Iš kairės: P. B. Šivickis, kolūkio pirmininkas J. Macevičius, j. m. b. A. Palažija ir Žemės ūkio ministerijos veterinarijos valdybos viršininko pavaduotojas J. Kairiūkštis. 1950 m. spalio mėn. (LMAVB).

riausi parazitai. Tad parazitologinių tyrimų aktualumas neabejotinas. Atsiranda galimybė juos vystyti, kuriamas netgi naujas institutas, skirtas vien gyvulininkystei. Nors ekonominė krašto padėtis liūdna, tačiau mokslui pinigų negailima, nes suprantama šio darbo praktinė reikšmė: juk gyvulininkystė susijusi su esminėmis žmogaus išgyvenimo sąlygomis – mitybos reikšmėmis. Šioje srityje dirbant jau niekas, net didžiausius titulus turintis pseudomokslininkas, toks kaip akademikas T. Lysenka, neįtikins jokių partinių veikėjų, jog parazitologiniai tyrimai yra nenaudingi. Tuo labiau, kad Lysenkos pažadėta gyvulių gausa Sovietų Sąjungoje neatsiranda.

Atrodo, pirmąkart sovietmečiu Šivickis turi beveik normalias sąlygas moksliniam darbui, ir jis tas sąlygas puikiai išnaudoja. Šivickis pradeda ruošti naujus specialistus, nes daugiau mokslininkų parazitologų Lietuvoje nėra. 1952 m. jam pavedama organizuoti parazitologijos laboratoriją naujai įsteigtame Lietuvos mokslų akademijos Gyvulininkystės ir veterinarijos institute. Parazitologijos laboratorija – pirmoji šios srities mokslinė įstaiga tuometinėje Lietuvoje, o Šivickis – pirmasis jos vadovas. Bet dar prieš steigiant laboratoriją, jau nuo 1950 m. jauni universitetų absolventai priimami į parazitologijos aspirantūrą, kuriai vadovauja Šivickis. Pirmieji jo aspirantai, o vėliau ir jo darbų tęsėjai – Gediminas Volskis, Julius Kazlauskas, Mykolas Rauckis ir daugelis kitų. Parazitologijos srityje Šivickis paruošia net 12 mokslo kandidatų (pagal dabartinę kvalifikaciją – mokslo daktarų). Vadovauja ir kitiems bei kitose įstaigose dirbusiems mokslininkams ruošiant disertacijas ne aspirantūroje.

Organizuoja pirmąsias parazitologines ekspedicijas. 1950–1957 m. Šivickis vadovauja septynioms parazitolo-

P. B. Šivickis (centre), J. Kairiūkštis (dešinėje) ir laborantė nustatinėja K. Požėlos kolūkio gyvulių parazitus laboratorijoje, įrengtoje kaimo troboje, 1950-10-25.

ginėms ekspedicijoms į Dotnuvos, Kėdainių ir Šilutės, Radviliškio rajonų kolūkius, į būsimos Kauno hidroelektrinės vandens saugyklos teritoriją, į Žuvinto ežero apylinkes ir kt. Vėlesnės jo vadovautos ekspedicijos buvo kompleksinės, ne vien parazitologijai skirtos. Ekspedicijos trukdavo apie porą savaitių ar dar ilgiau (1953 m. į būsimą Kauno hidroelektrinės teritoriją truko mėnesį). Tokio ilgo laiko tarpo reikėjo dėl daugelio, netgi ir techninių-buitinių priežasčių, bet svarbiausia – dar nebuvo pakankamai „treniruotų“ mokslinių padėjėjų Šivickiui, tad medžiagos rinkimas užtrukdavo ilgokai. Pirmojoje parazitologinėje ekspedicijoje buvo dirbama taip: darbuotojai ir aspirantai skrodavo gyvulius ir rinkdavo parazitus, o profesorius, apsikrovęs knygomis, nuo ryto iki vakaro sėdėdavo kokioje nors kaimo troboje ir juos apibūdindavo – nustatydavo kokiai rūšiai jie priklauso. Bet nuolat tikrindavo ir skrodžiančiųjų darbą – ar ko nors nepraleidžia, ar žino, kur ieškoti. Nesidrovėdavo kviesti visus apžiūrėti ir įvertinti kokį nors parazitą, kurį buvo sunku apibūdinti.

Nemažai laiko ekspedicijose atimdavo ir varginga pokario buitis. Ekspedicijose valgydavo būtinai visi kartu, lygiai kaip šeimoje, kur Šivickis taip pat niekada nesėsdavo valgyti vienas. Jis organizuodavo bendrą virtuvę, surasdavo šeiminkę, bet ne visada tai pavykdavo, tekdavo studentėms (nuo 1953 m. ekspedicijose dalyvaudavo ir studentai) ar laborantėms paeiliui ruošti valgį. O produktai – vėlgi deficitas, tad galvos skausmas ir laiko gaištis. Trūko elementariausių produktų, netgi duonos. Minėtos 1953 m. ekspedicijos metu studentės važiavo į Kauną, stovėjo kelias valandas eilėje, didvyriškai stumdėsi su

Bendri ekspedicijos
dalyvių pietūs.
Parazitologinė ekspedicija
Šilutės rajono
Pergalės kolūkyje.
P. B. Šivickis dešinėje,
1951-10-12.

gudručiais, lendenčiais be eilės. Išsikovojo, atsivežė duonos. Kas atmena tuos laikus, gali pasakyti, kad visą laiką už kažką ar prieš kažką kovojome: prieš parazitus (tikruosius, biologinius ar žmogiškuosius – veltėdžius), už penkmečio planų įvykdymą, už šviesų komunizmo rytojų ir, deja, dėl duonos kepaluko, cukraus kilogramo ir dar labai dėl daug ko...

Toje pat ekspedicijoje, kurioje buvo kovota dėl duonos, buvo tiriami ne tik naminių, bet ir laukinių gyvūnų parazitai, tyrimams buvo šaudomos ir varnos. Išskrostų varnų Šivickis neleisdavo išmesti, jos buvo ruošiamos maistui. Jis žinojo, kad kuršiai (taip Šivickis vadina senuosius Kuršių nerijos gyventojus) turėjo paprotį gaudyti ir valgyti varnas, netgi daryti iš to šioкі tokį verslą – dalį laimikio parduodavo Klaipėdoje, Karaliaučiuje ir kitur, žinoma, apsimesdami, kad tai ne varna, o balandis. Varnų gaudymo epizodus su cirko (dalyvauja dresiruotos prijaukintos varnos) ir siaubo (pagautai varnai gaudytojas perkanda kaklą) elementais buvo aprašęs žurnale „Kosmos“. Žinoma, tuomet nė nesapnavo, kad ateis tokie laikai, kai teks prisiminti senųjų kuršių kulinarines gudrybes...

1953 m. ekspediciją tuometinė valdžia laikė labai svarbia, nes Komunistų partijos direktyvos nurodė, jog čia tuoj turės gimti Kauno hidroelektrinė; apie mokslininkų darbus būsimoios Kauno jūros dugne rašė ir pats svarbiausias sovietmečio žurnalas „Švyturys“, įdėjo ir Šivickio nuotrauką. Šiaip jau to laikotarpio žiniasklaida Šivickio dėmesiu nelepino; kiek daugiau apie jį buvo rašoma 1962 m., kuomet jis šventė 80-metį.

1956 m. Šivickis parašo ir publikuoja kapitalinį veikalą – monografiją „Parazitų apibūdinimas“ (335 p.), už kurią kiek vėliau, 1959 m., gauna Lietuvos TSR respublikinę premiją (tolygią dabartinei Lietuvos mokslo premijai). Plačiau apie šią knygą ir kitas Šivickio parazitologijos srities publikacijas žiūrėti skyriuje „Parazitologija ir pedobiologija“.

Tais pačiais 1956 m. Šivickis išrenkamas Lietuvos mokslo akademijos akademiku; taigi, nors ir gerokai pavėluotai, atstatomos Šivickiui padarytos pokario metų skriaudos ir po truputį ateina oficialus pripažinimas. 1959 m. Biologijos institutui skilus į du institutus – Botanikos bei Zoologijos ir parazitologijos, pastarojo direktoriumi skiriamas Šivickis. Gaila, kad sveikatos jau likę nelabai daug ir todėl gana greitai, 1960 m., Šivickis šių pareigų atsisako. Direktoriumi paskiriamas jo mokinys Gediminas Volskis, o Šivickis lieka vadovauti Bestuburių zoologijos sektoriui.

1956 m. Šivickis parašo ir publikuoja kapitalinį veikalą – monografiją „Parazitų apibūdinimas“ (335 p.), už kurią kiek vėliau, 1959 m., gauna Lietuvos TSR respublikinę premiją (tolygią dabartinei Lietuvos mokslo premijai).

Šivickio vadovaujami parazitologiniai tyrimai natūraliai perauga į pedobiologinius (dirvožemio biologijos) tyrimus, nes daugelis parazitų tarpinių šeimininkų yra dirvožemio bestuburiai.

Šivickio vadovaujami parazitologiniai tyrimai natūraliai perauga į pedobiologinius (dirvožemio biologijos) tyrimus, nes daugelis parazitų tarpinių šeimininkų yra dirvožemio bestuburiai. Pradžioje šie tyrimai eina lygia greta, o vėliau išsiskiria. Ne vien dėl to, kad atsiranda naujas tyrimų laukas, bet ir dėl to, kad atsiranda labai norinčių vadovauti parazitologams ir besimančių toli gražu ne pačių gražiausių priemonių tam pasiekti. Šivickis atsitraukia, nes supranta, kad mokslo laukas – labai platus, vietos užteks visiems. Vis tik – įdomus pastebėjimas – nors jau nuo 1956 m. Šivickis nėra Parazitologijos laboratorijos vadovas, bet disertantus šioje srityje ruošia iki pat mirties (didesnė pusė parazitologijos srities disertantų paruošti jam jau nebūnant Parazitologijos laboratorijos vadovu). Tai reiškia, kad nepaisant kitų vykdomų darbų, didžiausias šios srities autoritetas Lietuvoje tebėra Šivickis.

O vis dėlto parazitologiniai darbai, bent jau pradiniuose tyrimo etapuose, yra praktinio pobūdžio, be to, yra daugybė šalutinės, su jais susijusios veiklos, tad vargu, ar Šivickis, nepaisant jo pasiekimų, buvo labai didžiai patenkintas darbu parazitologijos srityje. Kai tik palankiai susiklostys aplinkybės, iškart grįš prie malakologijos, hidrobiologijos ir bandys atgaivinti planarijų regeneracijos tyrimus. Apie visus šiuos tyrimus plačiau žiūrėti skyriuje „Mokslinių tyrimų kryptys“.

Formaliai dirvožemio bestuburių tyrimų (pedobiologijos) pradžia laikoma 1955–1956 m., kai šioje srityje pradeda darbuotis dvi Šivickio aspirantės – Irena Eitminavičiūtė

P. B. Šivickis (pačiame priekyje, centre) MA ataskaitiniame susirinkime, MA centrinių rūmų didžiojoje salėje, 1961 m. kovo mėn.

ir Ona Atlavinytė. Tačiau viena žymiausių Šivickio mokinių I. Eitminavičiūtė (vėliau vadovavusi Dirvožemio ekologijos laboratorijai ir įgijusi visus aukščiausius mokslininko titulus, kokius turėjo ir Šivickis) šią datą nukelia dar porą metų anksčiau. Būdama trečiame Vilniaus universiteto kurse, ji dalyvavo anksčiau minėtoje 1953 m. ekspedicijoje į būsimo Kauno hidroelektrinės teritoriją. Tvarbant ekspedicijos medžiagą, Šivickis atkreipė jos dėmesį į helmintus, kurie vystosi sudėtingu ciklu, t. y. turi tarpinius šeimininkus, pavyzdžiui, moniezijos (kaspinoočiai) ir metastrongilai (kiaulių bronchuose parazituojančios apvaliosios kirmėlės). Pirmųjų tarpiniai šeimininkai yra oribatidinės erkės (smulkutės, šarvuotos erkutės, paplitusios įvairiuose dirvožemiuose, gyvenančios netgi paukščių plunksnose ir namų dulkėse), o antrųjų – sliekai. Tad, jos nuomone, tada ir gimė dirvožemio zoologija. Šivickis, skirdamas I. Eitminavičiūtei diplominį darbą, jau numatė ir jos būsimo disertacijos kontūrus – moniezijų tarpinių šeimininkų – oribatidinių erkių tyrimai. Nuo 1956 m. aspirantūroje sliekų tyrimus pradėjo ir O. Atlavinytė. Iki tol Lietuvoje oribatidinės erkės visai nebuvo tirtos, o sliekų fauna mažai žinoma. Apskritai tuo metu net ir naminių gyvulių apskrėtimo helmintais keliai ne visada buvo aiškūs, tad jie buvo aktualūs ne tik praktikai, bet ir įdomūs mokslui; todėl kai kuriems Šivickio aspirantams tekdavo imtis šių temų.

Šivickio vadovaujami abiejų sričių Lietuvos mokslininkai – tiek parazitologai, tiek ir pedobiologai – buvo gerai žinomi Sovietų Sąjungoje, o vėliau dalis jo išugdytų mokinių – ir Europoje. Buvo bendrauta ir bendradarbiauta su žymiausiais to meto Sąjungos mokslininkais, gerai žinomais ir užsienyje – akademiku Konstantinu Skriabinu (parazitologas) ir prof. Merkurijumi Giliarovu (pedobiologas).

Taigi Šivickis – ištisos mokslininkų kartos puoselėtojas, subūręs vienminčių kolektyvą su jų darbų tęsėjais. Pripažįstama, kad Šivickis sukūrė savo mokslinę mokyklą, kuri pavadinta „Bestuburių gyvūnų faunistinių-ekologinių tyrimų mokykla“. Šivickio mokslinė mokykla buvo pirmoji biologų mokslinė mokykla Lietuvoje.

Šivickio gyvenimas nutrūksta 1968 m. spalio 10 d. Jis išeina, palikęs labai ryškius pėdsakus Lietuvos moksle, išugdęs daugybę mokslininkų, sukūręs savo mokslinę mokyklą, o tai yra pats didžiausias paminklas mokslininkui.

Šivickis – ištisos mokslininkų kartos puoselėtojas, subūręs vienminčių kolektyvą su jų darbų tęsėjais. Pripažįstama, kad Šivickis sukūrė savo mokslinę mokyklą, kuri pavadinta „Bestuburių gyvūnų faunistinių-ekologinių tyrimų mokykla“. Šivickio mokslinė mokykla buvo pirmoji biologų mokslinė mokykla Lietuvoje.

Mokslinių tyrimų kryptys

P. B. Šivickis laboratorijoje.
Filipinai, 1923–1928.

Trumpai aprašysime penkias pagrindines mokslinio darbo kryptis, kuriose darbavosi Šivickis. Tai – regeneracija, hidrobiologija, malakologija (mokslas apie moliuskus), parazitologija ir pedobiologija (mokslas apie dirvožemio bestuburius). Vis tik Šivickis nesutelpa net į penketą sričių, tačiau kitas tik paminėsime, nes viską sudėti į vieną knygą – neįmanoma. Tai – embriologija (minėti eksperimentai su raudonnugariu voru Filipinuose ir darbai su daugiašerėmis kirmėlėmis, atlikti Plimuto jūrų biologijos stotyje), taip pat protoplazmos savybių tyrimai, kuriuos galime priskirti tiek biochemijos, tiek fiziologijos sričiai. Be to, dirbant anksčiau paminėtose penkiose mokslo srityse, Šivickiui labai daug kartų teko atlikti ir sistematiko vaidmenį: yra aptikęs ir aprašęs mokslui naujų bestuburių gyvūnų rūšių, tad jam pelnytai galima skirti ir sistematiko vardą.

Regeneracija

Dabar terminu „regeneracija“ apibūdinama labai daug biologinių reiškinių. Tačiau kalbėdami apie Šivickio darbus, naudosisimės jo duotu apibūdinimu, kuris skamba taip: „Regeneracija – gyvūno sugebėjimas atgaminti visumą po to, kai visiškai arba dalinai pažeidžiami audiniai.“

Kaip minėta, Šivickis pasirenka Čikagos universitetą dėl jame vykstančių eksperimentinės zoologijos darbų, o labiausiai jį domina regeneracijos tyrimai, atliekami prof. Čarlzo M. Čaildo (*Charles M. Child*), pas kurį jis studijuoja ir pradeda ruošti disertaciją. Taip pat vasaromis darbuojasi Vuds Holo jūrų biologijos laboratorijoje, kuri, kaip minėta, buvo labai puikiai įrengta, turėjo biblioteką, joje paskaitas skaitydavo žymūs mokslininkai.

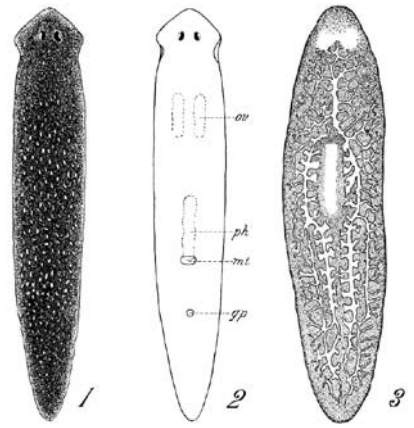
Tiek dirbdamas Vuds Hole, tiek Čikagos universitete, tiek ir vėliau, regeneracijos tyrimams Šivickis pasitelkė planarias. Tai gyvūnai, kuriuos galima auginti laboratorijoje, o svarbiausia – jie puikiai regeneruoja. Apie regeneracijos tyrimus, atliktus Amerikoje, jau rašyta skyriuje „Baigiamasis studijų etapas. Regeneracijos tyrimų pradžia“. Taip pat, kalbant apie Šivickio darbus Filipinuose, minėta, kad jis aptinka naują

Tiek dirbdamas Vuds Hole, tiek Čikagos universitete, tiek ir vėliau, regeneracijos tyrimams Šivickis pasitelkė planarias. Tai gyvūnai, kuriuos galima auginti laboratorijoje, o svarbiausia – jie puikiai regeneruoja.

planarijų rūšį *Planaria hymani*, sukuria naują jų maitinimo laboratorijoje metodiką, atlieka pirmuosius regeneracijos tyrimus; medžiagą paskelbia žurnale *Science* (1926 m). Tad pradžia puiki ir daug žadanti, bet toliau šių darbų jis neišvysto, nes grįžta į Tėvynę.

Grįžęs į Lietuvą, pabaigia dar vieną darbą, pradėtą Filipinuose, reikalavusį labai daug laiko, matyt, todėl ten ir nebaigtą. Darbas, atrodytų, lyg ir grynai sisteminio-morfologinio pobūdžio, bet jame labai ryškios mokslininko eksperimentininko, besidominančio regeneracija, įžvalgos. Ištiria slieko *Pheretima benguetensis* šerelių pasiskirstymą ir kitas jų charakteristikas. Sistematikai anksčiau galvodavo, kad šereliai gali būti rūšiai būdingas požymis, tačiau Šivickis įrodo, kad tai netiesa, nes jie per daug varijuoja. Jis susieja šerelių pasiskirstymą išilgai kūno su kūno išilginiu fiziologiniu gradientu, o stebimas variacijas – su atskirų individų tam tikrais fiziologiniais skirtumais atitinkamuose segmentuose. Straipsnį paskelbia prestižiniame žurnale *The Biological Bulletin* 1930 m., jį recenzuoja buvęs Šivickio profesorius Čikagos universitete Č. M. Čaildas. Labai tikėtina, kad šio darbo rezultatai paskatino jį imtis regeneracijos tyrimų su *Procerastea halleziana* (žiūrėti toliau).

Lietuvos universitete jis taip pat imasi planarijų regeneracijos tyrimų. Kadangi Lietuvoje planarijų populiacijos negausios, tad Šivickis jų prisiaugina laboratorijoje (prisiminkime, kad Šivickis bandymus atlieka labai kruopščiai ir kiekvienam tiriamam parametrui ima ne mažiau kaip po 50 labai vienos gyvūnų, be to, bandymus kartoja; tad gyvūnų reikia labai daug). Jis prisiaugina daugybę *Planaria lugubris* individų būsimiems bandymams, naudodamasis planarijų regeneracijos tyrimų metodu, pjausto jas mažais gabalėliais, o iš jų išaugina išsivysčiusius naujus individus. Žinoma, eksperimentais patikrina, ar tokie individai turi vienodus regeneracinius sugebėjimus. Nustato, kad visai nesvarbu, iš kokios kūno dalies yra regeneracijos būdu naujai susidarę gyvūnai, jų regeneracinės savybės, įvertinamos kitais bandymais, yra vienodos. Taip auginami gyvūnai laikomi laboratorijoje visus metus, jų bet kada užtenka bandymams. Bet tokia prabanga kainuoja daug darbo ir asmeninių Šivickio pinigų, nes tėvynėje materialinės sąlygos darbai nėra palankios. Trūksta laborantų ir asistentų, Šivickis iš savo kišenės samdo laborantę nuolatinei planarijų

Planarija *Planaria hymani*, Sivickis, 1928 (vėliau – *Dugesia hymanae*, Sivickis, 1928): 1) kūno pigmentacija ir bendras vaizdas iš nugaros; gyvio ilgis –16 mm; 2) pilvinės gyvūno dalies schema: ov – kiaušidės, ph – ryklė, mt – burna, gp – lytinė anga; 3) virškinimo sistema. Piešinių autorius P. B. Šivickis.

Ištiria nemažai veiksnių, darančių įtaką regeneracijos procesų greičiui, kuriam didelės reikšmės turi gyvūnų amžius, pjūvio vieta, gabalėlių dydis, temperatūra, mityba (badavimas).

priežiūrai, o eksperimento metu, kai tenka peržiūrėti tūkstančius gyvūnėlių, papildomai samdo dar du žmones.

Šivickis regeneracijos tyrimus vykdo ne vien VDU, bet ir užsienyje, kur sąlygos darbui daug geresnės. Dirba atostogų metu, išvykdamas 1–2 mėnesiams padirbėti į Vakarų Europą: į Vengrijos biologijos tyrimų institutą, esantį Tihanyje (Tihany), prie Balatono ežero (1930 ir 1936 m.) ir į Anglijos Plimuto jūrų biologijos stotį (1936 m.). Suprantama, kad ten išvykęs „atostogų“, dirba tiek pat, kiek yra aprašęs apie savo darbo laiką, kai rengė disertaciją Čikagoje – nuo aštuonių ryto iki vienuoliktos ar dvyliktos valandos nakties.

Diplomantams jis duoda darbų, atitinkančių jo vadovaujamo padalinio kryptį, nes jis yra Lyginamosios anatomijos kabineto vedėjas, ne zoologijos ar fiziologijos kabineto. Tad planarijų regeneracijos tyrimus Lietuvoje atlieka tik pats Šivickis ir jo būsimoji disertantė Antanina Glebavičiūtė-Priegauskienė (apie ją žiūrėti skyriaus pabaigoje).

Šivickis sugalvoja bandymuose panaudoti vadinamąjį dinaminį metodą – jei anksčiau regeneracijos intensyvumas būdavo vertinamas po 10–12 dienų, kuomet jau susiformuoja planarijų akys (būtent jų atsiradimas ir laikomas regeneracijos pabaiga, nes susiformavus akims, gyvūnas gyvena ir auga toliau, o jei jos neišsivysto, planarijos dvesia), tai Šivickis atlieka daug dažnesnius stebėjimus, suskaldydamas šį laikotarpį valandomis, o tai leidžia pastebėti subtilesnius pokyčius regeneracijos procese. Ištiria nemažai veiksnių, darančių įtaką

Vengrijos biologijos tyrimų institutas Tihanyje, prie Balatono ežero; jame P. B. Šivickis dvi vasaras (1930 ir 1936 m.) atlikinėjo regeneracijos tyrimus.

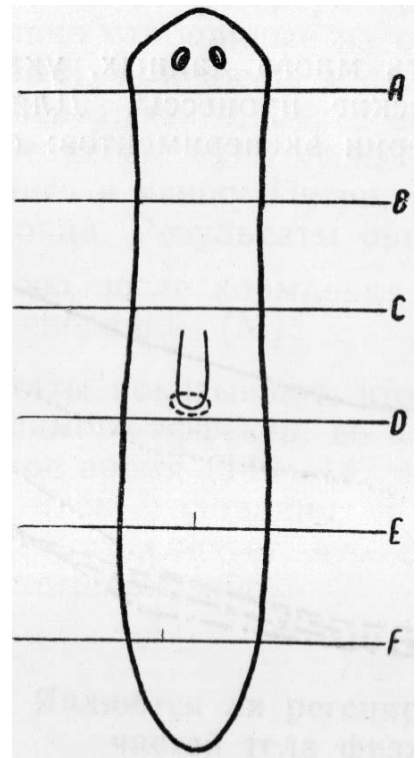

regeneracijos procesų greičiui, kuriam didelės reikšmės turi gyvūnų amžius, pjūvio vieta, gabalėlių dydis, temperatūra, mityba (badavimas).

Ištiria penkiolika trikladų (trišakių kirmėlių) rūšių, suskirsto jas pagal regeneracines savybes į penkias grupes. Vienos tų rūšių visai neregeneruoja (*Bdelloura* grupė), kitų gerai regeneruoja tik priekinės srities gabalėliai, regeneracijos gebėjimas mažėja tolstant nuo galvos, bet žemiau ryklės neregeneruoja (*Dendrocoelum* grupė); trečiųjų regeneruoja viso kūno gabalėliai, bet gebėjimas mažėja tolstant nuo galvos ir mažiausias uodeginėje arba ryklės dalyje, t. y. ryškus ašinis gradientas (*Phagocata* grupė); ketvirtųjų labai gerai regeneruoja priekinė ir užpakalinė dalys, bet menkiausiai ryklės sritis (*Planaria dorotocephala* grupė); penktųjų labai gerai regeneruoja gabalėliai, paimti iš bet kokios kūno dalies (*Planaria velata* grupė).

Be planarijų, tiria ir jūrinių daugiašerių kirmėlių *Procerastea halleziana* regeneraciją; pastaruosius bandymus atlieka Plimute. Lyginamieji tyrimai jam yra įdomūs, siekiant išaiškinti bendrus regeneracijos dėsningumus ar skirtumus, drauge ir mechanizmus. Regeneruojant *Procerastea* nareliams, ašinio gradiento nepastebėjo, kirmėlės atauga vienodu greičiu iš visų gabaliukų, tačiau ašinis gradientas aptinkamas formuojantis išoriniams organams – šereliams, ūseliams. Daro išvadą, kad šių kirmėlių regeneracija yra analogiškas procesas jų trochoforų (planktoninių, t. y. vandens paviršiuje plūduriuojančių, kirminų lervų) vystymuisi.

Jam labai rūpi regeneracijos mechanizmas. Nors supranta, kad tokį sudėtingą reiškinį lemia daugelis veiksnių, ir kad tų veiksnių ieškojimai yra tik darbo pradžia, vis dėlto, aiškinių imasi. Jo požiūriu, pagrindinės priežasties reiktų ieškoti ląstelės protoplazmos procesuose. Įtaria, kad protoplazmoje yra kažkokių vidinių veiksnių, lemiančių regeneracijos procesus; kad labai svarbūs metabolinių procesų pakitimai protoplazmoje, kuriuos sukelia pažeidimai. Sugalvoja originalų būdą, kaip pakeisti regeneracijos intensyvumą (vadina šį procesą regeneracijos veiklumu). O pakeisti jį galima taip pat regeneracijos tyrimams taikoma manipuliacija. Reikia lyginti regeneraciją dviejų rūšių gabalėlių, kurie išpjauti žemiau galvos: 1) paimtus iš regeneruojančių gyvūnelių, iš tų, kuriems prieš keletą valandų buvo nupjauta galva, bet su žaizda nesiliečiančius, o žemiau jos: piešinyje tai atitinka gabalėlį tarp B ir C, ir 2) su tokiais pat gabalėliais tarp B ir C, paimtais iš individų,

Planaria lugubris, su kuria P. B. Šivickis daugiausia dirbo Lietuvoje, pjūvio vietų schema, atliekant įvairius regeneracijos tyrimus. Piešinio autorius P. B. Šivickis.

kuriems galva nebuvo nupjauta. Pirmieji regeneruoja žymiai lėčiau, t. y. dėl stabdančio poveikio, atsiradusio prasidėjus regeneracijai, nupjovus galvą. Pirmojoje grupėje tam tikrą laiką netgi stebimas gradiento apsvertimas – normalus antero-posteriorinis gradientas (regeneracijos intensyvumas mažėja tolstant nuo galvos), kuris visuomet yra stebimas *Planaria lugubris* regeneracijoje, tampa posteroanterioriniu gradientu (intensyvumas didėja tolstant nuo galvos).

Svarbiausieji Šivickio darbai regeneracijos srityje yra atlikti tarpukariu, vėliau sąlygų tokiems tyrimams nebuvo, o apie priežastis rašoma skyriaus pabaigoje.

Dabar visiškai suprantama, kad išsiaiškinti regeneracijos mechanizmo Šivickis dar negalėjo. Negalėjo ne tik dėl darbo sąlygų, kurias turėjo, bet ir dėl to meto biologijos mokslo žinių lygio. Šiuo metu, kai jau daug daugiau priartėta prie atsakymų, suvokiame, kokia tai plati problema, susijusi su daugybe mokslo šakų; suprantame, kad tai ne vieno žmogaus pečiams skirtas darbas. Tačiau Šivickis teisingai numatė, kad, sprendžiant regeneracijos mechanizmus, svarbu remtis embriologija ir genetika, taip pat mini fizinės chemijos sritį; gerokai vėliau, sovietmečiu, kai lyg ir atsirado galimybė tęsti darbus, jis vėlgi teisingai numatė ateities gaires, nes planavo tirti radioaktyvumo poveikį regeneracijai. Šis metodas dabar labai vaisingai naudojamas tiriant neoblastų (stambių nediferencijuotų ląstelių, dalyvaujančių regeneracijoje) savybes. Šiuolaikinius regeneracijos tyrimus atlieka gausus būrys įvairiausių specializacijų mokslininkų ir žymūs mokslininkų kolektyvai, turintys puikiausias sąlygas. Labai daug padaryta, išsiaiškinta daug reikšmingų detalių, bet galutinio atsakymo dar nėra. Kaip sako mokslininkas Alechandras S. Alvaradas (*Alejandro S. Alvarado*) „regeneracija tebėra pati seniausia biologinė problema, žinoma žmonijai (...), vis dar tebelaukiančiai ją patenkinančio išaiškinimo“. Iki šiol regeneracijos tyrimuose planarijos, kaip modeliniai gyvūnai, vaidina labai svarbų vaidmenį. Jų, net ir suaugusiųjų, kūne yra kamieninių ląstelių – neoblastų, dalyvaujančių regeneracijos procesuose; jų gana gausu – iki 25 proc. visų kūno ląstelių. Tad ir audringai besivystanti kamieninių ląstelių biologijos sritis negali apsieiti be šių mažų gyvūnelių. O mums belieka didžiuotis, kad šios naujos, tiek daug vilčių žmonijai teikiančios biologijos srities priešaušryje darbavosi ir mūsų tėvynainis.

Hidrobiologija ir malakologija

Apie Šivickio pradėtus sistemingus tarpukario Lietuvos vandenų hidrobiologinius tyrimus, pirmąsias mokslines ekspedicijas, ekspedicijas, jų vargus jau šiek tiek rašyta skyriuje „Vėl Lietuvoje. Tarpukaris“. Bet jei ieškotume jo hidrobiologinių tyrimų pradžių pradžios, tai ji buvo Čikagos universitete ir Vuds Holo jūrų biologijos stotyje, kuomet buvo tiriamos tenykščių vandenų planarijos, ir tyrimai buvo labai sėkmingi – Šivickis atrado naują planarijų rūšį. Vėlgi labai sėkmingai vykdyti analogiški tyrimai Filipinuose, taip pat atrasta nauja vietinių planarijų rūšis. Į Filipinų biologijos mokslo istoriją Šivickis įsirašė ir kaip pirmasis tenykščių holoturijų tyrėjas, taip pat kaip atkreipęs dėmesį į kai kurias medūzas, kurios, kaip jis įtarė, yra dar mokslui nežinomos. Įtarimas buvo teisingas: nusiuntęs pavyzdžius medūzų specialistui į Europą, gavo atsakymą, kad tai iš tikro yra nauja medūzų rūšis, kuri Šivickio garbei ir pavadinta jo vardu (žiūrėti skyrių „Filipinų universitete“). Taigi hidrobiologinių tyrimų pradžia buvo labai sėkminga, Šivickis iškart įsirašė į tarptautiniu mastu žinomų mokslininkų gretas.

*Tyrimai Lietuvoje taip pat iškart patraukia Europos mokslininkų dėmesį: 1929 m. Eigulių šaltiniuose šalia Kauno Šivickis aptinka *Planaria alpina*, kuri iki tol nei Rytų Europoje, nei Prūsijoje nebuvo aptikta.*

Trumpalaikė hidrobiologinė išvyka
Kauno apylinkėse, 1934.

Tyrimai Lietuvoje taip pat iškart patraukia Europos mokslininkų dėmesį: 1929 m. Eigulių šaltiniuose šalia Kauno Šivickis aptinka *Planaria alpina*, kuri iki tol nei Rytų Europoje, nei Prūsijoje nebuvo aptikta. Savo atradimą publikuoja viename prestižiškiausių žurnalų pasaulyje – *Nature*. Atradimas svarbus ir teoriniu požiūriu, diskutuojant apie ikiledyninę ir poledyninę Europos fauną.

Kaip minėta, Lietuvos mokslui yra labai reikšmingi vidaus vandenių gyvūnų tyrimai, kurių iki Šivickio niekas sistemingai nevykdė, niekas šios srities specialistų neruošė, tad jis šioje srityje yra pionierius. Be to, jis pirmasis pradeda ir Lietuvos Baltijos pajūrio hidrobiologinius tyrimus. Todėl be mokslinių straipsnių, kuriuos publikuoja žurnale „Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-Gamtos fakulteto darbai“, visuomet savo organizuotas hidrobiologines ekspedicijas vaizdingai ir įdomiai aprašo ir mokslo populiarinamuosiuose straipsniuose, įrodinėdamas šių tyrimų reikalingumą visuomenei, juos publikuoja žurnaluose „Naujoji Romuva“ ir „Kosmos“. Visgi žurnalo „Kosmos“ vien tik populiariu jokiū būdu negalime laikyti, jame būdavo spausdinami ir moksliniai, platūs straipsniai. Redakcija žurnalą apibūdino taip: „Gamtos ir šalimų mokslų iliustruotas žurnalas su populiariu skyriumi“. Faktas, kad žurnale buvo populiarus skyrius, pritraukdavo žymiai daugiau skaitytojų, ne vien tik mokslininkų;

Trumpalaikė hidrobiologinė išvyka Kauno apylinkėse. Tokias išvykas P. B. Šivickis (dešinėje, su skrybėle) vadindavo ekskursijomis. Šivickiui iš dešinės – P. Šivickienė. (LMAVB).

todėl ir moksliniai straipsniai sulaukdavo ne vien specialistų dėmesio. Suprantama, kad buvo pageidaujama, jog žurnale „Kosmos“ publikuoti moksliniai straipsniai būtų parašyti ne „sausą“ mokslinę kalbą, o skaitytojui įdomiu stiliumi. Taip rašyti Šivickis mokėjo. Tačiau žurnale buvo publikuojami ir griežta mokslinė kalba parašyti įvairiausių autorių tekstai bei įdomūs vertiniai iš kitų kalbų.

Kaip minėta skyriuje „Vėl Lietuvoje. Tarpukaris“, tik pradėjęs dirbti Lietuvos universitete, Šivickis rengdavo trumpas mokslines hidrobiologines ekspedicijas. Pirmąją ilgalaikę ekspediciją jam pavyko suruošti 1933 m. vasarą – nuo liepos 5 iki rugpjūčio 5 d., kurią finansavo jis pats ir kurios pagrindinė bazė buvo jo nuosavoje sodyboje Lazarių saloje, Grabuosto ežere, Molėtų rajone. Be Šivickio, dalyvavo abu jo laborantai ir keturi vyresniųjų kursų studentai. Tuomet buvo tiriami devyni ežerai, vienas upelis, vienas šaltinis, pora saloje buvusių kūdrių. Apibūdinta 189 bestuburių ir 5 žuvų rūšys. Šivickis sako, kad rūšių įvairovė iš tikro yra dar didesnė, bet jie savo primityviais darbo įrankiais (vėl finansavimo problema!) ne visus gyvūnus galėjo pagauti siekiant juos apibūdinti; antra

Pažintinė-hidrobiologinė ekskursija į Birštoną, 1932.

vertus, visam vaizdui susidaryti reiktų organizuoti ekspedicijas įvairiais metų laikais.

1934 m. vasarą organizuoja tolimą ekspediciją į Šventosios uostą, kurią finansiškai iš dalies paremia Finansų ministerija, o materialiai paremia uosto administracija (suteikdama patalpas ir transportą), na, o likusią dalį, kaip visuomet, priduria Šivickis. Ekspedicija taip pat trunka visą mėnesį, joje dalyvauja 16 asmenų: be laborantų ir studentų, yra ir dvi biologijos mokytojos, norinčios pagilinti žinias. Medžiaga rinkta Šventosios upės žiotyse, Šventosios uoste ir Baltijos jūroje (iki 30 km nuo kranto) visu pakraščiu iki Klaipėdos; apibūdinta apie 200 hidrobiontų rūšių. Rezultatus Šivickis paskelbia tiek mokslo populiarinamajame straipsnyje „Naujojoje Romuvoje“ (1934 m. Nr. 186–187), tiek ir moksliniame straipsnyje žurnale „Kosmos“ (1934, t. 15), kuriame palygina savo duomenis su rusų mokslininkų Baltijos šiaurinės dalies tyrimais bei Kuršių marių tyrimais, atliktais 1926 m. Karaliaučiaus universiteto mokslininko Liotaro Šydato ir kitų Vokietijos mokslininkų.

Pakeliui į Šventąją. Su bagažu Kretingos geležinkelio stotyje, 1934.

Antrąją, tai pat mėnesio trukmės ekspediciją į Šventosios uostą Šivickis organizuoja kitais, 1935 m. Šioje ekspedicijoje be pagrindinių darbų – planktono ir bentoso tyrimų – vyresniųjų kursų studentės atliko ir tokias užduotis: tyrė vandens režimo kitimą (pH, temperatūrą), žuvų anatomiją, jų smegenų morfologiją; šie tyrimai įėjo į jų kursinius ar diplominius darbus. Deja, kiti labai kruopščiai atlikti darbai ir daugybė surinktų duomenų, daugybė lentelių su identifikuotų gyvūnų rūšių sąrašais ir jų gyvenamų biotopų nuorodomis, t. y. spaudai paruoštas straipsnis liks tik Šivickio asmeniniame archyve, esančiame MA Vrublevskių bibliotekoje. Kadangi Šivickis su šios publikacijos paruošimu spaudai gerokai užtruko (manyta, kad pirminė priežastis buvo prasidėjęs jo Drausmės teismas, vėliau – politinės pervartos, karas ir pokario sunkumai), tad pavėluotas įteikimas spaudai nebuvo apvainikuotas publikavimu. Nors straipsnis jau buvo priimtas į Vilniaus universiteto mokslo darbus, tačiau iki nelemtosios 1948 m. „lysenkinės“ sesijos dar nebuvo atspausdintas, o po sesijos tuoj pat atmetas kaip politiškai prasikaltusio asmens

Ekspedicijos Šventijoje dalyvės su P. B. Šivickiu. Vidurinėje eilėje pirmą iš kairės N. Kristijanovaitė (vėliau Likevičienė). Viršutinėje eilėje su berete – T. Kiselytė, 1934.

darbas. Netrukus, pradėjęs dirbti Mokslų akademijoje, įteikė šį straipsnį „MA mokslo darbų“ redakcijai, deja, rezultatas buvo tas pats.

1936 m. vasarą irgi buvo sumanęs ilgalaikę ekspediciją prie Baltijos jūros, tačiau po Drausmės teismo bylos ir išsityčiojimo iš jo mokslinio darbo, jis persigalvoja ir išvažiuoja padirbėti į Angliją, į Plimuto jūrų biologijos stotį.

1937 m. suorganizuoja 12 dienų trukmės, visai nedidelę – trijų žmonių – ekspediciją į Luodžio ežerą netoli Salako, tiria smulkiają fauną. Nuo šios datos iki sovietmečio hidrobiologinius tyrimus atlieka tik vienas pats arba su laborantu. Hidrobiologija kol kas įdomi ir reikalinga tik pačiam Šivickiui ir jo artimiausiems bendradarbiams; gi Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-Gamtos fakultetui ji nereikalinga (?!).

Sovietmečiu, kaip pamename, iki 1948 m. jis profesoriauja VU Medicinos fakultete, tad jokių hidrobiologinių tyrimų atlikti kartu su medicinos studentais neturi galimybių. Dažniausiai dirba vienas, kartais su laborantu, vasarą gyvena Žydiškėse, universiteto viloje, ir tiria Trakų ežerų hidrobiontus. Visgi sukūrus MA Biologijos institutą, jau 1949 m. organi-

Pirmosios ekspedicijos į Šventąjį metu laboratoriją teko įkurti garaže, 1934.

zuojami Kuršių marių kompleksiniai tyrimai, tad čia be hidrobiologijos – nė iš vietos. Šivickis, nors ir nėra Biologijos instituto darbuotojas, pakviečiamas vadovauti šios ekspedicijos hidrobiologiniams darbams, konsultuoja ir duoda metodinius nurodymus.

Sovietmečiu tampa madingi, kas be ko, dažnai ir naudingi, tarprespublikiniai tyrimai, ypač paskelbus kokias nors svarbias komunizmo statybas, kuriose sutartinai dalyvauja ir daugelis šalies mokslininkų, drauge propaguodami „neišardomą“ SSRS tautų draugystę. Žodžiu, raudonais ideologiniais kaspinėliais papuošiami visai neideologiniai dalykai – moksliniai tyrimai. Bet jei likimas lėmė gyventi šioje plačiojoje „tėvynėje“, tai tenka žaisti šį žaidimą. Tegul maskatuoja sau tie kaspinėliai, o mokslininkui visai įdomu patyrinėti ne vien savos šalies vandenį. Ir nors 1951–1952 m. Šivickis tebedirba parazitologijos sityje, tačiau jo didžiulė hidrobiologo patirtis yra pripažįstama (primintina, kad už šiuos darbus 1945 m. jam suteiktas Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas), tad jis gauna pasiūlymą važiuoti į vadinamąsias komunizmo statybas Pavolgyje ir kitur, kur su fanfaronis,

Antroje ekspedicijoje į Šventąją pavyko gauti neblogas patalpas laboratorijai, 1935. (LMAVB).

skambančiomis per visą Sovietų Sąjungą, želdinamos žaliosios juostos, sulaikančios drėgmę ir apsaugančios derlingas žemes nuo sausvėjų; kur kasami drėkinimo kanalai. Žinoma, ne žalioms juostoms sodinti kviečiamas Šivickis. Šiuose kraštuose jis kartu su SSRS MA Ežerotyros laboratorija atlieka kompleksinius Pavolgio ir Pakaspijo (1951 m.) bei Stalingrado ir Saratovo sričių (1952 m.) tvenkinių ir kitų vandenių gyvūnijos tyrimus. Abi ekspedicijos trunka gana ilgai: pirmoji 3 mėn., antroji beveik 4 mėn. Darbo sąlygos nepavydėtinos: karštis, dulkės, geriamojo vandens trūkumas (tenka virti tvenkinių vandenį ir pridėti druskos, kad „užmuštų“ dumblo skonį), kai kur patiems reikia pasistatyti ir patalpą laboratorijai, ir poilsiui. Tenka išrasti statybinę medžiagą iš nendrių ir sausų gluosnio šakų bei kt. Nors Šivickiui jau 70 metų, bet jis stebina ekspedicijos dalyvius savo ištverme ir nelepumu.

Dalyvauti šiose ekspedicijose, nuspėdami būsimas teigiamas pasekmes, Šivickiui pasiūlo akademikas Kazimieras Bieliukas (MA prezidiumo sekretorius) ir Romanas Žebenka (Žemės ūkio instituto direktoriaus pavaduotojas), kurie rūpinasi juo ir supranta, kad tokį išsilavinimą ir neeilinius su-

P. B. Šivickis (viduryje, su lazda) ir jo studentai svečiuose pas Būtingės kleboną. Priekyje, ant laiptų, sėdi T. Kiselytė, 1934. (LMAVB).

gebėjimus turintis žmogus negali likti visą gyvenimą dirbti provincijoje tik vyresniuoju moksliniu bendradarbiu, kai yra tiek Lietuvos mokslui svarbių darbų. Dalyvaudamas svarbiose komunistinio statybose, Šivickis „atperka“ savo didžiąsias nuodėmes, padarytas 1948 m.; todėl dabar jau gali dirbti ir vadovaujamą darbą šioje ideologizuotoje šalyje, kurioje kiekvienas aukštesnis postas derinamas su partijos veikėjais. Tad 1952 m. Šivickis tampa naujai įsteigto Gyvulininkystės ir veterinarinės instituto Parazitologijos laboratorijos vadovu.

Bet grįžkime prie hidrobiologijos. Ir čia vėlgi tenka pasakyti ne viskas buvo gerai tarpukariu, ne viskas buvo blogai sovietmečiu. Būtent sovietmečiu pradėtas spartus hidrobiologijos vystymas Lietuvoje; ir prie to vystymo svariai prisideda tiek Šivickis, tiek jo mokiniai; šios srities tyrimų pagrindu rašomi moksliniai straipsniai, ginamos disertacijos. Šivickis organizuoja daugelį kompleksinių ekspedicijų, jose svarbią vietą užima ir hidrobiologiniai tyrimai. Iš svarbesnių kompleksinių ekspedicijų paminėtinos: į Žuvinto rezervatą (1953, 1959, 1960, 1961 m.), į Kuršių neriją (1959, 1962 m.) ir kt.

Suprantama, kad hidrobiologinių išvykų ir ekspedicijų metu kartu su kitais hidrobiontais Šivickis tiria ir vandenyje gyvenančius moliuskus, nustato jų rūšis, variacijas, paplitimą, gausumą ir kt. Lietuvoje malakologija (mokslas apie mo-

Ne viskas buvo gerai tarpukariu, ne viskas buvo blogai sovietmečiu. Būtent sovietmečiu pradėtas spartus hidrobiologijos vystymas Lietuvoje; ir prie to vystymo svariai prisideda tiek Šivickis, tiek jo mokiniai.

Šventosios uostas. P. B. Šivickio užrašyta data – 1937 m. Bet tikriausiai, kad 1934 arba 1935 m., ekspedicijos metu. (LMAVB).

liuskus), kaip atskira tyrimų sritis, išsirutulioja iš jo hidrobiologinių tyrimų tuomet, kai pradedami tirti ir sausumoje gyvenantys moliuskai. Sistemingų malakologinių tyrimų pradininku Lietuvoje jis tampa tarpukariu. Tačiau vėlgi – šių jo tyrimų pradžių pradžia – ne Lietuvoje, o Filipinuose. Čia profesoriaudamas jis ėmė rinkti moliuskų kriaukles, jas siuntė ir į Lietuvą, į besikuriantį Zoologijos muziejų Kaune. Nemažai įdomių ir labai vertingų Šivickio rinktų kriauklių ir dabar tebepuošia muziejaus ekspoziciją. Paminėtinos tokios didžiulės moliuskų kriauklės kaip *Cassis cornuta*, *Strombus gigas*, *Tridacna* sp. ir labai įdomus retas eksponatas – skersinis kriauklės *Strombus gigas* pjūvis.

Pirmąjį mokslinį straipsnį apie moliuskus taip pat parašė dirbdamas Filipinuose – apie tenykščius moliuskus teredidus, dar kitaip vadinamus laivų kirmėlėmis, labai žalingus laivybai, nes jie gali visiškai sugrauzti medines laivų dalis. Apibūdino 16 teredidų rūšių, iš jų net 15 rūšių, kurios niekieno Filipinuose dar nebuvo aprašytos, nes ankstesni tyrėjai teredidų

Hydrobiologinės ekspedicijos į Luodžio ežerą (Salako apylinkėse) dalyviai kartu su šeimininkais Stasiūnais, pas kuriuos apsigyveno ir įsirusė lauko laboratoriją. Viršutinėje eilėje iš dešinės P. B. Šivickis ir Stasiūnas, 1937. (LMAVB).

ieškojo gilesniuose vandens sluoksniuose, o Šivickis juos aptiko negiliai priekrantėje arba netgi visai ant kranto. Aptiko, jo nuomone, vieną visai naują mokslui rūšį, kurią pavadino savo asistentės Robertos Filoteo garbei *Bactronophorus filoteoi*, nes šios rūšies pavyzdys buvo apibūdintas iš jos kolekcijos. Gerokai vėliau išaiškėjo, kad rūšis nebuvo nauja, dabartinis jos patikslintas pavadinimas, esantis Pasaulio moliuskų rūšių duomenų bazėje (WMSDB), yra *Bactronophorus thoracites*. Patikslinta ir nemažai kitų Šivickio tuomet aprašytų rūšių, nes visus išnagrinėtus pavyzdžius Šivickis perdavė Filipinų mokslo biurui, tad jų priklausymą vienai ar kitai rūšiai galima buvo toliau tikslinti ir tyrinėti. Šiuo atveju reiktų pastebėti, kad moliuskų, kaip ir daugelio bestuburių, rūšies nustatymas nebuvo ir nėra lengvas darbas, nes moliuskų fauna yra labai gausi, antra pagal gausumą pasaulyje po nariuotakojų. Mokslininkų vertinimu, moliuskų rūšių skaičius svyruoja tarp 100 ir 200 tūkstančių; be to, yra daugybė jų variacijų, kurios kartais klaidingai priskiriamos atskiroms rūšims. Be kita ko, sistematika taip pat nėra sustingusi mokslo sritis, ji, kaip ir kiti mokslai, vystosi ir kinta, atrasdama naujus kriterijus gyvūnams apibūdinti. Tad naivu būtų tikėtis, kad prieš 90 metų aprašytų gyvūnų sistematika, ypač kai gyvūnai tiriami pirmą kartą, iki šiol būtų visiškai nepakitusi. Vien anksčiau minėtos R. Filoteo garbei pavadintos rūšies pavadinimą skirtingai vadino net septyni mokslininkai; kai kurių kitų Šivickio apibūdintų moliuskų vardai skirtingai suteikti net iki 11 kartų, o tie, kurie išsaugojo jiems duotą Šivickio pavadinimą iki šių laikų, taip pat buvo bandomi skirtingai pavadinti daugelio tyrėjų jau po Šivickio tyrimų. Tad nepaisant tikslinimų, manytume, kad Šivickis malakologijos baruose startavo sėkmingai, jau pirmuoju straipsniu įsirašė į malakologijos istoriją, nes visi jo siūlyti pavadinimai, tiek galiojantys, tiek nebegaliojantys, yra atspindėti Pasaulio moliuskų rūšių duomenų bazėje.

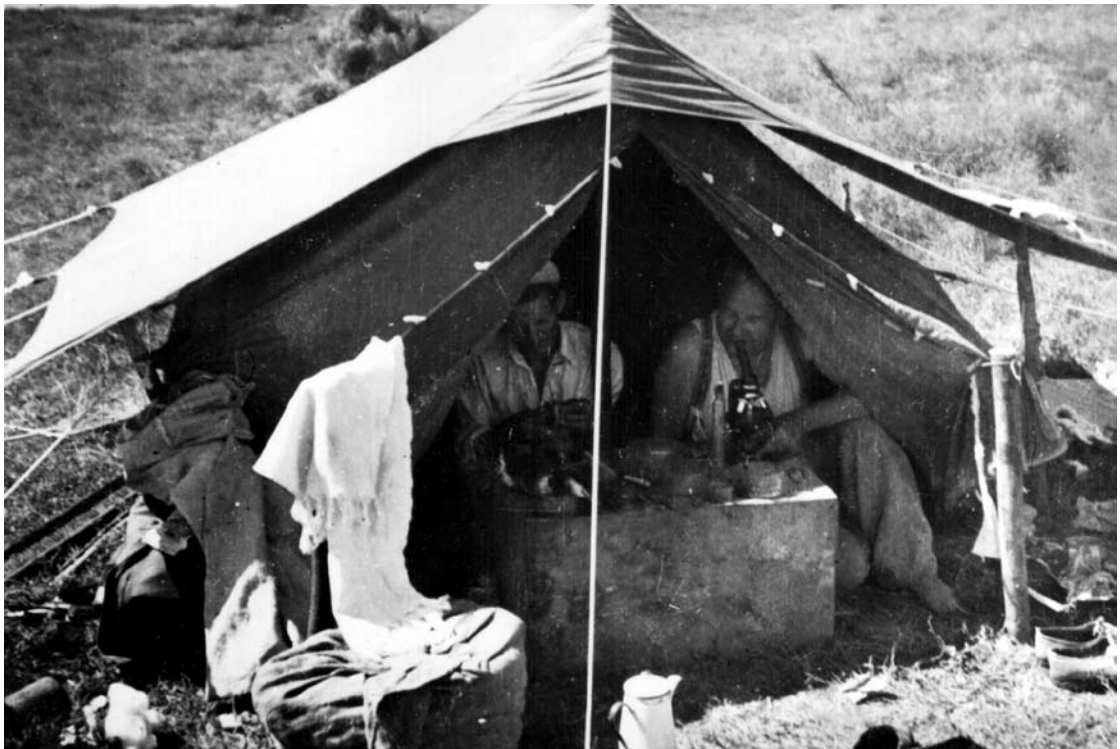
Kiek vėliau, jau grįžęs į Lietuvą, apie teredidus parašė ir mokslo populiarinamąjį straipsnį ir kalbėjo apie juos per Lietuvos radiofoną, kuriame skaitė paskaitas apie mokslo naujienas.

Beje, moliuskų tyrimai Lietuvoje buvo vykdomi jau nuo XIX a. Pasaulinio garso mokslininkas, Vilniaus universiteto profesorius Liudvigas Heinrichas Bojanus 1820 ir 1827 m. aprašė dvigeldžio moliusko – didžiosios bedantės (*Anodonta*

cygnea) anatomiją ir jos šalinimo organą, kuris vėliau pavadintas Bojanaus organu. Medžiagą tyrimams Bojanus rinko Vilniaus apylinkėse. Kiek vėliau Vilniaus universitete profesoravęs Eduardas K. Eichwaldas (*Eduard K. Eichwald*) labai plačiame areale – Lietuvos, Voluinės ir Podolės teritorijose – 1829 m. aprašė aptiktas 48 moliuskų rūšis. Toliau ėjo L. Pfaiferio (*L. Pfeiffer*), J. Krynickio (*J. Krynicki*), J. Siemaškos ir kt. mokslininkų darbai, bet Šivickis savo pradiniuose tyrimuose dažniausiai rėmėsi XIX a. pabaigoje Kaune gyvenusio vokiečių konsulo Oto Franco fon Miolendorfo (*Otto Franz von Möllendorff*) darbais, kuris tyrinėjo Kauno ir Vilniaus apylinkes ir aprašė 35 rūšis. Įdomus sutapimas – iš Kauno šis konsulas vyko dirbti į Tokiją, o iš ten – į Manilą. Atrodo, kad Šivickis pažinojo jo sūnų. Šivickio nuomone, Miolendorfo tyrimai labai kruopštūs, jis pastebėjo ne vien tik tai, kas greitai krinta į akis, kai kurių jo aprašytų rūšių reikėjo gana ilgai ieškoti tose vietose, kur jis kadaise rinko, bet pavyko surasti; o kai kurių nerasta iki šiol, tad gali būti, kad jos išnyko, nors gali būti, kad ir pats tyrėjas suklydo.

Lietuvos moliuskai iki Šivickio buvo tirti fragmentiškai, nuosekliai moliuskų fauną pradėjo tirti būtent Šivickis; šiuos

Ekspedicija Kazachstane, Žemutiniame Pavolgyje Buruluk-Medvedicos upių takoskyroje P. B. Šivickis (dešinėje) tiria vandens gyvūnus lauko laboratorijoje, 1951. (LMAVB).

tyrimus jis tęsė visą gyvenimą, kartu ir kolekcionavo moliuskų kriaukles. Rinko, taip pat ir tyrė beveik kiekviename žingsnyje į gamtą – nekalbant jau apie mokslines ekspedicijas, tą darė ir per atostogas, ir per šeimynines išvykas, įtraukdamas į šį darbą net savo vaikus, kurie apie moliuskus žinojo daug, netgi jų lotyniškus pavadinimus, nors nė vienas biologo profesijos nepasirinko. Sūnus Julius prisiminė savo labai mėgstamas ekskursijas kartu su Tėčiu: „Kartais prisėsdavome kur po medžiu, o Tėtis ir sako: Na, vaikai, po tais lapais turėtų būti mažų moliuskų *Pupilla*. Ieškodavome kartais po keletą valandų, kol surasdavome, ir dažniausiai rasdavome.“

Kaip minėta, moliuskų tyrimai pradžioje buvo vykdomi hidrobiologinių išvykų metu, kurias organizuodavo Šivickis studentams; vėliau – mokslinėse ekspedicijose, kuriose dalyvavo ne tik studentai, bet ir biologijos mokytojai. Tuomet daugiausia rasta vandenyje gyvenančių moliuskų. Ekspedicijos į Šventąjį metu (1934 m.) Šivickio vadovaujami tyrėjai surinko pirmuosius duomenis apie Lietuvos pajūrio moliuskus, tuomet rado 31 rūšį; tačiau vėliau jis, tikslindamas duomenis, penkių rūšių į mūsų pajūrio moliuskų sąrašą neįtraukė.

Dirbdamas Vytauto Didžiojo universitete, Šivickis per vasaros atostogas važiuodavo pasitobulinti (dažniausiai savo lėšomis) į įvairias Vakarų Europos mokslo įstaigas. Šių kelionių, taip pat ir kelionių į konferencijas metu visuomet domėdavosi ir moliuskų fauna. Jam teko pabuvoti Vokietijoje, Anglijoje, Estijoje, Latvijoje, Suomijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje ir kitur. Vengrijoje, Tihanio biologijos stotyje susipažino su vienu žymiausiu Šiaurės Europos malakologu iš Danijos Hansu Šlešu (*Hans Schlesch*) ir susitarė dėl labai naudingo bendradarbiavimo. Malakologams buvo įprasta dalytis savo surinkta medžiaga, tad nemaža dalis Šivickio kriauklių rinkinio jo paties prašymu ir abipusiu sutarimu buvo aprašyta šio danų mokslininko ir paskelbta spaudoje 1937 m.; straipsnyje paskelbtas pirminis Lietuvos moliuskų sąrašas, palyginta lietuviškų moliuskų rūšių sudėtis ir paplitimas su analogiškais duomenimis kaimyninėse Europos šalyse. Šivickiui sutikus, Šlešas dalį surinktų kriauklių pasiliko sau, dalį išsiuntinėjo kolegoms. Todėl lietuviškų moliuskų pavyzdžių atsirado žymiausiuose Europos muziejuose: garsiajame Britų muziejuje Londone, Švedijos gamtos istorijos muziejuje Stokholme, Berlyno Humboldtų universiteto zoo-

Lietuvos moliuskai iki Šivickio buvo tirti fragmentiškai, nuosekliai moliuskų fauną pradėjo tirti būtent Šivickis; šiuos tyrimus jis tęsė visą gyvenimą, kartu ir kolekcionavo moliuskų kriaukles.

Lietuviškų moliuskų pavyzdžių atsirado žymiausiuose Europos muziejuose.

logijos muziejuje, Vokietijos malakologų draugijos muziejuje Frankfurte prie Maino, Rygos, o gal ir kituose muziejuose. Jie pažymėti etiketėmis iš Šlešo kolekcijos, su įrašais jose, kad moliuskus rinko P. B. Šivickis.

1937 m. vasarą Šivickis surengė pirmąją tarptautinę malakologų ekspediciją Lietuvoje. Į ją pakvietė jau minėtą Šlešą ir dr. Kurtą Krauspą (*Curt Krausp*) iš Estijos. Dalyvių skaičius buvo nedidelis – du minėti užsieniečiai, Šivickis, jo asistentas Juozas Maniukas ir diplomantas Mečys Valius. Buvo ieškota ne tik moliuskų, bet ir tirtas jų gyvenamųjų vietų pobūdis (dabar nelietuviškai sakytume – charakteristikos), nes užsieniečiai turėjo aparatūros įvairiems rodikliams matuoti. Tyrė moliuskų fauną Kauno apylinkėse, Pietų Lietuvoje (Dusios, Metelio, Obelijos ežeruose ir jų apylinkėse), Giedraičių ir Molėtų apylinkėse (čia kaip bazė pasitarnavo Šivickio nuosava sodyba Lazarių saloje, esanti Grabuosto ežere) ir kt. Ekspedicijos vadovas Šivickis buvo rūpestingai pasiruošęs tyrimams, jis gerai žinojo, kur svečius vežioti, kad darbas būtų kuo efektyvesnis. Tyrėjai rado daugiau kaip 120 moliuskų rūšių, tarp jų ir retų: *Cattania faustinae*, *Goniodiscus rotundatus*, *Vertigo arctica*, *Vertigo moulinsiana*, *Carychium minimum* ir kt. Rastos Lietuvai naujos rūšys: *Ena obscura*, *Punctum pygmaeum*, *Amnicola*

Kompleksinės ekspedicijos į Kuršių marias ekspedicijos dalyviai laive. Viduryje, su skrybėle – P. B. Šivickis, dešinėje – R. Krotas, 1959-1962. (LMAVB).

steini (visi lotyniški pavadinimai čia ir toliau tekste rašomi pagal to meto klasifikaciją, kuri, laikui bėgant, keitėsi).

Ekspedicijos rezultatus Šlešas kartu su Krauspu 1938 m. paskelbė žurnale *Archiv für Molluskenkunde*. Tiek 1937, tiek 1938 m. straipsniuose mokslininkai skelbė duomenis, minėdami Šivickio pavardę prie surinktų rūšių, dėkodami jam už surengtą ekspediciją. Įdomu, kad ir vėlesnėse publikacijose abu mokslininkai ne kartą naudojo ir citavo šios ekspedicijos metu surinktą medžiagą. Iki šių dienų Šivickio rinkinių duomenys patenka į Europos moliuskų atlasus, įvairius sąvadus.

Labai įdomiai ir vaizdingai ekspedicijos Lietuvoje rezultatus ir visus kitus nuotykius, patirtus Lietuvoje, Šivickis aprašė straipsnyje „Moliuskų medžiotojai“, kuris buvo publikuotas 1937 m. net dviejuose žurnalo „Naujoji Romuva“ numeriuose. Šivickio visapusiška asmenybė atsispindi ir jo publikacijose. Pradeda straipsnį etnografiškai, paminėdamas daugelį liaudyje vartotų moliuskų pavadinimų; kai kurie skamba labai įdomiai: turkliai, varlių kaušai, čerepakų kaušai, upių kiautai ir kt. (jie vartoti vandens gyventojams nusakyti). Sausumos moliuskai irgi turėjo vaizdingų pavadinimų: šliūžiai, slinkiai, briedžiai, straišės ir kt. Taupiai, bet labai taikliai aprašytos vietovės, kuriose buvo rinkti moliuskai, nepamirštant tarti nors keletą žodžių apie gamtos grožį ar vietovės kultūrinius paminklus, metant žvilgsnį ir į kai kuriuos provincijos papročius (ne visada gražius). Pora epizodų iš ekspedicijos atsispindėti šios knygos skyrelyje „Linksmasis priedas“.

Vertingi ekspedicijos rezultatai buvo gauti ieškant klausilijidų (dabartinis terminas – skląšteniniai) rūšių, kurios gyvena tik ant senųjų medžių. Nors kai kurie Vakarų Europos mokslininkai kategoriškai teigė, kad šių moliuskų arealas baigiasi ties Rytprūsiais, jų buvo aptikta Kaune, Mickevičiaus slėnyje ir netoli geležinkelio tunelio, netoli Eigulių ir tarp Molėtų bei Giedraičių esančiose giriose. Šivickis rašo, kad šių moliuskų aptinkama tik sengirėse, t. y., tokiuose miškuose, kurie per daugelį amžių niekadoms nebuvo visai iškirsti ir iš naujo apželdinti, nes klausilijidai (skląšteniniai) iškirsto miško nepakenčia ir, kol atauga naujas, jie žūsta.

Šivickį labai domino ir moliuskų ekologija. Vienas pirmųjų Lietuvoje kėlė klausimus, kodėl vienos rūšys gyvena čia, kitos – ten, kodėl vienos gerai išsilaiko, kitos greit žūsta; aiškino kaip žinant vietos pobūdį numatyti, kokių rūšių galima

Milžiniškas *Tridacna* kriaukles filipiniečiai vartoja kaip lovius gyvuliams girdyti. P. B. Šivickio studentas sėdi prie tokio įrenginio.

toje vietoje rasti. Kadangi moliuskai nelabai jadrūs, pagal jų aptikimą ir gausumą galima prognozuoti ir jų gyvenamosios vietos kokybę, taigi nuspėjo tyrimų kryptį, kuri daug vėliau bus pavadinta bioindikacija.

Straipsnyje „Moliuskų medžiotojai“ Šivickis kėlė klausimą, kodėl kai kurios atvežtinės rūšys, pavyzdžiui, mums gerai žinomos vynuoginės sraigės, *Helix pomatia*, gerai išsilaikė ir paplito Lietuvoje, o kitos – ne. Kadangi tuomet *Cattania faustinae* ir *Gonyodiscus rotundatus* buvo aptiktos tik netoli Pažaislio vienuolyno esančiame Nemuno šlaite, kiek didesnėje nei 1 ha teritorijoje, tad manyta, kad jos yra atvežtinės iš Pietų Europos rūšys ir jas atsigabeno maistui Pažaislio vienuoliai (dabar jos taip pat laikomos invazinėmis, tačiau jų yra aptikta ne tik Pažaislyje, bet ir kai kuriose kitose Lietuvos vietose). Straipsnyje „Moliuskų medžiotojai“ Šivickis aiškina jų išlikimo priežastis – čia susidaręs mikroklimatas labai panašus į klimata, esantį Pietų Europos kalnuose – tankus mišrių medžių miškas, kalnas išraižytas grioviais, teka šaltiniai, dėl jų nuolat drėgna ir vasarą nelabai karšta, o žiemą šilta. Todėl šio ploto gyventojai čia jaučiasi kaip Pietų Europoje, o pabandę iškelti už savo mažo

P. B. Šivickis (dešinėje) ir T. Kiselytė (kairėje) su pirmosios Lietuvoje tarptautinės malakologinės ekspedicijos dalyviais Hans Schlesch ir jo žmona Kauno geležinkelio stotyje. 1937. (LMAVB).

rojaus ribų, žūsta. Tad teisingai Šivickis sako, kad Lietuva yra labai įdomus kraštas malakologams.

Pirmosios tarptautinės ekspedicijos rezultatai įnešė svarų indėlį į mūsų krašto moliuskų tyrimus. Tuo metu sudarytas išsamus rastų ir galimų rasti rūšių sąrašas vėliau ne tiek jau daug keitėsi.

1938 m. Šivickis dalyvavo 1-ojo Lietuvos geografų kongreso darbe ir padarė pranešimą apie moliuskų zoogeografinį paplitimą. Visi kongreso pranešimai paskelbti žurnale „Kosmos“. Šivickis paskelbė apibendrinantį mokslinį straipsnį, kuriame aprašė visas 123 žinomas Lietuvoje moliuskų rūšis ir jų atmainas; pastarosiomis labai domėjosi visą gyvenimą. Suskirstė Lietuvos moliuskus į 10 zoogeografinių grupių: holarktinę, palearktinę, europinę, Vidurio Europos, Šiaurės Europos ir Alpių, Europos ir Vakarų Azijos, Ponto-Baltijos, karpatinę, Vakarų Europos. Norėdė, kurioms rūšims Lietuva yra šiaurinė arealo riba.

Visi Lietuvoje surinkti moliuskai, kurie neiškeliavo į užsienius, taip pat ir iš kitų šalių gauti, tarpukariu buvo laikomi universiteto Lyginamosios anatomijos kabineto laboratorijoje. Juos visada galima buvo apžiūrėti visiems, besidomintiems moliuskų fauna.

Nors sovietmečiu pagrindinės Šivickio mokslinio darbo kryptys buvo parazitologija ir pedobiologija, tačiau savo mėgstamų moliuskų tyrimų jis niekada nenutraukė. Atliekant parazitologinius tyrimus, moliuskai buvo tiriami kaip tarpiniai parazitų šeimininkai. Parazitologinėse ekspedicijose jis rinkdavo įvairius moliuskus, ne vien tik tuos, kurie buvo įtariami kaip tarpiniai parazitų šeimininkai. Kai skirstydavo darbus ekspedicijose, visuomet su paskirtaisiais rinkti moliuskų eidavo ir pats Šivickis, o tai liudija, kad visgi jo mylimiausia sritis buvo malakologija. Be to, kaip minėta anksčiau, Šivickis daug tyrinėjo ir individualiai, per atostogas: taip ištyrė Trakų apylinkes, o ir būdamas prie jūros, visuomet rinkdavo ir apibūdindavo moliuskus. Dalis tokių „atostoginių“ tyrimų prie Baltijos aprašyta dviejuose jo straipsniuose, publikuotuose 1959 ir 1960 m. Ypač įsidėmėtinas darbas „*Helicigona (Arianta) arbustorum* L. and *Ena (Ena) Montana* Drap. in Lithuania“, publikuotas prestižiniame žurnale *Journal of Molluscan Studies*, 1959 m. (žurnalui išsiųstas 1958 m.). Įsidėmėtinas visų pirma dėl to, kad darbas priimtas į prestižinį užsienio žurnalą (retas atvejis tuo laikotarpiu!), o tai atspindi

ne tik jo pripažinimą tarptautiniu mastu, bet ir ryškų lūžį Šivickio moksliniame gyvenime – vadinasi, ilgametis Šivickio ignoravimas iš sovietinių oficiozų pusės tikrai baigėsi, jam netgi leidžiama siųsti straipsnius į užsienį. Tokia „prabanga“ ne visiems ir ne visada buvo leista. Sovietmečio laikų mokslininkai gerai pamena tuos laikus, tuos papročius, kai jokios mokslinės ar dalykinės korespondencijos į užsienį negalėjo siųsti patys. Viską reikėjo nešti į Mokslų akademijos Užsienio reikalų skyrių, o ten jau nuspręsdavo, kaip elgtis su tavo korespondencija. Tad 1959-ieji, ko gero, patys laimingiausi Šivickio gyvenimo metai sovietmečio Lietuvoje – jis tampa naujai įkurto Zoologijos ir parazitologijos instituto direktoriumi ir apdovanojamas Lietuvos TSR respublikine premija.

Kalbant apie šio laikotarpio darbus, reiktų paminėti, kad 1953–1962 m. Šivickis tyrė Žuvinto ežero ir jo pakrančių moliuskus, rado ir apibūdino 51 rūšį; 1961–1964 m. tyrinėjo Kuršių nerijos moliuskus, aptiko 42 rūšis. Labai domėjosi Kuršių marių pakrantėje, Juodkrantėje, iš moliuskų kriauklelių susi-

H. Schlesch (dešinėje) ir
C. Krausp renka moliuskus, 1937.

formavusių dirvožemių sluoksniais, betyrinėdamas keliaklupsčius praėjo pajūrio pakrantę (kuo gi ne kryžiaus keliai su pagarbina mokslinė malda Nerijos gamtai?). Iš tų kryžiaus kelių ir po to buvusio ilgo ir be galo kruopštaus laboratorinio tyrimo liko straipsnis, kurio keletą įdomių eilučių, atskleidžiančių tyrėjo darbštumą ir gebėjimą rūšis atpažinti iš mažulyčių kriauklių fragmentų, pacituosime: „...kultūriniame smėlio dirvožemyje buvo aptiktas didelis skaičius moliuskų kiautelių (150 g dirvožemio 632 moliuskų, priklausančių 7 rūšims, kiauteliai)“.

Daugiamečius malakologinius tyrimus Šivickis apibendrinio monografijoje „Lietuvos moliuskai ir jų apibūdinimas“ (352 p., išleistoje 1960 m.). Joje pateikė pagrindines žinias apie moliuskus, jų sistematiką, sandarą, fiziologiją. Būsimiems kolekcininkams nurodė, kaip ir kada juos rinkti, kaip paruošti laikyti. Skyriuje „Lietuvos moliuskų klasifikacija“ nurodo aptiktą 5 klasesms, 77 gentims, 166 rūšims priklausančius moliuskus ir apytikriai 530 jų variacijų. Pažymėtina, kad Šivickis rūšių lietuviškai nevadino, manė, kad joms užtenka lotyniškų pavadinimų. Ši monografija buvo pirmasis ir ilgą laiką vienintelis Lietuvoje toks išsamus veikalas, naudingas tiek mokslininkams, tiek gamtininkams, tiek kolekcininkams

„Moliuskų medžiotojai“. Iš dešinės: H. Schlesch, C. Krausp, J. Maniukas, 1937. (LMAVB).

Moliuskų kriauklių etiketės iš H. Schlesch kolekcijos. Iš Kauno T. Ivanausko zoologijos muziejaus

Tarptautinės malakologinės ekspedicijos dalyviai Dzūkijoje. Iš kairės: C. Krausp, J. Maniukas, vietinis vežėjas, 1937. (LMAVB).

(„moliuskų medžiotojams“ – ar ne puikų terminą sugalvojo Šivickis?). Gerokai vėliau (1997 m.) pasirodė Alberto Gursko knyga „Lietuvos sausumos sraigės“ ir visai neseniai (2016 m.) pasirodė naujas, gražiai iliustruotas, su lietuviškais pavadinimais to paties autoriaus žinynas „Lietuvos moliuskai“, kuriame apibūdintos 167 rūšys. Abiejose knygose autorius aptaria svarų Šivickio indėlį į Lietuvos malakologinius tyrimus.

Be minėtos monografijos, Šivickis paskelbė apie 20 mokslinių ir mokslo populiarinamųjų straipsnių, skirtų moliuskams, rašė apie juos ir knygoje „Gyvoji gamta ir mes“.

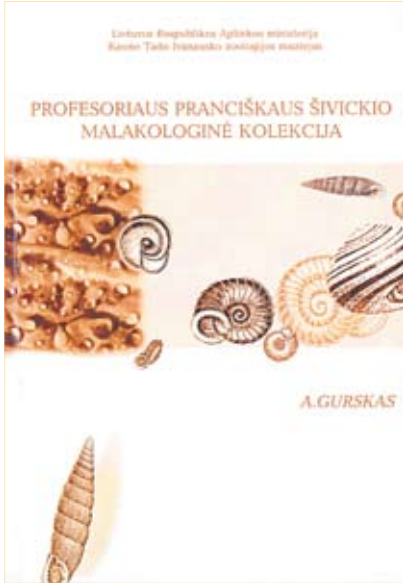
Šivickis per visą gyvenimą sukaupė didžiulę moliuskų kriauklių kolekciją – joje 23 462 vienetai (172 rūšys). Daugiausia yra Lietuvoje rinktų kriauklių, bet aprašuose aptinkamos dar 23 šalys. Nemažai moliuskų kriauklių atsivežė iš hidrobiologinės ekspedicijos Pavolgyje ir Pakaspilyje (1951–1952 m.), kurioje dalyvavo SSRS mokslininkų kvietimu. Šią kolekciją, šį savo brangiausią lobį Šivickis paliko Zoologijos ir parazitologijos institutui. Buvo gerų ketinimų įsteigti institute muziejų, kuriame garbingą vietą užimtų ir ši kolekcija. Perkėlus institutą iš Verkių į naują pastatą Akademijos gatvėje ir pakeitus pavadinimą į Ekologijos institutą, buvo išskirtos patalpos muziejui, pradėti įkūrimo darbai, deja, toliau pradžios

jie nepajudėjo. Tad 2000 m. nutarta kolekciją perduoti Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejui. Šio muziejaus darbuotojas A. Gurskas atliko didžiulį darbą – detaliai ištyrinėjo ir aprašė Šivickio kolekciją ir rezultatus paskelbė atskira knyga „Profesoriaus Pranciškaus Šivickio malakologinė kolekcija“ (išleista 2002 m.). Knygoje aprašyta malakologinių tyrimų istorija Lietuvoje, išryškinti Šivickio nuopelnai, pateikta didžiulė lentelė, rodanti kokio autoriaus kokios moliuskų rūšys aptiktos Lietuvoje, sudarytas Šivickio kolekcijos katalogas, jo tyrimų Lietuvoje žemėlapis, pateiktos pastabos apie kolekciją, remiantis naujausiais literatūriniais duomenimis. Knygoje yra labai įdomus skyrelis „P. Šivickio kolekcijoje dažniausiai paminėtos moliuskų radavietės 1929–1962 m.“, kuriame nurodoma, kokiais metais tirtos įvairios radavietės. Iš pateiktų radimo datų visiškai akivaizdu, kad malakologijai Šivickis buvo ištikimas visą savo gyvenimą. A. Gursko nuomone, Šivickio kolekcija Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejuje kartu su kitais rinkiniais yra pagrindinė Lietuvos moliuskų duomenų bazė (2006 m. duomenimis, muziejaus malakologiniame rinkinyje buvo 33 500 eksponatų).

Šivickis per visą gyvenimą sukaupė didžiulę moliuskų kriauklių kolekciją – joje 23 462 vienetai (172 rūšys). Daugiausia yra Lietuvoje rinktų kriauklių, bet aprašuose aptinkamos dar 23 šalys.

P. B. Šivickio bendradarbiai ir studentai malakologinėje ekspedicijoje Ažuolpamūšėje (netoli Biržų) ieško moliuskų, 1958.

P. B. Šivickio moliuskų kolekcijos rinkimo vietas Lietuvoje. Iš knygos: A. Gurskas. „Profesorius Pranciškaus Šivickio malakologinė kolekcija“, 2002.

Tikriausiai tokiais gražiais, solidžiais skaičiais apie malakologinius rinkinius ir reiktų pabaigti šį skyrių. Bet imsime ir apversime įvykių seką ir pabaigsime pasakojimu apie paslaptinę, romantišką radinį senose lietuviškose kapinėse, kuriose ilsisi senovės karžygiai. 1929 m. vasarą Šivickis kartu su dailininku Antanu Žmuidzinaičiumi keliavo po Lietuvą. Žemaitijoje, Luokės parapijos senose Patumšėlių kapinėse jie rado nedidelę kriauklėlę. Įdomiausia, kad ją rado Žmuidzinaičius ir „kaipo gyvūninę liekaną jis tą savo radinį pavedė man“, rašė Šivickis žurnale „Gamtos draugas“. Pasirodė tai besąs *Cyprea* kiautelis, o tiksliau – *Cyprea moneta* (dabartinis terminas – *Cypraea moneta*) kiautelis. Anot Šivickio, visos *Cypraea* rūšys gyvena Ramiojo vandenyno ir Indijos vandenyno negiliuose vandenyse, tai šiltų vandenų gyvūnėlis, su labai gražios spalvos kriaukle, gana stora ir tvirta. Ten, kur jos gyvena, nėra retos. Filipinuose, Puerto Galeroje, tarp žolių Šivickis jų yra priskaičiavęs tūkstančius. Vietos gyventojai naudoja juos papuošalams kaip karolius, o patekusios į tolimesnius kraštus kai kuriose vietose yra labai branginamos ir naudojamos vietoj pinigų. Kaip rodo pavadinimas, vietoj pinigų dažniausiai buvo naudojamos *Cypraea moneta*, bet naudotos ir kitos rūšys. Matyt, prekybiniais keliais jos pateko ir į Vokietiją, ir ten buvo naudojamos riterių arkliams puošti. Toliau Šivickis rašo: „Kaip *Cyprea* galėjo atsirasti Lietuvos kapinėse? Šį klausimą geriausiai galėtų atsakyti tik archeologai. Aš galiu tik spėti, kad ją atnešė čion vokiečiai kryžiuočiai ar iš Vokietijos grįždami senovės Lietuvos kareiviai. Ar vienu, ar kitų Patumšėlių kapinėse jau ir kaulėliai supuvo. Pasiliko tik viena mažytė kriauklėlė lyg priminimui, jog čia amžinai ilsisi karys, kuris be paprastųjų visur vargų, turėjo ir džiaugsmo puošdamasis taip, kaip ir mes kad turime ir puošiamės“. O redaktorius Pranas Dovydaitis neiškenčia ir po straipsniu prirašo savo komentarą: „Čia įdėtas prof. P. B. Šivickio aprašymas gražiai parodo, jog mokslininko rankoj gražiai prabyla ne tik milžiniškų gyvulių liekanos, bet ir smulkutėliai kiauteliai, kuriems surasti nereikia rengt amerikietiškas ekspedicijas į Centrinę Aziją, o kuriuos mes dažnai savo kojomis mindžiojame jų nepastebėdami...“

Pintis *Hymeniacidon* sp.

Pintis *Monanchora alaskensis*

Pintis Veneros kraitelė *Euplactella aspergillum*

Koralas *Tubipora musica*

Koralai

Strombus gigas kriauklė ir jos skersinis pjūvis.

Cassis cornuta

Urvinis jūrų ežys *Heterocentrotus mamillatus*

Placuna placenta vidinė kriauklės pusė.

Placuna placenta išorinė kriauklės pusė.

Tridacna sp. išorinė ir vidinė kriauklės pusės.

Lingulė *Lingula sp.*

Paprastoji dėžiažuvė *Ostracion sp.*

Paukščiai

Kraabédės makakos *Macaca fascicularis* kaukolė

Vienjuostės faustinos *Faustina faustina* kriauklė iš įvairių pusių. Šis moliuskas Šivickio laikais buvo vadintas *Cattania faustinae*, aprašytas jo straipsnyje „Moliuskų medžiotojai“. Nuotraukos autorius K. Martinaitis. Iš knygos: A Gurskas „Lietuvos moliuskai“, 2016.

Laboratorijoje veistos medicininės dėlės kokonas. Kokono apačioje tamsi dėmė yra dėlių sankaupa. Medicininių dėlių veisimas laboratorijoje – P. B. Šivickio idėja, kuri buvo įgyvendinta D. Zapkuvienės, vėliau – L. Petrauskienės. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

Ekspedicijoje Pakaspijo žemumose. Kairėje ekspedicijos vadovas A. Šnitnikovas, dešinėje P. B. Šivickis kalbasi su vietiniu gyventoju, 1951. (LMAVB).

P. B. Šivickio bendradarbiai ir jo šeimos nariai prie naujai pastatyto Šivickių namo Pavilnyje. Iš kairės ant laiptų sėdi: A. Mickus, O. Atlavinytė, A. Stanionytė, I. Sukackienė, I. Eitminavičiūtė, P. Zajančauskas, G. Volskis, J. Kazlauskas; stovi: D. Vaišnoraite, M. Goldbergienė; priešpaskutinėje eilėje sėdi: A. Minkevičius, P. Šivickienė, P. B. Šivickis; tarpduryje stovi: T. Šivickytė, R. Šivickytė. Apie 1961 m. Iš A. Stanionytės archyvo.

Verkių dvaro rūmai (Vilniuje), kuriuose 1961–1968 m. dirbo P. B. Šivickis. Jo kabinetas buvo antrajame aukšte (pirmas langas į kairę nuo centrinio lango). 2019. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

Atidengus memorialinę lentą prie P. B. Šivickio parazitologijos laboratorijos Gamtos tyrimų centre, šalia jos įsiamžino Šivickio šeimos nariai, buvę ir esami centro darbuotojai. 2019-02-15. Nuotraukos autorė L. Blažytė-Čereškienė.

Parazitologija ir pedobiologija

Apie Šivickio parazitologinius darbus, kaip ir kalbant apie ankstesnes jo tyrimo sritis, vėlgi tenka daug kartų pasakyti – pirmasis Lietuvoje. Pirmasis paskelbęs publikaciją apie paukščių parazitus, pirmasis nustatęs, kokios Lietuvos moliuskų rūšys yra daugelio parazitų tarpiniai šeimininkai, pirmasis pradėjęs sistemingai tirti gyvulių helmintus (parazitines kirmėles); pirmasis pradėjęs organizuoti mokslines ekspedicijas į įvairius Lietuvos rajonus ir išaiškinęs įvairių parazitų paplitimo arealus, užsikrėtimo intensyvumą ir pasiūlęs praktinių priemonių kovai su parazitų sukeltomis ligomis. Kaip visada, kaip ir kitose srityse, dirbo labai kruopščiai, neskubėdamas daryti išvadų iš mažo kiekio tyrimų. Štai, pavyzdžiui, 1949 m. vasarą išskrodė net 2000 vnt. moliuskų (devynių rūšių), tyrinėdamas jų užsikrėtimą parazitais! Šie duomenys buvo ypač reikšmingi nustatant svarbiausius trematodų (siurbikių) tarpinius šeimininkus, nes daugybė Lietuvos gyvūnų ir naminių gyvulių buvo jomis užsikrėtę. Vėlgi labai platūs tyrimai 1953–1954 m. daryti Kapsuko rajone (dabar – Marijampolės rajonas) nagrinėjant kiaulių užsikrė-

Straipsnio fragmentas apie kompleksinę įvairių sričių mokslininkų ekspediciją į būsimosios Kauno hidroelektrinės rajoną. Straipsnyje aprašoma ir P. B. Šivickio vadovauta parazitologinė ekspedicija. „Švyturys“, 1953 m., Nr. 13.

Būsimosios jūros dugne

P. KEIDOŠIUS
E. Spygliūno nuotr.

Apskritime: jaunesnysis technikas A. Karvelis ir technikas hidrologas P. Krylova tiria Nemuno sąravingumą.

Ištrūkęs iš vadinamojo Velnio tilto seklumų ir akmenų, Nemunas plaukia į vaizdingas Pakauinės lygumas, besipuosiančias vešiais pušimis, medidelėmis kalvelėmis.

Ekspedicijoje būsimosios Kauno jūros dugne gyvūnijai iširti dalyvavo Vilniaus Valstybinio Universiteto III kurso studentės (iš kairės):

nuolatos keistis darbuot. Atėję iš Pavolgio statyb inžinieriai, hidrotechnikai, logai, laborantai, kolekt. dabar dirba Lietuvoje. Jėnisiejaus, Čeboksaruose Mingėcaure. Kachovkoje bo technikas K. Ovčar Možaiske ir prie Mai dirbo kolektočius — gr žinovas Solopova. Kada gi gražtai sminga į Paiz smėlį, jaunas geologas O. Iikova prisimena vietas.

timą plaučių kirminais metastrongilais; patikrintos visos šio rajono 24 kolūkiuose buvusios kiaulės (beveik 3000 gyvūnų; užsikrėtimo procentas labai priklausė nuo kiaulių amžiaus ir svyravo nuo 0,8 iki 75,6 proc.) ir išskrosta virš 3,5 tūkstančio sliekų (metastrongilų tarpinių šeimininkų). Tarkime, kad gal ir buvo gautas toks užsakymas – patikrinti visas kiaules, tačiau kiek išskrosti sliekų, tai tikrai niekas negalėjo nurodyti. Tiesiog norėta gauti išsamų užkrėstų sliekų paplitimo vaizdą įvairiuose rajono biotopuose.

Pradžioje tirti helmintai, vėliau darbai plėtėsi, imtasi visų Lietuvoje pasitaikančių parazitų tyrimų, taip pat ir pirmuonių.

Teko užsiimti ir švietėjiška veikla. Po kiekvienos ekspedicijos, kurios dažniausiai vykdavo kolūkiuose, kolūkiečiams būdavo skaitomos paskaitos, rodomi rasti parazitai, aiškinama, kaip nuo jų apsisaugoti ir su jais kovoti. Taigi to laikotarpio mokslininkams parazitologams teko būti viskuo – praktikais, lektoriais, populiarintojais, mokytojais. Pažymėtina, kad Šivickis, kaip žmogus, kilęs iš kaimo, puikiai bendraudavo su

Nuotrauka iš minėto straipsnio „Švyturys“.

Profesorius P. Šivickis ir jaun. mokslinis bendradarbis B. Kadytė
Nemuno pakrantėje renka moliuskus.

kolūkiuose dirbančiais gyvulininkystės specialistais ir su paprastais darbininkais, mokėdavo sudominti parazitologijos problemomis ir nesudėtinga kalba perteikti jiems žinias. Stengėsi leisti mokslo populiarinamąsias brošiūras, informacinius lapelius, skirtus zootechnikams, fermų vedėjams ir eiliniams kolūkiečiams, ir platino juos. Paradoksalu, bet anuomet veterinarijos specialistai nedaug nusimanė parazitologijos srityje. O tų specialistų buvo ne tiek jau mažai – 1953 m. veikė Respublikinė veterinarinė laboratorija, aštuonios specialios veterinarinės – bakteriologinės laboratorijos, rajonuose dirbo daug įvairios kvalifikacijos veterinarijos ir zootechnikos specialistų. Deja, kaip sakė Šivickis, tuometiniai veterinarijos specialistai buvo paruošti pažinti tik bakterijų ir virusų sukeltus susirgimus, o apie parazitus arba visai neišmanė, arba išmanė labai nedaug, o ir tie, šiek tiek išmanantys, dažnokai juos nustatydavo visai atmetinai. Tad mokslininkų darbas buvo sunkus, periferijoje pagalbininkų beveik neturėjo, ir ne taip greitai buvo pasiekti norimi praktiniai rezultatai. Todėl Šivickis 1953 m. primygtinai rekomendavo Žemės ūkio ir pa-

Parazitologinė ekspedicija į Kėdainių r.
Iš kairės: neatpažinta, J. Pagirys,
I. Eitminavičiūtė, D. Vaišnoraitė,
O. Atlavinytė, J. Kazlauskas, Žukas,
M. Babenskas, P. B. Šivickis, 1957.

Svarbiausia parazitologinės srities Šivickio publikacija – kapitalinis veikalas – monografija „Parazitų apibūdinimas“ (1956 m.).

ruošų ministerijai, kad ši pasirūpintų, jog „veterinarijos laboratorijų ir rajoninių veterinarijos ligoninių nors vienas (*sic!*) darbuotojas nusimanytų parazitologijoje arba bent pažintų parazitus“. Nepaisant įvairių sunkumų, Šivickio ir jo mokinių darbai parazitologijos srityje davė pastebimų vaisių, labai sumažėjo naminių gyvulių sergamumas, laikui bėgant beveik visai išnyko kai kurios buvusios labai paplitusios helmintozės – fascioliozė (susirgimas, kurį sukelia siurbikės *Fasciola hepatica* ir *Fasciola gigantica*, pakenkiančios kepenis, tulžį, kasą), diktiokauliozė (sukelia *Dictyocaulus* genties apvaliosios kirmėlės, parazituojančios žolėdžių bronchuose ir plaučiuose) ir kt.

Kaip minėta, svarbiausia parazitologinės srities Šivickio publikacija – kapitalinis veikalas – monografija „Parazitų apibūdinimas“ (1956 m.). Tai pirmoji ir vienintelė šios srities tokia išsami monografija lietuvių kalba, tad be galo naudinga tiek to meto Lietuvos mokslininkams – parazitologams, tiek ir praktikams – medikams, veterinarams. Kitos monografijos, parašytos jo mokinių ar pasekėjų, pasirodys vėliau ir bus jau specializuotos, skirtos atskiroms parazitų grupėms. Natūralu, kad šios pirmosios parazitologijos knygos įvadas platus (net 13 p.), tai tarsi parazitologijos pradžiamokslis, kuriame labai suprantamai aprašyti parazitų rinkimo, fiksavimo, apibūdinimo metodai, tarsi padrąšinimas pradedantiems tyrėjams (arba anksčiau minėtiems nelabai kvalifikuotiems veterinarijos specialistams). Knygoje apibūdinti šių tipų parazitai: pirmuonys, plokštieji, apvalieji ir žieduotieji kirminai (Šivickis rašė „kirminai“, dabar – kirmėlės), nariuotakojai; t. y. tokie, kurie būdingi Lietuvos faunai. Antroje knygos dalyje sudarytas sąrašas parazitų, aptinkamų skirtinguose šeiminkuose: žmonėse, galvijuose, kiaulėse, šunyse, katėse, laukiniuose gyvūnuose, paukščiuose ir kt.

Svarbi Šivickio veikla ir populiarinant parazitologijos žinias. Kaip minėta, nemažai apie parazitus Šivickis yra kalbėjęs mokslo populiarinamosiose paskaitose, kurias tarpukariu skaitė per Kauno radiofoną. Šiose paskaitose buvo pasakojama apie daugelį parazitų, bet didžiausias dėmesys buvo skiriamas paplitusiems Lietuvoje, vaizdžiai aiškinti jų dauginimosi būdai, aptartos įvairios parazitų vystymosi stadijos, jų „išsardingumas“ ir prisitaikymas, apsigyvenant tiek galutiniuose, tiek tarpiniuose šeiminkuose; nepaprastas kiaušinėlių ge-

bėjimas ilgai išgyventi net tada, kuomet sąlygos nepalankios. (Neveltui gerokai vėliau, 2005 m., parašytos solidžios Klodo Kombso (*Claude Combes*) monografijos pavadinimas bus *The art of being a parasite* – „Menas būti parazitui“). Štai kaip meniškai Šivickis aprašo kopūstų kirminų (taip jis liaudiškai vadina padarėlius, kuriuos mokslininkai vadina kopūstinio baltuko drugių vikšrais) parazitų (*Microgaster glomeratus*) vasaros periodo gyvenimą: „Kai kopūstiniai kirminai linksmai gyvena, ėsdami kopūstų lapus, jie ir nejuto, kaip į jų kūną mažas, panašus į širšę vabzdėlis sudėjo savo kiaušinius. Iš tų kiaušinių išsiperi maži kirminėliai, jaunikliai, arba larvės (dabar – lervos). Jie minta kopūstinio kirmino kūnu, kol jį suėda. Kai jau nieko daugiau nelieka ėsti, tas mažas viduje kopūstinio kirmino išaugęs kirminėlis pradeda tingėti, pasidaro nejautrus, apsvyturiuoja kokonu ir gali sau ramiai laukti ateinančios vasaros. O kopūstinio kirmino jau nėra – jis padvėsė.“

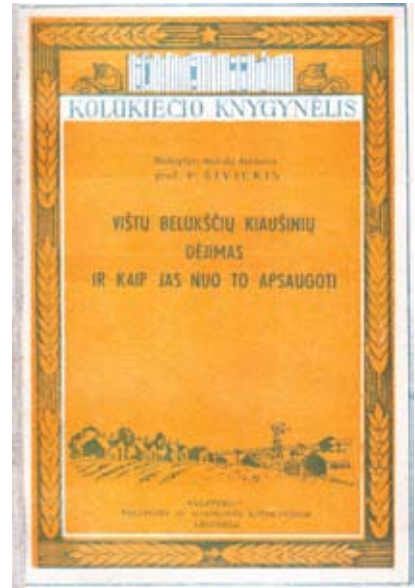
Mokslo populiarinamuosiuose straipsniuose Šivickis dažnai įpina į tekstus ir liaudiškus parazitų pavadinimus: avių blakės, avių peteliškės*; lisninkai, listninkai, lizdininkai, dielės, vaikų kirmėlės, vaikų kirminai**; velniaplaukiai, čertaplaukiai*** ir kt.

Nedidelės apimties, populiarūs, vaizdžiai ir moksliskai parašyta Šivickio knygelė „Vištų belukščių kiaušinių dėjimas ir kaip jas nuo to apsaugoti“ (išleista 1950 m.). Šios knygos, įdomios tiek moksline prasme, tiek praktine prasme, pradžioje nenorėta išleisti. Visgi prisegus rubriką „Kolūkiečio knygnėlis“ ir įžangoje įterpus kelis sakinius apie Komunistų partijos susirūpinimą dėl paukštininkystės vystymo kolūkiuose, pavyko ją publikuoti. Iš knygos sužinome įdomių faktų, kad Šivickis jau nuo vaikystės žinojo apie vištų, gyvenančių netoli vandens, ligą – belukščių kiaušinių dėjimą, o vėliau ir dvėsimą. XX a. pradžioje buvo manoma, kad taip vyksta dėl kalčio trūkumo. Šivickis ta priežastimi nepatikėjo. Jis dar 1937 m. susidomėjęs pats išskrodė Lazarių saloje dvėsusias vištas ir aptiko, kad jos labai užsikrėtusios kirminais. Panagrinėjęs nustatė, kad jie yra iš tos pačios kirminų grupės kaip ir kepenų siurbikė; tačiau tuomet dar nebuvo aišku, kaip su šia

* Avių blakės ir avių peteliškės knygoje „Parazitų apibūdinimas“ Šivickis vadina kepenų peteliškėmis (*Fasciola hepatica*); dabartinis jų lietuviškas pavadinimas – kepeninė siurbikė

** Net šeši liaudiški vardai skirti askaridėms (*Ascaris lumbricoides*) apibūdinti

*** *Gordius aquaticus*

liga kovoti. Vėliau išaiškinta, kad šių kirminų (*Prosthogonimus pellucidus*) pirmieji tarpiniai šeimininkai yra moliuskai, antrieji tarpiniai šeimininkai yra žirgelių jaunikliai (nimfos), taip pat ir suaugę žirgeliai (vabzdžiai iš *Odonata* būrio); ir tuos, ir tuos noriai lesa vištos ir suserga. Tad pavasarį ir vasaros pradžioje reikia nelaikyti vištų netoli vandens, kad užsikrėtimo būtų išvengta.

Vėlgi vertėtų pacituoti, kaip gražiai, prisimindamas liaudiškus pavadinimus, šioje knygelėje Šivickis aprašo žirgelius. „Iš visų vabzdžių, kurie gyvena prie ežerų, upių ir kitų vandenų, vasaros metu labiausiai pastebimi palyginti dideli, su keturiais dideliais išskėstais sparnais, gražiai lyg lėktuvai skraidą vabzdžiai, kuriuos žmonės vadina keliais įvairiais vardais. Kiek man teko girdėti, vienur jie vadinami velnio arkliais (apie Žaiginį), kitur velnio kumeliais (apie Pandėlį), kitur žirgučiais, žirgeliais, ožiukais, skėriais, skėčiais, žiogais ir t. t.“

Žirgelių ir jų parazitų temos Šivickis nepamiršo ir vėliau. 1958 m. šias problemas patikėjo spręsti savo aspirantei Aldonai Stanionytei, kuri paruošė disertaciją „Lietuvos TSR žirgelių (*Odonata*) biologija ir jų parazitai“.

Lietuvos helmintologų draugijos steigiamąjo posėdžio prezidiumas. Iš dešinės: S. Jankauskas, P. B. Šivickis, V. Lašas, M. Babenskas, S. Biziulevičius, M. Rauckis, J. Kazlauskas. Susirinkimas vyko Biologijos institute, 1958.

Dirbant parazitologinius darbus, Šivickiui kilo mintis, kad reiktų veisti medicininės dėles (*Hirudo medicinalis*) gydymo tikslams laboratorinėmis sąlygomis, tačiau norintis tuo užsiimti žmogus neiškart atsirado (tikriausiai dėl to, kad daugelis žmonių, netgi mokslininkų, dėl jų paniškai bijo), bet galop atsirado. Dalia Zapkuvienė, detaliam ištyrusi medicininių dėlių Lietuvoje pasiskirstymą ir gausumą, ėmėsi veisti jas laboratorijoje; vėliau šiuos darbus pratęsė Laima Petrauskienė, naudodama dėles toksikologiniams tyrimams, jos abi kartu parašė monografiją apie medicininės dėles.

Jau minėjome, kad Šivickis, išvaręs labai žymią ir reikšmingą vagą parazitologijos srityje, imasi naujos krypties – pedobiologijos. Jo buvusi mokinė Valerija Kiselienė (P. B. Šivickio premijos laureatė ir apdovanota K. Skriabino garbės medaliu) prisimena, kad žymiausias to meto Sovietų Sąjungos parazitologas Konstantinas Skriabinas su nuostaba apibūdino Šivickį: „Labai keista, paprastai žmonėms senstant jų veiklos sritys siaurėja, o Šivickio tyrimų laukas atvirkščiai – plėtėja“.

1959 m., Šivickiui pradėjus vadovauti Zoologijos ir parazitologijos institutui bei Zoologijos laboratorijai, paskui jį atkeliavo ir helmintų tarpinių šeimininkų – erkių ir sliekų – tyrėjos. Gana greitai, 1960 m., Zoologijos laboratorija skilo į dvi dalis ir dėl to susidarė Bestuburių zoologijos sektorius, kuriam beveik iki mirties vadovavo Šivickis. Sektoriuje dirvožemio zoologijos tyrimai ėmė sparčiai plėstis, apimdami daug daugiau sričių, ne vien su parazitais susijusius klausimus. Pradėti tirti dirvožemio pirmuonys, vabzdžių lervos, dirvožemyje gyvenantys besparniai vabzdžiai (*Collembola*) ir kt., aiškintasi jų svarba organinių medžiagų skaidymo procese. Vėliau prasidėjo sudėtingų kompleksinių problemų sprendimai: erozijos procesų įtaka dirvožemio bendrijai, melioracijos įtaka dirvožemio organizmams, šių organizmų prisitaikymas kultūrinuose laukuose ir ganyklose, kalkinimo, drėkinimo ir tręšimo įtaka dirvožemio organizmams ir kt. Intensyviai tirta ir Baltijos pajūrio smėlinių dirvožemių bestuburių fauna.

Šivickis susižavėjęs kalbėjo apie savitą Kuršių nerijos gamtą, džiaugėsi, kad pradėti zoologiniai nerijos tyrimai. Į Žuvinto rezervato kompleksinius tyrimus, kuriems jis vadovavo, taip pat buvo įtraukti dirvožemio faunos tyrimai. Be vadovavimo ir organizacinio darbo, pats Šivickis šiuo laikotarpiu daugiausia dėmesio skyrė dirvožemyje gyvenan-

Šivickis, išvaręs labai žymią ir reikšmingą vagą parazitologijos srityje, imasi naujos krypties – pedobiologijos.

P. B. Šivickis (kairėje) su pirmuoju savo aspirantu parazitologijos srityje (1950–1954 m.) Gediminu Volskiu, kuris vėliau (1960–1963 m.) buvo Zoologijos ir parazitologijos instituto direktorius, 1965. Iš A. Stanionytės archyvo.

čių moliuskų tyrimams, kurie atspindėti skyriuje „Hidrobiologija ir malakologija“. Šio laikotarpio svarbiausia Šivickio mokslinė publikacija – monografija „Lietuvos moliuskai ir jų apibūdinimas“ (išleista 1960 m.), apie ją plačiau – minėtame skyriuje.

Iki šiol visiems rašiusiems apie Šivickio mokslinį palikimą visai „neužkliuvo“, t. y. niekada nebuvo paminėtas jo straipsnis apie žemėje gyvenančią dėlę *Xerobdella lacomtei* (dabar rašoma *lacomtei*), publikuotas 1961 m. kartu su Natalija Likevičiene – taip pat labai kvalifikuota ir pastabia mokslininke, taip pat labai nukentėjusia sovietmečiu. Ji buvo jau pradėjusi garsėti tarptautiniu mastu, bet gerokai sužlugdyta 1962 m., po tiesiog idiotiškai kvailo, lysenkišką mentalitetą atspindinčio feljetono laikraštyje *Selskaja žiznj*, skirto Lietuvos mokslininkams zoologams. Pagrindinis kirtis šiame feljetone teko N. Likevičienei. Panašu, kad ši šmeižikiška rašliava atsirado vietinių pavyduolių ir skundikų pastangomis, siekiant pakenkti ne tik N. Likevičienei, bet ir Zoologijos ir parazitologijos institutui.

Taigi nors ir labai nedidelis minėtas straipsnis apie dirvožemyje gyvenančią dėlę, bet jis be galo įdomus hirudologams (dėlių tyrinėtojams). Įdomus ne vien tik jiems, dabar jau aišku, kad įdomus visiems biologams pasauliniu mastu, nes *X. lacomtei* jau laikoma beveik išnykusia rūšimi. Per 2001–2005 m. vykusias, specialiai jos paieškomis skirtas ekspedicijas buvo rastas tik vienas egzempliorius. Tai vienintelė Europoje dėlių rūšis, gyvenanti (ar jau tik gyvenusi?) dirvožemyje. Manoma, kad išnykimo priežastis – klimato šiltėjimas, nes nuo 1960 iki 2004 m. vidutinė vasaros temperatūra jos radavietėse pakilo trimis laipsniais, o tai drastiškai sumažino dirvos drėgnumą – būtiną sąlygą šios rūšies dėlėms veistis.

Tikriausiai, kad minėto straipsnio atsiradimo istorija buvo tokia: N. Likevičienė, tirdama kurmių mitybą, vieno jų skrandyje aptiko jai nežinomą dėlę, kuri buvo labai nedaug pažeista, ir sumanė paprašyti Šivickio, kad jis ją apibūdintų, o jis ir apibūdino. Ir iš tikro – be galo įdomu – dėlė kurmio skrandyje – to dar Lietuvoje nebuvo! Dabar žinoma, kad šios dėlės geba parazituoti sliekus, tad tikriausiai, kad su slieku, pagrindiniu kurmio maistu, ji ir pateko į gyvūno vidurius. Šivickis žinojo, kad šių dėlių aptikta tik pietinių Alpių srityje; jis cituoja 1929 m. L. Johansono (*L. Johansson*) duomenis,

tuomet ji ten dar buvo dažnokai randama. Šivickis rašo, kad jokių duomenų, kaip ji galėjo patekti į Lietuvą, nėra; be to, nėra jokių duomenų apie *X. lecomtei* ir kaimyninėje Lenkijoje. Gaila, kad straipsnis buvo publikuotas tik lietuviškoje spaudoje; nors ir yra angliška santrauka, žinios apie šį atradimą nepateko į hirudologų akiratį, nes visuose dabartiniuose internetiniuose šaltiniuose nurodoma tik viena radavietė – pietinės Alpės. Kadangi Šivickis buvo labai kruopštus tyrinėtojas, matyt, nedrįso iš vieno egzemplioriaus gautą medžiagą skelbti tarptautinėje spaudoje. O gaila, nes Lietuva tikrai būtų sulaukusi tarptautinio tyrinėtojų dėmesio. Visgi, nors ir gerokai pavėluotai, po daugiau nei pusės šimto metų, publikacija to dėmesio susilauks. Straipsnio kopiją su papildomu vertimu į anglų kalbą šių eilučių autorė nusiuntė vienam žymiausių šiuolaikinių hirudologų Ulrichui Kučeraui (*Ulrich Kutchera*), vadovavusiam anksčiau minėtoms tarptautinėms šios dėlių rūšies paieškoms. U. Kučera labai padėkojo, pasakė, kad publikacija tikrai įdomi ir jis ruošiamame straipsnyje apie *X. lecomtei* pacituos šį darbą. Ir, deja, liūdnai konstatavo,

P. B. Šivickis (pirmoje eilėje, viduryje) su grupele savo disertantų. Iš dešinės: O. Atlavinytė, I. Eitminavičiūtė. Antra eilė: A. Grigelis, A. Stanionytė, S. Molis, 1965. Iš A. Stanionytės archyvo.

Žvelgiant iš nuotolio, iš dabarties taško, įdomiausia ir mokslinė prasme fundamentaliausia jo vykdytų tyrimų sritis – gyvūnų regeneracijos tyrimai.

kad per pastaruosius metus nė vienas šios dëlės egzempliorius nebesurastas senose radavietëse...

Tiek parazitologijos, tiek pedobiologijos, tiek hidrobiologijos srityse publikuotų Šivickio darbų būtų buvę žymiai daugiau, jei ne viena, dabar labai reta (o gal ir jau visai išnykusi, kaip ta minëta sausumos dëlë?), bet labai gerbtina mokslinių vadovų charakterio savybë; apie ją žiūrëti skyriuje „Charakterio bruožai“.

Kuri mokslinių tyrimų sritis buvo svarbiausia?

Atrodytų, kad klausimas keistokas, nes visos Šivickio aprëptos mokslinės kryptys atrodo reikalingos, prasmingos ir įdomios, naudingos Lietuvai pažinti ir ne tik. Tačiau žvelgiant iš nuotolio, iš dabarties taško, įdomiausia ir mokslinė prasme fundamentaliausia jo vykdytų tyrimų sritis – gyvūnų regeneracijos tyrimai. Todël kai kam, nelabai daug susipažinusiame su Šivickio darbo ir gyvenimo sąlygomis, kyla mintis, kad gal per mažai jis skyrë šiai kryptčiai dëmesio; kyla klausimas, kodël neparuošë savo pasekëjų. Bet kažkodël niekas nepaklausia, ar Šivickis turëjo tam sąlygas.

P. B. Šivickis (antras iš dešinės) su studentais embriologijos pratybose, 1929.

Visų pirma, kažkiek pasekėjų jis paruošė. Vieną netgi labai puikią specialistę, įėjusią į Lietuvos mokslo istoriją. Pirmąją nepriklausomoje Lietuvoje moterį, 1939 m. apgynusią daktaro disertaciją Vytauto Didžiojo universitete – Antaniną Glebavičiūtę-Prielgauskienę, kuri mokslų daktaro darbą paruošė Šivickio laboratorijoje. Ji atliko daug darbo, kantrybės ir sudėtingų metodikų reikalaujantį tyrimą – histologiškai išnagrinėjo *Planaria lugubris* audinių (epitelio, parenchimos, raumenų, nervų sistemos ir kt.) pokyčius vykstant regeneracijai. Gaila, kad jos darbas buvo paskelbtas tik lietuvių kalba žurnale „Kosmos“ (1940 m.), tad pasaulio mokslininkams, tikriausiai, liko nelabai žinomas; nors yra santrauka vokiečių kalba. Matyt, taip įvyko dėl prasidėjusių politinių pervartų, o gal ir dėl disertantės sveikatos, nes netrukus, 1943 m., ji mirė. Antra moteris, kurią Šivickis buvo beveik paruošęs, tai Teklė Kiselytė, kurią jis buvo netgi išsiuntęs pasitobulinti į Vengriją, į Tihanį 1937 m., ji darbavosi ten 2,5 mėn. Jau iki tol, dirbdama Šivickio laborante ir asistente, buvo įvaldžiusi kai kuriuos darbo su planarijomis metodus. Bet prasidėjusios politinės pervartos atėmė galimybes tęsti darbus šioje srityje. Labai svarbi aplinkybė, be abejo, buvo ir ta, kad šis darbas reikalauja labai daug kantrybės, kruopštumo ir laiko. Kas nors pasakys, kad čia banali mintis – juk visi moksliniai tyrimai reikalauja to paties. Visgi ekspediciniai darbai (hidrobiologiniai, malakologiniai, parazitologiniai ar pedobiologiniai) reiškia, kad reikės smarkiai darbuotis ekspedicijos metu ir vos grįžus, ir tik vėliau darbus galima išdėstyti tyrėjui patogiu laiku. O auginant gyvūnus laboratorijoje, esi nuolat pririštas prie laboratorijos; gyvūnėliai neišleis nei atostogauti, nei sirgti. Vienam asmeniui tai per didelė našta, o eksperimen-

P. B. Šivickio studentai su vietiniais žmonėmis Šventojoje, 1934–1935.

to metu, kaip sakyta, reikia daugiau nei dviejų rankų. Deja, daugiau talkininkų Šivickis neturėjo. Jei tarpukariu galėjo samdyti žmones iš savo profesoriaus algos, tai sovietmečiu, kaip žinia, tokių išteklių profesūra neturėjo; o ir paties gausi penkių vaikų šeima reikalavo stovėti ant žemės, o ne skrajoti padebesiuose, nesvarbu, kad ir labai kilniuose moksliniuose padebesiuose. Be to, labai „apdairiai“ stengtasi Šivickį laikyti kuo toliau nuo grynosios zoologijos. Dėstant zoologiją, vedant praktikos darbus, visuomet yra galimybė privilioti studentus darbui prie savo mėgiamos temos. Tarpukariu jis šios tiesioginės galimybės neturėjo – trumpai dėstė zoologiją ir dėstė ją tik medicams, vėliau net ir šios paskaitos iš jo buvo atimtos ir perduotos T. Ivanauskui. Tačiau nedidelę teorinę galimybę turėjo, nes lyginamąją anatomiją dėstė biologams. Sovietmečiu, tik pradėjus dirbti Vilniaus universitete Matematikos-gamtos fakulteto Biologijos kabineto vedėju bei Zoologijos ir lyginamosios anatomijos ordinariniu profesoriumi, po kelių mėnesių pervedamas dirbti į Medicinos fakultetą dirbti Histologijos ir embriologijos katedros vedėju ir profesoriumi.

Pirmosios Lietuvoje tarptautinės malakologinės ekspedicijos dalyviai Marijampolės stotyje. Iš kairės: C. Krausp, J. Maniukas, H. Schlesch, 1937. (LMAVB).

Pokariu vėl trumpai, tik kelis mėnesius, vadovauja Vilniaus universiteto Gamtos fakulteto Biologijos katedrai, po to vėl skiriamas į Medicinos fakultetą Histologijos ir embriologijos katedros vedėju. Tad dirbant Medicinos fakultete, jokios, net teorinės, galimybės skirti savo studentams biologinės srities mokslinį darbą nebeliko, nes medicams turi būti duodami su jų specialybe susiję darbai. O pats Šivickis turėjo ruošti naujoms paskaitoms, naujo pobūdžio laboratorinėms pratyboms, ruošti naujus vadovėlius, žodžiu, kaip visada Lietuvoje mėtomas šen bei ten, tad belieka eilinį kartą stebėtis, kad nepaisant visko, tiek daug padarė.

Nors Šivickis buvo labai užsišpyręs ir turėjo tvirtą nuomonę, visgi aplinka kiekvieną žmogų veikia – arba ją paskatindama veiklai, arba ją gniuždydama. Šivickis-Stumbras ne iš tų, kuriuos sužlugdysi, bet gerokai apkartinti gyvenimą, taip pat sumažinti darbingumą, galima. Kaip kalbėta anksčiau, tarpukariu į Šivickio eksperimentinius tyrimus netgi kai kurie, atrodytų, biologiją išmanantys profesoriai reaguoja kritiškai, skleisdami gandus, kad jis yra labai siauros srities specialistas. Šivickis publikuoja daug mokslo populiarinamųjų straipsnių, labai gražiai ir suprantamai aiškindamas apie eksperimentinės zoologijos svarbą, tačiau daugelio žmonių požiūris į šį mokslą dar gana skeptiškas. Todėl jis su nuoskauda rašo: „Žmonės, girdėdami apie kurio zoologo daromus eksperimentus, visuomet tikisi juose pamatyti ką nors nuostabaus, o tokių nuostabumų nesuradę, išeina, paprastai, ne tik nepatenkinti, bet ir su tikru pasigailėjimu, kad randasi žmonių, kurie leidžia laiką tokiems niekniekiams, kaip kirminams, muselėms, varlių kiaušiniams ir p., apie kuriuos rimtas žmogus nenorėtų net girdėti. Patys pagrindiniai eksperimentai žmonių dažniausiai esti nesu-

Parazitologinės ekspedicijos į Kėdainių r. dalyviai. Pirmoje eilėje iš kairės: J. Pagirys, O. Atlavinytė, P. B. Šivickis, I. Eitminavičiūtė, M. Babenskas, vairuotojas Šermukšnis; antroje eilėje – J. Kazlauskas, Blijūtė, D. Vaišnoraitė, B. Kadytė, 1957. (LMAVB).

Sovietų Sąjungoje, toje stebuklų šalyje, kur net mokslui vadovauja visažiniai partiniai ideologai, regeneracijos tyrimai tapo išsityčiojimo valstybiniu lygmeniu objektu.

prantami ir neįvertinami. Jie įvertinami tik tada, kai eksperimentuojama antraeiliais pritaikinamais dalykais, kaip lyties išsprendimo klausimu, pajauninimo klausimu ir p. Ir tokie dalykai dažnai išpučiami taip, jog rimtas mokslininkas, net ir tose srityse eksperimentuodamas, paprastai, dirba tylomis, kad neatkreiptų populiarių laikraštinių dėmesio“.

Be abejonės, Vytauto Didžiojo universiteto Drausmės teismas, jo sprendimai, viešas pasmerkimas spaudoje taip pat turėjo įtakos mokslinei veiklai. Nors Šivickis stiprus, bet tuo pat metu ir jautrus, tad tokie įvykiai nepraeina be pėdsakų.

Vėliau, jau būnant Sovietų Sąjungoje, toje stebuklų šalyje, kur net mokslui vadovauja visažiniai partiniai ideologai, regeneracijos tyrimai tapo išsityčiojimo valstybiniu lygmeniu objektu. Jau minėtoje liūdno atminties 1948 m. „lysenkinėje“ sesijoje pats SSRS aukštojo mokslo ministro pavaduotojas V. I. Svetlovas griaudėjo iš tribūnos dėl Šivickio regeneracijos tyrimų: „...kokia iš jų praktinė reikšmė? Taip ir jaučiasi, kad esate jūsų senojo mokytojo, buržuazinio amerikietiško profesoriaus Čaildo idėjų nelaisvėje“. Šiuo atveju reiktų pasakyti, kad informacija apie Šivickį grėsmingajam kalbėtojui buvo pateikta labai išsami, nes tuo metu Šivickis regeneracijos bandymų nedarė, visi jie buvo atlikti prieš karą, tad griaudėti apie juos lyg ir nebuvo reikalo. Tad ilgą laiką, kol lysenkizmas viešpatavo susovietintame Lietuvos moksle, negalėjo būti ir kalbos apie regeneracijos tyrimus. Trumpam prie šių tyrimų Šivickis bando grįžti atšilimo laikotarpiu 1959–1960 m., tapęs Zoologijos ir parazitologijos instituto direktoriumi, bet jiems išplėtoti jau nebėra laiko, nes sustreikuoja jo paties sveikata, o be to, labai greitai, 1962 m., virš instituto vėl pakimba partinė chruščiovinių reformų kuoka. Sąjunginėje spaudoje brutaliai ir be galo nemoksliskai išsityčiojama iš daugelio institute vykdytų tyrimų, vėl primygtinai reikalaujama, kad mokslas tarnautų praktikai. O čia kažkokios kirmėlytės...

Taigi Tėvynėje Šivickiui, kaip ir daugumai pirmeivių, pripažinimas ateina vėlai. Tuo tarpu pasauliniu lygiu Šivickis neabejotinai yra įsirašęs į regeneracijos tyrimų istoriją. Jo straipsniai cituojami, apie jo darbus rašoma kapitalinėje monografijoje: *H. V. Brøndsted. Planarian regeneration* (1969 m.). Knyga priklauso leidyklos *Pergamon Press* leidžiamų knygų serijai: *International Series of Monographs in Pure and Applied Biology: Zoology*.

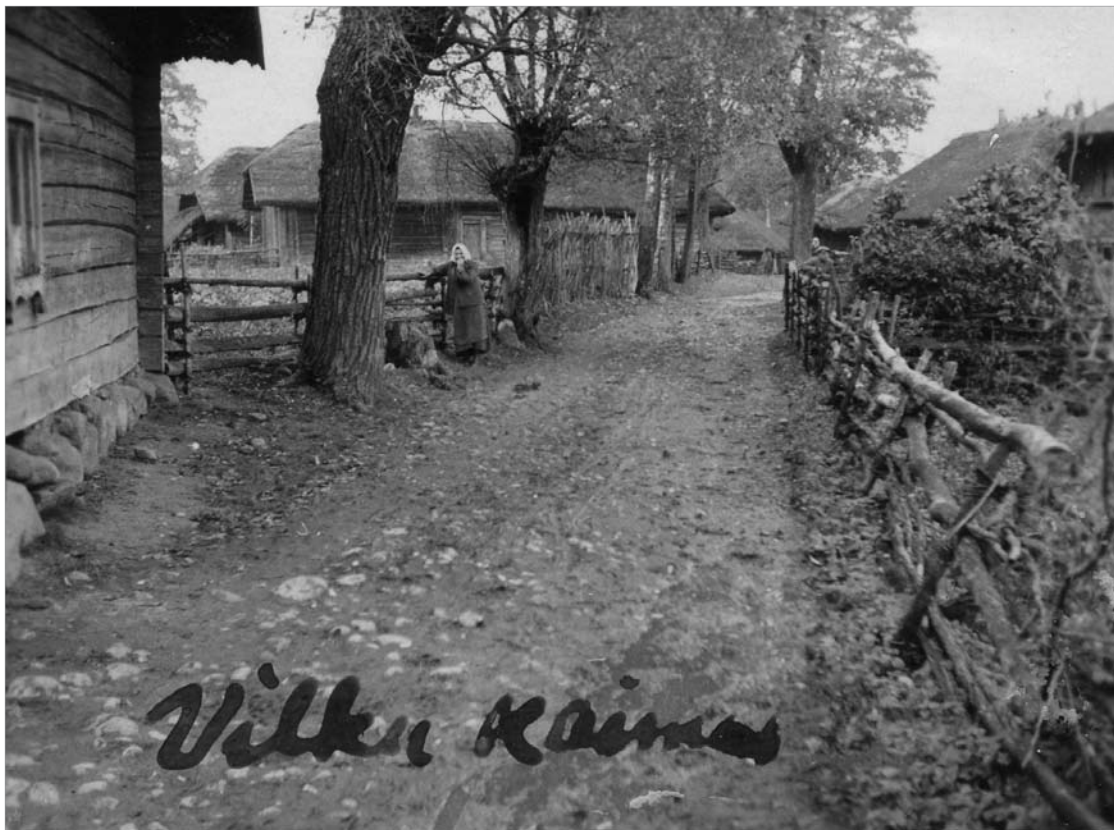
Kultūrinis palikimas

Tautosaka

Apie 1896 m., dar prieš eidamas į pradžios mokyklą, Šivickis pradėjo rinkti pasakas, pasakaites, dainas, priežodžius, vietų vardus, pavardes, žaidimus, gyvulių garsų pamėgdžiojimus (Šivickis nemėgo žodžio „gyvūnas“ ir visus gyvius vadino „gyvuliais“) ir kt., tęsė šį darbą iki pat išvykimo iš Tėvynės. Kaip pats sako, „tautosaką berenkant turėdavau labai malonaus darbo. Mat eidavau iš vieno namų į kitus, kur buvo dainininkų ir ten praleisdavau daug vakarų“. Gražiai perrašęs, siuntė surinktą tautosaką J. Basanavičiui į Bulgariją ir J. Žiliui-Žilinskui į Ameriką. Kaip minėta, J. Basanavičiui išsiųstos pasakos, pasirašytos Mildos slapyvardžiu, yra atspausdintos knygoje „Iš gyvenimo vėlių ir velnių“ (1903 m.). Visos Mildos pasakos yra apie velnius; vieną yra papasakojęs tėvas Kazimieras Šivickis, kitos dvi užrašytos iš moteriškių Žala-

Kaip brangiausių turtą, savo surinktą tautosaką, pasiėmė su savimi, emigruodamas į Ameriką. Studijuodamas Valpareize, siuntė pasakojamąją tautosaką J. Basanavičiui, tuomet jau gyvenusiam Vilniuje.

P. B. Šivickio fotografuotas gatvinis kaimas. Tarpukaris. (LMAVB).

Šivickio atsiminimų knygoje „Gyvoji mintis“ taip pat yra labai daug etnografams įdomios medžiagos.

kiškiuose ir Žaiginyje. Įdomu priminti, kad J. Basanavičiaus knyga įkvėpė Kazį Borutą parašyti „Baltaragio malūną“ (1942 m.), kuriame velnias – svarbus personažas, o gerokai vėliau, 1995 m., ja remdamasis Sigitas Parulskis parašys pjesę „Iš gyvenimo velnių“.

Gaila, kad medžiaga, siųsta J. Žiliui-Žilinskui, dingo, o ji buvo tikrai gausi, Šivickis jam yra nusiuntęs labai daug užrašytų dainų. Vien tik iš dainingos kaimynės Lukošienės buvo užrašęs 200 dainų. Labai daug dainuodavo ir knygnešio J. Karabino šeima.

Kaip brangiausią turtą, savo surinktą, tačiau tinkamai dar neperrašytą tautosaką, pasiėmė su savimi, emigruodamas į Ameriką. Studijuodamas Valpareize, siuntė pasakojamąją tautosaką J. Basanavičiui, tuomet jau gyvenusiam Vilniuje; vėl, kaip senais laikais, gavo iš jo padėkos raštą ir raginimą dirbti toliau. Šįkart Basanavičiui siūsti dalykai pateko į Lietuvių mokslo draugiją, o vėliau iš ten – į Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Lietuvių tautosakos rankraštyną.

Kiek vėliau surinktus priežodžius ir mįsles Šivickis perdavė savo geram draugui Amerikoje – Pranui Gudui, tuomet „Darbininko“ redaktoriui, kuris juos po vieną kitą „išmėtė“ po įvairius laikraščio numerius. Žinoma, tai geriau nei visai prapuolusios dainos: bent jau išliko, kažkas paskaitė, kažkas pasidžiaugė, bet vis dėlto kas dabar tuos išbarstytus dalykus surinktų? Į mokslininkų rankas jie nepakliuvo. O iš anksčiau minėto rankraštyno dalis pasakojamosios tautosakos yra paskelbta įvairiuose tautosakos leidiniuose: 16 sakmių knygoje „Lietuvių liaudies sakmės“, I tomas, išleistas 1940 m.; viena pasaka paskelbta knygoje „Lietuvių tautosaka“, III tomas, išleistas 1965 m., devynios sakmės – to paties leidinio IV tome, išleistame 1967 m. Daug dar likę nepaskelbtų dalykų rankraštyne. Mokslininkas, tautosakininkas Ambraziejus Jonynas yra šiek tiek apžvelgęs Šivickio rankraštyno turinį ir pasakęs gražių žodžių apie rinkėją: rankraštyne yra apie 80 pasakų, sakmių, pasakojimų ir tikėjimų; vyrauja mitologinės sakmės, kurios tarsi „nukelia mus į tuos senų laikų Žalakiškius, kuriuose buvo paslėptų, užkeiktų pinigų, kur virš kaimo, kaip ugnies pagaikščiai, skraidė aitvarai, iš pirkios į pirkį verpti vaikščiojo laumės, vokietuku pasivertęs velnias, o bernai bendravo su deivėmis ir pan. Tos sakmės nukelia mus į paslapčių

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskii biblioteka, kurioje saugomas P. B. Šivickio rankraščių ir nuotraukų archyvai. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJA.

LYDOS GATV. № 7.

Vilnius, 15/28 d. 1910 m

● Gerbiama, Tausietė!

Apmi gautuosius iš Tausietės folk-
loro medžiagų buvo jau Tausietėi
laikoma nuo 13/27 X pranešta
ir iš Lenta acim, tarpogi laiškuose
šiuose „Vilniaus“ d. „Išvies“ mėnuose,
Atka Tausietė, rudos, nepastebė-
ji. Tarpogi „Liet Tausietė“
4-oji dalis prieš kelias dienas
Valparaison išvies la.
Prašau ne nustot dirbti —
pukli ir šolsam folkloro
dalykus.

Spausdinti lauka

J. Basanavičius

pilną mitinę gadynę (...) ir daug pasako apie senovinę dvasinę mūsų liaudies kultūrą. Rinkinio pasakos, kurios sudaro apie ketvirtadalį visų kūrinių (...) liudija, kad Žalakiškiuose anuo metu gyveno puikių pasakotojų, o pasakų užrašinėtojas buvo sąžiningas, kruopštus ir liaudies meninio žodžio grožį jaučiąs rinkėjas“. Rankraštyne yra ir šiek tiek dainų (20), patarlių (57), mįslių (18) bei liaudies medicinos, prietarų, burtų ir oro spėjimų. A. Jonyno nuomone, Šivickio surinkti dalykai priklauso mūsų tautosakos aukso fondui.

Šivickio atsiminimų knygoje „Gyvoji mintis“ taip pat yra labai daug etnografams įdomios medžiagos. Aprašydamas savo gimtąjį gatvinį Žalakiškių kaimą, jis net nubraižo detalų jo planą, surašydamas visų kaimo gyventojų pavardes; aprašo kaip atrodė namai, kiemai, kokia buvo sėjomaina, kokie kaimynų bendravimo papročiai, kokie vaikų žaidimai; kalba apie ganymą, apie naktigones, apie dainas, per tas naktigones dainuotas, samdymo papročius, talkas, laidotuvių papročius ir oracijų sakymą per jas bei kt.

Pats liūdniausias Šivickio vaikystės įvykis buvo ankstyva motinos mirtis. Oracijas t. y. apeigines kalbas, sakytas per mamos laidotuves, jis gerai įsiminė ir aprašė: „oracija, kurioje velionė su visais atsisveikino, atsiprašinėjo draugų, prietelių, motinos, brolių už visus nusikaltimus, atsiprašinėjo medelius, kuriose ji pažeidė, ir žoleles, kurias ji numynė, ir taip toliau, ir taip toliau.“ Suprantama, kad įsivaizduojamus velionės žodžius kalbėjo prie karsto stovintieji.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais Šivickis pats tapo tautosakos pateikėju: tautosakininkas Jurgis Dovydaitis užrašė iš jo lūpų nemažai dainų, vieną pasakėlę ir sakmę.

Karvių girdymas Nemune prie Raudondvario.

Fotoarchyvas

Šivickio fotoarchyvas yra didžiulis, jame maždaug 3000 nuotraukų. Fotoarchyvo analizė dar kartą patvirtina jį buvus labai visapusiška asmenybe. Jis fotografavo, t. y. domėjosi labai daug kuo: gamta, kraštovaizdžiu, architektūra, istoriniais paminklais, žmonių papročiais, jų buitimi, inžineriniais įrengimais ir kt. Todėl jo nuotraukos yra įdomios tiek Lietuvos, tiek Filipinų tyrėjams, besidomintiems istorija ir kitais anksčiau paminėtais dalykais.

Didžiausioji Šivickio fotoarchyvo dalis yra MA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje esančiame Šivickio asmeniniame fonde ir tos pačios bibliotekos Retų spaudinių skyriaus fotografijų kartotekoje. Du albumai yra Gamtos tyrimų centro Ekologijos institute. Daug nuotraukų yra likę pas Šivickio dukras. Šivickio asmeniniame fonde dalis nuotraukų yra atskiruose vokuose, o didžioji dalis – suklijuotos penkiuose albumuose. Vokuose esančios nuotraukos daugiau ar mažiau suklasifikuotos ir išdėstytos pagal chronologiją ar vietą; jei užrašai yra bendro pobūdžio, tai dažniausiai jie teisingi, jei detalesni – jie toli gražu ne visada būna teisingi (tuo teko įsitikinti asmeniškai), todėl tyrėjui tenka kruopščiai tikrinti.

Nuotraukos, esančios fotoalbumuose, suklijuotos gana chaotiškai, tik nedidelė jų dalis (atskiri fragmentai atskiruose albumuose) yra šiek tiek suklasifikuota, t. y. suskirstyta pagal

Fotoarchyvo analizė dar kartą patvirtina jį buvus labai visapusiška asmenybe.

Palmių takas Maniloje.

Palmė iš *Hyphaene genticis*. Skirtingai nei įprastos palmės, jos šakojasi nuo pat žemės ir turi daug kamienų. Šalia stovi žmogus – taip Šivickis vaizdžiai parodo palmės aukštį. (LMAVB).

Džiūstantys tinklai Manilos uoste.

tam tikrą laikotarpį ar vietovę. Bet apskritai albumuose nesilaikoma nuoseklios chronologijos, visi laikotarpiai ir visos pasaulio vietos, kuriose Šivickis lankėsi, pateikiamos sumišai. Nuotraukos yra priklijuotos visu plotu prie albumo lapų, todėl nieko, kas yra užrašyta reverse, perskaityti negalima. Dalis nuotraukų, esančių vokuose, taip pat yra priklijuotos visu nuotraukos plotu prie kieto vatmano lapo, tad reversas irgi lieka nematomas tyrėjui.

Labai retai ant nuotraukos Šivickis užrašydavo fotografavimo datą. Tyrinėjant Filipinų laikotarpio archyvą, ta bėda nėra labai didelė, nes vis tiek aišku, kad fotografijos yra iš 1922–1928 m. laikotarpio, be to, filipiniečius gana lengva atskirti iš veidų: globalizacija ir rasių maišymasis dar nebuvo prasidėję. Iki šiol detalai yra tirtos ir aprašytos tik Filipinų periodo nuotraukos (Petrauskienė, Jakimavičius, *Ekologija*, 2013, Nr.1), kitų nuotraukų publikuota tik nedidelė dalis. Iš publikuotos medžiagos gausiai iliustruota Šivickio archyvo nuotraukomis yra Algimanto Jakimavičiaus knyga „Pranciškus Baltrus Šivickis. 1882–1968. Mokslo ir gyvenimo pėdomis“ (išleista 2004 m.) ir Šivickio prisiminimų knyga „Gyvoji mintis“ (sudarytojos – R. Šivickytė Simokaitienė, M. Vitkauskaitė, išleista 2005 m.).

Iš gyvenimo Amerikoje periodo Šivickio archyve yra ne-
daug nuotraukų ir jos darytos ne jo paties, nes jis tuo metu
fotoaparato neturėjo. Yra keletas Amerikos lietuvių portretų,
Kensingtono lietuvių kooperatyvo maisto krautuvė, kurioje
dirbo Šivickis, šiek tiek nuotraukų iš Valpareizo laikų, Perdju
universiteto pastatai, „Draugo“ redakcijos kolektyvas, Čika-
gos universiteto ir į Vuds Holo jūrų biologijos stotį atvykusių
profesorių portretai, pora Vuds Holo vaizdelių ir pats Šivickis
Jūrų biologijos stotyje.

Šivickio darytos Filipinų laikotarpio nuotraukos

Jos sudaro apie 15–20 proc. visų fotoarchyvo nuotraukų.
Tad sklaidantiems ši knygos skyrių gali atrodyti, kad joms
aprašyti knygoje vietos skirta daugokai. Visgi ne tik sklaidan-
tiems, o ir skaitantiems turėtų būti įdomu, nes iš fotografijų,
lietuviškai kalbant iš šviesoraščių, juos įdėmiai išnagrinėjus,
galima daug ką įdomaus perskaityti. Tuo labiau, kad rašyti-
nės medžiagos apie Šivickio gyvenimą Filipinuose turime ne-
daug. Tad pabandykime paskaityti šviesoraštį ir sužinoti, ką
Šivickis mėgo, ko nemėgo, kaip buvo vertinamas studentų ir

Linksmi nusiteikę P. B. Šivickio
studentai ir asistentai.

Filipinų universiteto rektorius Rafaelo Palma Puerto Galeroje prie Jūrų biologijos stoties pastato.

universiteto vadovybės, kur keliavo, į ką dažniausiai atkreipdavo dėmesį ir kt. Netgi kyštelkime smalsią nosį į jo asmeninį gyvenimą ir pabandykime daugiau sužinoti apie jau šiek tiek minėtą meilės legendą (žiūrėti skyrių „Neišsipildžiusios meilės legenda“).

Filipinų laikotarpio nuotraukos labai įvairios, nes, kaip minėta, Šivickis domėjosi daug kuo. Visgi daugiausia yra jo studentų ir asistentų nuotraukų; jose visi besišypsantys. Šypsenos patvirtina jo užrašytus žodžius atsiminimų knygoje, kad jis savo studentų buvo mylimas ir gerbiamas, o fotografuotų studentų gausa leidžia daryti prielaidą, kad Šivickiui ne tik mokslinis, bet ir pedagoginis darbas buvo labai įdomus ir malonus. Studentai fotografuoti tiek prie universiteto rūmų ar universiteto miestelyje, tiek Puerto Galeroje (ši vietovė nuotraukose vyrauja), tiek darbo metu, tiek daugelio ekskursijų ir ekspedicijų po Filipinus metu.

Suprantama, kad į Puerto Galerą – Šivickio įkurtą Jūrų biologijos stotį – visuomet būdavo plaukiama laivu, ir iš tų plaukimų yra likę daug nuotraukų. Puerto Galeroje lankėsi ir patys garbingiausi Filipinų universiteto žmonės: universiteto prezidentas Rafaelis Palma ir Liberaliųjų menų koledžo (kuriame profesoriavo Šivickis) dekanas Maksimas M. Kalo. R. Palmos nuotrauka su paplūdimio apranga prie Jūrų biologijos stoties

Studentės ir asistentės Puerto Galeroje.

laboratorinio pastato yra unikali. Kodėl? Kad atsakytume į šį klausimą, aptarsime visų fotografuotų filipiniečių rengimosi įpročius, o gal tiksliau būtų pasakius, aptarsime, su kokia apranga filipiniečiai pozuodavo fotografui. Su labai gera, su pačia geriausia, kokią turėjo: baltomis suknelėmis, baltais kostiumais, kartais ir prabangiais tautiniais rūbais, moterys net ir karštą vasaros dieną su kojineėmis, gražiais bateliais. Į tokias nuotraukas reiktų žiūrėti ne šiuolaikinėmis, bet 1922–1928 m. laikotarpio akimis; be to, suprasti, kad didžioji dalis buvo fotografuota būtent pozuojant, o ne ekspromtu, ne iš tikrųjų atliekant kokius nors darbus. Tais laikais tiek Lietuvoje, tiek, matyt, ir Filipinuose fotografavimasis buvo neeilinis įvykis ir prabangos dalykas, tad ir pasipuošdavo geriausiais rūbais, kokius turėdavo. Ekspromtu fotografuoti, matyt, ir Šivickis nelabai sau leido, nes ekspromtu fotografuojant galima sugadinti brangią fotografinę medžiagą. Yra labai nedaug lyg ir ekspromtu nufotografuotų kadru, bet ir tai neaišku, ar jie nebuvo iš anksto režisuoti. Nuotraukų, kuriose žmonės neišsipuošę, yra taip pat labai nedaug. Tarp tokių yra ir du svarbūs anksčiau minėti asmenys – paties aukščiausio rango Filipinų akademinėje visuomenėje asmenys – prezidentas R. Palma ir dekanas M. M. Kalo. Paradoksalu? O gal kaip tik neparadoksalu, nes šie žmonės, matyt, yra daug kartų pozavę fotografui

Filipinų universiteto Laisvųjų menų fakulteto dekanas Maximo Kalaw Puerto Galeroje prie Jūrų biologijos stoties pastato.

P. B. Šivickio studentai atlieka hidrobiologinius tyrimus Puerto Galeroje.

Filipinietė su tautiniais rūbais. (LMAVB).

ir nebeteikia tam ypatingos reikšmės. Grįžtant prie unikališios R. Palmos nuotraukos – toks pozavimas atskleidžia ir jo charakterį – jis buvo labai liberalių pažiūrų ir labai puoselėjo akademines laisves.

Ryškia priešingybę R. Palmos liberalumui matome nuotraukose, vaizduojančiose darbo momentus, kur visi studentai dirba vandenyje su viršutiniais rūbais – matyt, tuomet bet koks didesnis apsinuoginimas Filipinuose buvo nepriimtinas. Prie filipinietišku papročių prisiderinęs ir Šivickis: yra nuotrauka, kur jis su studentais tiria dumblo gyventojus, rausiasi dumble, bet visi dirba su rūbais.

Šivickis yra padaręs nemažai savo bendradarbių ir jų vaikų nuotraukų, daug studentų portretų, tiek pavienių, tiek grupinių. Be to, fotografavo ir Puerto Galeros bei kitus Filipinų gyventojus: moteris su tautiniais rūbais, vaikus ir kt.

Nuotraukos pasako labai daug ne vien apie fotografuojamus asmenis, bet ir apie fotografą. Iš Šivickio bendradarbių nuotraukų galime spėti, su kokiais žmonėmis Filipinuose jis dažniausiai bendravo ir kuriuos vertino. Dažniausiai fotografijose – du jo asistentai – Roberta S. Filoteo (su kuria yra publikavęs mokslinį straipsnį ir kurios vardu buvo pavadinęs moliuskų rūšį) bei Feliksas V. Santosas (*Felix V. Santos*),

P. B. Šivickis (kairėje) su studentais tiria dugno gyvūnus Puerto Galeroje.

kuris buvo gimęs ir augęs Maniloje, tagalų šeimoje, bet gerai mokėjo anglų kalbą, todėl buvo nepamainomas Šivickio pagalbininkas bendraujant su filipiniečiais, ypač provincijoje; jį Šivickis yra aprašęs savo prisiminimuose. Gali būti, kad Šivickis buvo aprašęs ir kitus savo asistentus, bet dalis jo prisiminimų rankraščių neišliko. Kiek rečiau nuotraukose matyti ir jo asistentas J. S. Domantėjus, kuris vėliau taps žymiu mokslininku (apie jį kalbėta skyriuje „Filipinuose“) ir asistentas Estempadoras (*Estempador*) (vardas nežinomas). Bendravimas su asistentais buvo šiltas, neformalus, nes Šivickis yra fotografavęs ir jų namus bei vaikus ir gavęs dovanų iš jų – portretinių nuotraukų, darytų Filipinų fotoateljė.

Iš Šivickio fotografuotų studentų ir asistentų grupinių nuotraukų matyti, kad XX a. trečiajame dešimtmetyje Filipinų moterys jau buvo gana emancipuotos, aukštasis mokslas buvo joms plačiai prieinamas, nes dažnoje nuotraukoje moterų yra dauguma. Manytume, kad moterų emancipacija Filipinuose – amerikiečių kultūros poveikis; tuo laikotarpiu Filipinai buvo JAV valdžioje.

Per savo atostogas Šivickis keliaudavo po Filipinus tiek savo mašina, tiek laivais. Iš tų kelionių taip pat yra nemažai nuotraukų. Jei reiktų pasakyti, kas iš gamtos objektų Šivickį labiausiai žavėjo Filipinuose, nedvejodami galėtume atsakyti – palmės. Daugybė jų nuotraukų: įvairiausios palmių rūšys, palmės didžiulės, palmės visai mažytės, tik išdygusios

Iš Šivickio fotografuotų studentų ir asistentų grupinių nuotraukų matyti, kad XX a. trečiajame dešimtmetyje Filipinų moterys jau buvo gana emancipuotos, aukštasis mokslas buvo joms plačiai prieinamas, nes dažnoje nuotraukoje moterų yra dauguma.

Filipinų vaikai. (LMAVB).

ir specialiose dėžutėse išpikiuotos, palmės kiek paaugusios, jaunos palmės, palmės Luzone, palmės Mindoro saloje, palmių takai, keliai ir alėjos, palmių miškai ir sodai, palmės su riešutais; nuotraukos, kuriose Šivickio studentai, asistentai ar kiti sutikti žmonės pozuodami skaldo kokoso riešutus, o vėliau geria kokoso pieną. Jei Šivickis daro portretus, taip pat dažnai pastato fotografuojamą žmogų prie palmės. Yra nemažai nuotraukų, skirtų ir mangrovės miškams, juose dažnai pozuoja jo studentai ar asistentai, aptinkame bambukų, išpūdingai atrodantį duonmedį ir kt.

Buivolas karabao

Mangrovės

Tyrinėjant gyvūnų nuotraukas, stebina tai, kad mažai yra nuotraukų su Šivickio darbo objektais – vandens bestuburiais. Yra tik tie gyvūnai, kuriuos jis galėjo fotografuoti, ištraukęs iš vandens. Galime manyti, kad gyvūnų nuotraukų vandenyje jis negalėjo padaryti dėl techninių kliūčių – galbūt dėl per mažo fotojuostos jautrumo. Yra nemažai moliuskų, labai išpūdingo dydžio pinčių *Petrosia* kolonijos (norėdamas parodyti objekto dydį, Šivickis prie jo pastatydavo žmogų arba bent jau numesdavo savo skrybėlę, kai žmogaus šalia nebūdavo), didžiulis vėžys, skruzdės, gyvenančios medyje, buivolai karabao.

Kaip minėjome, Šivickio interesų laukas buvo labai platus, tad ir jo fotografuoti Filipinų vaizdai labai įvairūs. Yra Filipinų meteorologijos stoties nuotraukų ir mums dabar labai neįprastai atrodantis Manilos vandentiekio primityvios konstrukcijos pastatas, stovintis prie vandens rezervuaro ir pastatytas, matyt, vos pradėjus centralizuotai tiekti vandenį. Įamžinti įvairūs laivai ir laiveliai, tiek bangka (Šivickis rašė „banka“ – matyt, taip tariama), tiek ir kitokie, naudoti Puerto Galeroje ir moksliniams

Džiovinama kopra (kokoso drožlės).
(LMAVB).

Statins tinklams džiovinti.

Nameliai ant polių.

tikslams, ir netgi sportinėms varžyboms. Matome ir būdingas Filipinams transporto priemones: lengvąjį vežimaitį karetelą, buivolo karabao traukiamus vežimus, to meto lengvasias mašinas ir paties Šivickio mašiną *Buick*.

Suprantama, kad Filipinų pajūrio ir salų grožis taip pat negalėjo likti nepastebėtas. Yra nemažai pajūrio nuotraukų, Puerto Galeros švyturys, daug Manilos uosto vaizdų, atspindėta įvairi Filipinų gyvenamųjų namų architektūra nuo prabangių kotedžų iki labai skurdžių lūšnelių, nuo išpūdingos Manilos katedros iki provincijos vaizdelių. Užfiksuota nemažai Filipinų istorinių paminklų, tačiau ne visada aišku, kam jie skirti, nes ant kai kurių, kaip įprasta Šivickiui, yra tik trumpas užrašas – „Filipinuose“.

Šivickis į daug ką Filipinuose žvelgė etnografo akimis ir fotografavo filipiniečius, tiek apsirengusius tautiniais rūbais, tiek atliekančius įvairius buitines darbus, taip pat statinius ir įrankius, reikalingus buitines darbams atlikti ir kt. Užfiksuota daug tokių darbo momentų, kurie filipiniečiams atrodo labai paprasti, bet yra egzotiški žiūrint lietuviu akimis: apelsinų rinkimas, jų didžiulės krūvos; darbai ryžių lauke, patys ryžių laukai, darbai nuėmus ryžių derlių, žvejojimas ir meškeriojimas, džiūstantys žvejų tinklai, namelis tinklams laikyti, kopros džiovinimas, surinktų moliuskų *Placuna placenta* kriauklių didžiulės krūvos ir kt.

Studentų lenktynės su laiveliais, kurie vadinasi bangka.

Daug fotografuota bažnyčių ir šiek tiek religinių papročių: Velykoms papuoštas kryžius Puerto Galeroje, bažnytinės procesijos. Žinoma, neliko neužfiksuota didžiausia Filipinų šventė – *Rizal day*, skirta jų nacionaliniam didvyriui Chosė P. Risaliui (*Jose P. Rizal*), kovotojui prieš ispanų priespaudą.

Nėra nė vienos nuotraukos iš filipiniečių taip mėgstamų gaidžių peštynių. Galėtume manyti, kad šiuo papročiu Šivickis nesizavėjo, galbūt, jam, biologui, buvo gaila taip kankinamų gyvūnų.

Yra nemažai nuotraukų, darytų iš šalių, per kurias Šivickis grįžo iš Filipinų į Lietuvą – tiek plaukiant laivu, tiek keliaujant po Europą.

Rizalo diena – didžiausia šventė Filipinuose.

Studentai parade Maniloje.

Šivickiui dovanotos filipiniečių nuotraukos

Jų yra ne tiek daug, pavyko aptikti 22 nuotraukas, iš jų 21 darytą profesionalių fotografų. Pati didžiausia iš dovanotų nuotraukų, 16,5 x 10 cm formato, yra grupinė – Viganos (Vigan) miesto aukštosios mokyklos mokytojai. Neaišku, kas dovanuoja šią nuotrauką, reverse dedikacijos nėra. Nuotraukoje – 29 žmonės, dauguma moterų, kurios tikrai filipinietės, tad dar kartą matyti ryški moterų emancipacija Filipinuose.

Kitos dovanotos nuotraukos – tai Šivickio studentų ir asistentų asmeniniai arba šeimyniniai portretai, viena jo buvusių studentų vestuvinė nuotrauka ir vienas vaiko portretas. Šios grupės nuotraukų pagrindinės dovanotojos yra moterys (taip dažniausiai būna ir Lietuvoje, taip tikriausiai būna ir visame pasaulyje). Tėra tik du vyriškiai, kurie yra Šivickiui dovanoję nuotraukas, tai jo asistentai F. Santosas (du jo portretai) ir J. Domantėjus (jo sūnaus portretas). Iš viso aptikome šešių moterų dovanotus portretus. Dauguma studentų, kurios dovanuoja nuotraukas, buvo iš pasiturinčiųjų sluoksnio, sprendžiant pagal jų apdarus ir fotostudijos atributus. Tiek menine, tiek technine prasme portretai, daryti Filipinų fotostudijose, yra tikrai labai geros kokybės; gaila tik, kad ši

Ši tą galime pasakyti apie to meto fotografavimosi madas Filipinuose. Buvo madinga nusifotografuoti tik gavus bakalauro ar magistro laipsnį su šiemis laipsniams būdinga apranga. Moterys, jei darydavo tik savo portretą, mėgdavo fotografuotis visu ūgiu, su ilgomis sukniomis, rankose laikydamos vėduoklę ir žiūrėdamos žemyn, tarsi droviai slėpdamos akis.

Viganos miesto aukštosios mokyklos mokytojai. (LMAVB).

Asistentas Felix V. Santos. (LMAVB).

kokybė nukentėjo klijuojant nuotraukas visu plotu prie albumo lapų.

Nors nuotraukų ne tiek daug, vis dėlto šį tą galime pasakyti apie to meto fotografavimosi madas Filipinuose. Buvo madinga nusifotografuoti tik gavus bakalauro ar magistro laipsnį su šiemis laipsniams būdinga apranga. Kaip ir Lietuvoje, mėgta fotografuotis su visa šeima. Moterys, jei darydavo tik savo portretą, mėgdavo fotografuotis visu ūgiu, su ilgomis sukniomis, rankose laikydamos vėduoklę ir žiūrėdamos žemyn, tarsi droviai slėpdamos akis. Taip pat Filipinuose buvo madinga daryti portretus iki pusės, laikant gėlių puokštę ir žiūrint į ją. Išimtis yra Rosarija Lazo (*Rosario Lazo*) portretai, kuriuose ji visada žiūri į objektyvą. Ta proga norėtume priminti, kad Šivickis yra padaręs labai daug savo studentų ir asistentų portretų, bet visos jos žiūrėdavo į objektyvą, dažnai šypsodavosi ir būdavo labai natūralios. Matyt, oficialūs ir neoficialūs fotografavimosi papročiai Filipinuose gerokai skyrėsi.

Jau anksčiau minėjome, kad fotografo darytos nuotraukos gali daug papasakoti tiek apie fotografuojamuosius, tiek apie jį patį. Dovanotos nuotraukos taip pat yra iškalbingos,

Asistento J. S. Domantay sūnus.
(LMAVB).

leidžiančios pasakoti istorijas ar jas nuspėti. Apskritai, apie kiekvieno iškilaus žmogaus asmeninį gyvenimą visuomet sklando vienokios ar kitokios legendos. Kaip minėta skyriuje „Filipinuose“, sklando jos ir apie Šivickį, šiek tiek tikros, šiek tiek prifantazuotos. Yra žinoma, kad Filipinuose jis buvo įsimylėjęs savo asistentę (prieš tai ji buvo jo studentė) ir ji jį taip pat; kad jos tėvų prašė jos rankos, bet sutikimo negavo, motyvuojant tuo, kad jis yra svetimšalis. Kartais, pasakojant šias istorijas, besiklausantiems parodoma viena kita tos numanomos asistentės nuotrauka, deja, rodomi trijų skirtingų moterų portretai. Ne per daug gilinantis į dovanotus atvaizdus, suklysti nesunku, nes, kaip kalbėta anksčiau, vienodos pozos ir portretuojamų moterų žiūrėjimas žemyn nuotraukas daro labai panašias, o žiūrint žemyn, kažkiek slepiamas ir veidas, jį sunkiau identifikuoti.

Šivickiui savo portretus yra dovanojusios šešios moterys. Nemanome, kad jos visos simpatizavo Šivickiui. Bent jau Lietuvoje tuo laikotarpiu buvo madinga dovanoti savo nuotrauką žmogui, su kuriuo bendrauji: dovanoti portretai galėjo nieko daugiau nereikšti, išskyrus draugiškumą, dažnai jie būdavo beveik kaip vizitinės kortelės pažinčiai atminti. Tačiau kai dovanotų nuotraukų yra nemažai, suprantama, kad tai jau tikrai gali reikšti daugiau nei paprastą draugiškumą ar pagarbą.

Atrodo, kad Šivickiui simpatizavo mažiausiai trys moterys ir, tikriausiai, jos simpatizavo gana aktyviai, nes dovanota nemažai nuotraukų. Dovanota palaiptams – iš pradžių visai oficiali nuotrauka, prie tokių galima priskirti portretus su bakalauro ir magistro apranga: jie viso labo gali reikšti padėką savo profesoriumi už gautas žinias šį titulą įgyjant. Vėliau supažindinama su šeima, o dar vėliau jau dovanojamos kitokios, labiau atskleidžiančios moterų grožį, su nuostabiais apdarais, gražiame interjere, nuotraukos.

Kas gi tos moterys, kurios simpatizavo Šivickiui? Tai galėjo būti: Šivickio studentė Rosarija Lazo (yra keturios jos dovanotos nuotraukos ir paties Šivickio darytas jos portretas Puerto Galeroje). Tai galėjo būti studentė, vėliau asistentė M. I. Sarayba (dovanotos septynios nuotraukos, iš jų trys grupinės – su mama ir seserimi, ir keturios jos vienos portretai) ir trečia, kurios vardas neperskaitomai pasislėpęs ant užklijuoto nuotraukų reverso. Vis dėlto ši trečioji, nežinomoji, sprendžiant pagal nuotraukų kompozicijas, buvo M.

Eina Buch, Šivickio studentė. (LMAVB).

Buvę studentai Martin ir Eina Buch. (LMAVB).

Studentė Rosario Lazo. (LMAVB).

R. Lazo (dešinėje) su šeima.

I. Saraybos jaunesnioji sesuo, nes net trijose nuotraukose jos yra nusifotografavusios kartu, o viena nuotrauka liudija, kad jos fotografavosi su mama, taigi yra vienos šeimos narės. Tad atrodo, kad abiem seserims Sarayboms Šivickis labai imponavo, nes jaunėlė be tų pačių trijų grupinių nuotraukų, kuriose yra su seserimi ir mama, dar padovanojo Šivickiui ir tris savo vienos labai gražius portretus.

Tik ant trijų nuotraukų pavyko aptikti datas: M. I. Sarayba yra jam padovanojusi portretą 1925 m. rugpjūčio 23 d., o R. Lazo – 1926 m. kovo 27 d., M. I. Saraybos sesuo – 1926 m. Bet pastaroji nuotrauka, sprendžiant iš aprangos, moterų papuošalų ir studijos atributų, daryta tuo pačiu metu, kaip ir M. I. Saraybos bei jų šeimos portretai.

Visai tikėtina, kad Šivickis pats kažkuriuo momentu buvo pasimetęs dėl to aktyvaus simpatizavimo: kurią jam pasirinkti? Apie pasirinkimą jis mąsto beveik kaip poetas, eilėraščio forma. Eilėraštis įterptas jo tagalų kalbos pamokų konspekte: „Kurią vesti Rožę ar Uršę / Rožė graži, Uršė draugiinga – / Gal geriau važiuoti Lietuvon / Ir viską palikti. Bet – / kaip su Kalu,

politika? / Ten juk amžina“. Po paskutinės eilutės taško nėra, matyt, eilėraštis nebaigtas, nes ir mintis yra nebaigta.

„Kalu“ galėtų būti įnagininko linksnis nuo pavardės Kalaw, lietuviškai tariamos kaip Kalo. Kad pavardes, kurios baigiasi galūne „o“, Šivickis linksniuodavo (nors dabartiniu metu taip nepriimta daryti), matyti ir iš užrašų ant kitų nuotraukų, pavyzdžiui, „Lazų šeima“, o pavardė yra Lazo. Prirėmė, kad M. Kalo – Filipinų universiteto Liberaliųjų menų koledžo dekanas, t. y. to paties koledžo, kuriame dirbo Šivickis, dekanas. Kalo visą laiką buvo aktyvus politikas, jau 1919 m. buvo Filipinų misijos sekretorius JAV. Gali būti, kad Šivickis su juo aptardavo politinius reikalus, nes Šivickis, pats kovojęs dėl Lietuvos nepriklausomybės ir dėl to nukentėjęs, tikrai suprato filipiniečių siekius.

Grįžkime prie eilėraštyje minimų moterų vardų. Vardo Rosarija lietuviškas atitikmuo yra Rožė (manytume, kad tai yra Rosarija Lazo), antrasis vardas, jei spręstume pagal eilėraštyje, turėjo būti Ursula, kurio lietuviškas atitikmuo yra Uršulė, o sutrumpintai – Uršė. Tėra tik vienas tariamos Uršės

M. I. Sarayba, studentė ir asistentė. (LMAVB).

Saraybų šeima. (LMAVB).

M. I. Saraybos sesuo. (LMAVB).

Uršulė. Fotografuota P. B. Šivickio

M. I. Sarayba (LMAVB)

portretas, atrodo, paties Šivickio fotografuotas ir jo ranka darytu užrašu „1915 Uršulė“. Ankstesnėje knygoje (sudarytoje A. Jakimavičiaus) ši nuotrauka aprašyta kaip „Teta Uršulė“. Šivickis turėjo tetą Uršulę ir ją yra aprašęs atsiminimuose, bet akivaizdu, jog nuotraukoje tikrai ne lietuvė valstietė, sprendžiant ir pagal aprangą, ir pagal moters amžių (teta Uršulė jau XIX a. pabaigoje buvo suaugusi moteris). Ir portreto aplinka, ir moters apranga labai panaši į Filipinuose darytas nuotraukas; tik data rodytų Amerikos laikotarpį. Visgi, tyrinėjant Šivickio fotoarchyvą, į akis krito kai kurios klaidos: tiek užrašant datą (yra kelios Filipinų laikotarpio nuotraukos, kur jis pats užrašęs datą 1930 m., o iš Filipinų išvyko 1928 m.), tiek vietovę (yra atvejų, kai kelios tos pačios nuotraukos kopijos įvardytos skirtingai). Šivickio vaikai pasakojo, kad nuotraukas jis tvarkė 1955 m., tuomet ir darė užrašus, tad, be abejo, galėjo suklysti. Taigi, gali būti, kad pretendenčių į Šivickiui patikusias moteris padaugėja iki keturių. Kaip išsirinkti? Matyt, galvota buvo ilgai, nes, sprendžiant pagal minorines atsiminimų gaidas, nesėkmingai buvo pasipiršta 1928 m. pavasarį. Moteris, kurios rankos Šivickis prašė pas tėvus, atrodo, buvo M. I. Sarayba (Šivickio vaikų nuomone, pirštasi buvo moteriai, kurios nuotraukų yra daugiausia). M. I. Saraybos nuotraukų yra daugiausia ir netgi gerokai pretenzingų, tokių, kurios tikrai dovanojamos su potekste.

Lietuvoje Šivickio darytos nuotraukos

Jos apima platų laiko tarpą – nuo 1928 m. iki 1968 m., t. y. iki Šivickio mirties, vis tik daugiausia nuotraukų yra iš laikotarpio iki 1940 m. Tik grįžęs į Lietuvą 1928 m., Šivickis apsilonkė Žalakiškių kaime, ten fotografavo brolio šeimą, kaimynus, knygnešį J. Karabiną, kaimo apylinkes, Šiluvos bažnyčią, ubagus, sėdinčius prie bažnyčios, Šiluvos ir Giedraičių valsčių valdybas ir kt. Keliaujant po Lietuvą kartu su Žmuidzinavičiumi 1929 m., taip pat vėliau kartu su studentais, mokslinių ekskursijų ir ekspedicijų metu fotografavo įvairius Lietuvos vaizdus, kurių daugelis jau yra etnografinė retenybė: tiek nedidelių, išskirtinai medinių, miestelių vaizdai, tiek senieji, mediniai šuliniai su svirtimis, tiek piemenys ir piemenėliai.

Miestų ir miestelių vaizdų Šivickio albumuose aptinkama daug. Jei miestas būdavo prie upės, tai, kaip ir dera vandenų

Šulinys su svirtimi apleistame kaime.

tyrinėtoji, labai dažnai miesto panoramą fotografuodavo iš upės pusės. Ypač įdomi, visai nematyta yra Klaipėdos panorama, fotografuota toli iš jūros, todėl matyti visų Klaipėdos tarpukario bažnyčių siluetai. Atrodo, kad įamžindavo visų lankytų miestelių paminklus, nes jų yra daug ir įdomių. Labai mėgdavo fotografuoti tiltus. Suprantama, kad fotografuojant miestus, nufotografuodavo ir bažnyčias, yra ir dvasininkų portretų. Nemažai Kauno miesto vaizdų.

Labai įdomi serija meniškų nuotraukų iš įvairių Lietuvos miestų ir miestelių turgų. Atrodo, kad ir pats Šivickis šias nuotraukas labai vertino, nes jos visos priklijuotos ant vatmano lapų – tapę lyg atvirutėmis. Taip jis pagerbdavo savo vertingiausias nuotraukas.

Daug meniškų jo nuosavos Lazarių salos nuotraukų: ir vasarą, ir žiemą, ir pavasarį, nuostabiai gausiai žydint obelims; fotografuota ir nuo kranto, ir iš įvairių ežero pusių. Atrodo, kad Šivickis mylėjo šį žemės gabalėlį tikro valstiečio meile. Nufotografuoti ten buvę dideli serbentynai ir kiti augalai, ūkiniai pastatai, netgi ūkiniame kieme lakstantys paršeliai. Įamžintas ir įdomus techninis įrengimas – bemotoris keltas (pervazas –

Giedraičių valdžia. Apie 1928 m.

Šeduva

Jurbarkas. (LMAVB).

Tauragės turgus, 1930. (LMAVB).

Keltas į Šivickio nuosavą Lazarių salą. (LMAVB).

Lazarių saloje su svečiais. P. B. Šivickis pirmoje eilėje antras iš kairės. (LMAVB).

Prie Nemuno. (LMAVB).

Ties Nemuno vingiais. A. Žmuidzinavičius su žmona Marija. (LMAVB).

Ledai Nemune, 1930. (LMAVB).

taip jį vadino vietiniai žmonės) į salą, kuriuo būdavo keliami ne tik žmonės, bet ir vežimai bei į svečius atvažiavusių draugų lengvosios mašinos. Sprendžiant iš nuotraukų, svečių Lazarių saloje tikrai netrūkdavo, atrodo, kad nemažai jų atsiveždavo A. Žmuidzinavičius, nes dažnoje grupinėje nuotraukoje matome jį bepozuojantį.

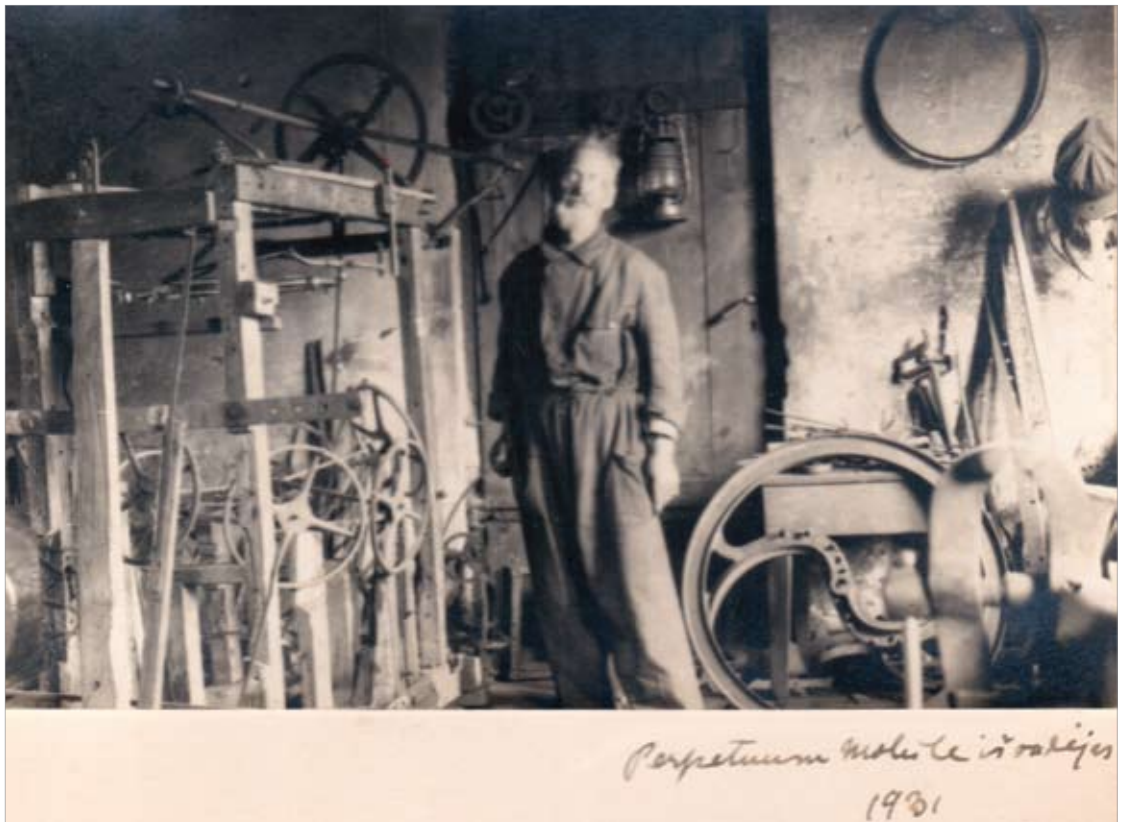
Įamžinti gražūs Nemuno ir Neries vingiai, kitos upės ir upeiliai, apstu ir įvairių ežerų vaizdų. Fotografuota ir vasarą, ir žiemą; ledų sangrūdos Nemune tikrai stebina savo didumu, dabar tokio dydžio ledo kalnų ties Kaunu niekada nepamatysi.

Daug nuotraukų iš jo organizuotų ekspedicijų į Šventąją 1934–1935 m.: Šventosios uosto pastatai, tiltas, molas, žvejų portretai, studentų išplaukimo į jūrą momentai, studentai, pozuojantys kartu su laivo kapitonu, studentai darbo metu, medeliais išpuoštos žvejų dorės (atrodo, kad taip švenčiamos Sekminės), grįžtantys iš jūros su laimikiu žvejai, džiovinamos žuvis ir tinklai, gintaro rinkimas (tiek pramoninis – su žemsiurbe, tiek su rankiniais graibštais) ir kt.

Šivickį labai domino Aukštadvario upėtakių ūkis: fotogra-

Fotoarchyve aptinkame nemažai žymių tarpukario žmonių portretų. Fotografuota prezidento žmona S. Smetonienė kartu su sūnumi Juliumi ir jo žmona B. Nasvytyte-Smetoniene (jie buvo atvykę į Šivickio organizuotą Šventosios ekspediciją).

Perpetuum mobile išradėjas.

fuoti tvenkiniai ir ūkio savininkai Mongirdai (jiems priklausė Aukštadvario dvaras, kuriame buvo auginami upėtakai).

Į Lietuvos kaimą žvelgė tikro etnografo akimis. Fotografavo kaimo trobas, kelius, koplytstulpius, kryžius, kaimo žmones, jų gyvulius. Įamžino įdomių etnografinių detalių, pavyzdžiui, medinių vartų papuošimų ir kt. Labai įdomus ir meniškas yra liaudies meistro-inžinieriaus portretas jo įrankių ir konstrukcijų fone, su Šivickio užrašu „*Perpetuum mobile* išradėjas, 1931“.

Fotoarchyve aptinkame nemažai žymių tarpukario žmonių portretų. Be jau aukščiau minėtų, fotografuota prezidento žmona S. Smetonienė kartu su sūnumi Juliumi ir jo žmona B. Nasvytyte-Smetoniene (jie buvo atvykę į Šivickio organizuotą Šventosios ekspediciją).

Nemažai nuotraukų, darytų Putvinskių dvare Graužikuose – jose įamžinti tiek Putvinskių šeimos nariai (žiūrėti toliau), tiek daug neatpažintų žmonių; matyt, kad Graužikuose kartu su Žmuidzinavičiumi buvo lankytasi keletą kartų, ne vien tik 1929 m. kelionės metu. Pirmąjį kartą Graužikuose fotografuota 1929 m. vasarą, kuomet Vladas Putvinskis jau buvo mi-

Graužikų dvaro šaulių būrys su svečiais.
Pirmoje eilėje viduryje A. Žmuidzinavičius ir E. Putvinskienė, jos trys dukros ir G. Žmuidzinavičiūtė (antra iš kairės); antroje eilėje pirmas iš kairės – Vytautas Pūtvis, 1929.

ręs, tad suprantama, kad šiose nuotraukose jo nėra (jis mirė 1929 m. pavasarį). Pirmosios nuotraukos darytos tuo pačiu metu, kaip ir filmuota (žiūrėti skyrių „Kino archyvas“). Tuo met jamžinta Emilija Putvinskienė su dukromis ir sūnumi (ar sūnumis) bei šauliai (Graužikų dvare buvo šaulių klubas), taip pat Žmuidzinavičiaus dukra Giedrė. Yra jauna Marcinkevičių (vėliau susilietuvino pavardę ir tapo Mantautai) šeima su dviem mažais vaikais. Sprendžiant pagal namo fragmentus, jie fotografuoti ne Graužikuose, o matyt, Šilo-Pavėžupio dvare (Sofija Pūtvytė-Marcinkevičienė-Mantautienė – Vlado Putvinskio ir Emilijos Putvinskienės dukra), fotografavimo data nenurodyta. Kiek vėliau, 1934 m., Graužikuose fotografuota Ona Putvinskaitė-Tercijonienė su abiem dukromis – Aldona ir Giedre, fotografuota tuo pačiu metu, kaip ir filmuota. Pavardes Putvinskių vaikai rašė skirtingai, jas įvairiai lietuvindami. Norėtusi priminti ir apie vardą Giedrė, kuris lietuvių kalboje atsirado Vlado Putvinskio dėka – jis sukūrė šį vardą savo parašytos legendos personažui. Pirmoji Giedrė Lietuvoje buvo Žmuidzinavičių dukra. Vardas yra gerbiamas ir dažnas Putvinskių ir Žmuidzinavičių giminėse.

Aukštadvario žuvininkystės ūkio savininkai Mongirdai. Dešinėje – Vladas, kairėje – Vlado sūnus Tadas. (LMAVB).

Yra nufotografuota Mykolo Sleževičiaus (advokatas, politikas, buvęs ministras pirmininkas) šeima prie jų namo Kaune esančiame sodelyje; nuotraukos irgi darytos tuo pačiu metu, kaip ir filmuota šeima (1934 m.).

Įamžinti kai kurie Šivickio kolegos iš tarpukario laikų: Pranas Dovydaitis, Stasys Šalkauskis, Antanas Juška, Mykolas Kaveckis, Leonas Čeraška ir kt.

Didžiausią lietuviško fotoarchyvo dalį sudaro darbo vaizdai tiek laboratorijose, tiek mokslinėse ekspedicijose, tiek ekskursijose, kurios irgi būdavo mokslinės-pažintinės; nuotraukos darytos tiek tarpukariu, tiek sovietmečiu. Atrodo, kad sovietmečio vaizdai dažniausiai jau buvo fotografuoti ne paties Šivickio, o jo bendradarbių, nes nebesimato jam būdingo meninio žvilgsnio į fotografuojamą kadrą. Yra keletas nuotraukų iš ekspedicijos Pavolgyje, kur labai aiškiai mato ma skurdi kasdienybė ir sovietinė darbo „kultūra“. Nemažai sovietmečio laikotarpio nuotraukų iš konferencijų tiek Lietuvoje, tiek Sovietų Sąjungoje drauge su žymiais Sąjungos

Žvejai Luodžio ežere, 1937. (LMAVB).

mokslininkais. Yra atspindėti Šivickio pagerbimo momentai Mokslų akademijoje, jam švenčiant 80-metį.

Šivickio sovietmečio laikotarpio disertantai visu būriu (ne visi, bet nemažai, net 25) yra apsilankę pas Šivickį namuose Pavilnyje, 1965 m. gruodžio 5 d. Tuomet fotografuota buvo labai daug: ir visi kartu, ir atskirai, ir grupelėmis, ir su šeimos nariais (pavyzdžiui, pirmas pokarinis Šivickio disertantas Salezijus Pavilonis ir pirmas Šivickio anūkas Arvydas) ir pan. Iš to atmintino susitikimo O. Atlavinytė kiekvienam jo dalyviui sudarė mažą albumėlį, kuriame ne tik nuotraukos, bet pateikta ir mokslinė informacija apie Šivickio veiklą. Šioje knygoje publikuojamos nuotraukos iš albumėlio, priklausančio Aldonai Stanionytei, vienai iš Šivickio disertančių.

Be abejonės, nemaža dalis nuotraukų skirta šeimai ir žmonai. Jo šeimos narių matyti ir ekspedicijose, nes Šivickis savo vaikus dažnai pasiimdavo į ekspedicijas ir šie labai nuoširdžiai darbuodavosi, padėdami mokslininkams. Yra ir paties liūdniausio momento – Šivickio laidotuvių nuotraukų.

Piemenėliai prie Nemuno.
(LMAVB).

Menkių džiovykla Šventojoje, 1934.

Kino archyvas

Yra išlikę juostų iš 1928–1934 m. laikotarpio.

Pagal filmuotus siužetus aišku, kad Šivickis įsigijo kino kamerą prieš pat išvykstant iš Filipinų, t. y. 1928 m. pavasarį, nes labai nedaug nufilmuota Manilos vaizdų, o siužetas apie Šivickio išlydėjimą Manilos uoste, jam išplaukiant iš Filipinų į Tėvynę, yra santykinai ilgas. Jei būtų kino kamerą įsigijęs anksčiau, manytina, turėtų daugiau Filipinų vaizdų, o gal net Puerto Galera būtų pakliuvusi į kino kameros objektyvą.

Šivickis filmavo *Filmo* kamera, pagaminta JAV *Bell & Howell* kompanijoje. *Filmo* kamera nedidelė (šnekant dabartiniais terminais – portatyvinė), tesverianti tik 2 kg. Lietuvos kino istorikams įdomus faktas, kad Šivickis filmavo siaurajuoste – 16 mm juostai skirta – kamera. Tuomet, 1928 m., tokių kino kamerų Lietuvoje niekas neturėjo, išskyrus Amerikos lietuvius, kurie atvažiavę pafilmuodavo ir vėl išvažiuodavo.

Mums įdomiausi yra epizodai, Šivickio filmuoti Lietuvoje, tad apie juos plačiau kalbėsime; bet verta paminėti, kad grįždamas į Lietuvą iš Filipinų, Šivickis filmavo ilgą kelionę laivu ir įvairius uostus, į kuriuos užsukdavo ir sustodavo, bei Europos miestus, kuriuos aplankė, išlipęs iš laivo. Be to, Vakarų Europos miestus yra filmavęs ir vėliau, kai jau dirbdamas Lietuvos universitete, važinėdavo į įvairias mokslines konferencijas.

Yra išlikę juostų iš 1928–1934 m. laikotarpio. Išsamiai apie šių kino juostų šifravimo eigą ir apie pačius filmus supažindina L. Petrauskienė straipsnyje žurnale „Ekologija“, 2013, Nr. 1. Čia paminėsime tik dalį filmų, kurie yra įdomesni Lietuvos

P. B. Šivickio kino kamera „Filmo“ (pačiame priekyje) parodoje „Lietuvos kinas. 1909–2009“, skirtoje Lietuvos kino 100-mečiui. Paroda veikė beveik dvejus metus Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje. Dešinėje – kino kamera iš arčiau. Nuotraukų autorė L. Petrauskienė.

istorijai. Kai kurie filmai visai geros kokybės, kai kurie yra prastesnės arba prastos kokybės – arba trūksta ryškumo, arba tamsūs; nepaisant to, istoriniu požiūriu dauguma jų yra vertingi. Kaip minėta anksčiau, jokio profesionalaus filmo, skirto Šivickiui, Lietuvoje nebuvo iki pat 2018 m. (žiūrėti toliau), tad Šivickio mėgėjiški filmai, be viso kito, vertingi ir tuo, kad trijuose epizoduose yra nufilmuotas jis pats. Deja, du epizodai labai trumpučiai, matyt, perleidus kamerą kitam filmuotojui, šis nelabai nutuokdavo, kad kino kamera – tai ne fotoaparatas, jog tam, kad fiksuotų judantį vaizdą, filmavimo trukmė turi būti ilgesnė. Pirmasis epizodas su Šivickiu nufilmuotas per jo palydas išplaukiant iš Manilos, tuomet jis su Filipinų kolegomis pozavo ant laivo trapo, antrasis – 1929 m. vasarą kelionės po Lietuvą kartu su dailininku A. Žmuidzinavičiumi metu, trečiasis – 1934 m. hidrobiologinės ekspedicijos į Šventąjį metų, kraunant ekspedicijos mantą Kretingos geležinkelio stotyje.

Įterpiant į pasakojimą truputį dabarties įvykių, norisi pasakyti, jog 2018 m. apie Šivickį buvo sukurtas televizijos filmas. Jo atsiradimo istorija tokia. Gamtos tyrimų centro direktorius akademikas Vincas Būda labai gerai supranta Šivickio reikšmę Lietuvos biologijos mokslui ir puoselėja jo atminimą: jo rūpesčiu 2018 m. vasario 12 d. atidengta Šivickiui skirta atminimo lenta su bareljefu (vietoje senesnės, panašios į standartinę, su metalo raidžių tekstu, kuri buvo atidengta 1990 m.). Į atidengimo iškilmes buvo pakviesti ne tik mokslo atstovai, bet ir Lietuvos televizijos žurnalistai, kurie po to sukūrė televizijos filmą apie Šivickį (autorė – Dalia Juočerytė). TV filme jis pristatomas ne tik kaip mokslininkas, bet ir filmuotojas, parodytos ištraukos iš jo filmų ir keletas nuotraukų iš jo fotoarchyvo. Filmus keletą metų šifravo (išsiaiškino, kada, kokie žmonės, kokios vietovės buvo Šivickio filmuoti) Laima Petrauskienė, bet visuomenei šie filmai iki 2017 m. buvo neprieinami, nes kameros, su kuria filmavo Šivickis, filmavimo greitis skyrėsi nuo dabartinių filmavimo standartų, tad filmus rodant ekrane, buvo sunku suvokti vaizdą. Gavus lėšų, kurias 2017 m. skyrė Gamtos tyrimų centras, filmai sutvarkyti taip, kad juos galima demonstruoti

Yra daug siužetų, filmuotų Kaune, dairantis po miestą smalsiu nebuvėlio žvilgsniu. Filmuota miesto panorama nuo Vytauto kalno ir nuo Aleksoto pusės, apžvelgiama rotušė, Vytauto bažnyčia, prieplauka, Nemuno sala, Aleksoto tiltas. Filmuoti Aleksoto vaizdai žvelgiant iš senamiesčio pusės,

P. B. Šivickis ant laivo „Fulda“ trapo prieš išplaukiant iš Manilos į Europą. 1928 m. balandžio 10 d.

Laisvės alėja Kaune, išpuošta valstybinių švenčių metu. Matyti Garbės vartai, tarpukariu dar vadinti „triumfali“.

Prof. J. Šimkus sveikinasis su kolegomis, nusiimdamas skrybėlę, ties Lietuvos universiteto pirmaisiais rūmais. Kaunas, apie 1929–1930 m.

Kadrai su S. Šalkauskiu yra išties unikalūs, nes visa tarpukariu filmuota medžiaga apie jį sovietiniais metais buvo specialiai sunaikinta, nieko nebelikę.

matyti naujai statomas universiteto Fizikos-Chemijos fakultetas. Žvalgomasi po miesto centrą, įamžintas soboras, Laisvės alėja, išpuošta vainikais, matyt, valstybinių švenčių proga. Įamžintos tuometinės transporto priemonės, tiek privačios, tiek visuomeninės. Iš pastarųjų labai įdomūs yra siaurojo geležinkelio traukinėliai, kurie kursuodavo tarp Šančių ir Kauno senamiesčio. Dar įdomesnė dardanti Laisvės alėja „konkė“ (arkliais traukiamas tramvajus). Traukinėliai ir „konkė“ buvo vienintelės viešojo transporto priemonės Kaune iki 1924 m., kuomet pradėjo kursuoti pirmieji autobusai.

Filmuoti profesoriai ir studentai, besirenkantys į universiteto pirmuosius rūmus, kurie išpuošti vainikais ir vėliavomis, matyt, irgi švenčių proga. Visi akivaizdžiai pozuoja Šivickiui. Pavyko identifikuoti keletą profesorių. Filmuotas Jonas Šimkus (1922–1923 m. buvo pirmasis Lietuvos universiteto rektorius, ilgametis chemijos technologijos katedros vedėjas, be to, ir politikas), Stasys Šalkauskis (žymus filosofas, pedagogas, tautos ideologas, paskutinis VDU rektorius tarpukario Lietuvoje 1939–1940 m.) ir kt. Kadrai su S. Šalkauskiu yra išties unikalūs, nes visa tarpukariu filmuota medžiaga apie jį sovietiniais metais buvo specialiai sunaikinta, nieko nebelikę.

Prie ką tik pastatyto namo (dabartinis šio namo adresas P. Vaičiaičio g. 2, jis stovi šalia mūsų didžiojo dainininko Kipro Petrausko namo, dabar K. ir M. Petrauskų namas-muziejus, kuris taip pat pateko į filmuotojo objektyvą) filmuota dainininko Antano Sodeikos šeima: jis pats, jo žmona Elena Dobrovolskaitė-Sodeikienė (mokytoja, žinomo kunigo Dobrovolskio sesuo), du jų sūnūs Antanas Kęstutis ir Erdvilas Jonas bei mergytė Viktorija Marini su savo mama. Šalia esančiame K. Petrausko name gyveno iš Italijos atvykęs Orestas Marinis (*Oreste Marini*), dainavimo mokytojas (anksčiau dainavęs *La Scaloje*), jis dirbo Kauno muzikos mokykloje, o vėliau, 1933 m., jos pagrindu susikūrusioje aukštojoje mokykloje – konservatorijoje. O. Marini į Lietuvą pasikvietė pats K. Petrauskas. Filavimo metu Marinių šeima gyveno Petrauskų name.

Filmuota Dotnuvoje (Žemės ūkio akademijos centriniai rūmai ir kiti akademijos pastatai, Dotnuvos bažnyčia), Šiaulių Šv. Jurgio bažnyčia ir atlaidų procesija aplink šią bažnyčią, Žuvinto ežeras ir mokslininkai, išplaukiantys į ežerą, Palangos pajūris ir Birutės kalnas, Birutės koplyčia, grotos Birutės kalno papėdėje, Tiškevičių rūmai Palangoje, Kretinga (baž-

nyčia, centrinė aikštė, kuri labai skiriasi nuo dabartinės, nes daugelis pastatų per Antrąjį pasaulinį karą šioje aikštėje buvo sugriauti), Klaipėdos senamiestis. Labai tikėtina, kad visi šie epizodai filmuoti 1929 m., kelionės po Lietuvą metu, bet tikrų duomenų neturime, o toliau keletas išvardytų – tikrai iš tos kelionės. Be to, toliau išvardyti epizodai bus aprašomi tokia seka, kuria Šivickis juos pats sumontavo.

Filmuota netoli Ariogalos, ant Dubysos kranto sėdi A. Žmuidzinavičius ir piešia, šalia – palapinė ir Šivickio mašina (pagal Šivickio kelionės aprašymą, čia buvo pirmoji jų kelionės nakvynė). Toliau eina siužetas Grauzikų dvare, esančiame netoli Kelmės, kuris tuomet priklausė Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo Vlodo Putvinskio šeimai; šį dvarą jau minėjome aptariant nuotraukų archyvą. Dvare A. Žmuidzinavičius (jis 1929–1934 m. buvo Lietuvos šaulių sąjungos pirmininkas) priima šaulių rikiuotę. Rikiuotėje pati pirma stovi Vlodo Putvinskio našlė Emilija Putvinskienė, toliau matome jos dukras: Emiliją Putvytę, Sofiją Pūtvytę-Marcinkevičienę-Mantautienę, Oną Putvinskaitę-Tercijonienę. Sūnus Vytautas Pūtvis raportuoja Antanui Žmuidzinavičiui.

Matyt, laikantis šauliškos tematikos, tuoj po Grauzikų dvaro įmontuotas epizodas, kuris filmuotas 1929 m. rudenį, o ne minėtos kelionės po Lietuvą metu. Jis filmuotas priklausant tik pastatyto Žmuidzinavičių namo Kaune (dabar čia – A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejus, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus padalinys, V. Putvinskio g. 64), per kažkokias šventes, nes ant namo kabo vėliava. A. Žmuidzinavičių, pasipuošusių šaulio uniforma, iš namų išlydi jo žmona Marija Žmuidzinavičienė (Vlodo Putvinskio sesuo), E. Putvinskienė ir Žmuidzinavičių dukra Giedrė. Name vienas kambarys buvo skirtas pačiam V. Putvinskiui, kuris dažnai atvažiuodavo iš savo dvaro į Kauną ir nemažai laiko praleisdavo Kaune, tvarkydamas Šaulių sąjungos reikalus; kurį laiką po V. Putvinskio mirties ten buvo jam skirtas memorialinis kambarys. Ne veltui dabar ši gatvė, kurioje yra Žmuidzinavičių namas, vadinama V. Putvinskio gatve. Nufilmuotas ir gabaliukas gatvės, vėliau gausiančios garbingą V. Putvinskio vardą. Pastarieji epizodai galėtų būti labai įdomūs besidomintiems Kauno miesto istorine architektūra – vieni medinukai, su aukštomis medinėmis tvoromis; šalia jų Žmuidzinavičių namas atrodo kaip puošnus rūmas.

Šaulių sąjungos pirmininkas dail. A. Žmuidzinavičius (pirmas iš kairės) priima šaulių rikiuotę Grauzikų dvare. 1929 m. vasara.

Prie neseniai pastatyto Žmuidzinavičių namo Kaune. Iš kairės: G. Žmuidzinavičiūtė, A. Žmuidzinavičius, M. Žmuidzinavičienė, E. Putvinskienė. 1929 m. rugsėjis.

Ant laivo „Danija“ denio. Kasamas ir plaunamas gintaras iš Kuršių marių dugno. Darbininkai ir A. Žmuidzinavičius (dešinėje). 1929 m. vasara.

Iš 1934 m. filmuotų siužetų labai įdomūs tiek menine, tiek istorine prasme yra epizodai Mykolo Sleževičiaus namo kiemelyje Kaune.

Plungės žirgynas. Svečiams demonstruojami žirgai. 1929 m. vasara.

Prie M. Sleževičiaus namo Kaune. Iš dešinės: M. Sleževičiūtė-Mackevičienė, M. Mackevičius, P. Cvirka, K. Sleževičius, M. Sleževičius, O. Pavalkienė (D. Sleževičienės mama), 1934.

Marytė Sleževičiūtė-Mackevičienė, 1934.

Toliau grįžtama į 1929 m. vasaros kelionę. Kuršių mariose, ties Juodkrante nufilmuotas gintaro kasimo laivas „Danija“, ant jo įmontuota kasimo mašina, panaši į žemsiurbę. Rodoma, kaip kasamas gruntas, jis plaunamas, rezervuare vyrai maišo strypais plaunamą gruntą, ieškodami gintaro. Ant denio, be laivo kapitono ir kasėjų, pozuoja ir A. Žmuidzinavičius.

Gana ilgas, gražiai nufilmuotas siužetas Plungės žirgyne. Čia yra antras, labai trumpas epizodas, kuriame įamžintas pats Šivickis. Jį matome prie Plungės žirgyno vejos – ima dalgį į rankas ir rodo, kad dar nepamiršo kaip su juo reikia elgtis, nors matyti, kad filmuojamas dailininkas A. Žmuidzinavičius su tuo nelemtu dalgiu niekaip „nesusikalba“. Bet suprantama, kad ne šienauti važiuota į Plungę. Ten buvo įsteigtas žirgynas, kurio pagrindinis tikslas buvo išlaikyti vietinę žemaitukų žirgų veislę, nors laikomi ir kitų veislių žirgai. Tad Šivickis su Žmuidzinavičiumi būtent žirgų ir atvyko čia apžiūrėti. Atvykėliams buvo demonstruojami žirgai, jie visi gražiai nufilmuoti. Šie kadrai gali būti įdomūs besidomintiems arklīninkystės istorija Lietuvoje.

Savo stichijoje, t. y. prie vandens, nufilmuotas žymus hidrologas prof. Steponas Kolupaila. Jis buvo ne tik žymus mokslininkas, bet ir vandens turizmo propaguotojas, baidarių populiariojas, surengęs Lietuvoje pirmuosius žygius baidarėmis. Būtent prie baidarės ir matome Kolupailą Šivickio filme, o į baidarę išmėginti plaukimo malonumų lipa dailininkas A. Žmuidzinavičius, kuris nesiskiria su savo molbertu ir ant vandens. Išplaukimą stebi nemažas būrys vaikų ir paauglių. Atrodo, jog tuometiniame kaime baidarės buvo dar nematytas dalykas, jei toks būrys smalsuolių stebi išplaukimą.

Iš 1934 m. filmuotų siužetų labai įdomūs tiek menine, tiek istorine prasme yra epizodai Mykolo Sleževičiaus namo kiemelyje Kaune. Dabar čia yra Maironio lietuvių literatūros muziejaus Vaikų literatūros skyrius, yra ir nedidelė ekspozicija, skirta M. Sleževičiui; dabartinis adresas Donelaičio g. 13. Sovietmečiu (1951–1990 m.) šiame name buvo rašytojo Petro Cvirkos muziejus. P. Cvirka čia nuomavosi kambarį 1934–1935 m. Šivickis sugebėjo nufilmuoti kieme esančią terasą ir ją besileidžiančius žmones tokiu gražiu rakursu, kad atrodo, jog filmuota kažkokiu turtingame erdviame dvare. Ties

gražiaisiais namo laiptais ar kieme esančiame rožyne pozuoja visi nufilmuoti žmonės: M. Sleževičius, šeimnininko brolis Kazys Sleževičius, žmona Domicėlė (Doma) Sleževičienė, jos mama O. Pavalkienė ir įdukra Marytė Sleževičiūtė-Mackevičienė, jos vyras Mečislovas (Mečys) Mackevičius ir Sleževičių nuomininkas P. Cvirka.

Toliau eina filmuoti vaizdai iš hidrobiologinės ekspedicijos į Šventosios uostą 1934 m. vasarą. Pradžioje filmuojama ties Kretingos geležinkelio stoties pastatu, nes iki čia važiuota traukiniu. Studentai krauna į sunkvežimį ekspedicinį inventorių, vadovaujant pačiam Šivickiui. Ir tai yra trečiasis, pats ilgiausias epizodas, kuriame įamžintas Šivickis. Po to matome filmuotus vaizdus iš Šventosios – daug studentų sėda į valtį, ją irkluoja studentas Juozas Maniukas, vėliau – ilgametis Šivickio laborantas, dar vėliau – žymus hidrobiologas ir ichtiologas. Valties priekyje, tuoj už irkluojančio J. Maniuko, sėdi Teklė Kiselytė, ilgametė Šivickio asistentė ir bendramintė. Identifikuotos studentės: K. Jasiukėnaitė, Sara Goldmanaitė (vėliau – Finkelbrandienė), Irena Babuškinaitė, Natalija Kristijanovaitė (vėliau – Likevičienė, apie ją rašėme skyriuje „Parazitologija ir pedobiologija“).

Tuo pačiu laikotarpiu (1934 m.) dar kartą filmuota Grauzikų dvare. Žmuidzinavičių šeima – Antanas, Marija, Giedrė – svečiuojasi pas Putvinskius. Visi susėdę prie pagrindinių namo durų. Be Žmuidzinavičių, matome Emiliją Putvinskienę, Vytautą Pūtį su žmona Elena ir Oną Putvinskaitę-Tercijonienę. Tarp suaugusiųjų bėginėja trys maži vaikai. Sprendžiant pagal tai, prie kurios mamos jie dažniausiai glaustosi, laksto dvi Onos dukros Aldona ir Giedrė bei Elenos ir Vytauto sūnus Algis. Filmo pabaigoje matome Algiuką, bėgantį dar netvirtais savo žingsneliais paskui tolyn riedantį sviedinį, tolyn, tolyn nuo visos kompanijos ir galop parnešantį tą sviedinį atgal. Simboliška, kad po daugybės metų, po 1990-ųjų, į Grauzikus grįš tik Algis. Visi kiti, sėdintys šioje gražioje kompanijoje, prie gražaus dvaro pastato, net negali įsivaizduoti, kokia baisi lemtis laukia daugelio iš jų prasidėjus sovietmečiui... Suniokotas bus ir gražusis dvaras, menantis knygnešius ir slaptąsias lietuviškas mokyklas, slaptus literatų susitikimus, Povilą Višinskį ir Juliją Žemaitę, Joną Jablonskį ir jo „Lietuvių kalbos gramatiką“, parašytą vasaromis, praleistomis Putvinskių dvaruose.

Pakeliui į Šventosios uostą. Kraunama ekspedicinė manta Kretingos geležinkelio stotyje. Pats aukščiausias – P. B. Šivickis, 1934.

Ekspedicijoje Šventojoje. Valtį irkluoja J. Maniukas, valtys gale – T. Kiselytė, 1934.

Grauzikų dvare. Iš dešinės: O. Putvinskaitė-Tercijonienė su vaiku, V. Pūtvis, jo žmona E. Urbonavičiūtė-Pūtviene, 1934.

Populiarumo paradoksai

T. Gutausko skulptūra „Vienybės medis“, pastatyta Vilniuje, Vingio parke, kurioje iškalta 100 išskiliausių Lietuvos žmonių pavardės; yra ir T. Ivanausko pavardė. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

Į klausimą, kas buvo žymiausias XX a. Lietuvos biologas, dauguma Lietuvos žmonių nesusimąstydami atsakytų – Tadas Ivanauskas. Šią prielaidą, kuri jau senokai pasitvirtindavo bendraujant su įvairiais žmonėmis ir kalbant su jais apie žinomus XX a. biologus, dar kartą išryškino šimto visų laikų reikšmingiausių asmenybių rinkimai, vykę 2009 m., kuomet Lietuva šventė savo vardo paminėjimo tūkstantmetį. Į garbingą šimtuką Ivanauskas pateko, o Šivickis – ne. Tačiau biologai, susipažinę su Šivickio darbais, dažniausiai atsako, kad būtent jis yra žymiausias praėjusio amžiaus Lietuvos biologas. Kodėl toks nuomonių skirtumas? Kodėl daugelis eilinių Lietuvos žmonių Ivanauską žino, o Šivickio – ne? Ar visada mokslininko populiarumas atspindi jo tikrąjį indėlį į mokslo lobyną? Šiandien, reksmingos reklamos ir televizijos laikais, beveik visiems aišku, kad nebūtinai. Labai gerai suprantame žiniasklaidos įtaką populiarumui. Tie patys dėsniai galiojo ir anksčiau, tačiau buvo lyg ir mažiau pastebimi, labiau užslėpti; lyg ir tikresnė atrodė iliuzija, kad pačios populiariausios asmenybės kartu yra ir pačios reikšmingiausios.

Tuo pat užduosime ir kitą klausimą – ar apie tuos pačius dalykus galvoja eiliniai visuomenės nariai (prie šios kategorijos, nagrinėjant mums rūpimą klausimą, priskirsime ir žurnalistus, nes jie mūsų šalyje dažniausiai nėra specializavęsi mokslo žinių srityje) ir mokslininkai biologai, lygindami abu biologus? Vargu. Pirmiesiems svarbiau asmens žinomumas, visuomeniškumas, darbų įdomumas; antriesiems – nuopelnai mokslui. Pirmieji labai dažnai neskiria gamtininko nuo mokslininko, suplakdami visus asmenybės nuopelnus į krūvą, ir manydami, kad žymus gamtininkas ir žymus mokslininkas yra vienas ir tas pats. Toliau pabandydysime išskirti abiejų žymiųjų biologų nuopelnus mokslui, suprantama, neapeidami ir kitų jų nuopelnų Lietuvai; nuopelnų, kurie vienaip ar kitaip turėjo įtakos jų populiarumui.

Tiek Ivanauskas, tiek Šivickis buvo talentingi organizatoriai, ir abiejų indėlis į Lietuvos švietimo lobyną buvo didžiulis. Ivanauskas buvo vienas iš Aukštųjų kursų ir Lietuvos universiteto steigimo iniciatorių, Zoologijos muziejaus, Zoologijos sodo steigėjas, daug dirbo gamtosaugos srityje. Jo iniciatyva

pradėtos organizuoti „Paukščių dienos“, pradėti steigti rezervatai, įvairios gamtosauginės draugijos, pradėti leisti žurnalai. Jis organizavo daugelį mokslinių ekspedicijų Lietuvoje ir net dvylikoje pasaulio šalių. Šios ekspedicijos buvo išsamiai aprašytos spaudoje ir gerai žinomos visuomenei. Ivanauskas turėjo neabejotiną beletristo gyslelę, apie ekspedicijas parašė įdomių knygų. Jis ragino gyventojus prisidėti prie gamtos stebėjimų, susirašinėdavo ir bendraudavo su daugybe Lietuvos gyventojų, sodininkų ir daržininkų. Taigi Lietuvoje buvo plačiai žinomas.

Steigiant Lietuvos universitetą (1922 m.), Šivickio Lietuvoje nebuvo. Bet ir būdamas toli nuo Tėvynės, Filipinuose, Šivickis prisidėjo prie Lietuvos universiteto kūrimo: atsiuntė piniginę auką knygoms įsigyti, porą kart iš Manilos siuntė vertingus siuntinius su egzotiškais Filipinų gyvūnais besikuriančiam Zoologijos muziejui, grįždamas į Lietuvą iš Filipinų vėl parvežė didelį kiekį eksponatų. Spaudoje padėka Šivickiui už parvežtus gyvūnus pareikšta tik 1928 m., kai jis pats jau buvo Lietuvoje, apie ankstesnius jo siuntinius kokių nors žinių Lietuvos spaudoje nerasta, tad ir plačioji visuomenė apie šiuos jo gerus darbus nieko nežinojo. Jau dirbdamas Lietuvos universitete, Šivickis, turėdamas solidžią zoologo patirtį, su malonumu būtų prie Zoologijos muziejaus kūrimo prisidėjęs ir tiesiogiai, bet prie šio darbo prisijungti jam nebuvo leista. Po Šivickio mirties jo asmeninė didžiulė moliuskų kolekcija (23 463 vienetai), kurią profesorius rinko visą gyvenimą, atiteko Zoologijos muziejui. Taigi Šivickio indėlis į Zoologijos muziejaus fondus yra nemažas, nors visi laurai atitenka Ivanauskui.

Kaip pamename iš mokslinės veiklos aprašymo, Šivickis organizavo daugelį pirmųjų (atitinkamų mokslo šakų) mokslinių ekspedicijų Lietuvoje, daugelį jų, nepavykus gauti pinigų, pats altruistiškai ir gausiai finansavo. Ekspedicijos buvo mokslinės, dažniausiai skirtos vandens bestuburių gyvūnų tyrimams. Nors Šivickis, turėdamas ne menkesnį beletristo talentą nei Ivanauskas, įdomiai jas aprašė Lietuvos spaudoje, bet tikėtina, kad plačiąją visuomenę labiau domino stuburiniai gyvūnai, ypač paukščiai, kuriuos populiarino Ivanauskas. Na, ir žinoma, Ivanausko nušautas, atgabentas į Lietuvą ir labai gerai išreklamuotas krokodilas iš Brazilijos, tiesiog sukėlęs sensaciją.

Visgi tarpukariu jie abu buvo labai gerai žinomi visuomenei, sunku pasakyti, kuris buvo žinomesnis, nes Šivickis

P. B. Šivickis 1962 m.

Tadas Ivanauskas 1957 m.

kas savaitę skaitydavo mokslo populiarinamąsias paskaitas per Kauno radiofoną, o per radiją jo žinios ir balsas pasiekdavo visus Lietuvos pakraščius (juk televizorių tada dar niekas neturėjo!). Be to, kurį laiką buvo tiesiog fantastiškai aktyvus, rašydamas mokslo populiarinamuosius, labai įdomius straipsnius, kurių iki 1936 m. per metus parašydavo daugiau nei Ivanauskas. Galimos priežastys, kodėl tų straipsnių vėliau gerokai sumažėjo, aptartos skyriuje „VDU drausmės byla“. Antra vertus, pati drausmės byla (kaip ir dera visiems visuomenės skandalams) buvo daug kartų aptarta spaudoje ir, žinoma,ėjo iš lūpų į lūpas, tad tarpukario akademiniuose sluoksniuose, o ir ne vien tik juose Šivickis buvo gerai žinomas. Jo žinomumą patvirtina ir kai kurios nuotraukos iš fotoarchyvo – smalsiai pasižiūrėti, kaip jis ir jo studentai dirba ekspedicijų metų atvykdavo ne vien A. Žmuidzinavičius su draugais; kartą net pati prezidento A. Smetonos žmona su savo šeima (bet be A. Smetonos) netikėtai buvo apsilankiusi Šventosios ekspedicijoje.

Be abejo, mokslininko populiarumą lemia jo parašytų mokslo populiarinamųjų straipsnių gausa ir įdomumas. Kad Šivickio mokslo populiarinamieji straipsniai buvo įdomūs, galima įsitikinti paskaičius jo knygą „Gyvoji gamta ir mes“, išleistą 1940 m. Vėliau, sovietmečiu, Šivickis mokslo populiarinamųjų straipsnių rašė nedaug. Suprantama, kad po to, kai buvo atleistas iš darbo 1940 m., nors vėliau ir buvo priimtas atgal, Šivickis viešojoje spaudoje nesiafišavo. O po nelemtosios 1948 m. sesijos net jo moksliniai straipsniai į mokslinę spaudą kurį laiką buvo nepriimami, tad apie jokią mokslo populiarizaciją negalėjo būti ir kalbos. Tik gerokai vėliau, 1957 m., kai atrodė, jog debesys virš Šivickio galvos išsisklaidė, o žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ pasirodė jo 75-mečio jubiliejui skirtas straipsnis, parašytas bendradarbio Juliaus Kazlausko, Šivickis išdrįso pasiūlyti savo mokslo populiarinamąjį straipsnį šiam žurnalui. Deja, redakcija straipsnio nepriėmė. Įteiktas Šivickio straipsnis gal buvo per ilgas (matyt, rašyta taip, kaip tarpukariu į „Kosmos“, kur puslapiai nebuvo ribojami), bet labai originalus, pateikti jo ir studentės rinkti duomenys apie varlių mitybą. Tad paprašius Šivickio jį sutrumpinti, tikrai būtų tinkamas žurnalui. Matyt, Šivickis atmetimą puikiai suprato ir daugiau niekada straipsnių į šį žurnalą nebesiūlė (red. kolegijoje buvo vienas, daug kartų ap-

kalbėtas Šivickio konkurentas...). Tad sovietmečiu Šivickio, kaip mokslo populiarintojo, veiklos laukas buvo labai susiaurėjęs arba susiaurintas.

Skirtingam Ivanausko ir Šivickio populiarumui turėjo įtakos ir jų asmeniniai bruožai. Šivickis buvo labai tikintis ir pagal katalikišką moralę gyvenantis žmogus. Jis kritikavo šios moralės nesilaikančius ir rodančius studentams blogą pavyzdį. Jo principingumas kliuvo daugeliui žmonių, turinčių žmogiškųjų silpnybių, ir nepridėjo jam populiarumo. Juk dažnai sakoma: draugus pasirenkame ne pagal dorybes, o pagal silpnybes. Buvo santūrus ir kuklus, nesiekė ypatingo dėmesio, buvo mokslininkas iki „kaulų smegenų“, viską aukojęs mokslui ir nemėgęs gaišti laiko įvairiose nemokslinėse kompanijose. Ivanauskas buvo kompanijos žmogus, medžiotojas, pilypt pasakotojas, laukiamas svečias įvairiuose nepriklausomos Lietuvos salonuose ir pokario laikų renginiuose. Kaip minėta, Šivickis buvo ūkininkų sūnus, nuo mažumės įpratęs prie darbo, be galo darbštus, tad ir pasiekė daug ne tik gabumais, bet ir begaliniu darbštumu. Ivanauskas, dvarininkų sūnus, be didelių sunkumų ėjo mokslo keliais, finansavimo tam užteko, nereikėjo ieškoti papildomų darbų, kad baigtų studijas; sakytume per visą gyvenimą, tiek mokslinį, tiek as-

Laikraštis „Tiesa“ skelbia kovą dėl mičiurinės biologijos pergalės. 1948 m. rugsėjo 21 d.

meninį, ėjo gana lengvu žingsniu, daug ką užglostydamas ir užkamšydamas savo humoru.

Visgi pagrindinė priežastis to, kad šiuolaikinė visuomenė nepakankamai žino Šivickį, glūdi sovietmetyje, kai dengiantis iškreiptomis ideologijomis, galima buvo daug ką „sutriuškinti“ ir sugriauti pačias sėkmingiausias mokslines (žinoma, ir ne tik mokslines) karjeras. Sovietmečio pradžioje, 1940 m., kaip pamename, Šivickis buvo atleistas iš darbo universitete, vėliau jis ignoruojamas renkant akademikus į Mokslų akademiją, o sunkiausias smūgis – jau daug kartų minėta 1948 m. sesija. Tuoj po sesijos Šivickis buvo atleistas iš darbo. Po šių įvykių apie kokį nors Šivickio darbų populiarinimą negalėjo būti ir kalbos, sovietmečiu ilgus metus apie jį buvo nutylima.

Tuo tarpu Ivanauskas lanksčiai prisitaikė prie naujos (sovietinės) situacijos. Jis netgi buvo pagrindinis vietinis kaltintojas 1948 m. sesijoje: pasakė ilgą kalbą, smerkiančią genetikos šalininkus ir nepakankamus I. Mičiurino ir T. Lysenkos propaguotojus, daug vietos kalboje skyrė Šivickio kritikai. Ivanausko kalba, išspausdinta tuometinio Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto oficioze „Tiesa“ (1948 m. rugsėjo 22 d.), buvo labai ilga, užėmė du didžiulius laikraščio puslapius. Visų kitų kalbų išspausdintos tik santraukos, o paties V. I. Svietlovo kalba (SSRS aukštojo mokslo ministro pavaduotojo), išspausdinta „Tiesoje“ 1948 m. rugsėjo 23 d., buvo gerokai trumpesnė nei Ivanausko. Nereikėtų manyti, kad Ivanauskas kalbą sakė su dideliu džiaugsmu, nes šioje kalboje buvo priverstas kritikuoti ir pats save ir, be abejonės, suprato daugelio teiginių absurdiškumą; tačiau pranešimą jis vis dėlto sutiko padaryti.

Ištraukos iš T. Ivanausko pranešimo: *Lietuvių tauta, atkurdama Tarybų Lietuvos liaudies ūkį ir kultūrą, nugalė paskutinius buržuazinių nacionalistų mėginimus pasipriešinti jos kūrybiniam užmojam. Lietuvių tautos priešai (...), mėgindami nuslopinti liaudies masių kūrybinį entuziazmą, savo tamsuoliškiems, prietariniams teiginiais randa didelę paramą įvairiose antimokslinėse reakcinėse koncepcijose biologijos mokslų srityje. Tos reakcinės koncepcijos yra glaudžiai susijusios su antimokslinėmis Morgano-Mendelio-Veismano teorijomis, kurios iki paskutinio laiko dar rasdavo saugią prieglaudą ir darbuose kai kurių tarybinių biologų, netekusių politinio budrumo ir tebekeliaklupsčiaujančių prieš dekadentinę Vaka-*

ry buržuazinę kultūrą. Lietuvoje mendelizmas-morganizmas rado sau tinkamą pritaikymą buržuazijos viešpatavimo laikais (...), kuriuo buržuazija aiškino ir teisino darbo žmogaus skurdą ir išnaudojimą. (...) Buržuazinė Lietuva, Vakarų Europos imperialistų surkurta po Pirmojo pasaulinio karo kaip buferinė valstybė, turinti uždavinį sulaukyti komunizmo idėjų veržimąsi iš Tarybų Sąjungos į Vakarų, užėmė reakcingą poziciją ir politikos, ir mokslo srityje. Lietuvos buržuazinė valdžia laikėsi reakcingos nacionalistinės ir klerikalinės ideologijos, ir dėl to visas mokslas ir švietimas Lietuvoje buvo kreipiamas ir organizuojamas pagal karingo nacionalizmo ir klerikalizmo direktyvas. (...) Reakcinei ideologijai vystyti ir populiarinti visose mokslo srityse buvo leidžiama visa eilė klerikalinių žurnaly, kaip antai, „Logos“, „Kosmos“, „Soter“, „Židinys“ ir kt. (...) Prof. Šivickis buržuazinės fašistinės santvarkos metais savo populiariuose straipsniuose iš genetikos, spausdintuose periodikoje, skaitytuose per radiją (...) rašo taip: „...Kol kas mes

Lietuvos TSR Mokslų akademijos ir TSRS Aukštojo mokslo ministerijos jungtinės sesijos pagrindinio pranešėjo T. Ivanausko kalbos fragmentas, publikuotas „Tiesoje“, 1948 m. rugsėjo 28 d.

negalime tvirtinti, kad daugumas tų vargšų, kuriuos dažnai matome atlaiduose ir prekymečiuose, yra tikri išsigimėliai, nes mums tuojau atsakyti, kad tai esą socialinės tvarkos išdava, tačiau yra labai daug įrodymų, kad čia ne socialinė tvarka kalta, bet to vargingumo pagrindas glūdi daug giliau, būtent tų pačių vargšų tėvų ir protėvių protoplazmoje, arba, tiksliau sakant, jų lyties celėse. Labai dažnai tokiam vargšui gali duoti visus socialinius patogumus, bet visi tie patogumai nueis niekais, nes norint patogumais naudotis, o ypačiai mokėti juos pritaikyti, reikia nemažai sumanumo ir sugebėjimo“. (...) Tuose savo straipsniuose prof. Šivickis pasirodė esąs pavergtas reakcinių pažiūrų, gautų amerikinio buržuazinio mokslo įtakoje, ir skelbė jas buržuazinės Lietuvos metu, kai socialinės sąlygos tokių reakcingų minčių skleidimui buvo ypač palankios. Tokias veismanistines „teorijėles“ tarybinis mokslas iš pagrindų sugriovė. (...) Reakcinio klerikalizmo ir vokiškosios fašistinės okupacijos sužlugdytas mūsų biologijos mokslų vystymasis skaudžiai atsiliepė į Tarybų Lietuvos biologų, ypač zoologų, kadrus. (...) Daugelis profesorių ir ypač didelė dalis jaunesniųjų biologų, beveik nedalyvauja materialistinės biologijos idėjų populiarizavime visuomenėje. (...) Turime tarybinėje spaudoje ir gyvu žodžiu negailestingai demaskuoti kenksmingą veismanistų-morganistų pseudomokslą surišant kovą prieš veismanistus su

Didžioji dalis P. B. Šivickio paruoštų disertantų svečiuojasi jo namuose Pavilnyje. Iš kairės, pirmoje eilėje – I. Eitminavičiūtė, O. Pečiulienė, S. Pavilionis, T. Kiselytė, P. B. Šivickis, G. Volskis, O. Atlavinytė, J. Kazlauskas; antroje eilėje – S. Molis, A. Stanionytė, T. Arnastauskienė, B. Kadytė; trečioje eilėje – B. Balčiūnas, K. Varkalis, S. Povilaitis, P. Šleikus, M. Goldbergienė, J. Bartninkas, V. Kisilienė, E. Rauckis, A. Grigelis.
1965-12-05. Iš A. Stanionytės archyvo.

kova prieš buržuazinių nacionalistų ideologiją, prieš reakcinį klerikalizmą ir specialiai prieš reakcinę Lietuvos katalikų dvasiškiją.

Šivickis buvo drąsus žmogus, nekonformistas. Apie tai rašė ir J. Keliuotis autobiografinėje knygoje, su dėkingumu prisimindamas, kaip jį, tik grįžusį iš lagerių, Šivickis priėmė gyventi, vėliau kviesdavo pietauti. Rašydamas apgailestavo, kad Šivickis jau miręs ir nėra patikimų draugų; dauguma – arba nenuoširdūs, arba aiškiai bijo disidentų kompanijos.

Ivanauskas buvo ateistas, skleidęs savo ateistines pažiūras dar nepriklausomoje Lietuvoje. Šios jo savybės atitiko sovietinio laikotarpio reikalavimus; tuo laikotarpiu jis paskelbė nemažai ateistinių straipsnių. Be minėtos kalbos 1948 m. sesijoje, jis paskelbė keletą straipsnių, garbinančių Staliną ir mičiurininę biologiją, taigi būtinoji „kontribucija“ sovietinei santvarkai buvo atiduota.* Todėl jo populiarumas sovietiniu periodu nė kiek nesumenko, atvirkščiai – nuolat kilo; jis būdavo matomas įvairių renginių prezidiumuose, apie jį buvo daug rašoma spaudoje. Apie Ivanauską yra sukurtas net trijų valandų trukmės dokumentinis filmas, filmuotas profesionalų, t. y. turint valstybinį užsakymą, o apie Šivickį tokios oficialios filmuotos medžiagos nebuvo. Šivickį gyvai galime pamatyti tik jo filmuotuose mėgėjiškuose filmuose, trijuose, labai trumpučiuose, kelių sekundžių, epizoduose (žiūrėti skyrių „Kultūrinis palikimas“). 2004 m. tuometinio Ekologijos instituto darbuotojams, atnešusiems į Lietuvos centrinę valstybės archyvą Šivickio filmus, buvo pasiūlyta pasižiūrėti filmą apie Ivanauską. Vieną valandą pasižiūrėjome. Mums, jau 15 metų gyvenantiems nepriklausomybės sąlygomis, kai kurios filmo vietos atrodė gerokai keistos – iš jų dvelkė toks žmogaus sudievinimas, iškėlimas taip aukštai, kad nejučia prasismelkė mintis apie asmenybės kultą sovietmečio Lietuvos biologijoje. Jei tokio pobūdžio informacija nuolat buvo skleidžiama to meto žiniasklaidoje, tai eiliam žmogui, kitokios informacijos negaunančiam, beliko daug nesusimąstant galvoti, kad daugiau jokių reikšmingų figūrų Lietuvos biologijos padangėje nebuvo ir negalėjo būti.

Šis filmas, be kita ko, labai praverstų ir naujos (tik kelio-

* Ivanauskas T. Stalinas ir mičiurininė biologija. *Lietuvos TSR mokslų akademijos žinyras*. 1950, t. 7, p. 106–115.

Ivanauskas T. Mičiurininės biologijos triumfas. *Tiesa*, 1950, birželio 7 d.

Ivanauskas T. Į naują, kūrybinę biologiją! *Lietuvos TSR Mokslų akademijos Biologijos instituto darbai*. 1951, t. 1, p. 9–11.

P. B. Šivickio 80-metis Mokslų akademijoje. Sveikina A. Žmuidzinavičius. 1962-10-05. Iš A. Stanionytės archyvo.

lika metų besivystančios) humanitarinių mokslų srities, kuri vadinasi heroizmo studijos, tyrėjams. Jų specifine kalba kalbant, šių tyrimų laukas – herojų socialinės gamybos procesas, kuris neretai būna politizuotas; jų įvaizdžiu manipuluojama ir į valias naudojama.

Ivanausko nuopelnai mokslui kartais yra pervertinami. Tai, kas buvo tik jo pomėgis, paverčiama mokslu: ne iš visų knygoje „Tadas Ivanauskas“ (išleista 1976 m.) minėtų mokslo sričių, kurios priskiriamos Ivanauskui, yra paskelbta mokslinių publikacijų (nėra iš daržininkystės ir dendrologijos). Suprantama, kad specialistas, nepaskelbęs iš atitinkamos srities nė vieno mokslinio darbo, negali būti laikomas tos srities mokslininku. Be to, Ivanauskui kartais nepelnytai priskiriami Šivickiui priklausantys nuopelnai. Pavyzdžiui, jau minėtoje knygoje „Tadas Ivanauskas“ rašoma, kad 1949 m. jis pirmasis kėlė klausimą apie Baltijos jūros tyrimus ir pateikė biologijos stoties Klaipėdoje projektą. Paminėta, kad jau prieš 20 metų, t. y. 1929 m., Šivickis rašė apie jūros tyrimų biologijos stoties būtinumą, o 1934 ir 1935 m. organizavo pirmąsias mokslines ekspedicijas į Šventąją, tyrė Baltijos priekrančių ir Šventosios upės hidrobiontus. Šias ekspedicijas aprašydamas spaudoje, visada pridurdavo, kad jūros tyrimų stotis yra būtina, tačiau į šiuos jo raginimus niekas neatsižvelgdavo.

Kas nepatogu Ivanausko, kaip mokslininko, įvaizdžiui, neretai nutylima. Pavyzdžiui, mokslo istorikui tektų gero kai pasukti galvą, norint sužinoti, kada ir kokią disertaciją jis parašė ir apgynė (juk mokslininkui šis faktas tikrai yra svarbus). Ypač jei pradės ieškojimus nuo knygos „Gamtininkas Tadas Ivanauskas“ (išleistos 2002 m.). Joje nieko nerasime apie disertaciją ir mokslo laipsnio suteikimą. Suprantama, knyga vadinasi „Gamtininkas...“, o ne „Mokslininkas...“, tad priekaištų šiuo požiūriu galėtų ir nebūti. Tačiau knygoje rašoma, kad 1922 m. Ivanauskas gavo Padujos universiteto garbės daktaro laipsnį, spausdinama jo nuotrauka su Padujos universiteto garbės daktaro regalijomis. Perskaičius net nekyla abejonių, kad daktaro laipsnį (ne garbės, o tikrą) jis jau turi. Tačiau jokių žinių apie tikrą daktaro laipsnį šioje knygoje nėra. Po ilgų ieškojimų kitoje knygoje „Tadas Ivanauskas“ (1976) pavyko rasti kelias kukliai paslėptas eilutes, kad Ivanauskas disertacijos nerašė ir negynė, o mokslo daktaro laipsnis jam buvo suteiktas sovietmečiu, 1940 m. gruodžio 21 d.,

už mokslines publikacijas paukščių migracijos srityje. Tuoj po to, 1941 m. kovo 9 d., Ivanauskas LTSR liaudies komisarų tarybos nutarimu patvirtintas akademiku.

Šivickis buvo išrinktas akademiku 1941 m. lapkričio 11 d.

1922 m. garbės daktaro laipsnis Ivanauskui buvo suteiktas, jam su sveikinimais nuvažiavus švęsti Padujos universiteto 700 metų jubiliejų. Jokių didelių mokslinių nuopelnų šis laipsnis nereiškė (tuomet jokių didelių nuopelnų Ivanauskas ir neturėjo) – tai tebuvo svečio pagerbimas, o gal ir paskatinimas ką tik susikūrusiam Lietuvos universitetui.

Palyginkime abiejų didžiųjų biologų mokslo laipsnių gavimo istorijas – Šivickis tampa daktaru 1922 m., apgynęs disertaciją prestižiniame JAV universitete iš visiškai naujos tam laikmečiui srities – eksperimentinės zoologijos. Ivanauskas tampa daktaru neparašęs disertacijos 1940 m., netrukus po sovietinės valdžios įtvirtinimo...

Kaip minėta, Šivickis akademiku buvo išrinktas 1941 m. lapkričio mėn. Po karo šie rinkimai buvo anuliuoti, o vėliau akademiku Šivickis išrenkamas tik 1956 m., tad gerokai trumpiau už Ivanauską turėjo šį garbingą titulą, suteikiamą labiausiai nusipelnusiems mokslininkams. Vertinant šį faktą ne mokslininkams ir nežinantiesiems tikrosios Mokslų akademijos istorijos, logiška, kad ilgesnį laiką buvęs akademiku Ivanauskas atrodys buvęs ir didesniu mokslininku nei Šivickis.

P. B. Šivickio 80-metis Mokslų akademijoje. Sveikina VU Gamtos fakulteto atstovai: spaudžia ranką S. Jankauskas, stovi V. Chomskis. 1962-10-05. Iš A. Stanionytės archyvo.

Dėl ko gi Šivickis taip labai vertinamas mokslininkų biologų? Didžioji dalis šios knygos turinio atsako į šį klausimą, bet labai trumpai dar kartą akcentuosime pagrindinius faktus. Jis – visiškai naujos krypties – eksperimentinės zoologijos – Lietuvoje pradininkas, įkūręs Lietuvos universitete dar negirdėtą dalyką – pirmąją eksperimentinės zoologijos laboratoriją, pradėjęs gyvūnų regeneracijos tyrimus. Daugelio kitų sričių (hidrobiologijos, malakologijos, parazitologijos, pedobiologijos) sistemingų tyrimų pradininkas Lietuvoje. Išstisios mokslininkų kartos puoselėtojas, subūręs vienminčių kolektyvą su jų darbų tęsėjais (visa tai pripažinta kaip Šivickio mokslinė mokykla „Bestuburių gyvūnų faunistinių-ekologinių tyrimų mokykla“). Mokslinė mokykla nėra toks paprastas reiškinys, kaip galvoja daugelis (netgi kai kurie mokslininkai): štai yra vadovas, štai yra jo mokiniai – ir čia jau mokslinė mokykla. Mokslotyrimininkai yra sutarę, ką galime vadinti moksline mokykla; neminėsime visų kriterijų, pasakysime tik tiek, kad tai yra neeilinis reiškinys mokslo padangėje; Šivickio atveju yra išskirtos net trys kartos mokslininkų, jo idėjų tęsėjų. Šivickio mokslinė mokykla yra pirmoji pripažinta biologų mokslinė mokykla Lietuvoje. Įdomu, kad „istorinė“ mokslų daktarė (nes tai buvo moteris) – pirmoji, kuri atliko tyrimus ir parašė darbą nepriklausomoje Lietuvoje, buvo paruošta Šivickio. 1939 m. A. Prielgauskienė apgynė disertaciją Vytauto Didžiojo universitete. O iš viso Šivickio vadovaujami disertacijas apsigynė 28 mokslo kandidatai (pagal dabartinę terminiją – mokslo daktarai), iš jų kiek vėliau septyni įgijo daktaro (dabar – habilituoto daktaro) laipsnį.

Kiekvienas mokslininkas supranta, kiek daug žinių, pastangų, energijos ir gyvenimo metų reikia mokslinei mokyklai sukurti. Tačiau plačiau visuomenei tai nėra žinoma.

Ivanauskas savo mokslinės mokyklos nesukūrė. Vadovavimas kai kuriems disertantams, matyt, buvo tik formalus, nes nėra kartu su jais rašyta jokių bendrų straipsnių, o tai rodo, kad nebuvo bendro darbo. Ivanausko, kaip vadovo, pavardė jau garantavo disertacijos gynimo sėkmę, tad dažnai buvo prašoma būti vadovu, kai disertacija jau būdavo paruošta.

Mokslininko veikla vertinama jo publikuotais straipsniais, ir ne vien tik jais, bet ir vertinant žurnalus, kuriuose tie straipsniai buvo publikuoti. Skaitytojams, kurie su tais vertinimais yra nesusidūrę, pasakysime, kad populiariai kal-

bant, čia taikomi panašūs kriterijai kaip ir menininkams – jei tu dainuoji *La Scala* arba *Metropolitan* operos teatre, tai, be abejonės, esi žymiai vertesnis dainininkas už dainuojantį tik Lietuvos operos teatre. Bendru mokslinių straipsniu kiekiu Šivickis nedaug lenkia Ivanauską: atitinkamai 38 ir 36 straipsniai, tačiau publikacijomis užsienio žurnaluose Šivickis žymiai pirmauja: 16 straipsnių (publikuotų JAV, Anglijoje, Italijoje, Ispanijoje, Vengrijoje, Filipinuose); Ivanauskas – 4 straipsniai (publikuoti Vokietijoje ir Estijoje). Visi šie keturi Ivanausko straipsniai priklauso ornitologijos sričiai. Šivickio užsienyje paskelbti straipsniai atspindi keturias jo vykdytų tyrimų sritis. Vertinant pagal dabar priimtą metodiką – publikacijas prestižiniuose žurnaluose, t. y. žurnaluose, kurie dažniausiai pasaulio mokslininkų cituojami – Šivickis turi šešias publikacijas, tarp jų tris iš jų pačiuose žymiausiuose pasaulio žurnaluose *Nature* (du straipsniai) ir *Science* (vienas straipsnis), į kuriuos patekti yra didelis įvykis bet kurio mokslininko gyvenime; savaime suprantama, tai reiškia ir didelį tarptautinį pripažinimą (čia mokslininkų *La Scala* arba *Metropolitan*).

Ivanauskas paskelbė tik vieną publikaciją prestižiniame žurnale, tačiau neprilygstančiame tokiems, kaip *Nature* ar *Science*.

Tad tiek moksliniai straipsniai, tiek parengtų daktarų skaičius, tiek faktas, kad Šivickis sukūrė savo mokslinę mokyklą, yra atsakymas į klausimą, kodėl būtent taip mokslininkai vertina abu didžiuosius biologus. Deja, kol kas mokslininkai ir visuomenė skirtingai vertina abu iškilus biologus. Mokslininkai akivaizdžiai mato, kad Šivickio įnašas į Lietuvos biologijos mokslą yra kur kas didesnis nei Ivanausko. Ir ne tik į Lietuvos mokslą – juk Šivickis įtrauktas ir į Filipinų universiteto 1910–2010 m. žymiausių mokslininkų biologų sąrašą.

Ne kritikuoti ar sumenkinti Ivanauską skirtas šis knygos skyrius. Jis skirtas abiejų didžiųjų biologų nevienodam vertinimui visuomenėje ir mokslo pasaulyje paaiškinti. Suprantama, kad jis skirtas ir Šivickiui, nepelnytai atsidūrusiam Ivanausko šešėlyje. Jie abu buvo didieji, abu labai reikalingi Lietuvai, tačiau kiekvienas savaip. Abu buvo talentingi organizatoriai, abiejų įnašas į Lietuvos švietimą ir mokslą labai svarbus. Tikrai vieno – primirštas, vis dar tinkamai neįvertintas.

Pabandykime spėti: „Kaip būtų, jeigu būtų?“ Jeigu nebūtų buvę okupacijos, jei nebūtų buvę mokslo ideologizacijos, ar Šivickis būtų buvęs populiariesnis už Ivanauską? Vargu. Be abejo, jis būtų buvęs daug labiau žinomas Lietuvos žmonėms, nei yra dabar. Bet ar pralenktų populiarumu Ivanauską? Nebent, jei būtų gavęs Nobelio premiją (beje, tai gal irgi būtų galėję atsitikti, jei jis nebūtų grįžęs į Lietuvą, o likęs Filipnuose, kur darbo sąlygos buvo daug kartų geresnės).

Kodėl toks pesimistinis spėjimas? Atsakydami į šį klausimą, prisiliesime prie skaudžiai svarbios problemos, svarbios ne vien mokslininkams, o visiems, kas užsiima fundamentiniais dalykais. Fundamentinių mokslų tyrėjų triūsas yra nepalankus – dažniausiai jie pasmerkti būti nepopuliariais, nes turi praeiti nemažai laiko, kol jų darbai visuomenei tampa suprantami. Dabartyje jiems belieka tik atradimo džiaugsmas. Ir galbūt – pripažinimas ateityje. O gal jų laukia tik užmarštis? Gal jie bus tik laiptelis ateinantiems, būsimiems atradėjams, kažkam, kas, užsilipęs ant to laiptelio, net nenorės pripažinti, kad tik nuo to laiptelio jis pamatė naujus horizontus ir panorą ieškoti nepramintų takų.

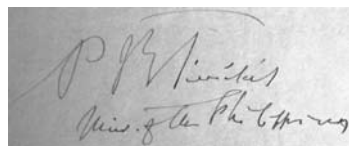
Šivickio charakterio bruožai

Žingeidus. Didžiulė trauka spausdintam žodžiui, knygoms, mokslui buvo jam tiesiog įgimta ir labai stipri. Nuo pat vaikystės ir paauglystės, vos šiek tiek pasimokęs privačiai ir pabaigęs pradžios mokyklą, niekieno neragintas, nevedamas už rankutės, savarankiškai švietėsi ir mokslinosi, ir ta veikla teikė jam patį didžiausią džiaugsmą. Vėliau, grėsmės akivaizdoje emigravęs į Ameriką ir sunkiai ar net labai sunkiai dirbdamas, išsaugojo aukštesnių mokslų troškimą, tad daugybę metų pašventė studijoms.

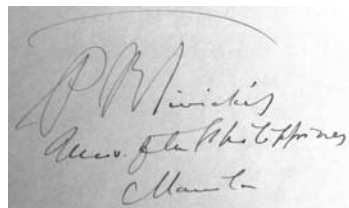
Visa pusiškais. Kaip dabar mėgstama sakyti – renesansinė asmenybė, labai daug kuo besidominti, labai plataus išsilavinimo. Vien žvelgiant į mokslinę veiklą, stebina, kokioje daugybėje sričių jis darbavosi, ir darbavosi ne paviršutiniškai, o labai įsigilindamas. Bet jį domino ne vien tik mokslas. Labai daug skaitė ir domėjosi tautosaka, mitologija, istorija, pasauline literatūra, kultūra, laikmečio aktualijomis, lankė įvairius muziejus, paskaitas, koncertus. Turėjo literatūrinių gabumų – apie tai liudija jo rašyti atsiminimai ir mokslo populiarinieji straipsniai, į kuriuos labai gražiai įpindavo intarpus iš Lietuvos istorijos ir tautosakos. Iš anglų kalbos išvertė netgi vieną grožinės literatūros kūrinį (liko neišleistas). Jaunystėje pats buvo pasidaręs smuikelį, muzikavo, skatino savo vaikus muzikuoti. Filmavo, fotografavo, įamžino daug savojo meto žymių žmonių, Lietuvos bei kitų pasaulio šalių vietų ir papročių.

Darbštus. Dabar tokius žmones vadina darboholikais. Tačiau darboholikai dažnokai yra ir tie, kurie nespėja atlikti suplanuotų darbų ir dirba galbūt be didelio noro, o iš pareigos. Šivickis buvo be galo darbštus, nes mokslas ir švietimas jam buvo šventi dalykai. Dirbo su azartu ir meile darbui. Dažnai dirbdavo ir sekmadieniais, o apie atostogas sakydavo: „Atostogos duotos ne tam, kad nedirbti, o tam, kad pakeisti darbo vietą“. Be abejo, darbštumas jo asmenyje siejosi su ištverme, valia, kantrybe, užsispyrimu. Be didelio užsispyrimo neįmanoma tiek pasiekti, kiek pasiekė jis, neturėdamas jokio finansinio palaikymo iš šalies, tad nieko nuostabaus, kad didelis užsispyrimas kartais įgaudavo netgi humoristines formas (žiūrėti „Linksmąjį priedą“).

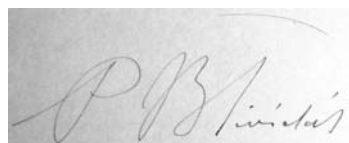
P. B. Šivickio parašai ant jo prenumeruotos knygos „The Encyclopaedia Britannica“. Nuotraukų autorė L. Petrauskienė.

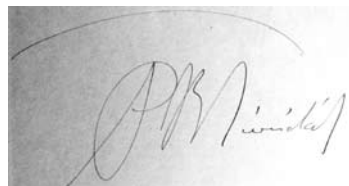
P. B. Šivickis
Univ. of the Philippines
Manila

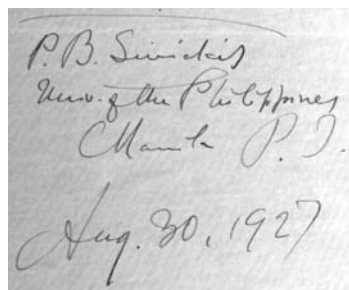
P. B. Šivickis
Univ. of the Philippines
Manila

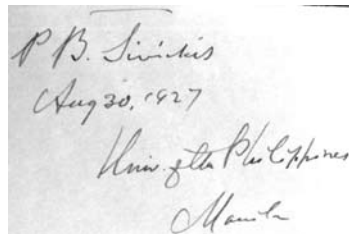
P. B. Šivickis

P. B. Šivickis

P. B. Šivickis
Univ. of the Philippines
Manila P. I.
Aug. 30, 1927

P. B. Šivickis
Aug. 30, 1927
Univ. of the Philippines
Manila

P r i n c i p i n g a s. Kalbant apie Šivickio principingumą, užtenka vieno vienintelio pavyzdžio – Šivickio atsisakymo pasmerkti genetikos pradininkus ir garginti T. Lysenkos pseudomokslus niūriaisiais 1948 m.

D r a š u s i r n e d r a š u s. Paradoksas – visos jo gyvenimo odisėjos, kelionės, daugybė darboviečių, naujos sritys, naujos metodikos, pasipriešinimas neteisybei rodo, kad jis buvo drąsus žmogus. Tačiau save patį Šivickis apibūdina kaip nedrąsų. Matyt, buvo ir taip, ir taip; vienur jis buvo drąsus ir ryžtingas, o kitur – nedrąsus. Šivickis sako, kad jis buvęs nedrąsus nuo pat vaikystės, nes jie gyvenę kiek atskyrėliškai. Jų sodyba Žalakiškių kaime buvo pačiame pakraštyje, jau vien dėl to nedaug svetimų žmonių į ją užsukdavo. Be to, jų šeimoje augo tik du berniukai, o tais laikais tai buvo nedidelė šeima, gi kaimo vaikai labiau mėgdavo lankytis ir žaisti didelėse šeimose. Amerikon nuvažiavęs negreitai pradėjo kalbėti angliškai. Kaip jis pats sako, dėl to kaltas jo įgimtas nedrąsumas, nedrįsdavo kalbėti angliškai, ir nieko čia nepadarysi. Nemokėjo šokti ir nesimokė taip pat dėl nedrąsos. Gal galėtume daryti prielaidą, kad vėlyvos vedybos – irgi nedrąsos išdava?

Apie nedrąsumą bylotų ir jo santykiai su kunigu Jonu Žiliu-Žilinsku. Kaip esame minėję, dar gyvendamas Žalakiškiuose ir rinkdamas tautosaką, jis nusiuntė jam į Ameriką labai daug užrašytų dainų. Vėliau keliskart su juo buvo susitikęs, yra net kartu pietavęs, bet vis nedrįsdavo paklausti, koks jo surinktų dainų likimas. Gaila, nes ši gausi medžiaga po J. Žiliaus-Žilinsko mirties dingo.

T a u p u s i r d o s n u s. Labai gerai suprato pinigų vertę, nes daugybę metų sunkiai dirbo, turėjo skaičiuoti kiekvieną centą, kad galėtų mokytis, kad galėtų pragyventi. Tad būdamas vadovu, labai žiūrėdavo, kad lėšos nebūtų tuščiai švaistomos, kad darbuotojai saugotų kiekvieną instrumentą, kiekvieną daiktą. Net netyčia sudaužę mėgintuvėlius, aspirantai „gaudavo velnių“. Tačiau buvo ir be galo dosnus, net donkichotiškai dosnus; nežinia, ar buvo dar Lietuvoje nors vienas mokslininkas, tiek daug aukojęs mokslui ir studentams savo asmeninių lėšų, kiek yra jų paaukojęs Šivickis. Siuntė iš tolybės, iš Filipinų, Lietuvos zoologijos muziejui dideles siuntas su vertingais eksponatais, vieną didelę siuntą parvežė pats grįždamas į Lietuvą; siuntė piniginę auką universitetui. Atvykęs į Lietuvą, laukdamas, kol išaiškės jo įdarbini-

mo klausimas, net keturis mėnesius už savo pinigus keliavo po Vakarų Europos mokslo įstaigas, semdamasis patirties. Dirbdamas tarpukario universitete, retai gaudavo pinigų komandiruotėms į konferencijas ir į stažuotes, tad važiuodavo į jas už savo pinigus. Organizuodavo studentų ekspedicijas ir ekskursijas, kurių dalį, o dažnai ir visas išlaidas dengdavo iš savo kišenės. Samdė už savo pinigus laborantę regeneracijos tyrimams vykdyti; dažnai šelpdavo neturtingus studentus, jei suprasdavo, kad jie nebegali tęsti studijų dėl pinigų stygiaus. Tai darydavo labai taktiškai, paprašydamas atlikti kokį nors darbą (kurį galėdavo atlikti ir laborantė), ir už padarytą darbą gausiai apmokėdavo. Laborantei paaiškino: „Nenoriu, kad galvotų, jog šelpiu, nenoriu įžeisti, tegul galvoja, kad užsidirbo“. Žurnalui „Kosmos“ ir jo priedui „Gamtos draugas“ rašydavo daugybę mokslo populiariamųjų straipsnių, už kuriuos jokio užmokesčio neimdavo. Tais rašiniiais rėmė kito idealisto, pasišventusio mokslui ir švietimui, prof. Prano Dovydaičio veiklą, kuris savo lėšomis redagavo ir leido daugelį žurnalų ir labai daug prisidėjo prie Lietuvos mokslo ir švietimo lygio kilimo tarpukariu.

Sąžiningas. Mokslinių darbų publikuoti galėjo daug daugiau, bet buvo be galo sąžiningas ir toli gražu ne viską skelbė, taip pat ne visur prisirašydavo kaip bendraautoris. Didžioji dalis Šivickio sumanytų ir ekspedicijų metų padarytų darbų medžiagos nukeliaudavo į aspirantų disertacijas ar į studentų diplominius darbus. Pagal dabartiniu metu nusistovėjusius įpročius, atrodo visai normalu, kad disertacijos vadovo pavardė figūruoja daugelyje jo disertanto straipsnių, tačiau Šivickio nusistatymas buvo kitoks. Kartu su savo aspirantais jis publikuodavosi tik tais atvejais, jei jie bendrai atliko tyrimo ar eksperimentinį darbą. Bet juk ne vien eksperimentai reikalauja brangiausio turto – mūsų laiko. Būsimiems disertantams reikėjo suformuluoti disertacijos temą, juos konsultuoti, parinkti metodikas tikrinti jų darbų eigą ir peržiūrėti jų gautus rezultatus, rašomus straipsnius ir disertacijas; kaip minėta, vadovauti mokslinėms ekspedicijoms, kurių metu taip pat buvo renkami duomenys disertacijoms. Visa tai užima labai nemažai laiko, tačiau Šivickis buvo skrupulingai sąžiningas ir prie savo disertantų darbų neprisirašydavo.

Santūrus ir kuklus. Iš pirmo žvilgsnio dažnokai atrodydavo, kad jis yra niūrokas. Daugelis pradžioje jo bijo-

davo, netgi smarkioji Lietuvos „ragana“ Eugenija Šimkūnaitė yra prasitarusi, kad stengdavosi nesimaišyti jam po kojomis. Bet kai susipažindavo iš arčiau, baimė pradingdavo. Nesišvaistydavo sąmoju, visur ir visada, kaip kai kurie kiti žymieji profesoriai, bet ekspedicijose ir darbe, per pertraukėles daug pasakodavo įdomių atsitikimų iš savo kelionių ir įvairių anekdotų. Kaip minėta, buvo dosnus, bet savo dosnumu niekada nesigirdavo: aprašydamas spaudoje ekspediciją į Šventąją (*Naujoji Romuva*, 1934, Nr. 186–187), išvardija ir padėkoja, kiek ir kas sušelpė, bet nepamini, kad pats labai nemažai lėšų išleido organizuodamas šią ekspediciją. Nesigirdavo savo pasiekimais. Jo mokinys Julius Kazlauskas pasakoja, kaip jis, būdamas ekspedicijoje Pakaspijo žemumose kartu su Šivickiu, visai netyčia sužinojo, kad Šivickio vardu yra pavadintos dvi bestuburių gyvūnų rūšys. Kolegos iš Sąjungos davė jam knygą plėšyti, kurią naudojo preparatams vynioti, o ten jis aptiko žodį „šivickisi“. Nustebęs paklausė profesoriaus, ar tai jo pavardė. Nusijuokė ir atsakė: „Na, matai, būtum ir nežinojęs, kad mano vardu pavadintos dvi naujos rūšys“.

R e i k l u s ir sau, ir savo bendradarbiams, ir studentams. Joks studentas nedrįso pas jį ateiti laikyti egzaminų, nepasiruošęs iš viso kurso. „Laimės bandyti“ pas jį nevertėjo.

T o l e r a n t i š k a s. Buvo religingas, bet savo pažiūrų niekada nedeklaruodavo, per paskaitas nelietė jokių pasaulėžiūros klausimų, su studentais buvo labai dalykiškas. Jam buvo nesvarbi studentų tautybė, jų religinės pažiūros. Jam buvo svarbus tik studentų darbštumas, atsidavimas mokslui.

J a u t r u s. Užjausdavo ir remdavo sunkiai besiverčiančius studentus. Jautriai, poetiškai suvokdavo gamtos grožį. Labai gražiai aprašė savo vaikystės kaimą Žalakiškius. Ekskursijose mokė studentus matyti, jausti, mylėti gamtą: atkreipdavo studentų dėmesį į įdomiai nuaugusį medį, paukščių čiulbėjimą, genio kalvę ir kt. Aldona Stanionytė prisimena: kartą ekspedicijoje Šivickis jos paprašė nepamiršti pašerti šuniukų, priklausančių šeiminkams, pas kuriuos ekspedicijos dalyviai buvo apsistoję, o šeiminkai buvo išvykę.

P a p r a s t a s. Tiek kalbėdamas, tiek dėstydamas, tiek rašydamas nemėgo įmantrybių, stengdavosi viską pasakyti aiškiai, iš esmės ir taupiai. Tikėtina, kad šių gerųjų dėstytojų savybių daugelis studentų pasigenda ir šiandien, o gal tiksliau – ypač šiandien.

Nesusiėreikšminęs ir neužkėlęs savęs ant pjedestalo, nors biologijoje išvarė ryškiausias vagas. Gyvenimo pabaigoje, prisimindamas gimtuosius Žalakiškius, rašė: „Čia aš praleidau gražiausius savo gyvenimo, savo brendimo, savo jaunystės metus. (...) Būčiau čia ūkininkavęs, būčiau vedęs ir gyvenęs kaip daugelis mano jaunystės draugų, kurių dauguma jau mirė, bet kai kurie ir dabar taip tebegyvena. Bet Žalakiškiuose begyvenant susidarė tokios aplinkybės, kurios lėmė man Žalakiškius apleisti, išvažiuoti į platųjį pasaulį, kuris po kelių metų užsidarymo mažame ūkelyje ir kaime pasirodė man labai platus ir siaubingas. Ar aš savo išvažiavimu iš Žalakiškių ką nors laimėjau ar pralaimėjau ir dabar dar negaliu tiksliai atsakyti. Galiu tik tiek pasakyti, kad Žalakiškiuose aš jaučiaus laimingas, pilnas idealų, kuriais maniau visą pasaulį užvaldysiąs, ir kurių dauguma, po pasaulį važinėjant, kaip dūmai išnyko.“

Vietoje epilogo

Šivickis jau guli mirties patale, tai prarasdamas, tai vėl atgaudamas sąmonę. Tai keliauja ten, į aukštybes, tai vėl grįžta į šią žemę, kurioje buvo visko tiek daug: klajonių po pasaulio žemynus ir jūras, pažinimo ir atradimų džiaugsmų, nevilties ir praradimų kartėlio, įdomių ir nuobodžių diskusijų, ginčų ir neapykantos, pagarbos ir paniekimo, aistrų, meilės ir keršto. Vieno sugrįžimo į gyvenimą momentu jis staiga paklausia žmonos:

- Ar nebuvo atėjęs Ivanauskas?
- Ne, – atsako žmona.
- Jeigu jis ateis, pasakyk, kad aš viską jam atleidau.

Atminimo įamžinimas

Memorialinė lenta ant Verkių rūmų pastato. Autorius skulptorius R. Eidėjus. 2018 m.

Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

Šivickio atminimo įamžinimu rūpinosi tiek jo žemiečiai, tiek jo mokiniai, tiek jo darbų tęsėjai, tiek Mokslo akademijos ir Vilniaus universiteto vadovaujantys darbuotojai, suprantantys Šivickio darbų reikšmę. Glaustai paminėsime svarbiausius atminimo ženklus. Šivickio vardu yra pavadinta Parazitologijos laboratorija viename didžiausių mūsų valstybės mokslo centrų – Gamtos tyrimų centre (GTC); šiame centre, prie P. B. Šivickio parazitologijos laboratorijos visai neseniai (2019 m. vasario 15 d.) atidengta memorialinė lenta; ant pastato Vilniuje, Verkiuose, kuriame dirbo Šivickis, taip pat yra memorialinė lenta; lenta atidengta 1990 m., o 2018 m., švenčiant Lietuvos šimtmetį ir pagerbiant iškiliausius šimtmečio žmones, ji atnaujinta ir papildyta sukurtu bronziniu bareljefu; planuojama atnaujinti jo memorialinį darbo kambarį; Lietuvos mokslų akademija įsteigė Šivickio vardo premiją, kuri skiriama moks-

P. B. Šivickio šeimos nariai memorialinės lentos atidengimo renginyje Verkiuose.

Iš kairės: dukra Marija Šivickytė-Dirvanauskienė, anūkė Ona Šivickytė, sūnus Albertas Šivickis, dukra Ramona Šivickytė-Simokaitienė. 2018-02-12.
Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

lininkams, pasiekusiems žymių laimėjimų eksperimentinės zoologijos srityje; Vilniaus universiteto Medicinos fakultete yra jo vardo auditorija ir memorialinė lenta fakulteto koridoriuje, kur iškaltos visų čia dirbusių profesorių pavardės; taip pat memorialinė lenta yra Vilniaus universiteto Didžiajame kieme. Pavilnyje yra gatvė pavadinta jo vardu, o Žaiginyje (Raseinių rajonas), miestelyje, kuris visai netoli gimtojo Žalakiškių kaimo, yra jo vardo mokykla – daugiafunkcis centras, joje yra jam skirta ekspozicija-muziejėlis; Kauno Tado Ivanausko zoologijos muziejaus fojė, kur kabo lenta su iškaltomis vertingų eksponatų dovanotojų pavardėmis, Šivickio pavardė iškalta pirmoje vietoje. Kaip pamename, užsienio mokslininkai yra jo garbei pavadinę dvi naujas bestuburių gyvūnų rūšis: slieką *Pleionogaster sivickisi* ir medūzą *Carybdea sivickisi*; abu gyvūnėliai Šivickio vardą nešioja daugybę metų iki šiol, nors pakito medūzos genties pavadinimas – *Copula sivickisi*. Jo mokiniai Lietuvoje taip pat yra pavadinę dvi naujas rūšis jo garbei: erkę *Scutacarus shivicki* Lazauskienė, Sevastjanov, 1974 ir parazitinę pirmuonį *Eimeria shivicki* Arnastauskienė, 1977; deja, T. Arnastauskienės straipsnis apie naują rūšį paskelbtas rusų kalba, be santraukos moksle vyraujančia anglų kalba; tad šis atradimas neatspindėtas jokioje duomenų bazėje ir tarptautiniu mastu lieka nežinomas.

Apie Šivickio veiklą paskelbta labai daug mokslinių ir mokslo populiarinamųjų straipsnių, apie jį skaityta daug pra-

Prieš atidengiant atnaujintą memorialinę lentą Verkiuose kalba Gamtos tyrimų centro direktorius akad. V. Būda. 2018-02-12. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

Vardinė P. B. Šivickio auditorija VU Medicinos fakultete. 2013-06-14. Nuotraukos autorė L. Petrauskienė.

Mokslo istorikų ir filosofų draugijos konferencijoje „Scientia et historia“, vykusiame Lietuvos kultūros tyrimų institute, L. Petrauskienė skaito pranešimą apie P. B. Šivickio nufilmuotus Lietuvos šviesuolius. Dešinėje – posėdžio vedėjas prof. L. Klimka. 2010-03-26. Iš L. Petrauskienės archyvo.

nešimų mokslo istorikų konferencijose, taip pat ir tarptautinėse; specialiai jam buvo skirta nemažai mokslinių konferencijų ir minėjimų tiek Mokslo akademijoje, tiek Žaiginyje; suruošta keletas jam skirtų parodų. Apie jį išleistos keturios knygos ir jam skirtas visas mokslo žurnalo „Ekologija“ numeris (2013 m. Nr. 1). Lietuvos mokslo istorijos internetiniame žinyne <http://www.moksloistorija.lt/zinynas> yra jam skirtas enciklopedinis straipsnis bei keletas L. Petrauskienės straipsnių.

Žaiginio Pranciškaus Šivickio mokykla-daugiafunkcis centras ir jo emblema (kairėje, viršuje). Pranciškaus Šivickio vardas įrašytas varpelio liežuvėlyje. Iš R. Šilvienės archyvo.

Trumpa biografija

• LIETUVA:

1882 m. rugsėjo 30 d. gimė Žalakiškių kaime, Šiluvos valsčiuje, Raseinių apskrityje, ūkininko šeimoje.

1900 m. baigė Šiluvos pradžios mokyklą.

1905 m. dalyvavo nacionaliniame judėjime prieš rusišką caro valdžią.

1906 m. buvo priverstas emigruoti į JAV dėl caro valdžios persekiojimo.

• AMERIKA:

1906–1922 m. įvairiausi darbai, mokslai ir studijos net šešiuose JAV universitetuose. 1922 m. Čikagos universitete, prestižiškiausiame JAV, apginta daktaro disertacija iš naujos tam laikmečiui zoologijos srities – gyvūnų regeneracijos.

• FILIPINAI:

1922–1928 m. profesorius ir Zoologijos katedros vedėjas Filipinų universitete Maniloje. Įkūrė Jūrų biologijos stotį Puerto Galeroje, Mindoro saloje. 2010 m., minint 100 metų sukaktį nuo biologijos tyrimų pradžios Filipinuose, Šivickis įtrauktas į žymiausių Filipinų mokslininkų biologų sąrašą.

• LIETUVA: 1928–1968 m.

• 1929–1948 m. profesorius Kauno ir Vilniaus universitetuose.

• 1948 m. iki mirties – įvairios pareigos Lietuvos mokslų akademijos (LMA) institute.

• 1959–1960 m. LMA Zoologijos ir parazitologijos instituto direktorius, vėliau – šio instituto Bestuburių zoologijos sektoriaus vadovas.

• LMA akademikas: 1941–1945 m. ir nuo 1956 m. iki mirties.

• 1959 m. Lietuvos TSR respublikinės premijos laureatas, apdovanotas už monografiją „Parazitų apibūdinimas“.

• Eksperimentinės zoologijos pradininkas Lietuvoje, daugelio kitų zoologijos krypčių (hidrobiologijos, malakologijos, parazitologijos, pedobiologijos) sistemingų tyrinėjimų pradininkas Lietuvoje.

• Pirmosios Lietuvoje biologų mokslinės mokyklos įkūrėjas. Jam vadovaujant apgintos 28 disertacijos.

- Maištininkas, sovietmečiu atsisakęs paklusti mokslo ideologizacijai ir dėl to skaudžiai nukentėjęs – 1948 m. išmestas iš darbo Vilniaus universitete, kurį laiką jo moksliniai straipsniai buvo nepublikuojami.
- Pasaulyje pripažintas mokslininkas, vienintelis iš tarpukario Lietuvos biologų turėjęs publikacijų žurnaluose *Nature* ir *Science*.
- Ne tik mokslo, bet ir kultūros žmogus – rinko tautosaką, domėjosi mitologija, filmavo, fotografavo, rašė daug mokslo populiarinamųjų straipsnių ne tik iš biologijos srities, bet ir iš istorijos, geografijos ir kt. Turėjo neabejotiną beletristo talentą.
- 1968 m. spalio 10 d. mirė Vilniuje, palaidotas Antakalnio kapinėse.

Svarbiausia literatūra

- Akademikas Pranciškus Šivickis. Sud. V. Petrauskas. 1980. Vilnius: Mokslas.
- Būda V. Vasario 16-oji ir Pranciškus Baltrus Šivickis. Lietuvos mokslų akademijos žinios, 2019, Nr 2, 23–14 p. (http://www.lma.lt/uploads/files/LMA_zinios_2019_02_internetui.pdf).
- Eitminavičiūtė I. Keliai į dirvožemio ekologiją. 2015. Vilnius: Gamtos tyrimų centras.
- Eitminavičiūtė I., Jakimavičius A. Academician Pranciškus Baltrus Šivickis: research trends and students. *Ekologija*. 2013. Vol. 59. No. 1, p. 11–21.
- Gyvoji mintis: pagal prof. P. B. Šivickio atsiminimus. Sud. R. Šivickytė-Simokaitienė, M. Vitkauskaitė. 2005. Vilniaus universiteto Ekologijos institutas.
- Gurskas A. Profesoriaus Pranciškaus Šivickio malakologinė kolekcija. 2002. Kaunas: Judex.
- LMAVB F. 144
- LMAVB F. 300
- Petrauskienė L. Taisytiniai akcentai XX a. Lietuvos biologijos istorijoje. Mokslo ir technikos raida Lietuvoje. 10-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2006 m. rugsėjo 20–21 d., pranešimai. 2006. Vilnius: Technika, p. 263–273.
- Petrauskienė L., Olechnovičienė J. The fame of scientists: does it reflect their real contribution to science? *Baltic Journal of European Studies*. 2011. Vol. 1, No. 1, p. 181–195.
- Petrauskienė L. Scientific activity of Prof. Pranciškus Baltrus Šivickis at University of Philippines in 1922–1928. Is he still remembered in Philippines? *Ekologija*. 2013. Vol. 59. No. 1, p. 22–34.
- Petrauskienė L., Jakimavičius A. Philippine people and landscapes in the photographs from Pranciškus Baltrus Šivickis' photoarchive. *Ekologija*. 2013. Vol. 59. No. 1, p. 36–60.
- Petrauskienė L. Pranciškus Baltrus Šivickis – filming fancier. *Ekologija*. 2013. Vol. 59. No. 1, p. 61–76.
- Petrauskienė L. Prano Šivickio veikla „Draugo“ redakcijoje 1914–1915 m. *Draugas*. 2019 m. liepos 13 d., p. 10–11.
- Pranciškus Baltrus Šivickis. Mokslo ir gyvenimo pėdomis. Sud. A. Jakimavičius. 2004. Vilniaus universiteto Ekologijos institutas.

Asmenvardžių rodyklė

A

Adomaitis-Šernas Juozas 17, 24
Ališauskaitė-Kiselienė Valerija 151, 202, 229
Alvarado Alejandro S. 114
Andriušis Pulgis 70
Apil Julian C. 53
Arnastauskienė Tamara 202, 215
Atlavinytė Ona 109, 143, 147, 153, 157, 189,
202
Avyžius 14

B

Babenskas M. 147, 150, 157
Babuškinaitė Irena 195
Bakšiai 10
Balčikonis Juozas 77
Balčiūnas B. 202
Baranauskas J. 73
Bartninkas J. 202
Basanavičius Jonas 12, 24, 159, 160, 161
Bielinis Jurgis 11
Bieliukas Kazimieras 122
Biržiška Vaclovas 88, 89
Biržiška Viktoras 81, 89
Biziulevičius S. 150
Byoir Carl 36, 38
Bjørnson Bjørnstjerne 26
Blažytė-Čereškienė Laima 144
Blijūtė 157
Bojanus Liudvigas Heinrichas 125, 126
Boruta Kazys 160
Brøndsted H. V. 158
Brown Williams H. 88
Buch Eina 177
Buch Martin 177
Būčys Pranas 67, 68, 81
Būda Vincas 35, 191, 215, 219, 231
Bunikė Ona 10

C

Chierici Gaetano 40
Chomskis V. 205
Combes Claude 149
Cvirka Petras 194, 195

Č

Čaildas Čarlis M. (Charles M. Child) 39,
40, 53, 110, 111, 158
Čepas Benediktas 20, 46
Čepinskis Vincas 88, 89, 90
Čeraška Leonas 188

D

Darvinas Čarlzas 25
Daukantas Teodoras 70
Dobrovolskaitė-Sodeikienė Elena 192
Dobrovolskis Kazimieras 192
Domantėjus Chosė Sisonas (Domantay Jose
Sison) 48, 51, 56, 169, 175, 176
Dovydaitis Jurgis 162
Dovydaitis Pranas 77, 79, 80, 84, 136, 188,
211

E

Eichwald Eduard Karl 126
Eitminavičiūtė Irena 108, 109, 143, 147,
153, 157, 202, 219, 228, 230
Engelsas Frydrichas 29
Eretas Juozas 80
Estempadoras (Estempador) 169

F

Filoteo Roberta 125, 168
Fortesas Migelis (Fortes Miguel) 57
Freytag Gustav 26

G

Gailius Bernardas 94
Gecevičiūtė Sabina 224
Gedvilas Mečislovas 45, 97
Giliarovas Merkurijus 109
Gineitis Kazys 40
Glebavičiūtė-Prielgauskienė Antanina 112,
155
von Goethe Johann Wolfgang 26, 78
Goldbergienė M. 143, 202
Goldmanaitė-Finkelbrandienė Sara 195

Graiciunas Andrius 24
Grigaitė-Šivickienė Ona 9
Grigas Petras 15, 16
Grigelis Antanas 153, 202
Gudas Pranas 24, 26, 41, 43, 46, 160
Gurskas Albertas 134–136, 142, 219

H

Hyman Libbie Henrietta 51
Hukas Robertas (Hooke Robert) 78

I

Ivanauskas Tadas 68, 69, 81–86, 89, 97,
102, 156, 196–201, 203–208, 213

J

Jablonskis Jonas 195
Jakimavičius Algimantas 164, 180, 219
Jankauskas S. 150, 205
Janulaitis Augustinas 88, 92
Jasiukėnaitė K. 195
Johansson L. 152
Jokūbaitė Uršulė 27
Jonynas Ambraziejus 160, 162
Juodakis P. 92
Jurgutis V. 92
Juška Antanas 79, 188

K

Kadytė B. 157
Kairiūkštis J. 104, 105
Kalaw Maximo Manguiat 57, 61, 167, 179
Kapsukas Vincas 95
Karabinas Juozas 11, 12, 14, 160, 180
Kareckiai 17, 25
Karnegis Endriu (Carnegie Andrew) 32
Karosas Jonas 27
Kaupas Antanas 26, 27
Kaupas Julius 36, 38
Kaveckis Mykolas 188
Kazlauskas Julius 105, 143, 147, 150, 157,
198, 202, 212
Keliuotis Juozas 94, 203
Kemėšis Fabijonas 26–29
Kiselytė Teklė 73, 84, 85, 119, 130, 155,
195, 202, 226

Klimka L. 216
Kolupaila Steponas 194
Končius Ignas 85
Krauspas Kurtas (Krausp Curt) 74, 128–
129, 132–134, 156, 225
Krėvė-Mickevičius Vincas 97
Kristijanovaitė-Likevičienė Natalija 119,
195

Krotas R. 128
Krupavičius Mykolas 69
Krynicki Jan 126
Kučera Ulrichas (Kutchera Ulrich) 153
Kukentalis V. (Kukenthal W.) 23

L

Lacanilao Flor 54
Lašas Vladas 78, 150, 224
Laukys 17
Laukys J. 24
Lazauskienė Laima Lilija 215
Lazo Rosario 54, 176–179
Lelis Jonas 78, 224
Leninas Vladimiras 95
Lilie R. F. 38
Lillie Frank Rattray 45
Limantas Petras 18
Limontas 27, 28
Lysenka (Lisenka) Trofimas 100, 101, 105,
200, 210
Löbe Leo 41
Locel George 36
Lukošienė 160

M

Maceina Antanas 80
Macevičius J. 104
Mackevičius Mečislovas (Mečys) 194, 195
Maironis 8, 14, 194
Maniukas Juozas 72, 128, 133, 134, 156, 195
Marini Oreste 192
Marini Viktorija 192
Marksas Karlas 29
Marquardt Walter W. 45
Martinaitis Kazimieras 137–142
Mašiotas Pranas 45, 67, 92
Matulis Juozas 103
Matuzas Juozas 11

Mendel Gregor 100, 101
Mičiurinas Ivanas 101, 102, 200, 203
Mickus A. 143
Mikalauskaitė Julija 27
Minkevičius A. 143
Mykolaitis Vincas 88
Molis S. 153, 202
von Möllendorff Otto Franz 126
Mongirdai 186
Mongirdas Tadas 80, 186, 187
Mongirdas Vladas 80, 186, 187
Moravskis A. 92
Morgan Thomas Hunt 41, 42, 100–102
Mošinskis Vytautas 88

N

Narbutas Petras 224
Nasvytė-Smetonienė Birutė 73, 74, 185, 186
Nitobe I. 23

O

Olechnovičienė Jadvyga 219
Olšauskas Antanas 17

P

Pagiryš J. 147, 157
Pakštas Kazys 80, 91, 92
Palažija A. 104
Palma Rafaelo 57, 61, 166, 167, 168
Papreckis Pranciškus 11
Parulskis Sigitas 160
Pavalkienė O. 194, 195
Pavilonis Salezijus 189, 202
Pečiulienė Ona 202
Petrauskas Kipras 192
Petrauskas Vytautas 219
Petrauskienė Laima 66, 68, 96, 98–100,
103, 142, 144, 151, 160, 164, 190,
191, 196, 209, 214–216, 219, 231
Pfeiffer Ludwig 126
Povilaitis S. 202
Prečinauskas Romanas 27
Preikšas Kazys 97
Pūtviene Elena 195
Putvinskaitė-Tercijonienė Ona 187, 193,
195

Putvinskienė Emilija 186, 187, 193, 195
Putvinskis Vladas 186, 187, 193
Pūtvis Algis 195
Pūtvis Vytautas 186, 193, 195
Putvytė Emilija 193
Pūtvytė-Marcinkevičienė-Mantautienė
Sofija 187, 193

R

Raičinskis Konstantinas 69
Rauckis E. 202
Rauckis Mykolas 105, 150
Rėgelis Konstantinas 89
Rimka A. 92
Rimkutė-Šivickienė Petronėlė 10, 116, 143
Rizal Jose P. 174
Rockfeller John D. 39
Rockwood E. W. 34
Rolls 30
Romeris Mykolas 85
Roš Džozefina (Roche Josephine) 36, 39
Rustija 45

S

Schlesch Hans (Šlešas Hansas) 74, 127,
130, 132–134, 156
Sleževičius Mykolas 194
Santos Felix V. 168, 175, 176
Sarayba M. I. 177–180
Senas (Senn) Alfredas 77
Serapinas Pranas 27
Servantesas Migelis 25
Sevastjanov Vsevolod D. 215
Siemaška (Siemaschko) Julian 126
Skriabinas Konstantinas 109, 151
Slavėnas Paulius 91
Sleževičienė Domicėlė (Doma) 194, 195
Sleževičius Kazys 194, 195
Sleževičius Mykolas 188, 194, 195
Sleževičiūtė-Mackevičienė Marytė 194, 195
Smetona Antanas 198
Smetona Julius 73, 74, 185, 186
Smetonienė Sofija 73, 74, 185, 186
Sniečkus Antanas 97, 103
Sodeika Antanas 192
Sodeika Antanas Kęstutis 192
Sodeika Erdvilas Jonas 192

Stanionytė Aldona 143, 150, 152, 153, 189,
202, 204, 205, 212

Stephenson John 50

Stiasny Gustav Albert 50

Sukackienė I. 143

Svietlovas V. 102, 158, 200

Š

Šalčius Matas 49

Šalkauskis Stasys 79, 88, 90, 92, 188, 192

Šekspyras Viljamas 22

Šermukšnis 157

Šilingas 20

Šilvienė R. 216

Šimkūnaitė Eugenija 6, 212

Šimkus Jonas 92, 191, 192

Šivickienė P. žr. Rimkutė-Šivickienė Petronėlė

Šivickis Albertas 214

Šivickis Arvydas 189

Šivickis Julius 127, 227

Šivickis Kazimieras 9, 10

Šivickis Martynas 9

Šivickis Stasys 10

Šivickis Tamošius 10, 14, 33, 40, 67

Šivickytė-Dirvanauskienė Marija 214

Šivickytė Ona 214

Šivickytė-Simokaitienė Ramona 7, 8, 143,
164, 214, 219

Šivickytė Teklė 143

Šleikus P. 202

Šnitnikovas A. 143

T

Tekerėjus Viljamas 29

Tercijonaitė Aldona 195

Tercijonaitė Giedrė 195

Tiškevičiai (Tiškiai) 18

Tiškevičius Jeronimas 32

Tolstojus Levas 29

Trumpa Vincas 94

Turgenevas Ivanas 29

U

Uršulė 10, 180

V

Vagneris Karolis 68

Vaičiūnaitė Ona 27

Vailionis Liudas 77, 78, 224

Vaišnoraite D. 143, 147, 157

Vaitkus 40

Vaitkus Feliksas 40

Valius Mečys 128

Varkalis K. 202

Venclova Antanas 97

Višinskis Povilas 195

Vitkauskaitė Meilė 7, 8, 164, 219

Volskis Gediminas 105, 107, 143, 152, 202,
230

W

Weismann August 101

Z

Zajančkauskas Petras 143

Zapkuvienė Dalia 142, 151, 231

Zavadskis Juozapas 13

Zimanas Genrikas 96, 97, 103

Zubovaitė E. 84, 91

Ž

Žebenka Romanas 122

Žemaitė Julija 195

Žemaitis Zigmās 67, 81, 85, 87, 226

Žilinskas Jurgis 88

Žilius-Žilinskas Jonas 12, 159, 160, 210

Žmuidzinavičienė Marija 184, 193, 195

Žmuidzinavičius Antanas 73, 75, 136, 180,
184–186, 191, 193, 194, 198, 204

Žmuidzinavičiūtė Giedrė 186, 187, 193,
195

Žukas 147

Linksmasis priedas*

Tarpukariu daugelis lietuviškų biologijos terminų buvo dar tik kuriami. Netgi patys svarbiausi, tokie kaip „ląstelė“. *Pritrykę seni studiozai perspėdavo „fuksus“: per egzaminą Vai- lioniiui sakyk „akelė“, Šivickiui „celė“, o Lašui „ląstelė“, kitaip lengvai pravirsi. Kaip žinome, laimėjo ląstelė (...), gal todėl, kad šio termino šalininkas ir autorius buvo įtakingas ilgametis Medicinos fakulteto dekanas. (Jonas Lelis)*

Per egzaminą labai reikalavo vartoti jo (Šivickio) siūlomas kalbos pataisas, pvz., neleisdavo sakyti „kraujo indas“ („Kokie bliūdai, puodai – turi būti kraujagyslės!“). (Petras Narbutas)

Lyginamosios anatomijos (osteologijos) kolokviumai kel- davo mums nemažą susirūpinimą. Profesorius mėgo chalato kišenėse nešiotis įvairių stuburinių gyvūnų kauliukų. Būdavo ateini – profesorius kyšt ranką į kišenę ir ... būk malonus, pasak- kyk, kieno tai kauliukas, iš kur, ką jis jungia, kokia jo funkcija, žodžiu, visa, ką apie jį žinai. Todėl prieš kolokviumą rasdavo- me įvairių reikalų užėiti pas profesorių į kabinetą, kad pažiū- rėtume į jo chalato kišenes, ar jos labai pūpsos, ar supliuškusios, o iš to spėliodavome, žinduolių ar kitų gyvūnų kaulų jose esa- ma. (Sabina Gecevičiūtė)

Du epizodai iš pirmosios tarptautinės malakologinės eks- pedicijos Lietuvoje 1937 m., aprašyti paties Šivickio:

I. Dirbdami prie Dusios ežero pateko į didžiulę, ilgai tru- kusių audrą, lietus pradėjo kaip iš viedro pilti (...), neliko nei siūlo galo sauso ant mūsų kūno. Mūsų užsieniečiai juokdamies sakė, kad Dusios ežeras reiškias „dušą“. (...) Sugrįžę į savo na- kvynės namus radome juos šaltus ir nesvetingus. Prie jų nesve- tingumo prisidėjo ir mūsų kiaurai peršlapę drabužiai. Papra- šėme šeiminkės pakurti krosnį. Atnešė glėbį malkų, pridėjo pilną krosnį, bet kaip reikia užkurti, ugnis nesigauna, ir viskas. Tada atsiminėme, kad moliuskams preservuoti esame pasiė- mę spirito. (...) Pirmiausia nedidelę dozą ant malkų užpylė Schleschas, medžiai neįsigavo, pakartojo, taip pat nieko. Tada

* Autorės rašytas tekstas – normaliuoju šriftu, pažodžiui cituojamas – pasvi- ruoju šriftu. Skliausteliuose pažymėta, kokio asmens atsiminimai yra cituoja- mi.

žiūrėdamas Dr. Krauspas sako, kad, girdi, Estijos spiritas esąs iš visų Pabaltijo valstybių geriausias ir gerokai jo pilstelėjo į jau besmilkstančias malkas, ir ugnis net iš krosnies išsimušė. Malkos įsigavo, bet ir mes gerokai nusigandome. Tačiau turėjome pripažinti, kad Estijos spiritas iš tikro geriausias.

II. Tirdami Kauno apylinkių moliuskus buvo kruopščiai susiplanavę, kur ir kada bus, kiek maždaug užtruks, pietaus Panemunės valgykloje. Tačiau tyrimams ties Pažaislio vienuolyne sugaišo daug daugiau laiko, nei planavo, ir Panemunės nepasiekė. Pažaisly bedirbdami pajutome pietų skambalą savo viduje. Apie ketvirtą ar penktą valandą tas skambalas labiau ir labiau skambėjo. Reikia eiti kur užkąsti, bet kur? Nutarėme kreiptis į vienuolyną. Mūsų pasiuntinys grįžo iš vienuolyno su linksma žinia, kad mes būsime pavalgydinti. Mūsų, žinoma, ilgai kviesti nereikėjo, ir (...) kaip retai kada su tikru skanumu valgėme ex promptu vienuolių seselių pagamintus pietus.

Kartais net ir valingasis Šivickis elgdavosi kaip studentas, nevalingai stumdamas tolyn darbus, kuriuos reikia būtinai padaryti. O gal tiksliau – kaip dažnas rašantysis, besigriebiantis visokių darbų, kad tik nereiktų daryti paties sunkiausio darbo – rašyti. Jis pirmadieniais skaitydavo mokslo populiarinamąsias paskaitas per radiofoną. *Ypač judrus profesorius būdavo savaitės pabaigoje. Dažnai užeidavo į laborantų ir į diplomantų kambarį pažiūrėti, kaip einasi darbai. Vieną kartą pasakė: „Ar jūs žinote, kodėl aš taip nenusėdžiu, vaikštau? Man reikia rašyti paskaitą, tai galiu viską dirbti, tik ne rašyti.* (Teklė Kiselytė)

Matematikos-Gamtos fakulteto dekanas Zigmas Žemaitis, supykęs dėl Šivickio išreikštos kritikos fakulteto atžvilgiu, taip rašė spaudoje apie Šivickį: *...mane stebina, kad kritiko rolės imasi profesorius, užsirekomendavęs fakultete kaip labai siauras specialistas, nelabai tesiorientuojąs artimame net savo katedros mokslo dalyke, zoologijoje.*

Z. Žemaitis, atsakydamas į Šivickio kritiką, kad važiuojantieji su pranešimais į mokslinius kongresus pinigų komandiruotėms negauna, o komandiruočių pinigai skiriami daly-

vauti įvairių universitetų iškilmėse tik sveikinimo žodžiams pasakyti, paaiškina: *Kad tokių komandiruočių (skirtų sveikinimams) išlaidos turi būti tikrai apmokamos seka iš to, jog tokiais atsitikimais siunčiamieji atstovai neturi sau iš tokios komandiruotės jokios naudos, be laiko trukdymo ir nuovargio. Tuo tarpu vykstantieji į specialistų kongresus pirmoje eilėje patys turi tam tikros mokslinės naudos.*

Labai mėgdavo vaikščioti po gamtą, stebėti, tyrinėti. *Ir dabar man atrodo, kad ne vien dėl transporto stokos pirmaisiais pokario metais jis pėsčiomis beveik kiekvieną šeštadienį sukardavo 60 kilometrų į Žalvarius (Grabuosto ežero saloje), kur mes visi tuo metu gyvenome. „Išėjau, – sakydavo, – šeštą ryto, ir štai – jau čia“. O laikrodis rodo penktą po pietų.* (Sūnus Julius Šivickis).

Pokariu dėstydamas Medicinos fakulteto studentams histologiją ir embriologiją, per paskaitas daug piešė spalvotomis kreidomis ant lentos. Tuomet tai buvo labai svarbu, nes trūko vadovėlių. O paties Šivickio chalatas paskaitos pabaigoje nuo tų naudotų kreidų būdavo margas margutėlis.

Irenos Eitminavičiūtės (tuomet dar studentės) atsiminimai iš 1953 m. Šivickio vadovautos zoologinės ekspedicijos prie Nemuno, kuomet studentės gavo užduotį prigaudyti varlių. Jos susirado pilną varlių pelkutę, tačiau vos *pabandžius pagauti, visos akimirksniu išnykdavo. Išbandėme įvairiausių metodus: staigų puolimą, sėlinimą, stovėjimą pelkėje sustingus, gaudymą tinklu. Po ilgo darbo ir vargo viso labo buvo sugautos keturios varlės, o gaudytojų išvaizda tokia, kad net profesorius iš širdies kvatojo. Kojos iki kelių juodame purve, visos šlapios, plaukai pilni šakų ir žolių. Liko tik viena išeitis – pasinerti Nemunan.*

Šivickis buvo labai užsispyręs. Toks užsispyręs, kad sunkiai pergalėdavo net savo paties užsispyrimą. Jo mokinė I. Eitminavičiūtė norėjo nuvažiuoti į Maskvą pasikonsultuoti su Rusijos mokslininkais, bet Šivickis jos neišleido. Buvo laikas, kai jis galvojo, kad Rusijoje mums nėra iš ko mokytis. I. Eitmanavičiūtė irgi buvo užsispyrusi, ilgai savo vadovą įtikinėjo, kol pagaliau šis pasakė: „Na, tu mane įtikinai, bet kadangi aš jau buvau pasakęs, kad tavęs neleisiu, tai negaliu

savo nuomonės keisti“. (Suprantama, kad po ilgesnio laiko tą savo nuomonę pakeitė – tiek dėl komandiruotės, tiek ir dėl Rusijos mokslininkų).

Ekspedicijose jautėsi labai atsakingas už žmones, ypač už jaunimą. Nenorėdavo, kad jie kažkur išeitų linksmintis ir grįžtų neaišku kada. Kartais išėjusiųjų laukdavo sugrįžtant iki vėlumos (nesibardavo, bet visi ir taip jausdavosi prasikaltę, kad profesorius dėl jų nemiega), o kartais visai gudriai „apžaisdavo“ prie panelių besigretinančius apylinkių kavalierius ir sumeluodavo, kad jos persigalvojusios ir į pažadėtą festivalį neis.

Tiek ekspedicijose, tiek laboratorijoje, darant pertraukėles tarp darbų, mėgdavo pasakoti įvairius nutikimus iš kelionių, iš darbo Filipinuose ir anekdotus. Valerija Ališauskaitė (vėliau Kiselienė), sėdėjusi su Šivickiu viename kambaryje mokslinės karjeros pradžioje, paslapčiomis tuos anekdotus užsirašydavo. Gaila, užrašų sąsiuvinis kažkur pasimetė, liko tik keletas istorijų jos atmintyje, kuriuos Valerija papasakojo 2018 m., būdama 89 metų amžiaus:

Eina žmogus per pievą. Girdi, kažkas už nugaros garsiai šokuoja: chlop, chlop, chlop. Galvoja – arklys. Atsisuka – ogi varla. (Pastarąjį galima būtų pavadinti – baimės didelės aussy).

Kas yra kvailiausias? Tas, kas savo švarko užpakalį kerpa. (Žmogus su fraku).

Kas yra riebiausias? Malūnininko kiaulė, mėsininko šuo, kunigo gospadinė.

Gospadinė ir tarnaitė: vienu metu poteriauja, skiedras renka ir užpakalį krapšto.

Į gyvenimo pabaigą Šivickis šiek tiek pradėjo apgaudinėti savo žmoną. Su kuo? Žinoma, kad su bendradarbėmis. Dėl ko? Žinoma, kad dėl kavos, kurią jis be galo mėgo. Gydytojams uždraudus gerti kavą, žmona kavos namie nebevirdavo ir jam pačiam virti neleisdavo. Tačiau Šivickis gerai žinojo, kad darbe visada gaus geros kavos, kurią išvirs I. Eitminavičiūtė. Kai gamindavosi pats, virdavo labai stiprią, net tirštą. Kviesdavo ir kitus gerti, bet ne visiems tokia stipri patikdavo. Gediminas Volskis sakydavo, kad jam neskanu, tuomet sulaukdavo paaiškinimo, kad jis per jaunas ir apie gerus daiktus dar nenusimanąs.

Apie autoreę

Laima Petrauskienė (g. 1946 m. kovo 4 d. Kaune), biomedicinos mokslų daktarė (1977), ilgus metus (1968–2010) dirbo mokslinį darbą vienoje ir toje pačioje mokslinėje įstaigoje, kuri keliskart keitė pavadinimus: Zoologijos ir parazitologijos institutas, Ekologijos institutas, Gamtos tyrimų centras (GTC). Dabar ji yra GTC neetatine mokslo darbuotoja. Tyrimėjimus vykdė gyvūnų fiziologijos, etologijos, toksikologijos, ekotoksikologijos ir hirudologijos srityse. Paskelbė daugiau kaip 130 mokslinių publikacijų, kartu su D. Zapkuviene išleido monografiją: „Medicininė dėlė: anatomija, fiziologija, ekologija“ (2000). Skaitė pranešimus tarptautinėse mokslinėse konferencijose: Vokietijoje, Vengrijoje, Norvegijoje, Lenkijoje, Ukrainoje, Rusijoje, Latvijoje, Estijoje ir kt. Buvo Lietuvos fiziologų, hidrobiologų, metaloekologų, hirudologų draugijų narė, priklausė pasaulinei Vandens ir ekosistemų tvaros ir kontrolės draugijai (*Aquatic Ecosystem Health and Management Society*). Už nuopelnus hirudologijai išrinkta Vokietijos hirudoterapeutų ir hirudologų asociacijos (*Deutsche Gesellschaft zur Förderung der Therapien mit Hirudineen und ihres Artenschutzes*) garbės nare. Dalyvavo vykdant daugelį Lietuvos ir tarptautinių mokslinių programų, buvo europinės mokslinės INTAS programos, skirtos medicininių dėlių tyrimams, Lietuvos komandos vadovė (2006–2008); šiuose tyrimuose dalyvavo keturių šalių komandos. Nuo 2000 m. pradėjo dirbti ir iki šiol dirba mokslo ir švietimo istorijos srityje, dalyvauja šios srities respublikinėse ir tarptautinėse konferencijose. Priklauso Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijai bei Baltijos šalių istorikų ir filosofų asociacijai (*Baltic Association of the History and Philosophy of Science*). Be to, ji rašo apsakymus, noveles, noveletes ir publicistiką; skelbia savo grožinę kūrybą Lietuvos spaudoje: „Literatūroje ir mene“ (šio leidinio redakcija 2008 m. premijavo ją už publicistiką), „Šiaurės Atėnuose“, „Kultūros baruose“, „Nemune“, „Varpuose“, „XXI amžiuje“ ir kt.

Nuotraukos autorius V. Būda.